

İKİNCİ BÖLÜM

İÇİNDEKİLER

İMAM KÂZİM (a.s.)

İmam Sadık'tan Sonra (a.s.) İmamet Sorunu
İmam Kâzım'ın (a.s.) Siyasi Tutum ve Tavırları
İmam Kâzım (a.s.) ve Harun Reşid
İmam Kâzım'ın (a.s.) Şehadeti
İmam Kâzım'ın (a.s.) Hakim Düzene Karşı Mücadelesinin Boyutları
Kelamî Konular, Fikrî ve Siyasî Sorunlar

İMAM RIZA (a.s.)

Veliahtlık Meselesi
Me'mun'un Hedefi
İmam'ın Aksülameli
İmam Rıza'nın (a.s.) Veliahtlığı Kabulünden Şehadetine Kadar Memun İle İlişkisi
İmam'ın Şehadeti
İmam, Abbasilerin Tebligatı Karşısında
İmam Rıza (a.s.) ve Kelamî Meseleler
İmam Rıza (a.s.) ve İran

İMAM CEVAD (a.s.)

İmam Cevad'ın (a.s.) İmameti
İmam Cevad'ın (a.s.) Hayatı
İmam Cevad'ın (a.s.) İlmî Tartışmaları
Halifelerin Faziletleriyle İlgili Tartışma
İmam'ın İlmî Mirası
İmam'ın Batıl Fırkalara Karşı Tutumu
İmam Cevad'ın (a.s.) Ashabı
İran Şialarının İmam'la İrtibatı

İMAM HÂDİ (a.s.)

İmam Hâdi'nin (a.s.) İmameti
İmam'a Karşı Mütevekkil'in Siyaseti
İmam'ın Medine'ye Getirilişi
İmam'ın Samirra'da İkâmeti
Mütevekkil'in İmam'a Karşı Tutumu
İmam'ın Vekilleri ve Yetkileri
İmam'ın Mektebinde Kur'an'ın Asaleti
İmam Hâdi (a.s.) ve Kelam İlmi
İmam'ın Dua ve Ziyaret Kültürü
İmam Hâdi (a.s.) ve Gulat
İmam Hâdi (a.s.) ve Kur'an'ın Mahluk Oluşu

İmam Hâdi (a.s.) ve İran'daki Şiaları

İMAM HASAN ASKERİ (a.s.)

Hz. Hasan Askeri'nin (a.s.) İmameti

İmam Askeri (a.s.) Samirra'da

İmam'ın Samirra'daki Konumu

İmam'ın Tutuklandığı Dönemler

İmam ve Şialarla İrtibatı

İmam'ın Ashabı ve Şia'nın Kültürel Mirasının Korunması

İmam Askeri (a.s.) ve Yakub b. İshak-ı Kindi

İmam'a Nispet Verilen Kitaplar

İmam Askeri'nin (a.s.) Vefatı

İMAM MEHDİ (a.f.)

Hz. Mehdi'nin (a.f.) Annesi

İmam'ın Doğumu

Bazı Şialar İmam'ın Veladetinden Haberdar İdiler

İmam Askeri'nin (a.s.) Vefatından Sonra İhtilaf

Peygamber (s.a.v.) ve Şia İmamlarının Gaybet Meselesine Zemin Hazırlamaları

Hz. Mehdi'nin (a.f.) İmameti Hakkında Şia'nın Kelamî Görüşlerinin Rolü

Hz. Mehdi (a.f.) ve Özel Naibler

Özel Naiblerin Şialarla İlgili Faaliyetleri

Gaybet-i Kübra Döneminde İmam'ın Adını İfşa Etmek Caiz Değildir

İmam Mehdi'nin (a.f.) Sireti

İMAM KÂZİM (a.s.)

İMAM MUSA KAZIM (a.s)

İmamiye Şiası'nın yedinci İmamı Hz. Musa b. Cafer'dir (a.s.). İmam Kâzım (a.s.) düşmanlar karşısında çok sabırlı olduğundan ve de sinir ve hiddetini kontrol ettiğinden, yatıştırdığından dolayı¹ müslümanlar ve bilhassa Şiiler O'na "Kâzım" lakabını vermişlerdir. İmam Kâzım (a.s.) 128 H. Kameri yılında –Mekke ve Medine arasındaki- Ebva mıntıkasında dünyaya gelmiş ve 183 H. Kameri yılının Recep ayının yirmi beşinde, zalim Abbasi halifesi Harun-ur Reşid'in Bağdat'taki zindanında şehit edilmiştir. İmam Kâzım (a.s.) yüce babasının şehadetinden sonra (148 H. Kameri) Şiilerin önderliğini yüklenmiş ve değerli ömrünü Medine ve Bağdat'ta geçirmiştir. İmam'ın dönemindeki Şii şahsiyetlerin hiçbiri İmam'la kıyaslanamazdı ve İmam ilim, takva, zühd ve ibadet açısından kendi zamanının en ileri geleniydi.

Şeyh Müfid O Hazret hakkında şöyle diyor:

"Eb'ul Hasan-ı Musa (a.s.), kendi zamanının en takvalısı, en fakihi, en cömert ve ihsanda bulunanı ve de en yüce şahsiyetliydi."²

Şeyh Tabersi de diyor ki:

s"İmam Kâzım (a.s.), Allah'ın kitabını korumakta (ve ona uygun olarak amel etmek-te) en önde gelen kimseydi... ve Medine halkı, ibadet edenlerin ziyneti lakabını vermişlerdi O'na."³

İbn-i Eb'il Hadid, İmam'ın hakkında "Fakihlik, diyanet, takva ve sabır, tümü İmam'da toplanmıştır."⁴ diyor.

Meşhur Tarihçi Yakubi diyor ki: "Musa b. Cafer, kendi zamanının halkı arasında en çok ibadet eden kimseydi."⁵

Şüzurat-üz Zeheb'de yazılmış ki: "O Hazret salih, abid, sabırlı ve yüce bir şahsiyete sahip biriydi."

Şüzurat-üz Zeheb'de Ebu Hatem'den şöyle nakledilmiş:

"Emin ve güvenilen biridir ve de müslümanların imamlarındandır."⁶

Yafii diyor ki: "O Hazret salih, abid, cömert, sabırlı ve ihsanda bulunan biridir."⁷

Meşhur naseb tanırı Yahya b. Hasan b. Cafer, O Hazret hakkında şöyle yazmış: "Musa b. Cafer'in (a.s.) ibadet ve içtiihadından dolayı O'na "Salih kul" diyorlardı."⁸

Şia ve sünni hadisçi ve tarihçilerinin, İmam Kâzım (a.s.) hakkında dediği sözlerden sadece birkaç örnektir bunlar. Üstad Atarudî değerli kitabı "Müsned-ül İmam-il Kâzım"da bu gibi sözlerin bir çoğunu bir araya toplamıştır.

İmam'ın vasıfları ve ruhi ziynetleri arasında en çok dikkat çeken, O Hazretin ihsanda bulunma ve cömertlik vasfıdır; hatta İmam'ın bu vasfı darb-ı mesel bile olmuştur.

¹ Menakib, c: 2, s: 382, İrşad, s: 279, Ümdet-ül Talib, s: 196, es-Sevaik-ül Muhrike, s: 203, Cihad-üş Şia, s: 251.

² İrşad, s: 227.

³ A'lam-ül Vera, 298.

⁴ Şer-u Nehc-ül Belağa, c: 15, s: 273.

⁵ Tarih-i Yakubi, c: 2, s: 414.

⁶ Şüzurat-üz Zeheb, c: 1, s: 304.

⁷ Mir'at-ül Cinan, c: 10, s: 394.

⁸ Tehzib-üt Tehzib, c: 1, s: 339.

İbn-i İnebe bu hususta şöyle yazıyor:

"O Hazret daima yanında altın keseleri bulundurur ve onları karşılaştığı kimselere veya O'nun ihsan etmesine göz diken kimselere bağışlardı, artık bu durum darb-ı mesel bile olmuştu."¹

İmam (a.s.) sadece dostlarına değil, hatta kendisini inciten ve rahatsız eden kimse- re bile ihsanda bulunurdu. İbn-i Hallekan bu hususta² Hatib'ten şöyle nakleder:

"O öylesine yüce bir şahsiyet ve cömertliğe sahipti ki, kendisine "filan şahıs size eziyet etmek niyetindedir" dendiğinde bin dinarlık altın kesesini o adama gönderirdi. O Hazret her zaman altınları üç yüz, dört yüz ve iki yüz dinarlık keselere yerleştiriyor ve onları Medine halkı arasında paylaşıyordu. Hazret'in altın keseleri meşhur idi."³

Eb'ul Ferec-i İsfehani, İmam'ın kendisini inciten kimseler hakkındaki cömertlik ve ihsanları hususunda, gerçekten insanı hayrete düşüren geniş bir rivayet nakletmiştir.⁴ Meşhur rical alimlerinden olan Zehebi, İmam Kâzım (a.s.) hakkında şöyle yazıyor:

"Musa b. Cafer, hekimlerin cömertlerinden ve ibadet edenlerin takvalılarından idi."⁵

Zühd ve ibadet de Hazretin özelliklerinden idi. İmam Kâzım (a.s.) yıllarca zindan edilmiş ve bu süre boyunca da Allah'a ibadet etmekle meşgul olmuştu, hatta zindan bekçileri bile İmam'ın bu durumundan etkilenmiş ve zindanda kalmasına üzülmuşlerdi.⁶

Harun, İmam Kâzım (a.s.) hakkında Rabi'e şöyle dedi:

"Bu dünyayı bir kenara atan Beni Haşimlerdendir". Rabi diyor ki, Harun'a: "O halde neden O'nu zindana atmışsın?" dedim. Cevaben şöyle dedi: "Bundan başka bir seçenek yoktur."⁷

Yedinci asrın tarihçilerinden olan İbn-ül Verdi, Hazretin ibadetinin çokluğu hakkın- da müstened bir rivayet nakletmiştir.⁸

İşte bu tertemiz ahlakî vasıflardan dolayı halk tarafından çok seviliyor ve O'nun hakkında bir çok kerametlere inanıyorlardı. İbn-ül Cevzi bu hususta bir rivayette bu- lunmuş ve İbn-i Hacer-i Haysemi de onu nakletmiştir. Rivayetin içeriği şöyledir:

Şakik Belhi, 149 yılındaki hacc seferinde İmam'la karşılaşıyor ve birkaç defa İmam'dan bir şeyler sormaya çalışıyor ama her defasında İmam bir ayet okuyarak onun içinden geçeni ortaya koyar.⁹

İMAM SADIK'TAN (a.s.) SONRA İMAMET SORUNU

Genelde Şiiler arasında ortaya çıkan ihtilaf, bir sonraki İmamın imametinin tayini hususundan kaynaklanıyordu. Bazen bir takım siyasi nedenlerden dolayı mesela, Abbasi hükümetinin yarattığı baskı ve korkudan dolayı bir çok Şiiler kendi İmamını tanımaz bir

¹ Ümdet-üt Talib, s: 196.

² Tarih-i Bağdat, c: 13, s: 28, Vefeyat-ül A'yan, c: 5, s: 308.

³ Tarih-i Bağdat, c: 13, s: 28, Vefeyat-ül A'yan, c: 5, s: 308.

⁴ Makatil'üt Talibin, c: 332.

⁵ Mizan-ül İtidal, c: 4, s: 201.

⁶ Makatil-üt Talibin, s: 332.

⁷ Uyun-u Ahbar-ır Rıza, c: 1, s: 31.

⁸ Tetimmet-ül Muhtasar, c: 1, s: 210, Müstened-ül İmam-il Kâzım, s: 1, s: 42, Zehr-ül Adab, c: 1, s: 133, İrşad, s: 281.

⁹ Sıfat-ı Sıfva, c: 2, s: 103, es-Sevaik-ül Muhrike, s: 204.

haldeydi. Çünkü İmamın imameti açıkça ortaya koyulsaydı İmam, halifeler tarafından baskı altında tutulacaktı.

Mansur'un, Şiiler ve özellikle de –toplumda büyük bir saygınlık kazanan- İmam Sadık (a.s.) üzerindeki şiddetli baskısı, bazı Şiiler arasında bir sonraki İmam'ın kim olacağı hakkında özel bir başıboşuzluk çıkmasına sebep olmuştu ve İmam Sadık'ın (a.s.) Şiilerinin, O Hazretin –yalan yere imamet iddiası eden- bazı evlatları tarafından davet ve cezbedilmeleri ve onların bu fırsattan yararlanmaları da başka bir nedendi. Ayrıca Şiilerin dağılık olmaları da başka bir sorundu. Çünkü Şiiler birbirinden uzak şehirlerde yaşıyorlardı ve bu da onların gerçek İmam'ı tanımalarını zorlaştırıyordu. İmam Sadık (a.s.), kendi vasiyyinin belirli bir şahıs olmaması için iki oğlu; İmam Kâzım (a.s.) ve Abdullah'ın yanı sıra, Abbasi halifesi Mansur'u da kendine vasiy tayin etti.¹

İşte bu nedenlerin bir araya gelmesi, her İmam'ın şehadetinden sonra Şiiler arasında yeni yeni fırkaların ortaya çıkmasında büyük bir rol oynuyordu. İmam Sadık'ın (a.s.) şehadetinden sonra da böyle bir fırkalanma ortaya çıktı. Bu bölünmeler öyle bir boyut kazanmıştı ki, İmam Kâzım'ın (a.s.) ashabından biri "İmam Sadık'ın (a.s.) şehadetinden sonra halk sağa sola dağıldı"² sözünü göz önünde bulundurarak O Hazretten sonra kimin İmam olacağını soruyordu.

Özellikle İmam Sadık'ın (a.s.) döneminde dikkat çeken başka bir nokta da İmam Sadık'ın oğlu İsmail meselesi ve çıkarıcıların bundan yararlanmasıydı. İsmail, İmam Sadık'ın büyük oğlu olduğundan çoğu Şiiler, İmam Sadık'tan (a.s.) sonra önderliği onun devralacağını sanıyorlardı, ancak İmam Sadık (a.s.) hayattayken o vefat etti. Hadislerde de olduğu gibi İmam Sadık (a.s.), onun öldüğüne dair Şiileri inandırmaya çalışıyor ve bu hususta da çaba harcıyordu. Buna rağmen Hz. Sadık'ın (a.s.) şehadetinden sonra bazıları İsmail'in ümmetin Mehdi'si olduğunu iddia etti veya daha başka bahaneler öne sürdüler. Böylece de "Batiniye" veya "İsmailiye" veyahut da daha başka isimlerle bir Şia fırkası ortaya çıkardılar. İsmail hakkında dikkat edilmesi gereken önemli bir konu var, şöyle ki; İsmail'in, İmam Sadık'tan (a.s.) sonra Şiilerin İmamı diye gündeme getirilip tanıtılmasının siyasi bir boyutu vardı ve onun İmam Sadık'ın (a.s.) büyük oğlu olmasının da bu hususta etkileyici bir payı vardı. Bilhassa İmam Sadık'ın (a.s.) ömrünün son günlerine kadar kendinden sonraki İmam'ı açıkça tanıtmaktan çekindiğini nazara aldığımızda bunun etkisi daha net bir şekilde ortaya çıkar.

Ancak bazı hadislerde, İmam Kâzım'ın (a.s.) babasından sonra İmam tayin edildiğini ve bunun Şiilerin büyükleri tarafından da bilindiğini görmekteyiz;³ ve bu hadisler muhtelif yollarla nakledilmiştir. Ayrıca (Peygamberin dilinden nakledilen ve masum imamların isimlerini tek tek açıklayan) "Levh" hadisi de bunu teyit etmektedir. Fakat bununla birlikte, zikredilen bazı nedenlerden dolayı İsmail kendi babası döneminde öyle bir şekilde gündeme getirilmişti ki, bazı Şiiler onun imam olacağını sanıyorlardı.

Şimdi bu hususta Feyz'den⁴ nakledilen bir hadisi gözden geçirelim: O bir gün İmam Sadık'ın (a.s.) huzurunda iken, İmam açıkça "Benden sonra İmam İsmail değildir" buyuruyor. Feyz de İmam'a şöyle diyor: "Senden sonra halkın onun etrafında toplanacağı

¹ El-Harâic, s: 293. Müsned-ül İmam-il Kâzım, c: 1, s: 390.

² Uyun-u Ahbar-ir Rıza, c: 1, s: 31.

³ Kafi, c: 1, s: 307-309.

⁴ Rical-i Keşşi, s: 302, Necef baskısı, Matbaat-ül Âdab.

hususunda şüphe bile etmiyordum". Hadisin devamında, İmam (a.s.) kendinden sonraki imamın kendi oğlu Musa Kâzım (a.s.) olduğunu ona söylüyor.¹

Taberi, İshak İbn-i Ammar-ı Sayrafi'den şöyle nakleder: Bir gün İmam Sadık'ın (a.s.) huzurunda, O Hazretten sonra İsmail'in imam olacağına değindim fakat İmam bunu reddetti.²

Başka bir rivayete göre, Velid b. Sübeyh İmam Sadık'a şöyle diyor: Abdül Celil "Sizin İsmail'i kendinize vasiy tayin ettiğinizi bana söyledi". İmam (a.s.) bunu yalanlayarak vasiyyinin İmam Kâzım (a.s.) olduğunu söylüyor.³

İşte bu yüzden İmam Sadık (a.s.), İsmail'in ölümünden sonra Şiileri onun öldüğüne inandırmaya ve emin olmalarına çalışıyordu. Çünkü Mehdeviyet inancının geçmişi nazara alındığında ve ayrıca İsmail'in de hayatta olduğuna inanmak, Şiiler arasında yeni bir bölünmeye ve yeni bir fırkanın ortaya çıkmasına sebep olacaktı. İmam Sadık (a.s.) hem bu bölünmeyi engellemek hem de ümmetin Mehdi'sinin İsmail olmadığını vurgulamak için çaba sarfediyordu.

Zürare'den nakledilen bir rivayet şöyledir: Bir gün İmam Sadık'ın (a.s.) evindeydim; İmam, Davud b. Kesir-i Rakkî, Hamran, Ebu Basir ve Mufazzal İbn-i Ömer'i kendisinin yanına getirmemi istedi. Bu şahıslar İmam'ın huzuruna geldikten sonra yavaş yavaş başka şahıslar da gelmeye başladı. Gelenlerin sayısı otuzu bulunca İmam buyurdu:

"Ey Davud, İsmail hayatta mı yoksa öldü mü?"

Davud, "Öldü" dedi. Orada bulunanların hepsi İmam'ın emriyle tek tek İsmail'in cansız yatan bedenini görüp, onun öldüğüne tanık oldular. İsmail'in cesedi mezarlığa götürülünceye kadar İmam aynı işi yine tekrarlardı. İsmail mezara bırakıldığında İmam, İsmail'in öldüğüne dair herkesin tanıklık etmesini istedi ve bu arada kendinden sonra Musa b. Cafer'in (a.s.) İmam olacağına tekit etti.⁴

Şeyh Müfid şöyle diyor:

Nakledilen rivayetlere göre İmam Sadık (a.s.), İsmail'in ölümünden dolayı çok üzüldü, çok ağladı, yalınayak ve cübbesiz olarak tabutun önünde yürüdü. Birkaç kez tabutun yere bırakılmasını istedi ve kendisi de tabutun yanına gidip İsmail'in yüzünü açıp baktı. İmam (a.s.) bu işiyle, İsmail'in, kendinden sonra İmam olacağına inanan kimseleri onun öldüğüne inandırmak, onun öldüğünü ispatlamak ve bu şüpheyi kendisi hayattayken gidermek istedi.⁵

Bu hususta Şiilerin ne yapacaklarını bilmediklerini gösteren rivayetlerden biri Hişam b. Salim'den nakledilmiştir:

Mümin-i Tâk ile beraber Medine'de idik. Bir grup Abdullah b. Cafer b. Muhammed'in evinin önüne toplandılar. Biz zekatla ilgili bazı sorular sorduk, Abdullah'a... Sorduğumuz sorulara doğru cevap veremeyince dışarı çıktık. Mürcie, Kaderiye, Zeydiye, Mütezile ve Havaric fırkalarından hangisinin sözünü kabul edeceğimizi bilmiyorduk. Bu arada yaşlı birini gördük ve onu tanıdığımızdan dolayı Mansur'un casuslarından olabilir diye düşündük –çünkü Mansur'un casusları Medine'deki Şiaları tanımak ama-

¹ El-Gaybet (Nümani), s: 324.

² El-Gaybet, s: 326.

³ Bihar-ul Envar, c: 48, s: 25.

⁴ El-Gaybet (Nümani), s : 328.

⁵ İrşad, s: 267.

cıyla onların arasına sızmışlardı-. Fakat düşündüğümüzün tam tersine bizi Eb'ul Hasan Musa b. Cafer'in evine götürdü. Bu sırada Fuzayl ve Ebu Basir de eve gelip O Hazrete bazı sorular sordular ve doğru cevaplar alıp O'nun imametine yakın ettiler. Daha sonra Ammar Sabati'nin grubu ve Abdullah b. Cafer'i kabul eden çok az bir grup hariç, bütün halk bölük bölük Hazretin evine geldiler.¹

Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere Şiiler, imamet iddiası eden herkesi araştırmadan, onun hakkında tahkik yapmadan kabul etmiyorlardı. Şiiler önce bazı özel sorular sorarak imamet iddiasında bulunan birinin ilmi boyutunu değerlendiriyor ve ilmî açıdan onun imametine yakın ettikten sonra onu imam olarak kabul ediyorlardı. Bu rivayetten ele gelen diğer iki nokta da Hişam, Fuzayl ve Ebu Basir'in bu husustaki tahkik ve dikkati ve de İmam Sadık (a.s.) Şiilerinin Mansur tarafından tehdit edildiğidir. Bunlar çok açık bir şekilde bu rivayetten anlaşılmaktadır.

Bu rivayetten anlaşılan dördüncü bir nokta da şu ki; Şiiler, Abdullah b. Cafer'e – meşhur adı Abdullah Aftah'tır ve bu yüzden de ona inananlara Fatahiye denilmiştir² helal ve haram hakkında namaz ve zekatla ilgili bazı sorular sorarak onu ilmi açıdan denemiş ve onun yanında ilim bulamadıklarından dolayı ondan yüz çevirmişlerdi. Nevbahti de "Fırak-uş Şia"³ kitabında, bu hususta bazı rivayetler nakletmiş ve bu rivayetler de Abdullah'ın akide açısından Mürcie eğilimli olduğuna değinilmiştir.⁴

Nevbahti, İmam Sadık'in (a.s.) şehadetinden sonra Şiilerin altı fırkaya bölündüğünü şöyle nakleder:

1. İmam Sadık'ın (a.s.) Mehdi olduğuna inanan kimseler.
2. Henüz bile İsmail'in hayatta olduğuna inanan İsmailiye.
3. İsmail'in oğlu Muhammed'in imametine inananlar.⁵
4. Dibac diye tanınan Muhammed b. Cafer'in imametine itikat edenler.
5. Abdullah Aftah'ın imametini kabul edenler.

Nevbahti, Şiilerin Abdullah Aftah'ın imam olduğuna inanmalarını şöyle yorumlar: Şiiler, "İmamet, bir önceki imamın büyük oğluna mahsustur" hadisine dayanarak Abdullah Aftah'a yöneldiler ancak, ona bazı sorular sorup doğru cevap alamayınca onu terk ettiler. Ve şöyle devam ediyor:

Şia'nın önde gelen şahıslarından çoğu önce Abdullah'a yöneldiler ancak Abdullah, İmam Sadık'ın (a.s.) şehadetinden yetmiş gün sonra vefat etti ve onun erkek çocuğu olmadığından dolayı onun imametine inananların tümü mecburen onu terk edip Musa b. Cafer'in (a.s.) imametine inandılar. Fakat Abdullah hayatta olduğu zaman içerisinde de bazıları onu terk etmiş ve İmam Musa Kâzım'a (a.s.) yönelmişlerdi.

6. Musa b. Cafer'in (a.s.) imametine inanan kimseler. Hişam b. Salim, Abdullah b. Ebi Ya'fur,* Ömer b. Yezid Beyya' es-Sabiri, Muhammed b. Nüman, Mümin-i Tâk,

¹ Kafi, c: 1, s: 351-352. el-Harâic vel-Cerâih, s: 297.

² Bu fırkanın Fatahiye diye adlandırması hususunda bir başka sebep de söylenmiştir. Bakınız: Fırak-uş Şia, s: 77.

³ Fırak-uş Şia", s: 77-78.

⁴ El-Fusûl ul-Muhtare, s: 253.

⁵ Şeyh Müfid, onun imametini kabul edenlerin çok az olduğunu yazmıştır. El-Fusûl-ul Muhtare, s: 252.

* Bu iki şahsın ölümü ondan önce olmuştu.

Übeyde b. Zürrare, Cemil b. Dürrac, Eban b. Tağlib* ve Hişam b. Hakem gibi Şia'nın önde gelen fakihleri, ilim ve görüş sahibi şahsiyetleri, Musa b. Cafer'in (a.s.) imametine inandılar. Sadece Abdullah b. Bükeyr b. A'yan ve Ammar b. Musa es-Sabati onun imam olduğuna inanmadılar.¹

Merhum Tabersi "A'lam ül-Vera" kitabında, İmam Sadık'ın (a.s.) vefatından sonra ortaya çıkan Şia fırkalarını zikretmiş ve onların o fırkalara eğilim nedenlerini de açıklamıştı.²

İMAM KÂZİM'İN (a.s.) SİYASİ TUTUM VE TAVIRLARI

İmam Kâzım'ın (a.s.) içerisinde bulunduğu dönem, Abbasi hakimlerinin zulüm ve istibdatının ilk aşamasıyla aynı döneme rastlanmıştır. Onlar, Ali (a.s.) dostları ve Şialar adıyla hükümeti ele geçirmeden az bir süre önce, halka ve bilhassa Ali (a.s.) dostlarına karşı çok yumuşak ve ılımlı idiler. Ama hükümeti ele geçirip, sultanlarını sağlam bir temele oturtunca ve başka bir taraftan da Ali (a.s.) dostlarını kurtarmak ve himaye etmek amacıyla başlatılan dağınık kıyamlardan endişelenince zulüm etmeye, halkı baskı altında tutmaya ve muhaliflerini ezmeye başladılar ve hatta Abdullah b. Ali ve Ebu Müslim Horasani gibi en yakın dostlarını, onları (Abbasileri) devirmek için yapmış oldukları gizli çalışmalarını gerekçe göstererek öldürdüler. Mansur, Ali (a.s.) dostlarının ve Şiaların büyük bir grubunu şehid etti ve onların büyük bir bölümü de Mansur'un zindanlarında öldüler.³

İmam Sadık'ın (a.s.) zamanından itibaren başlatılan baskı sistemi, Memun'un halife olduğu İmam Rıza'nın (a.s.) zamanına kadar şiddetli bir şekilde devam etti. Memun'un hilafeti döneminde, halk bir nebze de olsa siyasi güvenceyi tattılar, fakat çok geçmeden hükümet baskı ve zulüm sistemini yineleyerek halkı kötü bir durumda bıraktı. İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık (a.s.) kendi dönemlerinde büyük çaplı bir itikat ortamı hazırladıklarından, böyle bir kültürel hareketin büyük bir siyasi hareketi yönlendireceği beklenmekteydi. Abbasi halifeleri de bu gerçekleşmesi beklenen siyasi hareketi bastırmak için tehdit ve baskı yöntemlerini başlattılar.

İmam Kâzım (a.s.) bir taraftan bu baskılara maruz kalmıştı ve başka bir taraftan da büyük bir sorumluluk taşımaktaydı. En azından Şiileri yönlendirmek ve onları korumak sorumluluğunu taşıyordu. İmam Kâzım (a.s.) Şiileri tanımak ve onları birbirleriyle tanıştırmak, birbirlerine bağlamak ve onlara önderlik etmek hususunda hiçbir şekilde faaliyet etmeseydi dahi, İmam'ın kendisi Abbasiler için büyük bir tehlike teşkil etmekteydi.

İmam Kâzım (a.s.) babasının şehadetinden sonra 149 H.K. yılından 183 H.K. yılına kadar Şiilere imamlık ve önderlik etti ve nihayet 183 H.K. yılında O da şehid oldu. İmam Kâzım'ın (a.s.) imameti boyunca Mansur, oğlu Mehdi ve Mehdi'nin oğlu Hadi hükümet ettiler.

Önceden de belirttiğimiz gibi, İmam Kâzım'ın (a.s.) döneminde Şiiler hükümetin şiddetli baskısına maruz kalmışlardı. Bu dönemde Şiiler ve Ali (a.s.) dostları tarafından

¹ Firak-üş Şia, s: 79.

² A'lam ül-Vera, s: 288.

³ Tarih-i Fahri, s: 221-222, Müt: Gulpaygani.

halifelere itiraz amaçlı bir çok kıyamlar gerçekleştirildi ve bunların en önemlileri Fahh şehidi Hüseyin b. Ali'nin, Hadi'nin hükümetine karşı gerçekleştirdiği ve Harun'un zamanında Abdullah'ın oğulları Yahya ve İdris'in yönlendirdiği kıyamlardır.

Tarih ve hadis kitaplarında Abbasi halifelerinin ve özellikle de Harun'un, Musa b. Cafer'le (a.s.) bazı karşılaşmalarına yer verilmiştir. Ancak aynı zamanda şunu da unutmamak gerekir ki Şia imamlarının tümü takiyye edilmesinin kaçınılmazlığına ve zaruretine tekid ediyor ve Şia teşekkülünü gizlice yönlendirmeye çalışıyorlardı. Haliyle bu da onların siyasi hareketinin tarih tarafından tamamen tanınmamasına ve dakik olarak tarihe geçmemesine neden olmuştur. İmamların bu tutumu o kadar değerli ve doğru bir tutumdu ki, müslümanların toplumunda gündemde tutulan iki asıl hareketten bir haline gelmişti.

Bu hareketi yönlendirmek ve haliyle bu yönlendirmede kullanılan incelik ve titizlik göz ardı edilemez bir gerçektir. Tarihte zikredilen örnekler ve Harun'un İmam Kâzım'ı (a.s.) öldürmeye olan kararlılığı, bu cinayetin zahirinin aldatıcı olmasına rağmen –bu da gösteriyor ki, Harun siyasi açıdan bu öldürme olayını kabul etmek istemiyor ve hatta İmam'ın (a.s.) öldürüldüğünü bile inkar ediyordu- ancak yine de –İmam'ın aleyhine herhangi bir belge bulmadığını itiraf ettiği halde- İmam Kâzım'ın (a.s.), kendi saltanatını tehdit eden bir tehlike olduğuna inanıyordu. Şimdi burada, halifelerin İmam Kâzım'a (a.s.) karşı tutumlarını nakledecek ve İmam'ın siyasi konular üzerindeki ağırlığını ve bu konularla ilgili İmam'ın önemli rolünü göstermeye çalışacağız:

İbn-i Şehr Aşub, Mansur'un İmam Kâzım'a (a.s.) karşı tutumunu kendi kitabında şöyle nakleder:

Bir Navruz bayramında Mansur, İmam Kâzım'ın (a.s.) Mansur'dan taraf bir mecliste oturmasını ve getirilen hediyeleri Mansur'dan taraf kabul etmesini istedi.

İmam şöyle buyurdu: Ceddin Resulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen hadisleri araştırdım ama bu bayram (Navruz bayramı) hakkında herhangi bir hadis bulamadım. Bu bayram İranlıların geleneklerinden biridir ve İslam da bunu batıl bilmiştir. İslam'ın batıl bildiği bir şeyi ihya etmekten Allah'a sığınırım.¹

Mansur da askerî politika açısından bunun yapılması gerektiğini söyledi. Mansur'un askerlerinin çoğu İranlıydı ve Nevruz bayramı münasebetiyle askerlerden ona çok hediyeler gelecekti ve böylece de –cimrilikle tanınan Mansur'un- mal varlığı daha da artacaktı. İmam Kâzım (a.s.), Mansur'dan taraf oturup ordu mensuplarının getirecekleri hediyeleri ondan taraf kabul etmek zorunda kaldı ancak İmam'ın Mansur'a verdiği cevap bir hakikati aydınlatmaktadır ki, ona dikkat etmemiz çok faydalı olacaktır.

Abbasi halifelerinden olan Mehdi'nin on yıllık hükümeti boyunca, İmam Kâzım'dan (a.s.) ders programları düzenledi, hadis nakline başladı ve gizli faaliyetlerde bulundu. Bu dönemde de tarih bazı tutumlara şahid olmuştur; bunların bazıları dikkat edilmesi gereken hususlardır.

Bu hususların en önemlilerinden birini İbn-i Esir, Hatib Bağdadi, İbn-i Hallekan ve de Şia tarihçileri nakletmiştir. Olay, İmam Kâzım'ın (a.s.) tutuklanıp hapse atılması ve daha sonra da serbest bırakılmasından ibarettir. İmam Kâzım (a.s.) halka bahşiş eder ve ihsanda bulunurdu. Abbasi halifesi Mehdi ise İmam Kâzım'ın (a.s.), Şiileri güçlendir-

¹ Menakib, c: 2, s: 379. Müsned-ül İmam-il Kâzım, c: 1, s: 51-52.

mek ve örgütlendirmek için parasal desteğinin bulunduğundan korkarak Medine valisine İmam'ı tutuklama emri verdi. Medine valisi de İmam'ı tutuklayıp Bağdat'a gönderdi. Mehdi, İmam'ı zindana attırdı ancak geceleyin rüyasında Ali b. Ebi Talib'i (a.s.) gördü. Ali (a.s.) şöyle buyurmuştu:

"Yeryüzünde fesat çıkarmak ve akrabalık bağlarını koparmak için mi hükümeti ele geçirdiniz?"¹

Mehdi, rüyasında bunu görünce hemen uyanıp kapıcısı Rabi'i sesledi ve İmam Kâzım'ı (a.s.) yanına getirmesini emretti. İmam gelince O'nu kendi yanında oturtup İmam Ali'yi (a.s.) rüyada gördüğünü ve o ayeti kendisine okuduğunu anlattı ve daha sonra İmam'a sordu:

"Benim veya evlatlarımdan birinin aleyhine kıyam etmeyeceğine dair bana güvence veriyor musun?"

İmam buyurdu:

"And olsun Allah'a, ben böyle bir şey yapmamışım ve böyle bir şey bana yakışmaz."

Halife, İmam'a üç bin dinar vererek ve İmam'ın sözlerini doğrulayarak O'nu razı edecek bir tavır takınmaya çalıştı ve geciktirmeden İmam Kâzım'ı (a.s.) Medine'ye geri gönderdi.²

İmam Kâzım (a.s.) buna benzer bir olayı da Harun'un zamanında yaşadı. Bu olayı ileride nakledeceğiz.

İmam Kâzım (a.s.) hakkında nakledilen pek nadir yaşanan olaylar, Emir-ül Müminin (a.s.) hariç genelde diğer imamlardan nakledilmiştir. Hatta gayri Şii kaynaklarda bile bu gibi olaylara bir çok örnekler gösterilebilir.

İmam Kâzım (a.s.) halife Mehdi'nin yanına gidip "Haksızlık edilerek bizden alınan Fedek'i neden geri vermiyorsun?" dedi.

Mehdi: "Sizden haksızlık edilerek alınan şey nedir?"

İmam: "Fedek'te at koşturulmadığı ve orada savaşılmadığı için Fedek Peygamber'in şahsi mülküdür. Peygamber de kendi mülkünü kızı Fatıma'ya (s.a.) bağışlamıştır. Peygamber dünyadan göçtükten sonra Ebu Bekir; İmam Ali, Hasan, Hüseyin ve Ümmü Eymen'in şahitlik etmeleri neticesinde Fedek'i Fatıma'ya (s.a.) geri vermeyi kabul etti ancak ikinci halife Ömer buna engel oldu."

Mehdi: "Fedek'in etrafını belirle, onu size geri vereceğim." Ancak İmam, Fedek'in etrafını belirleyince halife şöyle dedi:

"Bu çok fazla ve çok büyüktür, bunun hakkında düşünürüm."³

Mehdi'nin Fedek'i geri vermemesi doğal bir şeydir. Çünkü bu gibi maddi imkanların İmam'ın elinde bulunması onun hükümetini bir çok sorun ve zorluklarla yüzyüze getirebilirdi.

Mehdi'den sonra oğlu Musa el-Hadi hükümeti ele aldı ancak bir yıldan fazla ömür

¹ Muhammed Suresi, ayet: 47.

² Hayat-ül İmam Musa b. Cafer, c: 1, s: 454, Nur'ul Absar, s: 136'dan naklen. Tarih-i Bağdat, c: 3, s: 30. Vefeyat-ül A'yan, c: 5, s: 308. Menakib, c: 2, s: 264. Cihad-üş Şia, s: 251. Makatil-üt Talibin, s: 500'den naklen. El-Kamil Fit-tarih, c: 6, s: 85. Mir'at-ül Cinan, c: 1, s: 394. Tetimmet'ül Muhtasar, c: 1, s: 310. Suzürat'üz Zeheb, c: 1, s: 304

³ Et-Tahzib, c: 4, s: 304.

sürdüremedi. İşte bu halifenin zamanında "Fahh şehidi" Hüseyin İbn-i Ali kıyam etti ve öldürüldü. Hüseyin İbn-i Ali'nin kesik başı Hadi'ye getirildi ve Hadi ona bakıp yavaştan bazı şiirler söylemeye başladı ve Musa b. Cafer'den (a.s.) tehlike hissettiğini dile getirerek onu öldüreceğine yemin etti.

"Andolsun Allah'a, (Fahh Şehidi) Hüseyin, O'nun (İmam Kâzım'ın) emriyle kıyam etmiş ve O'na itaat etmiştir. Çünkü O, bu aile içerisinde vasiyet sahibidir, O'nu öldürmezsem eğer, Allah canımı alsın."

Hadi'nin yanında bulunan Kadı Ebu Yusuf onu sakinleştirip şöyle dedi: "Ne Musa b. Cafer (a.s.) ve ne de bu aileden herhangi biri halifelere karşı kıyam etmenin doğru olduğuna inanmıyorlar."¹

Şia İmamlarının faaliyetleri öyle bir gizlilikle gerçekleşiyordu ki, muhalifler onların halifelere karşı kıyam edeceklerini tasavvur bile edemiyorlardı. Fahh şehidi Hüseyin b. Ali'nin kıyamının, İmam Kâzım'ın (a.s.) emriyle gerçekleştiği hususunda Hadi'nin sözünün doğru olup olmadığını bir kenara bırakıp, Kadı Ebu Yusuf'un İmam'ı savunmasını nazara aldığımızda, İmam Kâzım'ın (a.s.) gizli faaliyetlerinin ne kadar önemli olduğunu anlamış oluruz. Hatta Zeydi Şiiler radikal bir grup olmalarına rağmen İmam Sadık'ın (a.s.) cihada itikad olmadığını düşündüler. Halbuki önceden de değindiğimiz gibi İmam Sadık (a.s.) onların bu iddiasını açıkça tekzip edip buyurmuştu ki:

"Onların cahilliklerinden dolayı ilmimi terk edemem ben."

İmam Kâzım (a.s.), Hadi tarafından tutuklanıp şehid edileceğinden ve Hadi'nin tehditlerinden haberdar olunca, onun hakkında beddua etti ve çok geçmeden de Hadi'nin ölüm haberi Medine'ye ulaştı.²

Oysa ki İmam Kâzım'ın (a.s.) etrafı Hazretin saklanması istemişlerdi.

Fahh şehidi ve onun kıyamı hakkında şunu belirtmeliyiz ki, onun kıyamı da Zeydi kıyamlarından biridir. Bu kıyamlar genelde sadakat ve ihlastan kaynaklanıyorlardı ve bu kıyamlara öncülük edenlerin bazıları alim, takvalı ve fedakar insanlardı, ancak bu kıyamları gerçekleştirenlerin sayısı fazla ve fikirlerinin yaygın olmasına rağmen, bir takım siyasi koşullardan dolayı bu kıyamlar başarıyla sonuçlanmıyor ve faydalı olmuyordu; en azından Irak bölgesinde hiçbir başarı elde edemediler. İmamiye Şiileri ve Zeydiye arasında gittikçe derinleşen ihtilaflar nazara alındığında Şiilerin bu kıyamlarda yer almaları haliyle doğru olmazdı. Çünkü Zeydi kıyamlarını yöneten ve yönlendirenler Şia İmamları değildi. Zeydiler ile Şiiler arasındaki görüş ayrılıkları bir ihtimale göre, Zeyd'in kendi zamanında başlayıp Nefs-i Zekiye olayında da tamamen zirveye tırmanarak, Zeydiler ile Şiiler arasındaki işbirliğini tamamıyla zorlaştırdı. Fahh Şehidi kıyamını başlattığında Medine'deki Şiilerin çoğu bu kıyamda yer alıyorsa da Musa b. Cafer (a.s.) bu kıyama katılmamakla birlikte, kıyamın yenilgiyle sonuçlanacağını ve Zeyd'in de şehid olacağını Zeyd'e hatırlattı.³

Fahh Şehidinin ilk hedefi halifeye karşı kıyam etmektir; ancak, Medine'deki Şiiler üzerinde Hadi'nin baskısı yoğunlaşınca ve –ikinci halifenin hanedanından olan- Medine

¹ Hayat-ül İmam Musa b. Cafer, c: 1, s: 472. Bihar-ul Envar, c: 11, s: 278 ve Menakib c: 2, s: 370'den naklen.

² Menakib, c: 2, s: 370. Uyum-u Ahbar-ir Rıza, c: 1, s: 79. İmam, halife tarafından tehdit edildiğini öğrenince "Cûşen-i Sağır" diye meşhur olan duayı okudu; bu dua, dua kitaplarında mevcuttur.

³ Makatil-üt Talibin, s: 297-298.

valisinin sert tavırları artınca, hac mevsiminde halife tarafından Mekke'ye bir grup hacı gönderilince, Zeyd kıyamını ön plana geçirip kıyamını gerçekleştirdi ve bu kıyam özel güçlerin tepkisiyle karşı karşıya geldi. Zeyd'in başlattığı kıyam yenilgiye uğradı. Hüseyin b. Ali'nin kendisi, yaranının ekseriyetiyle şehid oldu. Onların başı kesilip Musa b. İsa'ya gönderildi. Musa b. Cafer (a.s.) de olmak üzere Ali b. Ebi Talib (a.s.) oğullarından bazıları da Musa b. İsa'nın yanındaydı. Musa b. İsa, Hüseyin b. Ali'nin kesik başına işaret ederek Musa b. Cafer'e (a.s.) "Bu, Hüseyin b. Ali'nin mi başıdır?" diye sordu. İmam buyurdu:

"Evet, biz Allah'tanız ve dönüşümüz de O'nadır. Andolsun Allah'a, o salih bir müslüman idi. Allah'ına ibadet ediyor, iyiliğe davet ve kötülükten nehyediyordu ve bu halde de ömrünü noktaladı. Kendi ailesinde eşsiz biriydi O."¹

Musa b. İsa bu cevap karşısında sustu ve bir şey demedi.

İMAM KÂZİM (a.s.) VE HARUN'UR REŞİD

İmam Kâzım'ın (a.s.) yaşamı hakkındaki rivayetlerin büyük bir bölümünü, Harun'ur Reşid'in İmam Kâzım (a.s.) üzerindeki baskılarını açıklayan rivayetler teşkil etmektedir. Bu rivayetleri üç kısımda inceleyeceğiz.

a) İmam Kâzım (a.s.) ile Harun arasında gerçekleşen olayları yansıtan rivayetler. Bu rivayetlerde dikkate şayan hususlar mevcuttur.

b) İmam'ın tutuklanıp zindana atılma olayını içeren rivayetler.

c) O Hazretin şehadetiyle ilgili rivayetler.

Konuya girmeden önce şunu hatırlatmalıyız ki, Harun 170 H.K. yılında hükümeti ele geçirip 193 H.K. yılına kadar hüküm sürdü. Harun, bu süre zarfında defalarca Şiilerle savaştı, defalarca onlara eziyet etti ve katliam girişimlerinde bulundu. Harun'un Şiilere karşı gerçekleştirdiği katliam ve hunharlığını etraflıca burada anlatamayız ancak ayırtılardan haberdar olmak isteyen okurlarımız Eb'ul Farec-i İsfahani'nin yazmış olduğu "Makatil'üt Talibiyn" kitabına bakabilirler. Taberi de onların bir kısmına, kendi kitabında değinmiştir. Detaya inmeden genel olarak şunu diyebiliriz ki, Harun'un kendi zamanında Şiiler üzerindeki baskısı Mütevekkil'in dönemi hariç, önceki halifelerin hiçbirinin dönemiyle kıyaslanamayacak kadar geniş çaplı ve acımasızcaydı. Harun, bazı hususlarda kendi muhaliflerine ve özellikle de Ehl-i Beyt dostlarına karşı bir takım kolaylıklarda bulunmuş olabilir ancak İmam Kâzım (a.s.) ile Harun arasında gelişen olaylar dakik olarak tarihe geçmediğinden dolayı düzenli olarak burada açıklayamayız.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümdeki bazı rivayetlerde önceleri Harun'un İmam'a karşı fazla baskısı olmadığını ancak zamanın akışıyla ve bir takım nedenlerden dolayı gitgide O Hazret üzerinde baskı yarattığı ve bu baskısını da gittikçe arttırdığı zikredilmiştir. Ayyaşi ve Şeyh Müfid'in naklettikleri bir rivayete dikkatinizi çekiyoruz:

Musa b. Cafer (a.s.), Harun'un yanına getirildiğinde, İmam ile Harun arasında bir konuşma geçti. Harun'un İmam'a dediği sözlerin bir bölümü şundan ibaretti:

Harun: Nedir bu dünya ve kimler içindir?

¹ Makatil-üt Talibin, s: 302.

İmam: Bu dünya bizim Şialarımız için huzur ve sükunet kaynağı, başkaları içinse bir imtihandır.

Harun: O halde onun sahibi nerde, neden onu ele almıyor?

İmam: O mamur bir haldeyken sahibinden alındı ve mamur olduğunda sahibi onu ele alacaktır.

Harun: Hani Şiileriniz, neredeler?

İmam: "Kitap ehlinden ve müşriklerden inkar edenler, kendilerine apaçık bir delil gelinceye kadar (bulundukları durumdan) kopup ayrılacak değillerdi"¹ ayetini okudu.

Harun: Böylece biz kafir miyiz ?

İmam: Hayır, ancak Allah'ın bu ayette buyurduğu gibisin:

"Allah'ın bu nimetini inkara değiştirenleri ve kavimlerini 'yıkım ve azab' yurduna konduranları görmedin mi?"²

Bu sırada Harun öfkelenerek İmam'a karşı küstahlık etti.³

Saduk'un naklettiği rivayet de şöyledir: Bir gün Harun, birine "Musa b. Cafer'i (a.s.) hemen getirin" emrini verdi. Halifenin Medine'deki memuru, Musa b. Cafer'in (a.s.) yanına giderek Harun'un istediğini bildirdi. İmam buyurdu:

"Ceddim Resulullah'tan (s.a.v.) nakledilen 'Takiyye olarak sultana itaat etmek farz'dır' hadisini duymasaydım kesinlikle onun yanına gitmezdim."

İmam Kâzım (a.s.) Harun'un yanına gelince, Harun öfke ve hiddetini gizleyerek İmam'a karşı yumuşak davranmaya başladı ve sordu: "Neden bizi görmeye gelmiyosun?" İmam buyurdu:

"Hüküm sürdüğün toprakların büyüklüğü ve sende olan dünya sevgisi buna engel oluyor."

Bunları duyduktan sonra Harun, İmam Kâzım'a (a.s.) bazı hediyeler verdi ve İmam da hediyeler hakkında şöyle buyurdu:

"And olsun Allah'a eğer niyetim, Ebi Talib neslini korumak için onların bekarlarını evlendirmek olmasaydı, kesinlikle bu hediyeleri kabul etmezdim."⁴

İKİNCİ BÖLÜM

İmam'ın hapsedilmesi hakkında bir çok farklı hadisler nakledilmiştir. Fakat bunlardan anlaşılıyor ki, İmam Kâzım (a.s.) iki defa, Harun eliyle hapse atılmış ve ikinci defasında 179 H. Kameriden 183 H. Kameriye kadar, yani dört yıl hapiste kalmış ve İmam'ın şehadetiyle son bulmuştur. İmam'ın birinci defa hapse atıldığı da hadislerden ele gelmektedir ancak bunun süresinin ne kadar olduğuna hadisler değinmemiştir. İmam Kâzım'ın (a.s.) iki defa Harun'un eliyle hapsedildiğine tarihçilerin⁵ işaret etmelerinin yanı sıra, bir çok hadis rivayetçileri de İmam'ın Harun'un ilk zindanından kurtulduğuna dair bazı hadisler nakletmişlerdir.

Mes'udi şöyle yazıyor: Harun'ur Reşid'in evinin sorumlusu ve iç güvenliği sağlayan korumalarının başkanı Abdullah b. Malik Hüzâi şöyle diyor:

¹ Beyyine/1.

² İbrahim/28.

³ İhtisas, s: 262. Tefsir-i Ayyaşi, c: 2, s: 230. Bihar-ul Envar, c: 48, s: 138.

⁴ Uyun'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 76.

⁵ Uyûn-u Rıza, c: 1, s: 93.

"Harun'un bana gönderdiği elçiler hep normal zamanlarda gelirdi ama bir defasında hiç beklemediğim bir zamanda gelip, hatta elbisemi giymeme bile fırsat vermeden beni Harun'un yanına götürdü. Harun'un yanına gittiğimde selam verip oturdum. Sessizlik her yere hakim olmuştu, kimseden çıt çıkmıyordu. Çok şaşırmışım, içimdeki korku ve endişe her an daha bir çoğalıyordu. Tam bu sırada Harun, bana seslenerek 'Abdullah, seni neden çağırttığımı biliyor musun?' dedi. 'Hayır, andolsun Allah'a bilmiyorum' dedim. Dedi ki: 'Rüyamda Habeşi birini gördüm, elinde bir kılıç vardı. Bana dedi ki, 'Eğer hemen şimdi Musa b. Cafer'i (a.s.) serbest bırakmazsan başını bedenden ayırırım senin'. Abdullah, hemen git onu serbest bırak ve kendisine de otuz bin dirhem ver ve Ona de ki, burada kalmak istiyorsan kal. Bütün ihtiyaçlarını biz karşılarız. Eğer Medine'ye dönmek istiyorsan yol hazırlıklarını yap. Bunlara inanmadım, üç defa Harun'a şu soruyu sordum: Musa b. Cafer'i (a.s.) serbest bırakmamı mı emrediyorsunuz? Her defasında bu sözlerini tekrarladı ve bunda ısrar etti. Harun'dan ayrılıp zindana girdim. Musa b. Cafer (a.s.) beni görünce paniğe kapılarak ayağa kalktı. Benim kendisine işkence ve eziyet etmekle görevlendirildiğimi sanmıştı."Rahat olun, ben sizi bırakmak ve size otuz bin dirhem vermekle görevlendirildim" dedim. Musa b. Cafer (a.s.) benim sözlerimi duyunca dedi ki: "Ceddim Resulullah'ı (s.a.v.) şimdi rüyada gördüm bana buyurdu ki, Ya Musa, sen haksız yere mazlum olarak hapsedildin. Bu duayı oku, sen bu gece zindandan çıkacaksın." Daha sonra o duayı okudu.¹

Bu rivayetin diğer tarih kitaplarda da nakledilmiş olması, bunun tarihçiler arasında meşhur olduğunu göstermektedir. Ancak bu nakillerde şahısların isimlerinde ve ... bazı farklılıklar gözlenmektedir.

Merhum Şeyh Saduk, bu rivayeti daha geniş bir şekilde nakletmiştir.²

Bu hadislerin Ehl-i Sünnet kaynaklarında nakledilmesi, Ehl-i Sünnet tarihçilerinin de onu kabul ettiğini gösterir. Çünkü başka bir yerde de değinildiği üzere, Bağdat halkının İmam Kâzım'la (a.s.) ilgili birçok hatıraları vardır ve hatta İmam Kâzım'ın (a.s.) mezarı onların ziyaretgâhı olup, onlar arasında Bab'ül Havâic (Dileklerin Kapısı) diye tanınmaktadır.

Her halükârda bu rivayet şunu gösteriyor ki, Harun, Caferilerle yaptığı baskıların yanı sıra Musa b. Cafer (a.s.) hakkında da büyük bir hassasiyet gösteriyordu. Sadece İmam'ın takiiye etmesi ve Harun'un –örneği zikredildiği gibi- korkulu ve tehditli rüyalar görmesi neticesinde Harun'un şerrinden kurtulabildi. Ancak ne var ki, Harun'un İmam Kâzım'ı (a.s.), kendi hükümetine bir tehdit ve tehlike görmesi, O hazrete olan kin ve hasedi, İmam'ın Şiiler arasında İmam olarak tanınması, bazı Ehl-i Beyt dostlarının İmam'a olan hasetlerinden dolayı O'nu, Harun'un yanında kötölemesi ve iftirada bulunması, Harun'un İmam'a karşı daha sert davranmasına neden oldu. Şimdi burada İmam'ın zindana atılmasına sebep olan bazı olaylara değinmek istiyoruz.

Peygamber (s.a.v.) özel bir tekitle İmam Hasan ve Hüseyin'in (a.s.) kendi iki oğlu olduğunu bildirmişti ve bu da müslümanlar arasında, Ehl-i Beyt için özel bir azamet meydana getirmişti. Resulullah'ın (s.a.v.) kendi isteği de buydu ve böylece de Ehl-i Beyt'in müslümanlar camiasında yüce bir makama sahip olduğunu göstermek istiyordu.

¹ Muruc-uz Zeheb, c: 3, s: 356. Şüzürat'üz Zeheb (İbn-i İmad Hanbeli).

² Uyûn-u Ahbar'ır Rıza, c: 1, s: 273. Emali-yi Saduk, s: 226. Muhec'üd Deavat (İbn-i Tavus), s: 245. Müsned-ül İmam'il Kâzım, c: 1, s: 92.

Bu doğrultuda "Sekaleyn" ve "Safine" hadisi gibi bir çok hadisler Şia ve Sünni kaynaklarında bir çok yollarla Resulullah'tan (s.a.v.) nakledilmiş ve öylece de mahfuz kalmıştır.

İmam Hasan ve Hüseyin'in (a.s.) Resulullah'ın (s.a.v.) kendi evladı olarak telakki edilmesi, müslümanların onlara daha layık bir şekilde teveccüh etmelerini, onları daha iyi tanımlarını sağlayabilirdi. İşte bu yüzden de Ehl-i Beyt düşmanları ve muhalifleri daima bu aslı inkar etmeye kalkışmış ve tarih boyunca da –sünnüsüyle, şiasıyla müslümanların ekseriyeti onları Peygamberin iki oğlu olarak kabul etmelerine rağmen- sultanlar buna karşılık bir cephe açmışlardı. İmam Hasan ve Hüseyin'in (a.s.) Resulullah'ın (s.a.v.) evlatları tanınmasına ve kabul edilmesine Muaviye çok hiddetleniyor, karşı çıkıyor ve onların Ali'nin (a.s.) evlatları olarak telakki edilmesini halktan istiyordu.¹ Amr İbn-i Âs da onların Peygamberin oğulları bilinmesinden rahatsız oluyordu.² Haccac da bu mesele hakkında büyük bir hassasiyet gösteriyordu. Hatta Haccac bir defasında, 'Yahya b. Ya'mur, Hasan ve Hüseyin'in (a.s.) Resulullah'ın (s.a.v.) oğulları olduğuna inanıyor' haberini duyunca onu Horasan'dan yanına getirtip eziyet etmeye başladı ve kendi iddiasına Kur'an'dan bir delil getirmesini istedi. Yahya da açıkça Hz. İsa'yı (a.s.) Hz. İbrahim'in (a.s.) oğullarından biri diye tanıtan En'am sûresinin 85. ayetini okuyarak şöyle istidlâl etti:

"Sadece anne tarafından Hz. İbrahim'le (a.s.) akrabalığı olan Hz. İsa'yı (a.s.) Kur'an-ı Kerim, İbrahim'in (a.s.) oğlu diye tanıttığına göre İmam Hasan ve Hüseyin (a.s.) neden Resulullah'ın (s.a.v.) oğulları olmasın ki?"³

Üstad Cafer Murtaza, değerli kitabı "İmam Hasan'ın Siyasi Hayatı"nda bu konuyla ilgili bir çok örnekler zikretmiştir.⁴

Bu mesele Harun'un zamanında da gündemde idi. Harun, Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i Beyt'iyle özellikle de İmam Kâzım'la (a.s.) karşılaştığında bu meseleyi dile getirmiş ve İmam da bunun cevabını vermişti. İmam'ın en azından, bir defa dahi olsa bu konu üzerinde durması O'nun zindana düşme sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Bir rivayete göre Harun, İmam'a şöyle soruyor: "Resulullah'ın (s.a.v.) erkek evladı olmamasına rağmen siz, Resulullah'ın zürriyetinden olduğunuzu nasıl söylersiniz, halbuki siz onun kızının çocuklarısınız?"

İmam Kâzım (a.s.) bununla ilgili iki delil zikretti:

1. Hz. İsa'yı (a.s.) Hz. İbrahim'in (a.s.) oğlu diye tanıtan En'am suresinin 58. ayeti.

2. İmam Hasan ve Hüseyin'i (a.s.) "Mübahale" ayetindeki 've oğullarımız' sözünün mevcut ferd ve misdakları olarak tanıtan ayet.⁵

Bu mesele de Abbasilerin şahsiyetini lekeliyordu. Çünkü onlar kendilerini Resulullah'ın (s.a.v.) amca oğulları biliyor ve O Hazrete halife olmakla kendilerinin daha layık

¹ Keşf'ül Gümme, c: 2, s: 176.

² İbn-i Eb'il Hadid'in Nehc-ül Belağa Şerhi, c: 20, s: 334.

³ Vefeyat'ül A'yan, c: 6, s: 174. Tefsir-i İbn-i Kesir, c: 2, s: 155 Dürr'ül Mansur, c: 3, s: 38. Nur'ul Absar, s: 21-22.

⁴ Hayat'üs Siyasiye lil'İmam-il Hasan, s: 34-35.

⁵ Nur'ul Absar, s: 148-149. Uyûn'u Ahbar'ır Rıza, c: 1, s: 84-85. Sevaik'ül Muhrike, s: 203. Yenabi'ül Mevedded, s: 435. Müsned'ül İmam'il Kâzım, c: 1, s: 50.

ve hak sahibi olduklarını ispat etmek için veraset kaidesinden yararlanıyorlardı. Onların istidlâline göre Peygamber'in (s.a.v.) amcası Abbas, Resulullah'tan (s.a.v.) sonra hayat-taydı ve onun hayatta olmasıyla Peygamber'in (s.a.v.) diğer amcalarının oğullarına hiç-bir hak intikal etmezdi. Mervan İbn-i Ebi Hafsa da bu istidlâl doğrultusunda şöyle bir şiir okumuştur:

"Birinin amcası hayatta olsun da onun kızının çocukları onun mirasçısı olsun; böyle bir şey nasıl olur, nasıl mümkündür bu ve şimdiye kadar da böyle bir şey olmamıştır."

Bu şiirin reddine dair İmam Musa Kâzım'a (a.s.) isnat edilen bazı beyitler de tarihte nakledilmiştir.¹

Ancak Şia, imametın ispatı hususunda asla veraset meselesini göz önünde bulundurmamış ve sadece bu mevzu hakkında Resulullah'tan (s.a.v.) varid olan nasslara ve bir sonraki imamın tayiniyle ilgili bir önceki imamdan gelen nasslara istinat etmiştir. Beni Abbas, veraset kanununa dayanarak hilafetin sadece kendilerine münhasır olduğunu ispatlamaya çalışıyorlardı ve bu yüzden de İmam Hasan ve Hüseyin'in (a.s.) ve onların oğullarının Resulullah'ın (s.a.v.) oğulları değil de Ali'nin (a.s.) oğulları diye tanıtmaya çalışıyorlardı; ki böylece hem onların verasetini nefyetsin ve hem de İslam toplumunda Resulullah'ın (s.a.v.) oğulları diye tanınıp fevkalade bir önem ve ihtirama sahip olmalarına gölge düşürsünler. Kesin olarak diyebiliriz ki: O günün İran, Yemen, Şam gibi Ehl-i Sünnet toplumlarındaki Şiilerin manevi nüfuzunun büyük bir bölümünü, Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i Beyt'in azameti hakkında buyurmuş olduğu sözler ve İmam Hasan ve Hüseyin'i (a.s.) İslam toplumuna 'oğullarım' diye tanıtmayı meydana getirmişti. İbn-i Esir'in naklettiğine göre, Harun'ur Reşid 179 H. Kameri yılının Ramazan ayında ümre kastiyla Mekke'ye giderken Medine'ye uğradı. Harun, Resulullah'ın (s.a.v.) türbesine girerek kendisinin Resulullah'la (s.a.v.) akrabalığı olduğunu halka bildirmek için Peygamber'in (s.a.v.) mezarını ziyaret ettikten sonra İslam Peygamberi'ne (s.a.v.) şöyle selam verdi:

Selam olsun sana ya Resulullah (s.a.v.), ey amcamın oğlu! Bu sırada orada bulunan Musa b. Cafer (a.s.) Resulullah'a (s.a.v.) hitap ederek şöyle dedi: Selam olsun sana ey baba! Harun bunu duyunca yüzünün rengi değişti ve İmam Kâzım'a (a.s.) seslenerek dedi ki:

Bu büyük bir iftihadır ya Eb'ul Hasan! Ve daha sonra O Hazretin tutuklanma emri-ni sadır etti.²

Yafiî de bunu kısa olarak nakletmiştir.³

Harun daha sonra Yahya b. Cafer'e dönüp şöyle dedi:

Şehadet ederim ki, Resulullah (s.a.v.) hakikaten O'nun babasıdır.⁴

Bu sözler, aslında veraset temeli üzerine kurulan kendi halifeliklerinin doğru olduğunu ve de Fatime'nin (a.s.) evlatlarının Resulullah'ın (s.a.v.) evlatları olduğunu itiraf etmek mahiyetindedir.

İmam'ın bu olaydan sonra tutuklanması, bu olayın Harun'a karşı siyasi bir hareket olarak telakki edildiğini gösteriyordu. İmam Kâzım'ın (a.s.) bu gibi tavırları da Harun için bir takım tehlikeler doğuruyordu.

¹ El-İhticac, c: 2, s: 167.

² İbn-i Esir, c: 6, s: 164, İhticac, c: 2, s: 165. Ravzet'ül Vaizîn, s: 184. Sevaik'ül Muhrika, s: 204.

³ Mir'at-ül Cinan, c: 1, s: 395.

⁴ Kamil'üz Ziyarat, s: 18. Usul'u Kafi, c: 4, s: 553.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İmam'ın tutuklanıp zindana atılmasının başka sebepleri de vardı. Mesela: Şiiler, İmam ve rehberiyetle ilgili kendilerine söylenen sözleri gizli tutmak ve rehberiyet sırlarını ifşa etmemekle vazifelendirilmişlerdi. Ancak bazen Musa b. Cafer'in (a.s.) imame-tiyle ilgili ve O Hazrete itaat etmenin farz olduğu hususunda bazı sözler ifşa ediliyordu ve bu da hem İmam'ın hem de kendilerinin bazı zorluklara düşmelerine neden oluyordu. Aynı mesele, Mansur'un bu hususta hassasiyet göstermesiyle İmam Sadık'ın (a.s.) za-manında da gündemde idi. Önceden de belirttiğimiz gibi, takiyye etmek neticesinde Abbasiler, Şiilerin ve onların imamlarının imamet iddiaları olsa bile halifeye karşı kı-yam etmek niyetinde olmadıkları düşüncesinde olup, Zeydiye'nin önde gelenleriyle aynı görüşte olan Şiilere "Hayatta kalmak istiyorsanız, başınızın derde girmesini istemiyor-sanız Musa b. Cafer gibi olun" diyorlardı.¹

Hakikatte Şia İmamları, imamet ve rehberliğin kendilerine münhasır olduğuna ve hakim düzenin batıl olduğuna inanmakla birlikte hakim düzene karşı kıyam etmeyi, faydalı olmayacağından dolayı caiz görmüyorlardı. İşte Şiiler böyle bir durumdaydı. Ancak bazen Musa Kâzım'a (a.s.) itaat etmenin farz olduğu inancını açığa vurduklarında İmam'ı zor durumda bırakıyorlardı. O halde İmam Musa Kâzım'ın (a.s.) zindana atılma-sının sebeplerinden biri de bu gibi inançlardı. Çünkü böyle bir inanç, Abbasiler için büyük bir tehlike teşkil etmekteydi. Hadis kitaplarımızda "Bab'u tahrim'i izaat'ül hakk maa'l havfi bihi"² –Hakkı yaymak eğer hakka zarar getirecekse haramdır- unvanında bir bölüm açılmış ve bu hususta pek çok hadis ihtiva etmektedir. Bu hadisler de hidayet imamlarından ve bilhassa İmam Sadık'tan (a.s.) rivayet edilmiştir.

"Rical'ı Keşşi"de Yunus b. Abdurrahman'dan nispeten uzun bir rivayet nakledilmiş olup konumuz için de güzel bir örnek olarak gösterilebilir. O şöyle yazıyor:

Yahya b. Halid Bermeki önceleri Hişam hakkında müspet bir görüşe sahipti. Ancak Harun, Hişam b. Hakem'in bazı sözlerini duyup ona ilgi gösterince Yahya, Harun'u ona karşı tahrik etmeye başladı. Bir gün bu hususta Harun'a şöyle dedi:

O, Allah-u Teala'nın yeryüzünde itaati farz olan senden başka bir imamı olduğunu düşünüyor... Eğer o imam kıyam emri verirse, o da itaat edip kıyam edecektir. Ve şunu da sözlerine ekledi: Ancak biz onun, halifeye karşı kıyam etmenin caiz olmadığına ina-nan biri olduğunu biliyorduk.

Bunun üzerine Harun, Yahya'nın kelam ilmi hususunda bir toplantı düzenlemesini ve mütekellimlerin hazır bulunmasını istedi. Mütekellimlerin rahatça tartışabilecekleri için Harun da perdenin arkasında oturup onları dinleyecekti. Kelam alimleri toplandı ve konu ele alındı. Konuyla ilgili tartışmalar başladı ve çok geçmeden konuya bir açıklık getirilemedi ve çıkmaza girildi. Yahya şöyle dedi: "Hişam b. Hakem'i aramızda hakem olarak kabul ediyor musunuz?" "O hastadır, hasta olmasaydı kabul ederdik" dediler. Yahya, Hişam'ı çağırtdmak için birini gönderdi. Hişam önce, Yahya'nın şerrinden ko-runmak için "İyileştikten sonra tartışmalara ve ilmi konulara girmemek ve sadece Al-lah'a ibadet etmek için Kûfe'ye gideceğime dair Allah'a ahdetmiştim" diyerek hakemliği üstlenmemeye çalıştı. Fakat Yahya'nın ısrarı üzerine toplantıya katılmak zorunda kaldı.

¹ Makatil'üt Talibin, s: 303.

² Müstedrek'ül Vesail, c: 12, s: 289.

Hişam ihtilaf edilen konuyu saptadıktan sonra bazılarını teyit, diğer bazılarını ise reddetti. Bu tartışmalardan sonra Yahya, Hişam'ın "İmam'ı seçmek halkın hakkı değildir" hususunda görüş belirtmesini istedi. Hişam hiç istemeden bu konu hakkında konuştu. Yahya, bir süre önce görüşü Hişam tarafından reddedilen Süleyman b. Cerir'den, bu hususta Hişam'ın görüşünü almasını istedi. Süleyman, Emir-ül Müminin'le ilgili sorusunu sorup şöyle dedi: "Ona itaat etmenin farz olduğuna inanıyor musun?" Hişam, "Evet" dedi. Süleyman "Eğer O kıyam emri verirse kıyam eder misin?" dedi. Hişam "O bana böyle bir emir vermez" dedi... Konu buraya gelince Hişam şöyle dedi: "Eğer bunu sormaktan maksadın kıyam edip etmeyeceğimi öğrenmek ise, cevabım şu; kıyam ederim". Perdenin arkasında oturup konuşmaları dinleyen Harun bunu duyunca sinirlendi... ve birini İmam Musa Kâzım'ın (a.s.) peşine gönderip İmam'ı zindana attırdı. Yunus b. Abdurrahman bunları naklettikten sonra, sözüne şunu da ekliyordu:

İmam'ın zindana atılmasının sebeplerinden biri de buydu.

Bu olaydan sonra Hişam Kûfe'ye giderek İbn-i Eşref'in evinde dünyadan göçtü.¹

Başka bir rivayet de şöyledir: Hişam, İmam Kâzım (a.s.) tarafından konuşmamaya emredilmişti ancak çok geçmeden sessizliğe, konuşmamaya dayanamayıp konuştu. İmam'ın ashabından olan Abdurrahman b. Haccac bu hususta Hişam'ı kınayarak şöyle dedi: "Neden sessizliğini bozdun, neden konuştun...?" Daha sonra da İmam'dan taraf ona dedi ki: Bir müslümanın kanının akıtılmasına ortak olmak seni sevindiriyor mu? Hişam, "Hayır" dedi. Abdurrahman, "Eğer konuşmazsan çok iyi edersin, aksi halde İmam'ın başının kesilmesine sebep olursun". Bu rivayetin devamında şöyle denilmiştir:

Hişam konuşmamaya riayet etmeyince, olmaması gereken şey gerçekleşti.²

Bu rivayet, az önce belirttiğimiz konuya delalet etmekte, açıklık getirmektedir. Bu hususta başka bir rivayet de nakledilmiş ve bu rivayette başka bir noktaya da değinilmiştir. Harun, perdenin arkasında oturmuş sözleri ve tartışılan konuları dinliyordu. O toplantıya katılanlar sadece imamet meselesiyle ilgili konuları Hişam'la konuşacaklarına ve tartışacaklarına dair karar vermişlerdi. Perdenin arkasında oturan Harun, Hişam'ın açık görüş ve inancını duyunca hiddetlenip diyor ki:

"Bunun gibileri hayattayken, benim hükümetim bir saat bile nasıl ayakta durabilir? And olsun Allah'a ki, halkın gözünde (inancında) onun dili yüz bin kılıçtan daha keskindir."

Hişam tehlikeyi sezince gizlice toplantıdan çıktı. Harun, Hişam'ı bulamayınca onun kardeş ve dostlarını tutuklatıp zindana attırdı. Fakat bir geçtikten sonra Harun, Hişam'ın ölüm haberini duyunca onları serbest bıraktı.³

Merhum Şeyh Saduk, İmam Kâzım'ın (a.s.) şehadetine sebebiyet veren olaylara değinirken onlardan birini şöyle anlatır.

Harun'un, Şiilerin inancına göre İmam Kâzım'ın (a.s.) İmam olduğunu, gece ve gündüz gizlice İmam'ın evine gidip gelmelerini duyması O Hazretin şehadetine sebebiyet verdi. Çünkü Harun açısından, İmam hem Harun'un kendisini hem de hükümetini tehdit etmekteydi.⁴

¹ Rical'i Keşşi, Meşhed baskısı, s: 256-262.

² Rical'i Keşşi, Meşhed baskısı, s: 271.

³ İkmal'üd Din, s: 362. Bihar'ül Envar, c: 48, s: 197-204. Müsned'ül İmam'il Kâzım, c: 1, s: 399.

⁴ Uyun'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 100.

İmam'ın zor duruma düşmesine sebep olan nedenlerden bir başkası da Yahya b. Halid Bermekî'nin İmam'a karşı duyduğu kinin yanı sıra O Hazretin bazı yakınlarının İmam hakkındaki bazı ithamları ve İmam'ı kötü tanıtımlarıydı.

Şeyh Müfid ve Eb'ul Ferec İsfahani bu hususta müstened bir rivayet nakletmişlerdir. Rivayet şöyledir:

Harun kendi çocuğunun eğitimi için onu, İmam Kâzım'ın (a.s.) imametine inanan Cafer b. Muhammed b. Eş'as'a teslim ediyor. Yahya b. Halid Bermeki de bundan üzgündü. Halid, Harun'un yanına gelip onu kötüledi. (Zahiren İmam'dan intikam almak amacıyla İmam'a karşı bir komplo ve desise düzenleme fikrine koyuldu) bu yüzden de kendi desisesini uygulayabilmek için İmam'ın akrabalarından birini ele geçirmeye girişti. Halid bir süre araştırdıktan sonra, maddi durumu iyi olmayan Ali b. İsmail b. Cafer es-Sadık'ı buldu. Ona maddi yardımda bulunduktan sonra İmam'ın aleyhindeki planını gerçekleştirebilmek için Ali b. İsmail'i Harun'un meclisine katılmaya teşvik etti. Ali b. İsmail bunu kabul edince İmam (a.s.) kararından vazgeçirmek için ona maddi yardımda bulundu. Ali b. İsmail kararından dönmeyerek Harun'un yanına gidip, İmam'ın aleyhinde konuştu ve İmam'ı kötüledi.¹

Bu mesele de İmam'ın zindana atılma sebeplerinden biri olarak nakledilmiştir.

Şeyh Saduk bu rivayeti daha dakik ve daha kamil olarak nakletmiştir. Cafer b. Muhammed b. Eş'as'ın İmam Kâzım'la (a.s.) gizli ilişkisi olduğunu hatırlatarak şöyle yazmış:

Yahya b. Halid, Cafer b. Muhammed b. Eş'as'ı Harun'un yanında kötüledikten sonra Harun, Cafer'i çağırıp ona diyor ki: "Duyduğuma göre malının humsunu ve hatta sana en son verdiğim paraları Musa b. Cafer'e (a.s.) gönderiyormuşsun." Cafer, Harun'un kendisine verdiği paraları getirip göstermekle, Yahya b. Halid'in planını suya düşürdü ve böylece de Harun'un kendisine olan güvenini daha da sağlamlaştırdı. İşte bu olaydan sonra Yahya b. Halid, Ali b. İsmail'i ele geçirme fikrine koyuluyor.²

Hakikatte İmam'ın en son olarak zindana atılmasının sebebi de buydu. Şeyh Müfid, yukarıda zikrettiğimiz rivayeti naklettikten sonra şunu da ekliyor: İşte o yıl (179. H.) Harun'un Reşid hacca geldiğinde İmam'ın Medine'de tutuklanma emrini verdi.

İmam'ın tutuklanma olayına değinmeden önce şunu hatırlatmalıyım ki, bazı kaynaklarda Ali b. İsmail b. Cafer es-Sadık (a.s.) yerine Muhammed b. İsmail zikredilmiştir.

Ebu Nasr Buhari şöyle yazıyor: Muhammed b. İsmail, amcası İmam Musa Kâzım (a.s.) ile beraber yaşıyordu. Muhammed, Harun'a yazdığı mektupta şöyle diyor:

"Şimdiye kadar yeryüzünde, bir anda iki halifenin olduğunu ve umumi malların o ikisine götürüldüğünü hiç duymamıştım."

Muhammed bunu yazmakla İmam Kâzım'ı (a.s.), Harun'a şikayet ediyor ve kötülüyordu. Bu olaydan hemen sonra İmam tutuklanıp zindana atılıyor. İmam (a.s.) bu defasında zindanda şehid oluyor.³

İbn-i Şehr Aşub da aynı olayı nakletmektedir.⁴

Biri Ali b. İsmail ve diğeri de Muhammed b. İsmail hakkında nakledilen bu iki ri-

¹ İrşad (Şeyh Müfid), s: 279. Müsned'ül İmam'il Kâzım, c: 1, s: 115. Menakib, c: 1, s: 371.

² Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 69.

³ Şirr'us Silsilet'il Aleviyye, s: 35. Müsned'ül İmam'il Kâzım (a.s.), c: 1, s: 127. Buhari'den naklen.

⁴ Menakib, c: 2, s: 385.

vayet bazı yönlerden birbirlerine çok benzemektedirler ve insan bu benzerlikleri göz önünde bulundurduğunda büyük bir olasılıkla, bu iki şahsın bir şahıs olduğu insanın zihninde kuvvetlenir.

Harun bir yıl hacca giderdi, diğer yıl ise savaşa. Bu yüzden 179 H.K. yılında hacca gitme sırası geldiğinde Medine'ye uğradı. Harun'u karşılamaya gelen Medine büyükleri arasında İmam Kâzım (a.s.) da bulunuyordu. Harun, İmam'ın gizli faaliyetlerinden haberdar olduğu için Resulullah'ın mezarı başında durup, İmam Kâzım'ın (a.s.) da bulunduğu Medine eşrafının gözleri önünde Resulullah'a (s.a.v.) hitaben şöyle dedi:

"Ya Resulullah, yapacağım bir işten dolayı senden özür diliyorum. Ben Musa b. Cafer'i tutuklayıp zindana atmak istiyorum. Çünkü O senin ümmetin arasında ihtilaf çıkıyor ve onların kanının dökülmesini istiyor."¹

Halk, Musa b. Cafer'i (a.s.) Resulullah'ın (s.a.v.) oğlu bildiğinden dolayı Harun, Resulullah'tan (s.a.v.) özür dilemekle bir tezahürde bulunmak istedi. Böylece de böyle bir girişimin zihinlerde oluşturduğu soru işaretine cevap vermiş oldu. Çünkü böyle bir sorunun kaldırılması için, ümmet arasında ihtilaf çıkarmak cevabı iyi bir bahane idi. Zikrettiğimiz bu rivayetten, İmam Kâzım'ın (a.s.) Medine halkı arasında bir ağırlık ve saygınlığı olduğu anlaşılmaktadır. İşte bu yüzden de Harun öyle siyasi bir güç ve büyüklüğüne rağmen, halk tarafından gelecek olan eleştirilere maruz kalmasın diye yapmak istediği bu işe bir yorum getirmek zorunda kalıyor. Harun, Mescid'ün Nebi'de İmam Kâzım'ın (a.s.) tutuklanma emrini veriyor² ve İmam'ın da nerede zindana atıldığı halk tarafından bilinmesin diye iki kafilé hazırlatıp birini Kûfe'ye ve diğerini de Basra'ya doğru gönderiyor.³

Eb'ul Ferec'i İsfahani yukarıdaki sözlerini naklettikten sonra şöyle yazıyor: Harun, İmam Kâzım'ı (a.s.) Basra hakimi İsa b. Mansur'un yanına gönderdi. İmam bir süre onun zindanında kaldı ancak nitekim İsa bu işten bıkıp İmam'ı başka birine teslim etmesi için Harun'a bir mektup yazdı ve eğer onu başkasına vermezse kendisinin serbest bırakılacağını söyledi. İsa, bu süre zarfında İmam'ın aleyhinde bir delil bulmak için çok çalıştığını ama hiçbir delil bulamadığını da mektubunda bildirdi.

İsa'nın mektubuna şöyle devam etmesi daha çok dikkat çekmektedir:

... Hatta O, Allah'a dua etmekle meşgul olduğunda, senin veya benim hakkımda beddua edip etmediğini öğrenmek için O'nun dualarını dinliyordum ama O hep Allah'tan kendisi için rahmet ve mağfiret diliyordu.⁴

Bu, İmam'ın takva ve zühdünü ve aynı zamanda da takıyye ve faaliyetlerinin gizliliğini göstermektedir.

Nitekim İmam, Fazl İbn-i Rabi'e teslim edildi. İmam uzun bir süre onun zindanında kaldı. Fazl'dan, İmam'ı öldürmesi istendi ancak Fazl buna yanaşmadı. İmam'ı Fazl'dan alıp Fazl b. Yahya'ya teslim ettiler. İmam bir süre de onun zindanında kaldı. Tarihçilerin naklettiğine göre, Fazl b. Yahya İmam'a ihtiram gösteriyordu. Fazl b. Yahya'nın İmam'a ihtiram gösterdiği ve İmam'ın orada rahat bir şekilde yaşadığı Harun'a iletildi. Harun bu

¹ İrşad, 280.

² İrşad ve Ravzet'ül Vaizîn, s: 187.

³ Merhum Şeyh Saduk şöyle yazıyor: O günden bir gün sonra İmam, Resulullah'ın (s.a.v.) mescidinde namaz kıldığı halde tutuklandı. Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 73.

⁴ Makatil'üt Talibin, s: 335. el'Eimmet'ül İsna Aşer (İbn-i Tulûn), s: 91. Cihad'üş Şia, s: 302.

sırada Rakka'da¹ idi. Harun bu haberi alır almaz çok sinirlendi ve halifeye karşı isyan ettiğinden dolayı Fazl b. Yahya'ya lanet ve beddua edilmesini emretti. Bu işten dolayı da Fazl b. Yahya'ya yüz kırbaç vuruldu. Bu olaydan sonra İmam Kâzım (a.s.) ondan alınıp Sindi b. Şahik isminde birine verildi.²

İMAM KÂZIM'IN (a.s.) ŞEHADETİ

Yahya b. Halid bu olaydan endişe duyarak Harun'un yanına gitti. Fazl'ın meydana getirdiği olaydan dolayı da özür dileyerek İmam'ı Sindi İbn-i Şahik'in eliyle şehid etti ve böylece de Harun'un isteğini yerine getirmiş oldu.³ Yahya b. Halid'in İmam Kâzım'ı (a.s.) şehid ettiği bazı rivayetlerde de yer almıştır. Eb'ul Ferec ve başkalarının nakline göre Yahya b. Halid zahirde başka bir şeyi bahane ederek Bağdat'a gitti ama onun asıl amacı İmam'ı şehid etmektir. Bundan da anlaşıldığı gibi, o bu işin sorumluluğunu açıkça yüklenmek istemiyordu. Yahya b. Halid, Hişam b. Hakem olayında İmam Kâzım'a karşı duyduğu düşmanlığı ortaya koymuştu. O halde "Yahya'nın İmam Kâzım'a (a.s.) batınî bir istek ve meyli vardı ancak Harun bundan haberdar değildi" içerikli hadisler doğru olmasa gerek.

İmam Rıza'dan (a.s.) rivayet edilen bir hadiste İmam Rıza'ya (a.s.) şöyle soruluyor: "Babanızı zehirleyen şahıs Yahya b. Halid midir?" İmam da cevabında, babasını zehirleyen Yahya olduğunu doğruluyor.⁴ Aynı mesele diğer hadislerde de teyit edilmiştir.⁵

Tarihçilerin ekseriyetinin itirafıyla İmam Kâzım (a.s.) şehid edilmiştir ve bunda da hiçbir şüphe yoktur. Ancak İmam gizlice şehid edildiğinden ve Abbasiler de İmam'ın kendi eceliyle dünyadan göçtüğünü halka bildirmelerinden dolayı, bazı tarihçiler bunun etkisinde kalarak İmam Kâzım'ın (a.s.) kendi eceliyle öldüğünü kitaplarında yazmışlardır. Bazı tarihçiler de İmam'ın şehid edildiğini bir ihtimal olarak zikretmişlerdir.⁶

İmam'ın şehid edilmesi hakkında üç muhtelif rivayet nakledilmiştir:

1. İmam Rıza'dan (a.s.) da naklettiğimiz gibi, İmam Kâzım (a.s.) zehirlenerek şehid edilmiştir. İmam'ın Yahya b. Halid tarafından şehid edildiğini bildiren rivayetler de bunu teyit etmektedir.

2. İmam Kâzım (a.s.) bir halının içerisinde sarılarak öylesine sıkılmış ve nitekim de şehid edilmiştir.⁷

3. Nakledilen başka bir rivayette de (Mustevfi nakletmiştir) Harun'ur Reşid'in eritilen demiri İmam'ın boğazına dökerek İmam'ı şehid ettiği söylenmiştir.⁸

Ancak İmam'ın zehirlenerek şehid edildiği daha meşhurdur. İmam şehid olduktan sonra mübarek bedenini halka ve Bağdat'ın büyüklerine gösterdiler. Bunun da iki nedeni vardı:

1. İrbili'nin yazdığına göre, Sindi b. Şahik, Meysem b. Adiy'nin de aralarında

¹ Fırat'ın doğusunda bulunan bir şehir adıdır.

² Makatil'üt Talibîn, s: 336.

³ Makatil'üt Talibîn, s: 335.

⁴ Makatil'üt Talibîn, s: 335.

⁵ Delail'ül İmamet, s: 147.

⁶ İbn-i Hallekan, c: 5, s: 310. Ümdet'ül Talib, s: 196.

⁷ Makatil'üt Talibîn, s: 336.

⁸ Muntahab Tarih, s: 204.

bulunduğu Bağdat'ın fakihlerini ve büyük şahsiyetlerini sesleyerek, İmam'ın mübarek cesedini onlara gösterdi ve İmam'ın cesedinde yara, cerahat ve boğulma izi olmadığını ve İmam'ın kendi eceliyle dünyadan göçtüğünü onlara anlattı.

2. Bazı Şiiler O Hazretin Mehdi olduğuna inanıyorlardı veya böyle bir inanca sahip olabilecekleri ihtimali vardı, bu yüzden İmam'ın cesedini Bağdat köprüsü üzerine bıraktılar ve Yahya b. Halid'in emriyle bağırarak şöyle dediler: İşte bu, Musa b. Cafer'in cesedidir. Rafiziler O'nun ölmediğine inanıyorlar. Halk gelip İmam'ın öldüğünü gözleriyle gördüler. Bundan sonra da İmam'ın cenazesini Bağdat'ın "Bab'üt Tin"deki Kureyşlilerin mezarlığına defnettiler.¹ Şeyh Saduk'un nakline göre İmam Musa Kâzım (a.s.) 183. H.K. yılının Recep ayının yirmi beşinde, Şeyh Müfid'in nakline göre aynı yılın Recep ayının yirmi dördünde ve Müstevfi'nin nakline göre de Sefer ayının on dördünde, Cuma günü şehid edilmiştir.

İMAM KÂZIM'IN (a.s.) HAKİM DÜZENE KARŞI MÜCADELESİNİN BOYUTLARI

İmam'ın hakim düzen karşısındaki mübareze ve tavırları hakkında şimdiye kadar değindiğimiz yönlerle daha başkalarını da örnek olarak ekleyebiliriz. İmam hakim düzene karşı menfi mübarezede de bulundu. İmam bu mücadelesinde icraat ve uygulamalı bir metod seçmedi ancak nizamın gayr-i meşru bir nizam olduğunu bildirdi ve halkın o düzene olan itimadını sarsmaya çalıştı. Halkın bir düzeni gayr-i meşru bilmesi o düzen için çok tehlikeli olabilir. Çünkü bir düzenin meşru olmadığını ispatlamak halkın o düzene karşı kıyam etmesini ve o düzeni devirmesi için bazı faaliyetlerde bulunmasını sağlayabilir.

Tarihte zikredilen Safvan b. Mahran-ı Cemmal olayını buna örnek olarak gösterebiliriz. Safvan, İmam Kâzım'ın (a.s.) huzuruna geldiğinde İmam ona şöyle buyurdu:

Ya Safvan, bir işin dışında diğer işlerin iyi ve güzeldir. "O işim nedir ey Resulullah'ın (s.a.v.) oğlu" dedi, Safvan. İmam buyurdu:

"Develerini Harun'a kiraya vermen."

Safvan "Onun geziye çıkması, ava gitmesi ve benzeri işler için develerimi ona kiraya vermedim, Mekke yolculuğuna gitmesi için develerimi verdim. Hatta benim kendim bile bu işe karışmadım, bu iş için hizmetçi tuttum; onlar develeri götürüp getirecekler" dedi.

İmam buyurdu:

"Develerini ona kiraya vermen sence doğru mudur?"

Safvan: "Evet" dedi.

İmam buyurdu:

"Kira süresinin bitmesine ve develerini sana geri verinceye kadar onların yaşamasını, hayatta olmasını istemez misin?"

Safvan: "Evet, isterim" dedi.

İmam buyurdu:

"Onların yaşamasını, hayatta kalmasını isteyen herkes onlar gibidir ve onların safindadır. Onlardan olan herkes de cehenneme girecektir."

¹ Keşfü'l Gümme, c: 2, s: 234.

Bu olaydan sonra Safvan bütün develerini sattı. Harun bunun nedenini Safvan'dan sorunca şöyle dedi: "Yaşlandım artık ve hizmetçiler de bu işi iyi beceremiyorlar."

Harun dedi ki: "Develeri kimin emriyle sattığını biliyorum. Musa b. Cafer senin bu işi yapmanı istedi." Safvan, "Benim Musa b. Cafer'le ne alakam var" dedi. Harun dedi ki:

"Bu sözleri at bir yana (beni aldatmaya çalışma), and olsun Allah'a eğer dürüst ve sadakatli biri olmasaydın seni öldürürdüm."¹

İmam Kâzım'ın (a.s.) bütün Şiiler için –İmam'ın kendi emriyle hakim düzenle irtibatla olan kişiler hariç- genel bir hüküm içeren her girişimi, menfi mücadele doğrultusunda gerçekleşmiştir.

İmam Kâzım'ın (a.s.) Abbasi hilafetine karşı başlatmış olduğu hareketin bir başka yönü de Ali b. Yaktin'i Abbasilerin sarayında tutmak ve onun vasıtasıyla Şiileri zorluklardan ve müşkülattan kurtarmak idi. Ali b. Yaktin, İmam Kâzım'ın (a.s.) Abbasilerin sarayında sözüne nüfuz sahibi olan ashabından biriydi. Ali b. Yaktin, Mehdi ve Harun'un zamanında daha çok etkili olup, bu nüfuzunu Şiilerin yararına kullanıyordu.

Ali b. Yaktin İmam'ın huzuruna gelip hilafet sarayından ayrılmak için izin isteyince İmam buna izin vermeyerek şöyle buyurdu:

"Sakin bu işi yapmaya kalkışma! Senin orada olmana alışmışız ve bundan memnunuz. Senin orada olman (Şii) kardeşlerinin izzetini temin etmektedir. Senin orada bulunmanla Allah, kendi dostlarına gelen müşkülâtı telafi etmekte ve muhaliflerin desiselerini de su yüzüne çıkarmaktadır. Ey Ali, günahlarınızın kefareti kardeşleriniz hakkında iyilikte bulunmaktır."²

Başka bir rivayette de İmam'ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Bu işini sürdürmek zorundasın; Allah'tan sakın."³

Başka bir rivayette ise İmam'ın Irak'a geldiği ve Ali b. Yaktin'in de İmam'ın yanına gelerek "Beni bu durumda gördüğünüzden dolayı üzgünüm" dediği ve İmam'ın da cevaben şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Ey Ali, zalimlerin dostları arasında Allah'ın da dostları bulunmaktadır ki, Allah onların vesilesiyle dostlarına gelecek olan belaları defeder ve sen de onlardan birisin."⁴

Başka bir rivayet ise şöyledir:

"Her tağutun yanında Allah'ın bir dostu vardır. Ve Allah bu dostu vesilesiyle, dostlarına gelecek olan belaları defeder."⁵

İmam Kâzım'ın (a.s.), Ali b. Yaktin'in işini tekitle doğrulamasından, hatta bu işin gerekli olduğunu vurgulamasından ve İmam'dan nakledilen bu cümlelerden, bilhassa son cümleden anlaşıldığına göre İmam, Şiileri korumak amacıyla Ali b. Yaktin'den yararlanıyordu. Ali b. Yaktin hakkında bir çok dedikodular ve ithamlar ortaya atıldı ama Ali b. Yaktin takiyye etmek ve İmam Kâzım'ın (a.s.) tavsiyelerine uymakla tehlikeyi atlattı.⁶ Ali b. Yaktin, hükümetin uğraştığı bir takım dini soruların çözümünde İmam

¹ Rical-i Keşşi, s: 441.

² Bihar'ül Envar, c: 48, s: 136.

³ Kurb'ul Esnad, s: 126.

⁴ Rical'ı Keşşi, s: 433.

⁵ Rical'ı Keşşi, 435.

⁶ İrşad, s: 274-275. el-Haraic vel-Cevarih, s: 297.

Kâzım'ın (a.s.) görüşlerinden de yararlanmaya çalışıyordu.¹

İmam Kâzım (a.s.), Abbasi halifelerin hizmetine giren şartlanmış ve satılmış alimlere karşı da bir savaş başlatmıştı. İmam Kâzım'ın (a.s.) sözlerinde tamamen gözlenmektedir bu savaş. Böyle kimselerin hükümetin hizmetinde olması avam halk açısından o hükümetin meşruiyetini temin etmekte, garantiye almaktaydı. Bu yüzden de o hükümeti devirmek isteyenlerin karşısında bir engel teşkil etmekteydi. Bunun için de bu gibi alimler hükümet tarafından desteklenmekte ve oldukça sevilmekteydiler.

İmam Kâzım (a.s.) Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle bir rivayet nakletmiştir:

"Fakihler kendilerini dünyaya satmadıkları sürece peygamberlerin emanetçileridirler."²

"Kendilerini nasıl dünyaya satarlar?" sorulduğunda İmam şöyle buyurdu:

"Hakimlere itaat etmekle (kendilerini dünyaya satmış olurlar). Bunu yaptıklarında, dininizi korumak için onlardan sakının, uzak durun."

İmam Kâzım (a.s.) şehid edildiğinde Harun, İmam'ın kendi eceliyle öldüğünü halka inandırmak için bu gibi alimleri alet olarak kullandı ve böylece de halkı uyutmaya çalıştı.

KELAMÎ KONULAR, FİKRÎ VE SİYASÎ SORUNLAR

Birinci hicri yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve ortaya çıktıktan sonra da İslam toplumundaki fikrî çekişmelerde önemli bir rol oynayan İslamî mezheplerden biri de "İti-zal" mezhebi idi. Bu mezhebin asıl özelliği dinî meselelere akıl sayesinde yorum getirmek idi. Vasil b. Ata ve Amr b. Abid bu mezhebin önde gelen önemli şahsiyetlerinden idi. Dini konuları akıl ışığında tevil etmek ve yorumlamak, Şiilerin kabul etmediği bir şey değildi ancak dinî meseleleri aklın yorumuna bırakmak ve bu hususta da ifrat etmek, istenmedik neticeler doğurabilirdi. Bu akıl bağımlılarının tevhid hakkında günde-me getirdikleri çeşitli inançlar bunun örneğidir; bazen tezat sıfatları Allah'a isnat etmiş ve bazen de, Kur'an'ın da tasrih ettiği gibi, Allah'ın sahip olduğu sıfatları O'ndan selbetmişlerdir.

Onların bu aklî tevil ve yorumları, bazı Şiilerin onlara meyillenmesini sağlama olasılığına sahipti ve bu da bir tehlikeydi. Hişam b. Hakem gibi şahıslar tek başlarına bile onlarla baş edebiliyorlardı ancak Şia İmamları akla verdikleri önemle birlikte ona bir sınır belirlemişlerdi. Dini konularda, insanı küfr ve inkar derecesine kadar getirebilen aklî yorumlar İmam Kâzım'ın (a.s.) zamanında bir hayli ilerlemişti. Bu yüzden de İmam Kâzım (a.s.) Allah'ın sıfatlarıyla ilgili ve benzeri konularda çok önemli noktalara değinmiştir. Allah'ın sıfatları hakkında İmam'dan sorulunca İmam şöyle buyurdu:

"Kur'an'da belirtilen şeylerden öteye geçmeyin."³

Başka bir rivayette de şöyle buyurmuştur:

"Tevhid hakkında, Allah-u Teala'nın kendi kitabında buyurduğu şeylerden öteye geçmeyin ki helak olursunuz."⁴

¹ Tefsir'i Ayyaşi, c: 1, s: 185.

² Bihar'ul Envar, c: 2, s: 36.

³ El-Mahasin, s: 239. Kafi, c: 1, s: 102.

⁴ Tevhid, s: 76.

Başka bir rivayet ise şöyledir:

"Şanı yüce Allah'ın sıfatlarının hakikat ve kühünü kimse anlayamaz, o halde O'nu, kendisinin vafettiği gibi vafedin ve ondan da öteye geçmeyin."¹

Ve kendisi de Allah'ın sıfatlarını saymak istediği zaman Kur'an ayetlerine dayanıyor ve ondan da öteye geçmiyordu.² Ayet ve rivayetlerin zahirine dayanarak insani ve maddi sıfatları Allah'a isnat etmek isteyen hadis ehlinin karşısında durarak Allah'ın her nevi teşbih ve maddi sıfattan beri olduğunu duyuruyor ve Allah'ı tenzih ediyordu, İmam.³

Bazılarının "Allah (dünyadaki) gökyüzüne iner" inancına sahip olduğu İmam'a denildiğinde İmam şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Allah (gökyüzüne) inmez ve buna ihtiyacı da yoktur. Çünkü uzak da yakın da O'nun katında eşittir."⁴

Allah-u Teala'nın sıfatları hakkında, İmam Musa b. Cafer'den (a.s.) çok dakik ve değerli sözler nakledilmiştir.⁵

İmam Musa Kâzım (a.s.) biri ifrat, diğeri tefrit yolunu seçen Mutezile ve hadis ehli karşısında Şia inançlarını açıklamış ve savunmuştur. Bu hususta bir hayli rivayetler İmam'dan nakledile gelmiştir.

İmam Musa b. Cafer (a.s.) "cebr ve ihtiyar" konusunda da çok dakik ve sağlam istidlâller getirerek muhaliflerini dize getirmiştir.

¹ Kafi, c: 1, s: 105.

² Tevhid, s: 76.

³ Tevhid, s: 75, 97, 99.

⁴ Kafi, c: 1, s: 125. ihticac, c: 2, s: 156.

⁵ Tevhid, s: 141, 147, 175, 178, 183.

İMAM RIZA (a.s.)

Tarihçilerin büyük bir bölümünün yazdığına göre İmam Rıza (a.s.) 148 H. yılında, bazı tarihçilere göre de 153 H. yılında (Zil'hicce veya Zil'kade veyahut da Rabi'ul Evvel ayının on birinde) dünyaya gelmiş ve 203 H. yılında da dünyadan göçmüştür. Annesinin adı Hayzeran idi. Bazılarının dediğine göre annesi Nabe ehalisinden idi, adı Erva ve lakabı ise Şakra'dır. Bazıları ise demişler ki, annesinin adı Necme ve künyesi de Ümm'ül Benin'dir. Diğer bazılarına göre de İmam'ın annesinin adı Tektüm'dür.¹ İmam'ın yüzüğüne nakşedilen cümle şuydu: "Maşaallah ve la havle ve la kuvvete illa billah"²

İmam Rıza (a.s.) 201 H. yılına kadar Medine'de yaşadı ancak aynı yılın Ramazan ayında Merv'e giderek 29 Sefer 203 H. yılında şehid edildi.

İmam Rıza'nın (a.s.) veliahtlığı gündeme getirildiğinde, İmamla ilgili siyasi olaylar gelişmeye başladı. Bundan önceki dönemlerde, siyasi konular hakkındaki İmam'ın siyasi tutum ve davranışları çok az bir şekilde nakledilmiştir. Onlardan biri, Harun'ur Reşid'in komutanlarından olan Culudi'nin, Muhammed b. Cafer'in kıyamını bastırmak için Medine'ye yaptığı saldırı hakkındadır.³

Eb'ul Ferec, Muhammed b. Cafer'in kıyamında, İmam Rıza'nın (a.s.) arabuluculuk rolünü üstlendiği hakkında Navfeli'den bir rivayet nakletmiştir ancak bunun sıhhat ve nakl keyfiyeti şüphe uyandırmaktadır.⁴

Taberi, Rafii'den şöyle nakleder: Meşhurdur ki, Ali b. Musa er-Rıza (a.s.) bir yolculuğunda Kazvin'e gidip Davud b. Süleyman Gazi'nin evinde saklanır. İshak b. Muhammed ve Ali b. Mahrveyh bir yazısında, Davud b. Süleyman tarikiyle İmam Rıza'dan (a.s.), İmam'ın bir veya iki yaşında bir çocuğunun Kazfın'da medfun olduğunu naklederler.⁵ Bir ihtimale göre, bu yolculuk 193 H. yılında, Harun'un öldüğü sıralarda gerçekleşmiş olabilir.⁶

İsfahani'nin nakline göre Culudi, âl-i Ebi Talib'i Medine'den Horasan'a getirmekle görevlendirilmişti. İmam Rıza (a.s.) da Ebi Talib oğulları Horasan'a getirildikten sonra biat alma meselesi ortaya çıktı.⁷ Zahren bu rivayet diğer rivayetlerle karıştırılmıştır, çünkü Culudi'nin Medine'ye gelmesi, İmam Rıza (a.s.) Horasan'a gitmeden önceydi.

İmam Kâzım'ın (a.s.) şehid oluşundan sonra ortaya çıkan ihtilafı ele alarak konuya başlamak istiyorum. Ondan sonra da İmam'ın yaşamı boyunca karşılaştığı önemli meseleleri inceleyeceğiz.

Geniş çaplı rivai delillerin varlığı, İmam'ın Şiiler arasında saygınlık ve makbuliyeti ve de İmam'ın ilmi, ahlaki üstünlüğü O'nun imametini çok iyi bir şekilde ispatlamaktadır. Musa b. Cafer'in (a.s.) hayatının sonlarına doğru durum karmakarışık olmuştu gerçi, ancak İmam Kâzım'ın (a.s.) ashabının çoğu İmam Rıza'nın (a.s.), babası tarafından kendi yerine tayin edildiğini teyit etmişlerdir.

Şeyh Müfid, İmam Rıza'nın (a.s.), yüce babasının yerine İmam olarak tayin edildi-

¹ Siret'ül Eimmet'il İsna Aşer (Haşim Maruf Haseni), c: 2, s: 342.

² Bihar'ül Envar, c: 49, s: 2, Kafi'den naklen.

³ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 159.

⁴ Makatil'üt Talibin, s: 360.

⁵ Et'Tedvin, Ali b. Musa er-Rıza adı altında. Ziyafet'ül İhvan, s: 272.

⁶ Hayat'ül İmam'ir Rıza, s: 225.

⁷ Makatil'üt Talibin, s: 375.

ğine dair rivayet nakleden on iki ashabın adını saymaktadır. Onların başta gelenleri şunlardır: Davut b. Kesir er Rakkî, Muhammed b. İshak b. Ammar, Ali b. Yaktin ve Muhammed b. Senan.¹ Şeyh Müfid bunların adını saydıktan sonra meşhur rivayetleri geniş bir şekilde nakletmiştir. İrbili de o rivayetlerin yanı sıra diğer rivayetlerden de zikretmiştir. Bazı muhaddis ve müellifler de o rivayetlerin tümünü bir araya toplamışlardır.²

İmam Sadık'ın (a.s.) şehadetinden sonra, ondan sonraki İmam'ın kim olduğu hususunda bir ihtilafın çıkması, İmam Kâzım'ın (a.s.) ashabının İmam Kâzım'dan (a.s.) sonra kimin imam olacağı hususunda dikkat ve ihtiyat etmelerine sebep oldu. Bu yüzden İmam Kâzım (a.s.) şehid olmadan önce, ondan sonra kimin imam olacağı üzerinde ısrarla durup onu tanımaya çalıştılar.

Nasr b. Kabus şöyle rivayet eder: Ebu İbrahim'e (Musa b. Cafer'e) şöyle dedim: İmamın kim olacağı hususunda babanızdan sorduğumda bana sizi tanıttı, sizin imam olacağınızı söyledi. Babanızdan ikinci bir şey daha sordum ve dedim ki: İmam Sadık (a.s.) şehid olunca halkın arasına ihtilaf düştü, halk sağa sola dağıldı, ben ve dostlarım sizi seçtik. Şimdi sizden sonra kimin imam olacağını bize söyler misin? İmam (a.s.), kendi oğlunun İmam olacağını bildirdi.³

Ancak bununla birlikte takiyyeden dolayı ve de İmam Kâzım (a.s.) tarafından Şii-lerden mal toplayan bazı şahısların fırsat perestliklerinden dolayı ve ayrıca halkı İmam Kâzım'dan (a.s.) uzaklaştırmak için uydurulan bazı yanlış rivayetlerden dolayı bir takım zorluklar ortaya çıkmıştı. Bu da İmam Kâzım'ın (a.s.) Medine'de Şiiler ve Ehl-i Beyt dostları arasında –ki onların büyük bir bölümü olayları yakından izliyor ve görüyorlardı- İmam Rıza'yı (a.s.) kendinden sonra İmam olarak nasbettiği bir sırada gerçekleşmekteydi.⁴

Merhum Tabersi'nin rivayet ettiğine göre, asıl sorunu ortaya çıkaranlar, İmam Kâzım'ın (a.s.) şehid olmasıyla sonuçlanan son defa zindana atılması süresince yanlarında mal toplanan kimseler idi. Tabersi bu hususta aynen şunları söylemektedir:

"İmam Kâzım (a.s.) zindandayken İmam'ın bazı ashabının yanında bir çok emanetler toplanmıştı. İşte bu eleştiri ve tenkitlerin ortada görünen bir tek sebebi vardı ve o da ashabın o emanetlere göz dikmesi ve tamahlanmasıydı. Bu yüzden de yanlarında emanet toplanan ashab, İmam'ın şehadetini inkar etmeye kalkıştı, İmam'ın hayatta olduğunu iddia etti. İmam Kâzım'ın (a.s.) kendi yerine tayin ettiği İmam'ı ve bu husustaki nassı inkar etmeye sürükledi onları."⁵

Tabersi, bu sözüyle Keşşi'nin naklettiği bir rivayete işaret etmektedir. Rivayet şöyledir: İmam Kâzım'ın (a.s.), Hayyan-i Serrac adında ve bununla birlikte başka bir vekilinin yanında otuz bin dinar toplanmıştı. İmam zindandayken, onlar bu parayla ev ve tahıl almışlardı. İmam'ın şehid olduğunu duyunca O'nun dünyadan göçmesini inkar edip, Şiilerin arasında da İmam'ın ölmediğini, çünkü O'nun âl-i Muhammed'in Kaim'i olduğunu yaydılar. Rivayetin devamında Şiilerin, bu iki kişinin ellerinde bulunan malı

¹ El-İrşad, s: 304.

² Uyun'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 17, 27. Müsned'ül İmam'ır Rıza, c: 1, s: 18, 37. Ravzet'ül Vaizin, c: 1, s: 222.

³ Kafi, c: 1, s: 313. Rical'i Keşşi, s: 451.

⁴ Uyun'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 28.

⁵ A'lam-ül Vera, s: 303.

yemek için bunu uydurduklarını anladıkları açıkça belirtilmiştir.¹

Bu inhirafın ortaya çıkmasını başka bir nedeni de önceden bazı İmamların hakkında da ortaya çıktığı gibi, Mehdeviyet mefhumu idi ki bu da Şiiler arasında çok etkili ve özel bir yere sahipti. Tabii ki Ehl-i sünnet rivayetlerinin de bundan bir farkı yoktur. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, bu inhiraf her zaman bazılarının fırsat kollamalarından ve şahsi çıkarlarını gözetlemelerinden ortaya çıkmıyordu. Hatta bazen Şiiler Mehdeviyete inandıklarından bu hataya düşüyorlardı. Şuna da değinmeliyiz ki, bu inhirafın ortaya çıkmasında guluv düşünce tarzı da etkili olmuştu. Her halükarda İmam Kâzım'ın (a.s.) Mehdi olduğu inancı, O Hazretin şehid olduktan sonra bile hayatta olduğu ancak gaybete çekildiği bir grup tarafından terviç ediliyordu. Şeyh Müfid, "el-Fusûl'ül Muhtare" kitabında, İmam Kâzım'ın (a.s.) şehadetinden sonra Şiiler arasında ortaya çıkan bölünmeleri detaylı bir şekilde kaleme almıştır. Sa'd b. Abdullah-i Eş'ari de "el-Mekalat vel-Firak" kitabında ona benzer sözler nakletmiştir. Haliyle onların tümünü buraya aktaramayız ancak kısa olarak değinmekte fayda vardır.

İmam Kâzım'ın (a.s.) şehadetinden sonra Kat'iyye ve Vakfiyye adında iki ümde görüş tarzı ortaya çıktı. Kat'iyye İmam Kâzım'ın (a.s.) şehadetini teyit edip, İmam Rıza'nın (a.s.) da imametini kabul ediyordu.² Vakfiyye ise İmam Kâzım'ın (a.s.) şehadetine inanmamak bahanesiyle O Hazretin İmametini inancına baki kaldılar. Şehristani, on iki İmamın imametini inanan İsna Eş'ariye ile Kat'iyye'nin aynı olduğunu söylemiştir.

Her halükarda İmam Kâzım'ın (a.s.) Mehdi olduğu inancı, Şia arasında inhirafın ortaya çıkmasına ve bazılarının da İmamsız olarak yaşamasına sebep oldu³ ve bu inhirafın neticesinde de Gulat'tan biri olan Muhammed b. Beşir adında biri, bu durumdan faydalanarak Memture adında bir fırka ortaya çıkardı. Bu fırka, hulûl ve tenasüh inancında olup, haramları da mubah sayıyorlardı. Memture adı "Kilab-ı Memture" (yağmur suyuyla ıslanan köpekler)den alınmış olup, ilk olarak Ali b. İsmail adındaki Şii mütekellimi tarafından o fırkaya verilmiş ve daha sonra da bu isimle meşhur olmuşlardır.⁴ Eş'ari onların inançlarının cüzüyatına kadar inerek şöyle der: Bunların "Tafviz" hakkındaki inançları Gulat inancının aynıdır. Eş'ari, kitabını telif ettiği zamana kadar bu fırka mevcut ve baki idi.⁵

Hem Eş'ari ve hem de Şeyh Müfid, İmam Kâzım'ın şehadetinden sonra ortaya çıkan başka bir inanç ve itikada da değinmişlerdir. Şöyle ki: "İmam Kâzım'dan (a.s.) sonraki İmamlar sadece İmam Kâzım'ın (a.s.) emirleridirler, çünkü O Hazret hayattadır ve ancak gaybe çekilmiştir." Böyle bir düşüncenin temelini de Mehdeviyet inancı teşkil etmiştir.⁶

Bu sözlerin devamında değinmemiz gereken nokta da şu ki, Şiiler arasında bölün-

¹ Rical'i Keşşi, Meşhed baskısı, s: 460.

² El-Fark Beyn'el Firak (Bağdadi), Tahkik: Muhammed Zahid el-Kevseri, s: 40. el-Milelû ven-Nihel, (Şehristani), c: 1, s: 150. Kat'iyye adı İmam Zaman'ın (a.s.) dönemine kadar İsna Eş'ariye Şiilere deniliyordu.

³ İmam Rıza (a.s.) bir hadisinde onların akıbetini şöyle tasvir eder: "Başiboş bir şekilde yaşar, hayretler içinde bocalar ve nitekim küfr halinde ölürlər."

⁴ Milel ve Nihel (Şehristani), c: 1, s: 150. el-Makalat vel-Firak talikatı (Meşkur), s: 239

⁵ el-Makalat vel-Firak, s: 93. Keşşi'nin rivayetine göre de (s: 460) bunlar İmam Hasan Askeri'nin (a.s.) dönemine kadar baki kalabilmişlerdir.

⁶ El-Fusul'ul Muhtare, s: 254. el-Makalat vel-Firak, s: 90.

meler ortaya çıktığı zamanda Şii kültür ve maarifi kamil, yaygın ve etraflı bir şekilde Şiiler tarafından bilinmekteydi. Bu yüzden de bu gibi cüzi inhıraflar Şiiliğin aslını herhangi bir şekilde etkilemiyordu. İmam Kâzım (a.s.) tarafından öyle eğitilmiş ve yetiştirilmişlerdi ki, onların her biri Şia fıkhı ve kelimasının bir direğini teşkil ediyorlardı. Öte yandan da inhirafa düşenlerin çoğu zaifün nefis kimseler idi, ki bir takım özel şartlar dışında gelişme ve rüşd zeminesine sahip değillerdi. Şianın büyüklerinden olan Hişam b. Hakem, Hişam b. Salim, Yunus b. Abdurrahman ve Ali b. İsmail gibi kimseler bu inhırafin Şia mezhebine sızması için bütün ağırlıklarını ortaya koymuş, ona engel olmuşlardı ve ondan sonra da Şia hadis kültürünü, telif edilen usûl yardımıyla korudular. Nitekim Merhum Küleyni ve Şeyh Saduk düzenli bir şekilde o hadis usûllerini bir araya topladılar.

VELİAHTLIK MESELESİ

İmam Rıza (a.s.) ile ilgili en önemli tarihi mesele O Hazretin veliahtlık meselesidir. Bu makalemizde veliahtlık meselesinin bazı bölümlerini aydınlatmaya çalışacağız. Veliahtlık meselesiyle ilgili esasi nükteler birkaç konu teşkil etmektedir. Onların en önemlileri ise Memun'un hedefi ve İmam Rıza'nın (a.s.) bu olay karşısındaki tutumudur.

Değerli üstadımız Allame Seyyid Cafer Murtaza "İmam Rıza'nın Siyasi Hayatı" adlı kitabında bu meseleyi detaylı bir şekilde ele almış ve konuya açıklık getirmiştir. Haliyle biz de burada kısa olarak konuya değinecek ancak bu meselenin en önemli ve esasi nüktelerini açıklayacağız. Üstadımız kendi kitabında, Memun'u bu işe iten sebeplerin on bir tanesine değinmiş ve her biri hakkında da bazı şahid ve karineler zikretmiştir.¹ Bizim burada değineceğimiz hususlar ise Memun'un ve İmam Rıza'nın (a.s.) kendi sözlerinden anlaşılan hususlardır. Değerli okuyucular, geniş bir şekilde konuyu incelemek istiyorlarsa değerli üstadım Allame Seyyid Cafer Murtaza'nın yazmış olduğu "Hayat'üs Siyasiyye lil'İmam-ir Rıza" kitabına bakabilirler.

MEMUN'UN HEDEFİ

Burada önemli olan, meselenin zahirde düzenli ve planlı bir şekilde gündeme getirilmesiydi. Memun kendine has bir incelikle zahirde İmam Rıza'ya (a.s.) çok ilgi duyduğunu ve hilafet meselesinde Ali (a.s.) soyunun haklı olduğuna inandığından dolayı böyle bir işe girişmiş olduğunu göstermeye çalışıyordu. Memun öylesine bir ustalıklarla bu işi gerçekleştirmişti ki İrbili, İmam Rıza'nın (a.s.) şehid edilmesinde kesinlikle Memun'un parmağı olmadığı ve Memun'un İmam'a çok ilgi duyduğu görüşünü Seyyid b. Tavus'a nispet vermiş ve kendisi de açık bir şekilde bu görüşe meyletmiştir.² Ehl-i Beyt dostlarının ve Ali (a.s.) soyunun Abbasi halifeler tarafından en kötü şartlar altında tutulduğu, en feci bir şekilde ezildiği bir dönemde hilafetin Ali (a.s.) evlatlarından biri olan İmam Rıza'ya (a.s.) bırakılması haliyle insanı Memun hakkında hataya düşürebilir. Zahirde bu iki değerli Üstad da böyle bir tuzağa düşmüşlerdir.

Memun'un ve İmam Rıza'nın (a.s.) kendi sözlerine ve hatta O Hazretin bazı ashab ve Şiilerinin sözlerine baktığımızda işin hakikatini tamamen anlamış oluruz. Dikkat

¹ Hayat'üs Siyasiyye lil'İmam-ir Rıza, Beyrut baskısı, s: 212-242.

² Keşf'ül Gumme, c: 2, s: 282-283.

edilmesi gereken şu ki; Memun siyasi düşünce ve görüş açısından büyük bir üstünlüğe sahip idi ve hilafeti ele aldığı günden itibaren yolu üzerindeki engelleri tümüyle, aşama aşama mübareze etmiş ve hakimiyetini sağlamlaştırmış, güçlendirmişti.

Memun'un yarattığı ortamın ardında gizli olan ve dikkat edilmesi gereken başka bir nokta da Memun'un döneminde mevcut olan İmami Şiiler ve Zeydiler dışındaki önemli mezhebi eğilim ve inançlar arasında hadis ehlinin ve Mutezilenin yer almasıdır.

Hadis ehli esasen Osman taraftarı bir fırka olup Emir-ül Müminin'e (a.s.) karşı cephe açmışlardı fakat Mutezile arasında Osman taraftarı olan Basra'daki eski alimlerinin aksine, Bağdat'ta Emir-ül Müminin'e (a.s.) karşı müspet bir eğilim ortaya çıkmıştı. Bu da hadis ehlinin, Ali'ye (a.s.) müspet bakan Mutezileleri, Şiilikle itham etmelerine sebep olmuştu. Böylece de Mutezileler Şiilikle itham olundular. Çünkü hadis ehli açısından Şiilik Emir-ül Müminin'e (a.s.) müspet bir gözle bakmaktan başka bir şey değildi. Ancak sonraları "Rical ilmi" alimleri arasında böyle bir anlayış değişikliğe uğradı, ki bu konu hakkında burada bir başlık açmamıza fırsat yoktur.¹ İşte bu dönemde Şiilikle itham olunmak o kadar yaygın bir hale gelmişti ki Mutezilelerle birlikte Memun'un kendisi bile Şiilikle itham edildi, hem de çok şiddetli bir şekilde. Çünkü Memun, Ali'nin (a.s.) bütün halifelerden üstün ve öncelik hakkına sahip olduğuna inanıyordu. Bu da tarihte Memun'un tarihte tam bir Şii olarak ortaya çıkmasına sebep oldu.² Şunu hatırlatmalıyız ki Memun'u, Emir-ül Müminin (a.s.) hakkında böyle bir inanca sahip olan bir Mutezile olarak kabul etmenin, onun İmam Rıza (a.s.) hakkındaki siyasi metod ve düşüncesiyle ve İmam Rıza'yı (a.s.) kendi siyasi oyunlarına alet etmek istemesiyle herhangi bir çelişkisi yoktur. Hatta şöyle bir şey de diyebiliriz; "Memun'un bu inançları da siyasi gösterişten başka bir şey değildir" ancak bunu ispat etmek geniş çaplı bir tahkik ve inceleme gerektirmektedir.

Burada asıl meseleyi incelemek ve Memun'un neden böyle bir işe giriştiğini ve hedefinin ne olduğunu araştırmak gerekir.

İmam Rıza'nın (a.s.) veliahtlığı hakkında Memun'a itiraz edildiğinde Memun bazı konulara değindi ki, onun bu husustaki siyasetinin ana hatlarını ortaya koymaktadır. Memun şöyle dedi:

"Bu şahıs faaliyetlerini gizli olarak sürdürerek halkı kendi imametine davet ediyor, biz onu veliaht seçtik ki, halkı bize hizmet etmeye davet etsin ve bizim hilafetimizi de itirafta bulunsun. Ayrıca ona bağlananlar da bilsin ki, O iddia ettiği gibi biri değil ve bu iş (hilafet) bize layıktır, O'na değil. Ayriyeten O'nu kendi başına bıraktığımızda bize telafi edemeyeceğimiz zararlar vermesinden, karşısında duramayacağımız faaliyetlere girişmesinden korktuğumuz için böyle bir şeye teşebbüs ettik. Şimdi O'nun hakkında böyle bir metod uygulayacağımıza göre, O'nun işinde hata ettiğimize ve O'nu büyük göstermekle kendimizi uçurumun kenarına daha bir yaklaştırdığımıza göre O'nun her şeyini dikkate almalıyız, böylece de O'nun, halkın gözündeki azamet ve şahsiyetini yavaş yavaş azaltmalı ve O'nu, halk açısından hilafete layık olmayan bir durumuna düşürmeliyiz. Daha sonra da O'nun tarafından bize yönelme olasılığı olan tehlikeleri önlemek için bir çare düşünürüz."³

¹ İran'da Şiilik Tarihi, s: 15'den itibaren.

² Muruc'uz Zaheb, c: 3, s: 417-454. İbn-i Esir, c: 6, s: 408.

³ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 167-168.

Memun sözüne başlarken bu işten neyi amaçladığını hatırlatmıştır.

Nokta 1- Şöyle ki; eğer İmam Rıza (a.s.) veliahtlığı kabul ederse otomatikman Beni Abbas hilafetinin meşruluğunu kabul etmiş olacaktır ve Ali (a.s.) evlatlarının da Abbasi hilafetini resmiyeten tanınması büyük bir imtiyazdı onlar için. Böylece de bu iki hanedan arasında süregelen eski ihtilaf ve düşmanlık ister istemez Abbasiler lehine son bulacaktı.

Nokta 2- İmam Rıza'nın (a.s.) hilafet teşkilatına getirilmesiyle O Hazretin faaliyetleri kontrol altında ve kısıtlı olacaktır, İmam artık kendini İmam olarak tanıtamayacaktır. Çünkü bu surette halkı sadece kendi veliahtlığını kabul etmeye değil, hatta veliahtlığını kabul etmiş olduğu halifeyi de kabul etmeye davet etmesi gerekecektir ve böylece de Ali (a.s.) evlatlarının imameti ebedi olarak istiklal boyutunu kaybetmiş olacaktır.

Nokta 3- İmam Rıza (a.s.), Memun'un veliahtlığını kabul etmekle, makamının azametini azaltacak ve taraftarlarının yanındaki değerini kaybedecekti ve artık kimse O'nu pak ve mukaddes bir şahsiyet olarak tanımayacak ve iddia ettiği şeyle uzaktan yakından hiçbir ilişkisi olmadığı ortaya çıkacaktı.

Ebu Salt Harevi de veliahtlığın İmam Rıza'ya (a.s.) bırakılmasının sebebini şöyle açıklıyor:

"(Memun), veliahtlığı İmam'a bırakmakla, İmam'ın dünyada gözü olduğunu halka kanıtlamak ve böylece de İmam'ın manevi makamını lekelemek istedi."

Hakikat şu ki halk, her zaman Ali (a.s.) evlatlarına ve özellikle de Şia İmamlarına özel bir ihtiram ve saygı göstermişlerdir ve bu da halkın onlara normalden daha çok itikat ve itimad etmelerine sebep olmuştu. İmamları çevreleyen mukaddeslik çemberi, herkesi onların karşısında huzu ettirmiş ve İmamlara karşı halkın içinde bir nevi teslimiyet yaratmıştır. Memun da bu kutsallığı yok etmeye, en azından onların da diğerleri gibi hükümeti ele aldıklarında zulüm ve fesat edebileceklerini göstermeye çalışıyorlardı. Kifti bu meseleyi kendi kitabında iyi bir şekilde aydınlatmıştır.¹

Halkın gözünde bir nevi uzaklaşılması gereken pislik olarak bilinen hilafet ve siyasete, takvalı ve nefsin arındırılmış bir insanı dahil etmenin kendisi o şahsın etki ve nüfusunun azalmasına sebep olacaktı. İmam Rıza (a.s.) gibi zühdde öncü birinin özellikle de Abbasilerin kurmuş oldukları bir hilafetle işbirliğinde bulunması, ona dahil olması İmam Rıza'nın (a.s.) makam ve mevkisini indirgeyebilirdi. Bu yüzden de itiraz unvanında İmam'a şöyle diyorlardı:

"Dünya hakkında bunca zühdlü olmanıza rağmen neden Memun'un veliahtlığını kabul ettiniz?"

İmam da şöyle buyuruyordu:

"Bu işten ne kadar nefret ettiğimi Allah bilir ancak."²

Memun'un bu hedeflerinin yanı sıra bazı noktalara da değinebiliriz. Mesela; Memun bu planıyla İmam Rıza'yı (a.s.) daha iyi kontrol edebilirdi ve bu doğrultuda da –kendi pençesinde tuttuğu- İmam için bir çok bekçi ve gözcü dikmişti, ki onlar İmam'ın durumunu Memun'a bildiriyorlardı.³ Bu mesele İmam'ın gerçek Şiilerinden uzak ve ayrı kalmasına da sebep olmuştu. Ayrıca Memun'un, kardeşi Emin'le savaşması neticesinde

¹ Tarih'ul Hükema, s: 221-222 Hayat'ül İmam'ır Rıza nakline göre s: 222.

² Bihar'ül Envar, c: 49, s: 130. İlel'üş Şerayi, s: 238. Hayat'ül İmam'ır Rıza, s: 244.

³ Uyun'u Ahbar'ır Rıza, c: 2, s: 151-152. Hayat'ül İmam'ır Rıza, s: 213-214.

etrafından dağılan Ehl-i Beyt dostlarını da İmam Rıza'yı (a.s.) hilafete dahil etmekle yeniden kazanabilirdi Memun. Bu da Memun için çok önemli bir şeydir.¹

Ehl-i Beyt dostlarının Memun'a karşı kıyımları onu zor bir durumda bırakmıştı ve Memun bu meseleyi bir nevi halletmeliydi ve bu yüzden de sonraları Abdullah b. Musa'ya yazdığı mektupta onu kardeşinin yerine veliahtlığa tayin ederek şöyle yazmıştı:

"Veliahtlığı İmam Rıza'ya (a.s.) verdikten sonra Ebi Talib evlatlarından birinin ben-den korkacağını hiç zannetmiyorum artık."²

Ancak o buna aldanmadı ve Memun'u, İmam'ı öldürmekle suçladı. Memun'un İmam Rıza'yı (a.s.) veliaht tayin etmesi, avam halk açısından, onun İmam Rıza'nın (a.s.) katili olmadığını gösterebilirdi ve nitekim de İmam Rıza'yı (a.s.) sevdiğini tezahür ederek –ki halkın bazısını da buna inandırıyor- İmam'ı şehid etti ve zahiren kimse de onun hıyanetinin farkına varmadı.³

İMAM'IN (a.s.) AKSÜLAMELİ

Memun'un neden İmam Rıza'yı (a.s.) Horasan'a getirtip O'nu veliaht tayin ettiğini ve bundan hedeflediği şeyin ne olduğunu açıkladık. Şimdi de İmam'ın ona karşı tepkisinin ne olduğunu izah etmeliyiz.

İmam'ın bu hususta gösterdiği ilk tepki Horasan'a gelmekten –bunun kendisi Memun için bir başarı sayılabilirdi- sakınması ve veliahtlığı kabul etmemesi oldu ancak İmam'ı götürmekle görevlendirilen Reza b. Ebi Zahhak O Hazreti bu yolculuğa mecbur etti.

Küleyni, Yasir Hadim'den ve Rayyan b. Salt'tan şöyle nakleder: Emin'in işi bittikten ve Memun da hükümetini kurduktan sonra İmam'a bir mektup yazarak Horasan'a gelmesini istedi. İmam ise onun isteğine kesinlikle olumlu cevap vermiyordu. Bir hadiste şöyle anlatılır:

"Memun durmadan mektup yazıyordu. İmam, Memun'un kendisini bırakmayacağını görünce gitmekten başka bir çaresi kalmadı."⁴

Şeyh Saduk, Maul Secistani'den şöyle nakleder: İmam Rıza'yı (a.s.) Horasan'a götürmek için Medine'ye bir elçi geldiğinde ben oradayım. İmam, Resulullah (s.a.v.) ile vedalaşmak için Peygamberin türbesine dahil oldu. İmam'ın defalarca türbeden çıkıp yeniden Resulullah'ın (s.a.v.) kabrine doğru döndüğünü ve yüksek sesle ağladığını gördüm. İmam'a yaklaşıp selam ettim ve bunun sebebini sordum. İmam buyurdu: "Ceddim civarından gidip gurbette öleceğim..."⁵

Ayriyeten, İmam (a.s.) Horasan'a gittiği zaman ailesinden kimseyi beraberinde götürmedi. Bu da, bu yolculuğun İmam açısından en küçük bir değer taşımadığını açıkça ortaya koyuyordu.

¹ (Şaybi) es-Silatü beyn'et Teşeyyü'vet' Tasavvuf, s: 223-224.

² Makatil'ül Talibin, s: 628. Hicri ikinci yüzyılın sonlarına doğru kıyam eden Ehl-i Beyt dostları şunlardan ibarettir: Muhammed b. İbrahim b. İsmail; bunun ordusunu komuta eden Eb'üs Seraya idi. İbrahim b. Musa b. Cafer Yemen'de kıyam etti. Basra'da da Zeyd b. Musa b. Cafer kıyamını başlattı. Müsned'ül İmam Rıza'ya bakınız, c: 1, s: 50-51.

³ Hayat'ül İmam'ir Rıza, s: 241'den sonrası.

⁴ Usul-u Kafi, c: 1, s: 488. Müsned'ü İmam'ir Rıza, c: 1, s: 64.

⁵ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 218.

Hasan b. Ali Vaşşa'dan nakledilmiş ki:

İmam bana buyurdu ki: Beni Medine'den götürmek istedikleri zaman ailemi bir araya toplayarak benim için, benim duyacağım bir şekilde ağlamalarını emrettim. Daha sonra aralarında on iki bin dinar taksim edip "Bir daha sizin aranızda dönmeyeceğim" dedim.¹

Düşünebilen insanlar ve bizzat İmam ile doğrudan irtibatta olan Şiiler, İmam'ın bu aksülamelinden, O Hazretin zorla böyle bir şeyi kabul ettiğini kolayca anlayabilirlerdi. Bizzat İmam'ın kendisi sonraları bu meseleyi çok yakın ashabına açıklamıştı. Abdüs Selam Hiravi'den şöyle nakledilmiştir:

"And olsun Allah'a, İmam Rıza (a.s.) kendi isteğiyle bu işe girmedi."²

Nitekim İmam'ı Medine'den çıkarıp Basra yoluyla Fars'a ve oradan da Horasan'a götürdüler.³ İmam'ın Nişabur halkıyla karşılaşmasına ve oradaki ortamdan yararlanarak cehennem ateşinden kurtulmanın şartı olarak tevhid ve velayeti bir arada beyan etmesine ileride değineceğiz. Sonunda Memun'un Horasan'daki hilafet merkezine götürdüler İmam'ı.

İşte burada Memun, hilafeti İmam'a bırakmak istediğini dile getirdi. Memun'un bir hayli ısrarından ve İmam'ın da bunu kabul etmekten çekinmesinden sonra, nitekim veliahtlık zorla İmam'a tahmil edildi. Üstad Cafer Murtaza'nın da detaylı olarak bahsettiği gibi, Memun hilafeti İmam'a teklif etmekte ciddi değildi. İmam'ın, veliahtlığı kabul etmediği takdirde Memun tarafından ölümle tehdit edilmesi bu iddiayı doğrulayan ikna edici bir delil olabilir.⁴ Çünkü Memun'un itikadi açıdan İmam'a sevgi duyduğunu tezahür etmesi ve İmam'ı ölümle tehdit etmesi bir arada nasıl düşünülebilir. Eğer o gerçekten İmam'a inanıyor idiyse, İmam'ı bayram namazı kılmaktan engellemesi doğru olmazdı.

Her halükarda veliahtlığın İmam Rıza (a.s.) tarafından kabul edilmesi hususunda Memun'un direktmesi ve bundan kaçındığı surette de İmam'ı ölümle tehdit etmesi İmam'ı öyle bir durumda bırakmıştı ki, veliahtlığı kabul etmekten başka bir çaresi yoktu.⁵ Fakat aynı zamanda İmam, Memun'un düşündüğü hedefe varmaması için elinden gelen her şeyi yaptı. Bu faaliyetler sadece İmam ile Memun arasında cereyan eden iki aylık bir tartışmadan sonra gerçekleşti.⁶

Bu durumda İmam, Kunduzi'nin tabiriyle "Hazin ağlayan" idi.⁷ Her şeyden önemlisi de İmam'ın Memun'un bu girişimini Masum İmamların imametinin hakkaniyetini teyit eden bir hareket olarak telakki etmesiydi. Çünkü o zamana kadar hiçbir halife âl-i Ebi Talib'e böyle bir hak tanımamıştı. Memun'un bu girişimi, böyle bir girişime ters düşen

¹ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 219. İsbat'ül Vasiyye, s: 203. Müsned'ül İmam'ir Rıza, c: 1, cüz: 2, s: 169.

² Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 140.

³ İmam'ı Kufe ve Kum yoluyla kasıtlı olarak götürmediler. Bundan önce İmam'ın Kazvin'e yapmış olduğu yolculukta Kum'a da gelmiş olması muhtemeldir.

⁴ Hayat'ül İmam'ir Rıza, s: 285-289. İmam'ın veliahtlığı kabul etmekten kaçınması hakkında bakınız: İlel'üş Şerayi, c: 1, s: 226-238. Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 139. Emali (Saduk), s: 43. Bihar'ül Envar, c: 49, s: 129. Mecmuat'ül Âsâr, s: 216.

⁵ Makatil'üt Talibin, s: 375.

⁶ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 148.

⁷ Yenabi'ül Meveddet, s: 284.

önceki Emevi ve Abbasi halifelerinin faaliyetlerinin bâtil olduğunu açıkça ortaya koya-bilirdi. Bu yüzden de İmam şöyle buyurdu:

"Hamdolsun Allah'a ki O, halkın bizim hakkımızda zayettiği şeyi korudu, onların aşağıladığını Allah yüceltti. Seksen yıl boyunca küfr minberlerinde kötülendik, lanet edildi bizlere, fazilet ve menkıbelerimiz gizletildi, örtülü tutuldu, bize yalan nispeti vermesi için halkın arasında nice mal ve servet dağıtıldı. Ancak bunlarla birlikte Allah bizim adımızı yüceltti ve faziletimizi aşıkardı."¹

İmam Rıza'nın (a.s.) veliaht olarak tanıtılması için düzenlenen ilk toplantıda İmam bu tabirini kısa olarak şöyle olarak şöyle beyan etti:

"Resulullah'ın (s.a.v.) hatırı için bizim sizin üzerinizde ve sizin de bizim üzerinizde hakkınız vardır. Eğer siz bizim hakkımızı verirsiniz biz de sizin hakkınızı veririz."²

Bunların arasında dikkati çeken şey İmam'ın veliahtlık teklifini kabul etmeden önce istidlal etmesi ve bir nevi Memun'u çıkmaza sürüklemesiydi. İmam istidlal ederek Memun'a dedi ki, ya kendisinin ve babalarının hilafet hakkı olmadıklarını itiraf etmeli ya da kendisinden (İmam Rıza) el çekmelidir. Memun, İmam Rıza'yı (a.s.) veliahtlığı kabul etmeğe mecbur ettiğinde İmam şöyle istidlal etti:

"Eğer bu hilafet senin malınsa, o halde Allah onu senin için kılmıştır. Bu surette Allah'ın sana giydirdiği elbiseyi çıkarıp başkasına vermen caiz değildir. Ve eğer senin malın değilse bu surette de kendi malın olmayan şeyi başkasına bağışlayan caiz değildir."³

Aynı şekil İmam, Memun'un O Hazretin veliahtlığından yararlanması hususundaki siyaset ve planını suya düşürmek için veliahtlığı neden kabul ettiğini şöyle açıklıyor: "Ceddimin şûra'ya dahil olduğu delil gereği ben de veliahtlığı kabul ettim."⁴

Ve de buyurdu ki:

"Allah biliyor ki, ben bunu kabul etmekten kaçınıyordum, ancak veliahtlığı kabul etmekle ölmek arasında bir seçim yapmak zorunda olduğumu görünce mecburen veliahtlığı ölüme tercih ettim."⁵

Her halükarda İmam veliahtlığı kabullenmeğe mecbur edildi, zorlandı. Fakat önceden de değindiğimiz gibi O Hazretin veliahtlığı kabul etmesinden siyasi faydalanmalar olmasın diye İmam bütün gücünü kullandı. Veliahtlığın kabulünden sonra İmam irad ettiği bir hutbesinde çok önemli noktalara değindi:

"Şüphesiz Emir-ül Müminin, Allah doğru yolda yürümekte ona yardım etsin ve işinde istikametli olmakta başarılı kılsın, başkalarının inkar ettiği bizim hakkımızı resmiyeten tanıyıp beni veliaht tayin etti. Eğer ondan sonra hayatta kalırsam bütün yetkiler benim elimde olacaktır."⁶

Hilafetin Ehl-i Beyt'in hakkı olduğuna dair Memun'dan itiraf almak, bu meselenin esasi noktalarından biri idi; ki İmam bu meseleyi takip ediyordu. Çünkü Memun, İmam Rıza'yı (a.s.) kendi hilafetini teyit etmeğe mecbur etmek isterken kendisi Ehl-i Beyt'in imametini teyit etmek zorunda kalmıştı. İmam, veliahtlığı bir takım ön şartlar getirerek

¹ Uyûn-u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 162.

² Makatil'üt Talibin, s: 375.

³ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 138-139. Ravzet'ül Vaizin, s: 223.

⁴ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 140.

⁵ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 139.

⁶ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 145.

kabul etmişti ve bu da amalen O Hazreti siyasi ve içtimai konulara müdahale etmekten tamamen uzak tutuyordu.

İmam Rıza (a.s.) şartlarını şöyle açıkladı:

"Ben bunu (veliahtlık) şu şartlarla kabul ederim, ki kimseye makam vermeyecek ve kimseyi makamından almayacağım, hiçbir sünnet, metod ve geleneği ihlal etmeyeceğim ve sadece uzaktan veliahtlık makamını taşıyacağım."¹

Bu konulara dikkat edilirse İmam'ın, mevcut durumun ve hükümet tarafından yapılan işlerin sorumluluğunu yüklenmek istemediğini ve bazılarının O Hazretin işlere nezaret veya müdahale ettiği düşüncesine kapılmalarını istemediğini gösterir ve bu surette de kimse İmam'ı suçlayamayacaktı. Çünkü devlette gündeme getirilen bütün meselelerin ve icra edilmesi istenen her şeyin emrinin Memun tarafından olduğu herkes tarafından bilinmekteydi. İşte bu, İmam'ın Memun'dan aldığı büyük bir imtiyazdı ve böylece de İmam hükümet teşkilatında olmasına rağmen kendi adına leke kondurmadı. İmam şöyle buyuruyordu:

"Ben bu işe dahil olmadım, sadece onun dışında olan birinin müdahalesi gibi müdahale ettim."²

Hakikat şu ki, takriben iki asırlık inhirafın ürünü olan karmakarışık bir durumu İmam kabul edemezdi. Muhammed b. Ebu İbad itiraz edencesine İmam'a "Veliahtlık sorumluluğunu neden kabul etmiyor ve durumdan faydalanmıyorsunuz (bize de bir faydası olurdu)?" dediğinde İmam buyurdu: "Eğer iş benim elimde olsaydı ve sen de benim yanımda aynı yer ve mevkiye sahip olsaydın, beyt'ül maldan normal, halka vereceğim miktarın aynısını sana verirdim."³

İMAM RIZA'NIN (a.s.) VELİAHTLIĞI KABULÜNDEN ŞEHADETİNE KADAR MEMUN İLE İLİŞKİSİ

Burada iki esasi noktaya kısa olarak değinebiliriz:

1. Memun İmam Rıza'yı (a.s.) Merv'e getirdikten sonra muhtelif alimlerin katılımıyla birçok ilmî toplantılar düzenliyordu ve bu toplantılarda İmam ile diğerleri arasında birçok müzakereler oluyordu. Bu toplantılarda tartışılan, konuşulan konular genellikle fikhî ve itikadî konulardı. Merhum Tabersi bu müzakerelerin çoğunu kendi kitabında bir araya toplamıştır.⁴

Memun bu gibi ilmi toplantılar düzenlemekle kendisini ilim sever biri olarak göstermek istiyordu. İşte bu açıdan onu diğer Abbasi halifelerinden ayırmak gerekir. Özellikle de onun aklî eğilimi ve Mutezile ile beraberliği onu hadis ehli⁵ karşısında durmaya ve ilmi açıdan onları alt etmeye sevk ediyordu ancak mesele bununla bitmiyordu. Memun'un böyle toplantılar düzenlemekten başka amacı da vardı. Memun, İmam'ı tartışma ortamına çekmekle avam halkın Ehl-i Beyt İmamları hakkındaki "Onlar ledünni ilmine sahiptirler" düşüncesini yok etmek istiyordu.

¹ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 148. Nur'ul Absar, s: 143. irşad, s: 310. Kafi, c: 1, s: 487. Ravzet'ül Vaizin, s: 224-225. A'lam'ül Vera, s: 320. Bihar'ul Envar, c: 49, s: 34-35. Hayat'ül İmam'ir Rıza, s: 347.

² Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 138.

³ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 90.

⁴ İhticac, c: 2, s: 171-237. Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 126-167. Bihar'ül Envar, c: 49, s: 189-216.

⁵ Hadis ehlinin toplantılarına da katılıyordu. Bihar'ül Envar, c: 49, s: 189.

Merhum Şeyh Saduk bu hususta şöyle diyor: Memun her fırkanın büyük alimlerini İmam'ın karşısına çıkarmakla O Hazretin hüccet ve burhanını itibardan düşürmeğe çalışıyordu. Memun, İmam hakkındaki hasedinden İmam'ın ilmi ve içtimai makamını çekememezliğinden dolayı bu işe başvurmuştu. Ama kimse İmam'ın karşısına çıkmıyordu. İmam'ın karşısına çıkan herkes de O'nun üstünlüğünü itiraf ediyor ve O Hazretin istidlalleri karşısında teslim oluyordu.¹

Bir rivayette şöyle demiş: Memun bu işleri yapmakla İmam'ı kendisine çekmek istiyordu. Fakat İmam ashabına şöyle buyurdu: "O'nun yapmacık işlerine ve gösteriş icabı yaptıklarına aldanmayın, ben Memun'un eliyle şehid edileceğim."²

İhtimalen bu toplantılar önceleri bu amaçla tertipleniyordu ancak Memun bu toplantıların kendisi için zarardan başka bir şey getirmediğini görünce İmam'ı kısıtlamaya başladı. Abdüsselam Hiravi'den şöyle nakledilmiştir: "İmam Rıza'nın (a.s.) kelami konularda toplantılar tertiplediği ve halkı kendi ilmiyle hayran ettiği Memun'a bildirilince Memun, Muhammed b. Amr-ı Tûsi'yi, halkı İmam'ın toplantılarından dağıtmakla görevlendirdi. Ondan sonra İmam, Memun hakkında beddua ederek buyurdu:

"Ey yeri ve gökleri var eden, ey sonsuz güce sahip olan Allah, ey değişim ve tebdil mahalli olmayan Allah, ey yüce Allah, namazı kendisine salat ve selamla şerefleştirdiğin kimseye selam ve rahmet gönder, bana zulmü reva gören, beni küçük sayan ve Şialarımı kapımdan kovan kimseden benim intikamımı al."³

İmam'ı şehid etmek için bu meselenin kendisi başlı başına bir delil şeklini aldı. Ahmed b. Ali Ensari diyor ki: Ebu Salt'a: "İmam Rıza'nın (a.s.) öldürülmesine Memun nasıl razı oldu?" diye sordum. Ebu Salt:... Memun veliahtlığı İmam Rıza'ya (a.s.) vermekle onun dünyada gözü olduğunu halka göstermek ve neticede halkın gözünden düşürmek istedi. Ancak İmam Rıza'nın (a.s.) yaptığı her iş O'nun Memun'dan üstün olduğunu ortaya koyunca Memun, İmam Rıza'nın (a.s.) ilmi kariyerini zedelemek ve halkın gözünden düşürmek için bütün İslam topraklarındaki mütekellimleri (kelam alimlerini) İmam'la tartışmak için davet etti. Ancak ne var ki İmam'la muhatap olan her Yahudi ve Nasrani alimi İmam'ın karşısında teslim oluyordu. Halk da diyordu ki, İmam Rıza (a.s.) hilafet makamına Memun'dan daha layıktır. Memun'un casusları da olayları ve konuşulan sözleri Memun'a rapor ediyorlardı. Böylece Memun, İmam Rıza'yı (a.s.) zehirleterek öldürmeye teşebbüs etti.⁴

2. Memun ile İmam arasındaki ilişkilere gölge düşüren ikinci bir nokta da İmam'ın bayram namazına gitmesi oldu. Memun, İmam Rıza'dan (a.s.) bayram namazını kıldırmasını istedi. İmam ise veliahtlığı kabul ederken öne sürdüğü şartlar doğrultusunda bayram namazını kıldıramayacağını söyledi. Memun ısrar edince İmam mecburen kabul etti ve şöyle buyurdu: "O halde Resulullah (s.a.v.) gibi namaza gideceğim." Memun da kabul etti. Bu sırada halk, İmam Rıza'nın (a.s.) padişahlar gibi bir takım özel geleneklere uyarak evden çıkacağını beklerken, bir de gördüler ki İmam yalın ayak çıktı ve tekbir diyerek yola düştü. Resmi elbiseleriyle ve resmi bir şekilde bekleyen komutanlar ve devlet adamları bu durumu görünce atlarından indi ve ayakkabılarını çıkardılar.

¹ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, s: 152.

² Uyûn'ul Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 183. Bihar'ül Envar, c: 49, s: 189.

³ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 171.

⁴ Uyûn'ur Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 241.

Ağlayarak, tekbir diyerek İmam'ın peşi sıra yürümeye başladılar. İmam attığı her adımda üç defa tekbir getiriyordu. Fazl'ın Memun'a şöyle dediği nakledilmiştir:

"Eğer İmam Rıza (a.s.) bu şekilde namaz kılınacak yere gelirse, halk O'na hayran olur. İyisi mi O'nun dönmesini isteyin. Memun birini göndererek İmam'ın geri dönmesini istedi. İmam ayakkabılarını isteyip giydi ve atına binerek geri döndü."¹

Memun bu olaydan tehlike sezince anladı ki, İmam onun hiçbir derdine deva olmakla beraber durumu da tamamen onun aleyhine harekete geçiriyor ve bundan dolayı da onun yaptığı her şeyi titizlikle incelemek ve Memun'un aleyhinde başlatmak istediği her faaliyeti anında ona haber vermek için gözcüler dikti.

Önceden de belirttiğimiz gibi Memun'un casusları İmam ile ilgili her şeyi Memun'a bildiriyorlardı.²

Fakat İmam, Memun'un hoşlanmayacağı şeyleri gündeme getirmekten kaçındı. Ebu Salt şöyle diyor:

"İmam Rıza (a.s.) hakkı söylemekte Memun'dan hiç çekinmezdi ve çoğu zamanlar da ona öyle cevaplar verirdi ki, onu sinirlendirir ve rahatsızlığına sebep olurdu. Bu durum da Memun'un İmam hakkındaki gazap ve düşmanlığını daha bir arttırırdı."³

Şeyh Müfid'in yazdığına göre, İmam Rıza (a.s.) Memun'la olan özel konuşmalarında ona nasihat eder ve Allah'ın azabından sakınmasını isterdi, işlediği hatalardan ve yanlış işlerden dolayı onu kınardı. Memun zahirde İmam'ın nasihatlarını kabul ederdi ama hakikatte ise İmam'ın bu tutumuna çok sinirlenirdi. Şeyh Müfid bu gibi yerlere bir örnek de zikretmiştir.⁴

Başka konularda da İmam, yapmış olduğu işlerden dolayı Memun'u eleştirirdi. Mesela, Memun İslam topraklarını genişletmek için gayr-i İslami devletlerle savaşırken İmam "Muhammed (s.a.v.) ümmetini neden düşünmüyorsun, neden onları ıslah etmeye çalışmıyorsun?" dedi Memun'a.⁵

İMAM'IN (a.s.) ŞEHADETİ

Değindiğimiz bu konulardan açıkça anlaşılıyor ki Memun, İmam'ı Merv'e getirmekten amaçladığı sonuçları elde edemedi hatta durumun bu minval üzere devam etmesi onun için büyük bir olasılıkla telafi edilemez zararlar bile doğuracaktı. Hilafeti ele almak için kendi kardeşini bile öldürmekten sakınmayan ve kendisinin hilafet kürsüsüne oturması için nice zahmetlere katlanan kendi vezirini göz kırpmadan öldüren Memun, şimdi de cânî babaları gibi hilafetini korumak doğrultusunda Şia İmamlarından bir başkasını öldürmek için desise kurmaya başlayarak kendine has siyasi oyunlar uygulamakla şehid etti.⁶ Kendisi de İmam'ın ölümünden dolayı çok üzüntü duyduğunu tezahür etti. Öyle ki üç gün üç gece İmam'ın kabrinin başından ayrılmadı. Memun öyle bir ustalıklarla bu rolünü ifa etti ki, hatta bazı Şia alimleri İmam'ın Memun tarafından şehid edilmedi-

¹ Usul'u Kafi, c: 1, s: 490. Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 149. Ravzet'ül Vaizin, s: 227-228.

² Bihar'ül Envar, c: 49, s: 139. Müsned'ül İmam'ir Rıza, c: 1, s: 77-78. Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 153 (Hayat'ül İmam'ir Rıza, s: 214 nakline göre).

³ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 241.

⁴ İrşad (Şeyh Müfid), s: 315, Basireti baskısı Kum.

⁵ Müsned'ül İmam'ir Rıza, c: 1, s: 74.

⁶ Makatil'üt Talibin, s: 337. İrşad (Şeyh Müfid), s: 316.

ğini kabul etti ve İrbili de onlardan biridir.¹ Halbuki İmam Rıza (a.s.) hakkında en ayrıntılı bilgilere kadar bir kitap yazan Şeyh Saduk başta olmak üzere Şia alimlerinin büyük bir çoğunluğu açıkça ve bir çok rivayetlere istinat ederek İmam Rıza'nın (a.s.) Me-mun tarafından şehid edildiğini teyit etmişlerdir.²

İMAM, ABBASİLERİN TEBLİĞATI KARŞISINDA

Şüphesiz ki Abbasilerin hilafetleri boyunca karşı karşıya kaldıkları en önemli sorun âl-i Ebi Talib'in onlara karşı başlattıkları ve Zeydiye'nin de faal olarak katıldıkları kıyamlardı.

Saffah'ın döneminin sona ermesiyle ve hatta onun zamanında bile Horasan'da bir Şii Alevi kıyımı –Şerik b. Şeyh el-Mehri kıyımı- gerçekleşti. Mansur, Mehdi, Hadi ve Harun... döneminde sürekli olarak Abbasi hilafeti aleyhinde kıyamlar gerçekleşiyordu. Bu yüzden de Abbasi halifelerinin çoğu Ebu Talib evlatlarını ezmek için en acımasız ve gaddarca yöntemler uyguluyorlardı. Asırlar boyunca aralıklı olarak birbirini izleyen bu kıyamların alevi, her defasında bir yerde yükseliyordu. Artık bu durum öyle bir boyut kazanmıştı ki, üçüncü ve dördüncü yüzyılda ciddi bir sorun olarak güncelliğini korumuştur. Hatta Beni Abbas hükümetinin son günlerinde Muhammed Harzemşah gibi bazı sultanlar, İslami hilafetin Ebu Talib oğullarının elinde olduğunu bahane ederek Abbasi halifelere itaat etmiyorlardı.

Tarih kitaplarında, bizzat "Makatil'üt Talibin" kitabında âl-i Ebi Talib evlatlarının gaddarca ezilmeleri olayını kolaylıkla bulabilirsiniz. Abbasiler bununla da kalmayıp, Ebu Talib evlatlarını toplumdan dışlamak amacıyla muhtelif metodlar uyguladılar ve onların en önemlisi de âl-i Ebi Talib'in ilmi şahsiyetini halkın arasında itibardan düşürmek için zehir saçan propagandalara başlamaları idi. Abbasilerin takip ettikleri en önemli hedef, halkın Ehl-i Beyt'inin azameti hakkındaki düşüncelerini zedelemek idi ve bu doğrultuda zamanın koşullarını, gereksinimlerini ve durumunu göz önüne alarak tebliğlerine şekil veriyorlardı. Abbasilerin Ebu Talib evlatları aleyhindeki tebliğ metodlarından biri –ihtimalen bu metodun asıl uygulayıcısı Harun'ur Reşid idi veya onun zamanında bu metod meşhur oldu- "Âl-i Ebu Talib kendileri için öyle bir hak iddia ediyorlar ki halkı kendi köleleri biliyorlar" demeleri idi. Abbasiler bu mefhumu, Peygamberin bizzat şahsından ve Şia İmamlarından rivayet edilen Ehl-i Beyt'in üstünlüğü veya imamet mefhumu ile ilgili hadislerden alıp tebliğlerinde suiistimal ediyorlardı, halbuki bu gibi hadislerde sadece halkın sebep, neden sormadan İmam'a itaat etmesi gerektiği belirtilmiştir ve bunun da Abbasilerin halka yaydığı şeylerle hiçbir alakası yoktur. Çünkü Abbasiler halka diyorlardı ki: "Âl-i Ebi Talib sizi kendi köleleri biliyor ve böylece de sizi aşağılıyorlar" haliyle aslı asaleti olmayan bu gibi tebliğler bazı sade düşünceli insanların Ehl-i Beyt İmamlarından uzaklaşmasına sebep oluyordu. Bununla ilgili tarihten iki örnek zikredeceğiz. Bunlardan biri Muhammed b. İdris-i Şafii ve Harun'ur Reşid arasında gerçekleşmiştir.

Anlaşıldığına göre Şafii Ehl-i Beyt'e ilgi duyan ve sevgi besleyen ve bunu da gizle-

¹ Keşf'ül Gumme, c: 2, s: 282-283. Bu meseleyi Seyyid b. Tavus'a da nisbet vermiştir.

² Müsned'ül İmam Rıza, c: 1, s: 124-139.

meyen kimselerden bir idi. Bu hususta Şafii'den bir takım şiirler de nakledilmiştir.¹

Şafii Yemen'e gittiği zaman bir yıl kadar orada ikamet etti ancak Harun'a haber verdiler ki, "Şafii, Ebu Talib evlatlarından biri ile beraber sana karşı kıyam etmek istiyor." Halbuki elimizdeki nakillere göre bu haber doğru değildir.

Harun bu haberi alınca hiddetlenerek Şafii'nin yakalanıp hilafet merkezine gönderilmesini emretti. Şafii bazı yakın ashabıyla birlikte hilafet merkezine getirildi. Harun'un hizmetinde olan Hanefi fakihi Muhammed b. Hasan Şeybani bu haberi duyunca kendisinin bu işte parmağı olmadığını ispatlamak amacıyla Harun'dan, onu affetmesini istedi. Ancak Harun Şeybani'nin isteğini geri çevirdi. Bu sırada Şafii, Harun'un karşısına gelip kıyam meselesini tamamen yalanladı ve dedi:

"Toplumdaki her âl-i Ebu Talib halkı kendi kölesi görmüyor mu? O halde beni de kendisine köle edecek biriyle birleşip sana karşı nasıl kıyam ederim?"

Harun bu sözden hoşlandı ve alimlere davrandığı gibi ona ikramda bulundu.²

Biraz önce de belirttiğimiz gibi Şafii, Peygamberin Ehl-i Beyt'ini çok seviyor ve onlara karşı büyük bir ilgi duyuyordu ancak Abbasilerin tebliğinin onu da etkilemiş olabileceği uzak bir ihtimal değildir.

İkinci örnek ise bir çok kaynak kitapların nakletmiş olduğu bir rivayettir. Merhum Küleyni, Muhammed b. Zeyd Taberi'nin şöyle dediğini nakleder: Ben İmam Rıza'nın (a.s.) yanı başında durmuştum ve Beni Haşim'den bir grup da İmam'ın yanında idiler. İmam Rıza (a.s.), İshak b. Hüseyin Abbasi'ye hitaben şöyle buyurdu:

"Ya İshak, duyduğuma göre halk, bizim onları kendi kölelerimiz gördüğümüzü söylüyormuş, Resulullah (s.a.v.) ile olan yakınlığıma, akrabalığıma andolsun ki böyle bir şey yoktur; ne ben böyle bir şey demişim, ne babalarımın birinden böyle bir şey duymuşum ve ne de babalarımın biri bana böyle bir şey rivayet etmiş ancak ben diyorum ki: Bize itaat etmek halka farz olduğundan dolayı bizim emirlerimize uymak zorundadırlar ve dini açıdan da bizim dostlarımızdandırlar. Burada olanlar olmayanlara bunu duyursun."³

Ebu Salt'tan rivayet edilen başka bir rivayette de Ebu Salt İmam'a şöyle diyor: "Halk sizden neler naklediyor bir bilseniz!" İmam: "Halk bizden neyi bekliyor?" buyurdu. Dedim ki: "Halkın sizin köleleriniz olduğunu iddia ettiğinizi söylüyorlar."

İmam buyurdu:

"Ey gökleri ve yeri yaratan, açık ve saklıyı bilen Allah, sen kendin şahitsin ki ben böyle bir şey dememişim, babalarımın da böyle bir şey dediklerini duymamışım, halkın bize reva gördüğü zulümleri görüyorsun (Allah'ım), ki bu da onlardan biridir."

İmam daha sonra yüzünü bana çevirip şöyle buyurdu: "Eğer halk bizim onları kendi kölelerimiz bildiğimizi bizden naklediyorsa, o halde biz onları kime satıyoruz?" Dedim ki: "Evet, doğru söylüyorsunuz, ey Resulullah'ın (s.a.v.) torunu". Daha sonra İmam velayet ile halkı köle bilme arasındaki farkı açıklayarak şöyle buyurdu: "Ey Abdüsselam, Allah'ın bize vermiş olduğu velayeti inkar mı ediyorsun?" "Hayır, Allah'a sığınırım

¹ İran'da Şii Tarih, s: 29-30.

² El-Futuh (İbn-i A'sem Küfi), c: 8, s: 248-249.

³ Usul-u Kafi, c: 1, s: 187. Emali (Tusi), c: 1, s: 21. Emali (Müfid), s: 156. Müsned'ül İmam'ir Rıza, c: 1, s: 96.

bundan, ben sizin velayetinizi kabul ediyorum" dedim.¹

Beni Abbas'ın hak bir meseleden (velayet) bir süje olarak onunla halkı İmamlardan uzaklaştırmaya çalıştıkları bu iki rivayetten iyice anlaşılmaktadır.

Abbasiilerin dışındaki muhalifler de Ehl-i Beyt'in halk arasındaki itibarını sarsmak ve şahsiyetini zedelemek için başka bir yöntem seçerek tebliğ'e başladılar ve bu doğrultuda hadis uydurup onları Ehl-i Beyt'e isnat ettiler. İmam Rıza (a.s.) bu korkunç hıyanetin üstündeki perdeyi de kaldırdı. O Hazretten rivayet edilen bir hadiste İmam şöyle buyuruyor:

"Muhaliplerimiz bizim faziletlerimiz hakkında hadisler uydurarak onları bize isnat ediyorlar ve bunda da belirli bir amaçları vardır. Böyle hadisler üç kısımdır:

- a) Bizi olduğumuzdan daha üstün gösteren guluv içerikli hadisler.
- b) Bizi aşağılayan, olduğumuzdan daha aşağı gösteren hadisler.
- c) Düşmanlarımızın hatalarına ve eksik yönlerine açıkça değinen hadisler.

Halk, guluv içerikli hadisleri gördüğünde Şialarımızı tekfir ederek onların bizi ilah gördükleri inancını onlara isnat ederler, bizi aşağılayan hadisleri gördüklerinde onların seviyesinde bize itikat ederler ve bizim düşmanlarımızın hatalarını duyduklarında da aynı şeyleri bize nispet verirler."²

Ehl-i Beyt İmamlarını ve onların Şialarını halka kötü tanıtmak ve halkı onlara karşı kötümser bir duruma getirmek için muhaliflerin çeşitli yollara başvurdıkları bu rivayetten iyice anlaşılmaktadır.

İMAM RIZA (a.s.) VE KELAMİ MESELELER

İmam Rıza'nın (a.s.) dönemi, çeşitli fikri cereyanların meydana getirdiği kelami tartışmalarla dolu dönemlerden biridir. Mutezile ve hadis ehli adıyla tanıdığımız iki grup, bu fikri mücadelenin gündem konusu olmasında büyük rol oynamışlardır. Abbasi halifelerinin her biri bu konularda bir nevi iştirak etmişlerdir ama onları Memun'la kıyasladığımızda bu fikri eğilimlerle ilgili onların adı bile geçmez. Sadece Memun'un döneminde itibaren halifeler ciddi bir şekilde fikri ve kelami konularda iştirak etmişlerdir.

Biri akli nakle ve diğeri (hadis ehli) de nakli akla tercih eden bu iki grup karşısında İmam Rıza (a.s.) kendi tavır ve tutumunu beyan etmeye çalışıyordu. Bu yüzdendir ki, İmam Rıza'dan (a.s.) nakledilen hadislerin büyük bir bölümü kelami konularla ilgilidir, hem de soru cevap şeklinde veya tartışma şeklinde. İmam Rıza (a.s.) bir süre veliahtlık makamında olduğundan ve haliyle tavırlarını açıkça ortaya koyduğundan dolayı bu tartışmalarda sık sık karşılaşılıyordu. Bizzat Memun'un kendisi işin başlangıcında çeşitli nedenlerden dolayı bu gibi ilmi toplantıların düzenlenmesinde büyük bir ciddiyet gösteriyordu.

Bu tartışma konuları arasında her şeyden daha çok üzerinde durulan şey imametle ilgili konulardı, ki onun bir ayağı akıl ve diğeri ayağı ise nakil üzerineydi. Elbette ki Tevhitle, özellikle de cebr ve ihtiyar konusuyla doğrudan bağlantısı olan adl sıfatı başta olmak üzere, Allah'ın sıfatlarıyla ilgili muhtelif tartışma konuları asırlar boyunca müs-

¹ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 183. Emali (Müfid), Necef Baskısı, s: 148. Emali (Tusi), c: 1, s: 21. Müsned'ül İmam'ir Rıza, c: 1, s: 96.

² Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 304.

lumanlar arasında gündem konusu olarak kalmış ve canlılığını kaybetmemiştir. Bu konular birinci yüzyılın sonlarında gündeme gelmiş ve ikinci yüzyılın ikinci yarısında yayılmaya başlamıştır.

Önceki İmamların fikri-siyasi hayatını beyan ettiğimizde arasına kelami konuları da kaleme alıyorduk. Ancak burada o zamanın bir önceki zamana oranla daha da yayılan ve iyi bir keyfiyet kazanan meselelerini ve İmamîyenin görüşlerini beyan etmek yükümlülüğünü taşıyan İmam Rıza'nın (a.s.) tutumunu anlatmaya çalışacağız.

Abbasilerin, Şialar ve âl-i Ebu Talib hakkında getirdikleri mahdudiyetler, genelde Şiaların İmamlardan uzaklaşmasına sebep olmuş ve itikatları İmamlardan öğrenme açısından da bir takım zorluklar ortaya çıkarmıştı. Bu yüzden de Ebi Nasr-ı Bazenti'den, kendisinin İmam'a şöyle dediği nakledilmiştir:

"Şiaların bir grubu cebre ve diğer bir grubu da ihtiyara inanıyorlar ve İmam'dan, meselenin hakikatini beyan etmesini istedim."¹

Başka bir rivayette de Şialardan birinin İmam'a hitaben şöyle dediği nakledilmiştir:

"Yabne Resulullah, Rabbini bize vafet, çünkü Allah'ı tanıma hakkında dostlarımız arasında ihtilaf ortaya çıkmıştır."²

Mevcut olan en önemli sorun hadis ehli idi. Bunlar sadece kendilerinin ayet ve rivayetlerin zahirini kabul etmekle taahhütlü olduklarına inanıyor ve Beni Ümeyye veya Yahudilerden kaynaklanan, onlar tarafından terviç edilen ve de kasıtlı olarak yazılan yanlış tefsirlerin etkisinde kalıyorlardı. Onlar ayet ve rivayetlerin teşbihe delalet eden zahirini kabul ediyorlardı. Bu insanlar ayetler arasında genel bir düzenleme yapmaya, müteşbih ayetleri tefsir edebilecek ve teşbih sorununu ortadan kaldıracak olan muhkem ayetlere dayanmaya yanaşmıyorlardı bir türlü. Bunlar bazı rivayetler nakledip ve bu rivayetlere de dayanarak Allah'ı ve sıfatlarını öyle bir şekilde tefsir ediyorlardı ki, O'nu bir insan şeklinde tasvir ederek O'nun gözü, eli, ayağı vb. olduğunu ispatlamaya çalışıyorlardı.

Haliyle rivayetlere bağlı olan Şialar bu rivayetlerin karşısında kalıyor ve bu hususta İmam'a soruyorlardı. Hiravi şöyle diyor: Hadis ehli "Müminler cennette, Allah'ı kendi evlerinden ziyaret edecekler" diyor, bu rivayet ve benzeri rivayetlerin kıyamette Allah'ın gözle görüleceğine delalet ettiğine inanıyorlar; bu hususta İmam'a sordum. İmam tam teferruatıyla bu hadisleri incelemeye başladı, bir kısmını kökten silip attı, doğru olmadığını söyledi, bir kısmını da ayetlere, diğer rivayetlere ve akli mukaddimelere dayanarak tevil etti.³

Bu husustaki başka bir rivayette de İmam açıkça buyurdu:

"Kitap ve sünnetin doğruladığı her şeyi biz de kabul ediyoruz."⁴

İşin başından beri teşbih ve cebri nefyeden Şia, bu iki meseleyi terviç eden yahudilerle, onların etkisinde kalan kimselerle ve de Emevi hükümdarlarla mücadele ediyordu. Ancak bir takım nedenlerden dolayı, mesela Şia'nın arasında Gulat'ın olması, Şia inançları hakkında doğru olmayan ve saptırıcı tebliğlerin yapılması ve de onların görüşlerini doğru bir şekilde anlamamak –ki bir açıdan Mütezile ile bazı farklılıkları mevcuttur–

¹ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 338.

² Tevhid (Şeyh Saduk), s: 74.

³ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 117, Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 155.

⁴ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 113. Usul'u Kafi, c: 1, s: 100.

bazılarının, Şiayı teşbihe inanmakla itham etmesine sebep oldu. Bu itham hicri dördüncü yüzyıla kadar, Merhum Şeyh Saduk "Tevhid" kitabını telif edinceye kadar Şia muhaliflerinin bir grubunun arasında mevcut idi. Şeyh Saduk da bu gibi gerçek dışı ithamları red ve iptal etmek amacıyla "Tevhid" kitabını telif etti ve kitabın mukaddimesinde asıl amacının da bu olduğuna değinmiştir. İmam Rıza'nın (a.s.) zamanına kadar bu sorun gündemde idi ve bunun sebebi de teşbih ihtivalı bir takım rivayetlerin nakledilmesi idi – ki Gulat, Allah'ın ruhunun İmam'ın vücuduna hulul etmesi gibi teşbih mebnasındaki inançlarını tevil etmek için onları naklediyorlardı.- Hüseyin b. Halid şöyle diyor: İmam'a dedim ki "Halk sizin babalarınızdan nakledilen bazı rivayetlere dayanarak bizim teşbih ve cebre inandığınızı söylüyorlar." İmam çok güzel bir cevap verdi ve şöyle buyurdu:

"Ey Halid'in oğlu teşbih ve cebr hakkında benim babalarımın rivayet edilen hadisleri mi daha çoktur, yoksa bu hususta Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilenler mi?"

"Resulullah'tan (s.a.v.) nakledilenler daha çoktur" dedim.

İmam: "O halde Resulullah'ın (s.a.v.) teşbih ve cebre inandığını söylemelisiniz."

Dedim: "Diyorlar ki bunları Resulullah (s.a.v.) buyurmamış, aslı olmadığı halde o hadisleri Peygambere isnat etmişler."

İmam: "Benim babalarımın da böyle bir şey demediğini ve onları babalarımıza mal ettiklerini söyle onlara."

İmam daha sonra şöyle buyurdu: "Teşbih ve cebre inanan herkes kafir ve müşrik olur, biz dünya ve ahirette öyle bir insandan beri ve bizarız." İmam bunları buyurduktan sonra o rivayetleri Gulat'ın uydurduğuna dikkat çekip Şialardan, onları kendi yanlarına sokmamalarını, yanlarından uzaklaştırmalarını istedi.¹ İşte bu gibi şüphelerin mevcut olmasından dolayı İmam Rıza (a.s.) açık bir şekilde Şia'nın görüş ve inancının, hadis ehlinin inancının zıddına olduğunu ortaya koyarak, bir kısmı Emir-ül Müminin Ali'nin² sözlerinden ve bir kısmı da O Hazretin kendi sözlerinden olan muhtelif tabirlerle tenzih inancını teşrih etti. Bu hususta birkaç örneğe dikkatinizi toplamak istiyoruz:

Teşbih ve cebr inancının karşısında İmam Rıza (a.s.) değerli babaları vasıtasıyla Resulullah'tan (s.a.v.) şöyle nakleder:

"Allah'ı, O'nun mahlukatına benzeten kimse Allah'ı tanımamış demektir ve kulların günahlarını Allah'a isnat eden kimse Allah'ı adil bilmemiş olur."³

Bu rivayet, her iki teşbih ve cebr inancını açıkça reddetmektedir. İmam Rıza (a.s.) bir başka rivayette de en kötü bir şekilde hadis ehli arasında yaygın olan teşbih inancının küfr olduğunu vurgulamıştır. Davud b. Kasım diyor ki: İmam Rıza'nın (a.s.) şöyle dediğini duydum:

"Allah'ı mahlukata benzeten kimse müşrik ve Allah'ı mekan ve yer kapladığına inanan kimse de kafirdir."⁴

Şimdi hadis ehlinin teşbih meselesini nasıl bir çirkef dereceye getirdiğini aydınlatmak için onların bazı rivayetlerine değinmek istiyoruz:

¹ Tevhid, s: 363. Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 142.

² İmam Rıza (a.s.) bazen Emir-ül Müminin Ali'nin (a.s.) hutbelerinin aynını naklederdi. Bkz: Tevhid, s: 69. Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 121.

³ Tevhid, s: 47.

⁴ Tevhid, s: 69.

- a) Kulların kalpleri Allah'ın iki parmağının arasındadır.
- b) Allah-u Teala Arefe günü gökyüzüne iner.
- c) Kıyamet günü cehennemın ateşi durmadan alevlenecektir fakat Allah ayaklarını onun üzerine koyunca ateş duracaktır.

d) Resulullah (s.a.v.) adına bir hadis uydurup şöyle naklederler: "Ben Allah'ımı en iyi şekilde gördüm."

Ve zahirleri küfür saçan bu rivayetleri oldukları şekilde kabul etmektedirler.¹

Başka bir rivayet ise şöyledir:

"Allah'ın, üzerinde oturduğu kürsü, Allah'ın (cisminin) tümünü kaplamaktadır, kürsü sadece dört parmak daha geniştir."

Ebu Bekr b. Ebi Müslim şunu da ekliyor:

"Allah'ın kürsüsünden fazla kalan kısım Resulullah'a (s.a.v.) aittir ve orada Resulullah (s.a.v.) Allah ile yan yana oturur."²

Hadis ehlinin tamamen bağlandıkları yanlış inançlardan sadece birkaç örnektir bunlar. Haliyle bu gibi şirk ve küfr haddindeki inançlar onları hakikatten uzaklaştırıyordu.

Kelami konular arasında büyük bir önem taşıyan meselelerden biri de Allah'ı görmek meselesi idi. Eş'arilerin bu husustaki bütün çabaları boşa çıktı ve ondan kurtulamadılar, nihayet hadis ehli gibi, kıyamette Allah'ın görüneceğine inandılar. Bu inancın ispatı için de Peygamberin görmesi olayıyla ilgili Kur'an'ın bazı mütaşabih ayetlerine ve o ayetler hakkında nakledilen bazı hadislerle istinat ediyorlardı.

İmam Rıza (a.s.) bu yorumun, bu istidlalin reddine ve Allah'ı görmenin tamamen imkansız olduğu hususunda şöyle buyurdu: "O ayetin hemen peşinde zikredilen ayet Resulullah'ın (s.a.v.) gördüğü şeyi açıklamaktadır: Peygamber kalbiyle –gözüyle değil– gördüğünü yalanlamaz. Bu ayetten sonraki ayet ise şöyledir: Peygamber Allah'ın büyük ayetlerinden bazısını gördü. Bu da açıktır ki Allah'ın ayetleri Allah'ın kendisinden başka ve farklı şeylerdir, nasıl ki Allah başka bir yerde şöyle buyuruyor:

Kimse ilmiyle Allah'ı ihata edemez. Gözleriyle Allah'ı görebilen biri, ilmiyle Allah'ı ihata etmiş demektir. Ebu Kurra dedi ki: "Siz rivayetleri mi yalanlıyorsunuz?" İmam buyurdu:

"Eğer rivayetler Kur'an ile çelişiyorsa onları yalanlıyorum."³

İmam (a.s.), hadis ehlinin istidlâl ettiği "Ve Rablerine bakar" ayetinin tefsirinde de şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününde müminlerin yüzleri güzellikten parlayacak ve Rablerinin sevabını bekleyecekler."⁴

Fecr suresinin 22. ayetinin tefsirinde ise şöyle buyurdu:

"Rabbinin emri gelip çattı ve melekler saf saf kendi yerlerinde durmaktalar."⁵

İbrahim b. Abbas'ın bu husustaki tabiri şöyledir:

"İmam'ın sözleri, cevapları ve misalleri tümüyle Kur'an'dan alınmıştı."¹

¹ Tabakat'ül Hanabile, c: 2, s: 23.

² Tabakat'ül Hanabile, c: 2, s: 67.

³ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 110. Usul-u Kafi, c: 1, s: 96.

⁴ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 114. Emali (Şeyh Saduk), s: 246. Müsned'ül İmam'ir Rıza, c: 1, s: 379.

⁵ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 162.

Başkalarının görüşleri karşısında İmam'ın Kur'an'a dayanması ilgi çekmektedir. Mutezile'nin "büyük günahlar bağışlanmaz" inancı İmam'ın yanında dile getirildiğinde İmam şöyle buyurdu:

"Kur'an, Mutezilenin dediğinin tam tersini buyurmaktadır. Allah buyuruyor ki: Rabbin insanların günahını bağışlar."²

Hadis ehlinin teşbih inançlı olduğunu gösteren rivayetlerden biri de şudur: "Allah Hz. Adem'i kendi şeklinde yarattı" Ahmed b. Hanbel şöyle diyordu: Bu rivayetten kasdedilen şey, Allah'ın Adem'i kendine benzer bir şekilde yaratmasıdır. Ve kendi inancını tekid etmek amacıyla şunları da ekliyordu:

"Suretihi" kelimesindeki zamirden maksat Adem ise, o zaman Allah'ın sözünden hiçbir mana anlaşılamaz, çünkü Adem'den önce başka bir Adem yaratılmamıştı ki ikinci Ademi de ona benzer bir şekilde yaratsın.³

İmam Rıza (a.s.) bu istidlâlin karşısında şöyle buyurdu:

"Onlar rivayetin baş kısmını atmışlar."

Resulullah (s.a.v.) birbirine küfreden iki kişi gördü, onlardan biri diğerine şöyle diyordu: Allah senin yüzünü ve sana benzeyenin yüzünü çirkin kılsın. Resulullah (s.a.v.) bunu duyunca buyurdu: Ey Allah'ın kulu, kardeşine öyle deme, çünkü Allah Hz. Adem'i ona benzer yaratmıştır."⁴

Hadislerin Peygamber (s.a.v.) hanedanından salim ve tahriften uzak kaldığı, başkaları arasında ise hadislerin bir kısmının atıldığı veya hadislerde tasarruf ederek tahrif edildiği bu rivayetten çok iyi bir şekilde anlaşılmaktadır.

İmam (a.s.) bir rivayetinde halkı Allah'ın sıfatlarına itikat açısından şu üç kısma bölmektedir.

"Bazıları teşbihe inanırlar, bazıları sıfatlarının olmadığına inanırlar, halbuki her iki inanç da batıldır. Üçüncü bir inanç vardır ve o da Allah'ı hiçbir şeye benzetmeden O'nun sıfatlarını ispat etmektedir."⁵

Hadis ehli Allah'ın eli olduğunu ispat ederken "Hayır, Allah'ın iki eli de" ayetine istidlâl ediyorlar. Bu ayet hakkında ve teşbih inançlıların tefsiri hakkında İmam'a sorulduğunda İmam şöyle buyurdu: "Ayetteki 'iki el'den maksat insanın elleri gibi iki el ise o zaman Allah da mahluk olmalıdır."⁶

Kaza ve kader, cebr ve ihtiyar hakkında da İmam Rıza'dan (a.s.) bir çok rivayetler nakledilmiştir, ki onların menbasını açıklamak etraflı bir şekilde bahsetmeyi gerektirmektedir ancak burada fırsat yoktur ama yine de kısaca şunu belirtmeliyiz ki İmam (a.s.) bu hususta da ihtiyarı seçen Mutezile ve cebri seçen hadis ehli arasında orta bir yol seçmiş ve ceddi İmam Sadık'ın (a.s.) buyurduğu "el-emrû beynel emreyn" mefhumunu açıklamıştır.⁷ Bu konuyu bir hadis nakletmekle noktalamak istiyoruz:

Hasan b. Ali el-Veşşa diyor ki, Eb'ul Hasan'a (a.s.) "Allah kullarının, işlerini yap-

¹ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 180.

² Ra'd/6.

³ Tabakat'ül Hanabile, c: 2, s: 131.

⁴ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 119.

⁵ Farec'ül Mahmum (Şeyh Saduk), s: 139.

⁶ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 168.

⁷ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 124.

malarında ihtiyarlarını kendi ellerine mi vermişlerdir?" diye sordum. İmam (a.s.) "Allah böyle bir şey yapmaktan yücedir" buyurdu. "O halde Allah onları günah yapmaya mı zorluyor?" dedim. İmam "Allah daha adil, daha hakimdir ve böyle bir şey yapmaz." Daha sonra şöyle buyurdu: "Allah kullarına hitaben buyuruyor ki:

"Ey insanoğlu, yaptığın iyi işlerin bana isnat edilmesine ben senden daha layığım ve işlediğin kötü işlerin, senin kendine isnat edilmesine sen benden daha layıksın. Sen, senin vücudunda bıraktığım güç ve kudret vesilesiyle günah işliyorsun."¹

Hidayet İmamlarından imamet konusuyla ilgili çok değerli sözler nakledilmiş ve elimizde mevcuttur, ancak mühim olan nokta şu ki imamet konusu önceleri sadece nakle dayalıydı, bu yüzden de bu bahsin rükünlerinden biri nakildir. Çünkü imamet konusu tarihi açıdan Peygamber'in (s.a.v.) kendinden sonra yerine birini tayin edip etmediğine dayalıdır. Ama zamanın geçmesi ve Mutezile'nin doğmasıyla İmamet meselesi yavaş yavaş akli bir şekil aldı kendisine ve "Resulullah'tan (s.a.v.) sonra kim hükümet etmelidir? Hükümet edecek şahıs Allah tarafından mı nasbedilmelidir, yoksa halk tarafından mı seçilmeli?" gibi soruları cevaplamak için akli mebnalar konu edildi ve onun ardından da "aynı zamanda iki İmam'ın birden imamet makamına sahip olabilirler mi?" gibi imametle ilgili konular ortaya çıktı ve bunlar etrafında akli müzareke ve tartışmalar başladı.

Bunun için İmam Rıza'nın (a.s.) zamanına kadar imamet hususunda bazen nakli ve bazen de akli bahislerle karşılaşıyoruz. Fakat İmam Rıza'nın (a.s.) zamanında imametle ilgili konular daha çok akli boyut kazandı ve İmam Rıza (a.s.) bu hususta pek çok maarif ve öğretileri konu etti. Tabii ki ortada başka bir neden de vardı ve o da hilafet için Ehl-i Beyt'in hakkının konu edilmesiydi, ki Memun onu kabul etmişti ve işte bu yüzden de konu daha ciddi bir boyut kazanmıştı. Üstad Atarudi "Müsned'ül İmam'ir Rıza" adlı altında derlediği mecmuanın "imamet" bölümünde 490 rivayet zikretmiştir. O rivayetlerin bir bölümü İmam Rıza'nın (a.s.) cereyanıyla ilgili tarihi konular hakkındadır ve bu rivayetlerin zımnında nazarda tutulan akli bahisler de bolca görülmektedir. Kesin olarak şunu söyleyebiliriz ki, İmametle ilgili bu kadar akli bahisler diğer İmamlardan rivayet edilmemiştir. İmam Rıza'nın (a.s.) imamet konusu etrafında Kur'an ve akla dayalı detaylı bir bahsini Merhum Küleyni mufasssal bir rivayet olarak nakletmiştir. Bu rivayet, İmametın muhtelif boyutlarını yeterli bir şekilde işlemiş olduğundan bu hususta yeterli ve kamil bir metin olarak sayılabilir.²

Önemli bir rivayet de Fazl b. Şazan tarikiyle nakledilmiştir ve bu rivayet de İmametle ilgili akli konuların önemli boyutlarını içermektedir. Bu rivayette işlenen konulardan biri "Allah neden emir sahiplerini (ulu'l emri) karar kılmış ve halkın onlara itaat etmesini farz kılmıştır?" sorusuna verilen cevaptır. Bu sorunun cevabında Allah tarafından İmam'ın tayin edilmesine çeşitli sebepler gösterilmiştir. O bölümlerden bir başkası da "Yeryüzünde bir anda iki veya daha çok imamın mevcut olması neden doğru değildir?" sorusuna verilen çok güzel cevaplardır. Bu sorunun cevabında Allah tarafından İmam'ın tayin edilmesine çeşitli sebepler gösterilmiştir. O bölümlerden bir başkası da "Yeryüzünde bir anda iki veya daha çok imamın mevcut olması neden doğru değildir?"

¹ Tevhid, s: 362. Usul-u Kafi, c: 1, s: 257. Bkz: Mecmuat'ül Âsar, s: 144.

² Kafi, c: 1, s: 198. İkmal'üd Din, s: 675.

sorusuna verilen çok güzel cevaplardır. O rivayette de ele alınan başka bir konu da "Neden İmam, Resulullah'ın (s.a.v.) hanedanından olmalıdır?" sorusu ve buna verilen cevaptır.¹

İmam Rıza (a.s.) Horasan'a giderken tevhid ile velayet arasındaki bağı belki de en önemli sebeplerinden birini Nişabur'da beyan etmiştir. Halkın İmam'a duyduğu ilginin tam doruk noktasında İmam'ın böyle bir rivayeti buyurmuş olması onun tarihi rolünü iyice ortaya koymaktadır. Meşhur olduğu gibi o rivayette İmam şöyle buyurmuş:

İmam yüce ve değerli babaları tarikiyle –hidayet İmamlarının bütün hadisleri böyledir- Resulullah'tan (s.a.v.) nakletmiş ki Allah şöyle buyurdu:

"La ilahe illallah benim sur ve hisarımdır, ona giren herkes benim azabımdan kurtulur."

İmam'ın merkebi biraz ilerleyince İmam (a.s.) bize hitap ederek dedi ki: "Bunun bazı şartları vardır ve ben de o şartlardan biriyim."²

İmam'ın imamet hakkındaki aleni faaliyetlerinden bir başkası da O Hazretin, Memun'un –veliahtlık meselesini konu ettiğinde- yanında kullandığı şu güzel tabirdi: "Memun başkalarının kabul etmediği (resmiyete tanımadığı) bir hakkı bize verdi."³

Her halükarda İmam Rıza (a.s.), Memun'un Emin'le savaştığı süre boyunca ve de veliahtlık meselesi gündeme geldikten sonra 200 yılından 203 yılına kadar nisbi bir özgürlük elde etmekle, imamet meselesi hakkında daha çok ve daha açık sözler geride bıraktı ve imamet meselesinin izharı hakkında kesinlikle takkiye etmediğini açıkça buyurdu.⁴

Kesinlikle şunu diyebiliriz ki İmam Rıza'nın (a.s.) dönemi imamet mefhumunun halk arasında yayılması açısından çok özel ve önemli bir konumdadır.

Ondan öncesine kadar imametle ilgili meseleler sadece belirli şahıslar arasında ve ilmi mahfillerde dile getiriliyordu. Ama bu konunun halk arasına yayılmasında İmam Rıza (a.s.) çok hassas bir rol ifa etmiştir.

İmam Rıza'nın (a.s.) veliahtlığı, imametın manasını izah etmedeki tebliği hareketi ve O Hazretin tartışmaları imametın Ehl-i Beyt'e münhasır ve onların hakkı olduğu hususunda çok önemli ve hassas bir rol oynamıştır.

İMAM RIZA (a.s.) VE İRAN

Şia İmamlarından sadece İmam Rıza (a.s.) İran İslam devletinde defnedilmiştir. İmam Rıza (a.s.), bu topraklara ayağını bastığı ilk günden beri beraberinde hayır, iyilik ve bereket getirmiştir bu topraklara. Biz bir çok yerlerde hatırlatmışız ki, İmam Rıza'nın (a.s.) hem hayatı döneminde ve hem de şehadetinden sonra –İran'da defnedildiğinden dolayı- Şiiliğin İran'da yayılması ve rayına oturması hususunda çok büyük pay ve rolü vardır. Eskiden olduğu gibi bugün de İranlı her müslüman ve Şia'nın en büyük arzusu, senede bir defa veya daha fazla İmam'ın türbesini ziyaret etmektir. Son olarak İbn-i Habban'dan bir nakil zikretmeyi gerekli görüyorum. Bu nakil, sadece Şiaların değil hat-

¹ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 99.

² Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 134. Tevhid, s: 25-26. Maanil Ahbar, s: 371. Emali (Şeyh Saduk), s: 142. Hilyet'ül Evliya, c: 3, s: 192. Müsned'ül İmam'ir Rıza, c: 1, s: 45-46 nakline göre.

³ Uyûn'u İhbar'ir Rıza, c: 2, s: 145.

⁴ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 213.

ta Sünnilerin ve Sünni muhaddislerin bile bir zamanlar O Hazretin türbesine büyük bir derecede ihtiram gösterdiklerini ve İmam'ın türbesini ziyaret ettiklerini göstermektedir.

İbn-i Hacer'in nakline göre Ebu Bekr b. Hüzyme, Ebu Ali es-Sakafi ve diğer hadis üstadları İmam Rıza'nın (a.s.) mübarek türbesini ziyaret etmişlerdir.¹

Hicri dördüncü yüzyılında yaşayan Ehl-i Sünnetin meşhur muhaddis ve rical alimlerinden olan İbn-i Habban, İmam'ın mübarek adı bölümünde şunları yazıyor:

Ali b. Musa er'Rıza (a.s.), Memun'un O'na zehir yedirmesi sonucunda dünyadan göçtü ve bu olay hicri 203 yılının son gününde, yani cumartesi günü vuku buldu. Onun mezarının Senebad'da Nevkan'ın dışında Harun'un mezarının yanında olduğu meşhurdur. Ben defalarca onu ziyaret ettim. Tus'da olduğum sürece herhangi bir zorlukla karşılaştığımda Ali b. Musa er'Rıza (salavatullahi ala ceddihî ve aleyhi)'nin türbesini ziyaret etmeğe gidiyor ve Allah'tan zorluğu benden defetmesini istiyordum ve duam kabul ediliyordu.

Daha sonra şöyle yazıyor:

"Ve ben defalarca bunu tecrübe ettim ve sonucun aynı olduğunu, değişmediğini gördüm. Allah, Resulullah'ın (s.a.v.) ve Ehl-i Beyt'inin muhabbeti üzere bizi öldürsün."²

¹ Tahzib-üt Tahzib, c: 7, s: 387.

² Es-Sikât, Hint baskısı, c: 8, s: 456-457.

İMAM CEVAD
(Aleyh'is Selam)

Muhammed b. Ali b. Musa er'Rıza (a.s.) İmamiye Şiasının dokuzuncu İmamıdır. Ümmetin hidayeti için Allah'ın seçtiği bir İmam'dır. İmam Cevad (a.s.) hicri 195 yılının Ramazan ayının on beş veya on dokuzunda, Medine'de dünyaya geldi,¹ hicri 220 yılının Zilhacce ayında da Bağdat'ta şehid oldu. Bazı tarihçiler O Hazretin hicri 195 yılının Recep ayının on veya on beşinde dünyaya geldiğini söylemişlerdir.²

O Hazretin annesinin adı Sabike-i (Sakine) Nevbiye³ ve başka bir rivayete göre de Hayzüran'dır. Onun Ümm'ül Müminin Mariye-i Kıbtiye soyundan olduğunu söylemiş tarihçiler.⁴ O Hazretin annesinin adının Reyhane olduğu da söylenmiştir. Nevbahti'nin yazdığına göre İmam'ın annesinin adı Dürre idi ancak sonraları Hayzüran demişler ona.⁵ İmam'ın en meşhur lakabı Cevad'dır fakat; Zeki, Murtaza, Kani', Raziyy, Muhtar, Müttevekkil ve Müntaceb gibi lakaplarının olduğu da tarihte geçmiştir. Künyesi ise Ebu Cafer'dir ve genelde, rivayetlerde lakabı Ebu Cafer olan İmam Bâkır (a.s.) ile karıştırılmasının diye Ebu Cafer-i Sâni diye geçmektedir. İmam Cevad (a.s.) yirmi beş yıl yaşamıştır. Değerli babası şehid olduktan sonra 203 yılından 220 yılına kadar Şia'nın imametini omuzlarında taşımıştır.

İMAM CEVAD'IN (a.s.) İMAMETİ

Bir kimsenin baliğ olmadan önce İmamet makamına varması mümkün müdür? İmam Cevad (a.s.) 203 yılında İmam olduktan sonra bu mesele çok ciddi bir şekilde ilmi kelami mahfillerde konu edilmeye başlandı ve sonraları 220 hicri yılında İmam Hâdi'nin (a.s.) imameti ve ondan sonra da Hz. Mehdi'nin (a.f.) imametiyile ilgili olarak tam zirveye tırmandı.

203 yılında İmam Rıza'nın (a.s.) şehadetinden sonra O Hazretin tek oğlu olan İmam Cevad (a.s.) sekiz veya dokuz yaşında olduğundan dolayı Şialar derin bir tedirginliğe düştüler. Bazı tarihçilerin yazdığına göre, bu hususta Şialar arasında ihtilaf meydana geldi, diğer şehirlerdeki Şialar da ne yapacaklarını bilemediler.⁶ Bunun için de onlardan bazıları Abdürrahman b. Haccac'ın evinde toplanarak ağlamaya, sızlamaya başladı.⁷

İmam'ın en önemli rüknünü masum İmam'a itaat etmek olarak bilen, fıkhi ve dini sorunlarla karşılaştıklarında masum İmam'a başvuran Şialar için bu mesele büyük bir önem taşımaktaydı ve bu sorunu halletmek zorundaydılar. İmam Rıza'nın (a.s.), oğlu İmam Cevad'ı (a.s.) kendi yerine İmam olarak tayin ettiğini kesin olarak Şialar biliyorlardı ancak İmam Cevad'ın (a.s.) yaşının küçük olmasından kaynaklanan bu sorun, emin ve mutmain olmaları için daha yoğun bir tahkik yapmaya zorluyordu onları.

İmam Cevad'ın (a.s.) imametiyile ilgili olarak İmam Rıza'dan (a.s.) geriye kalan naslar arasında özellikle şöyle hatırlatılmıştır:

İmam Rıza (a.s.), küçük yaştaki oğlu İmam Cevad'ı (a.s.) kendi yerine İmam olarak

¹ Ravzet'ül Vaizin, s: 208.

² Keşf'ül Gumme, c: 2, s: 243. Bu husustaki başka görüşleri öğrenmek için bkz: Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 11-15.

³ "Navbe" Mısır'ın güneyindeki geniş araziye denmektedir.

⁴ Usul-u Kafi, c: 1, s: 492. Tahzib, c: 6, s: 90.

⁵ Fırak'üş Şia, s: 91.

⁶ Delail'ül İmamet, s: 204.

⁷ Uyûn'ül Mucizat, s: 119.

tain etmiş ve bu iş için daha geniş bir fırsat varken bunun üzerinde ısrarla durmuştu. Hatta İmam Rıza'nın (a.s.) bazı ashabı İmam Cevad'ın (a.s.) yaşının küçük olduğuna dikkat çekince İmam Rıza (a.s.), Hz. İsa'nın (a.s.) süt emdiği bir dönemde peygamber olduğunu hatırlatmış ve şöyle buyurmuştu: "İsa (a.s.), Peygamberliğe seçildiğinde benim oğlumdan daha küçüktü."¹

Şüphesiz ki İmam Rıza'nın (a.s.) şehadetinden sonra O Hazretin Şiaları arasında meydana gelen sarsılma ve kararsızlık, onların bazılarının İmam Rıza'nın (a.s.) kardeşi olan Abdullah b. Musa'nın etrafına toplanmasına neden oldu. Fakat bunlar da delil görmeden kimseyi İmam kabul etmediklerinden dolayı onların bir kısmı Abdullah'a bazı sorular yönelttiler ve cevap veremediğini görünce de onu terk ettiler.²

Onların bir grubu da İmam Kâzım'da (a.s.) duran Vakıfiye'ye katıldılar. Navbahti'ye göre bu iki eğilimin her ikisinin de sebebi onların, baliğ olmayı imametın şartlarından biri olarak bilmeleriydi.³

Bunlarla birlikte Şiaların çoğu İmam Cevad'ın (a.s.) imametini kabul ettilerse de onların bazıları İmam'ın yaşının küçük olduğunu İmam Cevad'ın (a.s.) kendisine söylediler ve İmam Cevad (a.s.) ise onların cevabında, Hz. Süleyman'ın (a.s.) Davud'un (a.s.) yerine geçtiğine değinip şöyle buyurdu: Hz. Süleyman (a.s.) çocukluk döneminde, koyunları otlatdığı bir zamanda Hz. Davud (a.s.) onu kendi yerine geçirdi ve Beni İsrail'in abid ve alimleri onun bu amelini inkar ediyorlardı.⁴

Navbahti'nin yazdığına göre Ebu Cafer'in (a.s.) imametine inananlar, Yahya b. Zekeriya'nın meselesine, İsa'nın (a.s.) süt emdiği bir dönemde peygamber oluşuna, Yusuf'un (a.s.) kıssasına ve Hz. Süleyman'ın (a.s.) ilmine dayanıyorlardı. Ve bu saydıklarımız da şunu gösteriyor ki, Allah'ın hüccetleri buluş çağına ermeden de hiçbir eğitim ve öğretim görmeden, ledünni olarak ilim sahibi olabilirler.⁵

İmamî Şialar bir taraftan imametın ilahi boyutunu göz önünde bulunduruyorlardı, bu yüzden de İmam'ın yaşının küçük olması kesinlikle onların inancında bir hâle ve bir sarsılma meydana getiremezdi ve başka bir taraftan da önemli olan tek şey, bu ilahi boyutun İmamların ilminde zuhur etmesiydi. Hakikatte İmamlar, Şiaların bütün sorularını cevaplandıracak bir mevkie idiler. Bunun için de onlar bütün İmamlar hakkında bu aslı gözetip İmamlara çeşitli sorular yöneltiyorlardı ve sordukları sorulara ikna edici cevap aldıklarında (ve imameti hakkında nas da mevcut olduğunda) onu masum İmam olarak kabul ediyorlardı.

İmam Cevad'ın (a.s.) yaşının küçük olduğu nazara alındığında O'nun hakkında da böyle bir araştırmanın yapılması ve çeşitli soruların O'na yöneltilmesi daha zaruri görünmekteydi. Bu mebna doğrultusunda Şialar çeşitli yerlerde ve fırsat geldiğinde İmam Cevad (a.s.) hakkında böyle bir araştırma yaptılar ve ondan sonra da Şiaların hemen hemen hepsi –çok az kişiler hariç- mutmain bir şekilde O'nun imametini kabul ettiler.

Bu hususta şunu belirtmeliyiz ki: Biraz evvel de değindiğimiz gibi Şialar, İmam Cevad'ın (a.s.) imamet meselesini çözümlemek için bir araya toplandılar. İmam Rıza'nın

¹ Ravzet'ül Vaizin, s: 203.

² Menakib (İbn-i Şehr Aşub), c: 2, s: 429. Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 29-30 ve 222.

³ Fırak'üş Şia, s: 88. el-Makalat vel-Firak, s: 95.

⁴ Usul'u Kafi, c: 1, s: 383.

⁵ Fırak'üş Şia, s: 90. el-Makalat vel-Firak, s: 94-95.

(a.s.) itimat ettiği Şialardan biri olan Yunus b. Abdurrahman "İmam Cevad (a.s.) büyü-
yünceye kadar ne yapmalıyız?" dedi. Bu sırada Rayyan b. Salt itiraz edencesine yerin-
den kalkıp şöyle dedi: "Sen zahirde İmam Cevad'ın (a.s.) imametini inanmış gösteriyor-
sun kendini, ancak batında O'nun imameti hakkında şüphe ettiğin belli. Eğer O'nun
imameti Allah tarafından ise O bir günlük çocuk bile olsa bizim büyüğümüz, şeyhimiz
yerindedir; fakat eğer Allah tarafından olmasa hatta bin yıl bile yaşamış olsa bizim için
başkalarıyla bir farkı yoktur." Oradaki Şialar ayağa kalkıp Rayyan'ı susturdular... Bila-
hare hac mevsiminde Bağdat'taki ve diğer şehirlerdeki Şia alimleri bir araya toplanıp,
seksen kişilik bir grup oluşturarak Medine'ye gittiler. Önce Abdullah b. Musa'nın yanına
gittiler, fakat aradıklarını onda bulamayınca ayrıldılar ve İmam Cevad'ın (a.s.) huzuruna
vardılar. İmam Cevad (a.s.) onların bütün sorularını cevaplandırdı, onlar da İmamet'in ve
ilahi ilmin alameti olan bu cevapları duyunca çok sevindiler.¹

İkinci bir defa Şialar muhtelif bölgelerden gelip İmam'ın yanında toplandılar ve bu-
rada da çok çeşitli konular hakkında İmam'a sorular sordular ve İmam da onların bütün
sorularını cevaplandırdı. İmam bu sırada on yaşındaydı.² Bu rakamda biraz mübalağa
yapılmış olması da muhtemeldir fakat rivayetten anlaşılan şunlardır:

a) Şialar İmam'ın ilmi vesilesiyle onun imametini kabul etmekte ısrar ediyor-
lardı.

b) İmam'ın yaşı küçüktü ama imameti Allah tarafından olduğu için Şiaların ilmi
ve fıkhi sorularını güzel bir şekilde cevaplandırdı.

Şeyh Müfid -İmam Rıza'nın (a.s.) şehadetinden sonra bazı Şiaların İmam Cevad'ın
(a.s.) imametini inkar edip Vakifiye inancına eğilmelerine ve bir kısmının da Ahmed b.
Musa'nın İmam olduğuna inandıklarına değinerek- Şiaların büyük bir çoğunluğunun
kabul ettiği İmam Cevad'ın (a.s.) imameti üzerinde tekitle durup, onun ispatı için de akli
delile ilaveten Hz. İsa (a.s.) hakkında nazil olan ayetlere istidlâl ediyor. Aynı şekilde
Resulullah'ın (s.a.v.) İmam Ali'yi (a.s.) buluş çağına ermeden İslam'a davet etmesine de
değiniyor, halbuki O'nun yaşındaki başka çocuklara böyle bir davette bulunmamıştır.
Şeyh Müfid'in görüşünün sahih olduğuna dair getirdiği başka bir şahid de Peygamberin
Hasan ve Hüseyin'i, çocuk oldukları halde mübahale olayına katılmasındır.³

İmamet meselesinde önemli olan şey bir önceki İmam'ın sonraki İmam'ın imameti
hakkında nassının olmasıdır ki, Şeyh Müfid de İmam Rıza'nın (a.s.) İmam Cevad'ın
(a.s.) imameti hakkındaki nassı İmam Rıza'nın (a.s.) yakın ve büyük ashabının bazıla-
rından naklederek o nassın rivayetçilerini şöyle sıralıyor:

Ali b. Cafer b. Muhammed es-Sadık (a.s.)

Safvan b. Yahya

Muammer b. Hallac

Hüseyin b. Beşşar

İbn-i Kıyama el-Vasiti

Hasan b. Cahm

Ebu Yahya es-San'âni

¹ Bihar'ul Envar, c: 50, s: 99-100 (Uyûn'ul Mücizat'ın nakline göre s: 119). Bkz: İsbat'ül Vasiyyet, s: 213.

² Usûl'u Kafi, c: 1, s: 314.

³ El-Fusul-ul Muhtare, s: 256-257.

El-Hayrati

Yahya b. Habib b. Ez-Ziyat ve diğer bir çok kişiler.¹

Şeyh Müfid bu şahısların bazısının rivayetini "İrşad" kitabında zikretmiştir ve Üstad Atarudi ise hemen hemen onların hepsini Müsned'ül İmam'il Cevad kitabında bir araya toplamıştır.² Allame Meclisi de Bihar'ül Envar kitabında O Hazretin imametini hakkında-ki nasları zikretmek amacıyla özel bir fasıl açmıştır.³

Bu rivayetlerden iyice anlaşılmaktadır ki İmam Rıza (a.s.) defalarca ve karşılaştığı çeşitli münasebetlerde, oğlunun imametini hatırlatmış ve kendi büyük ashabını da olaydan haberdar etmiştir. Hakikatte İmam Rıza'nın (a.s.) çoğu ashabının O İmam'ın buyruklarına dayanarak İmam Cevad'ın (a.s.) imametinde ısrar etmelerinin kendisi İmam Cevad'ın (a.s.) hakkaniyetini en iyi bir şekilde ispatlamaktadır. Çünkü Şia'nın büyükleri, fakihleri ve hadisçileri, İmamların imametini kabul ederken büyük bir titizlik gösteriyor ve önceden de değindiğimiz gibi nassın olmasıyla birlikte farklı ilmi sorular sorduktan sonra onların imametini kabul ediyorlardı.

İMAM CEVAD'IN (a.s.) HAYATI

İmam Cevad'ın (a.s.) yaşam tarihi hakkında geniş bir bilgiye sahip değiliz. Çünkü halifeler, muhaliflerinin faaliyetlerinden emanda olmak ve korunmak için siyasi kısıtlamalar getirerek daima masum imamlar hakkındaki haberlerin yayılmasına engel oluyorlardı. Buna ek olarak da İmam Cevad'ın (a.s.) ömrü de fazla sürmediğinden onunla ilgili göz doldurucu haber ve bilgiler elde edilemez.

Şunu biliyoruz ki İmam Rıza (a.s.) Tus'a götürüldüğünde ailesinden hiçbir kimseyi beraberinde götürmedi ve Tus'da yalnız olarak yaşadı. Ancak İmam Rıza (a.s.) Tus'ta olduğu süre zarfında İmam Cevad'ın (a.s.), babasıyla görüşmek amacıyla buraya gelip gelmediği hususunda sadece İbn-i Funduk "Beyhak Tarihi"nde O Hazretin 202 yılında Tus'a geldiğini ve babasıyla mülakat ettiğini yazmıştır. İbn-i Funduk'un bu husustaki yazısının metni şöyledir:

"Lakabı Takiy olan Muhammed b. Ali b. Musa er'Rıza (a.s.) 202 yılında –Damegan yolu o zaman yürünecek bir yol olmadığından ve yenilikte yürünür hale getirildiğinden, Tabes Mesina yolunu seçerek denizden geçti ve Beyhak bölgesine geldi, Şestmed köyünde indi ve oradan da babası Ali b. Musa er'Rıza'nın (a.s.) ziyaretine gitti."⁴

Bu haber diğer kaynaklarda mevcut değildir ve İmam Rıza'nın (a.s.) şehadetiyle ilgili rivayetlerden, İmam şehid olduğunda İmam Cevad'ın (a.s.) Medine'de bulunduğu ve sadece babasına gusül etmek ve namazını kılmak için Tus'a geldiği anlaşılmaktadır. Fakat bundan önce bir defa Tus'a gitmiş olması da muhtemeldir. Mezkur rivayete dikkat edildiğinde İbn-i Funduk'un, bu rivayeti Hakim-i Nişaburi'nin Nişabur tarihinden almış olduğu ihtimali akla gelmektedir. İmam Rıza'nın (a.s.) şehadetinden sonra 204 yılında Memun Bağdat'a döndüğünde İmam'dan taraf rahata kavuşmuştu ancak şunu da biliyor-

¹ İrşad (Şeyh Müfid), s: 317. A'lam'ül Vera, s: 330.

² Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 250-333. Biz bu mecmuamızda Üstadın bu yazılarından büyük bir ölçüde yararlanmış ve bu belgelerin tanzimindeki üstadın faaliyetini en değerli kültürel hizmetlerden bilmekteyiz.

³ Bihar'ül Envar, c: 50, : 18-36.

⁴ Beyhak Tarihi, s: 46.

du ki, Şialar İmam Rıza'dan (a.s.) sonra İmam Cevad'ın (a.s.) imametini kabul edecekler, böylece de tehlike yine mevcut olacak ve olduğu gibi yerinde kalacaktı. O İmam Kâzım'ı (a.s.) babası tarafından kontrol etme -ki O'nu Bağdat'a getirip zindana atmıştı- siyasetini unutmamış ve bu siyasetten ilham alarak, aynı şeyi İmam Rıza (a.s.) hakkında da uyguladı ancak bu defa öyle bir aldatmaca plan yaptı ki zahirde zindan meselesi yoktu ve hatta İmam'a ilgi duyduğunu ve O'nu sevdiğini başkalarına göstermeye çalıştı. Ve şimdi de İmam Cevad'ı (a.s.) kontrol etme sırası gelmişti. Şöyle ki; Memun kendi kızını İmam Cevad (a.s.) ile evlendirecek, O'nu kendine damat edecek ve böylelikle İmam'ı göz altında tutacak ve hedefine ulaşmış olacaktı. Netice de Memun bir taraftan İmam'ı kontrol etmiş olacak ve başka bir taraftan da Şiaların geliş gidişlerini O Hazretle olan ilişkilerini kontrol edecekti. Bu yüzden de bazı rivayetlere göre Memun, Bağdat'a geldikten -ihtimalen 204 yılında- hemen sonra İmam'ı Medine'den Bağdat'a çağırdı.¹

Ayriyeten Memun, halk tarafından İmam Rıza'yı (a.s.) şehid etmekle suçlanıyordu ve şimdi bu ithamdan kurtulabilmek için O'nun oğlu İmam Cevad'a (a.s.) böyle davranmak zorundaydı. Şuna da dikkat etmeliyiz ki bazı rivayetlere göre Memun, veliahtlığı İmam Rıza'ya (a.s.) bıraktığında kızı Ümm'ül Fazl'ı da İmam Cevad'la (a.s.) evlendirmiş veya söz kesmişti. Taberi ve İbn-i Kesir'in yazdığına göre Memun'un kızı Ümmü Habib 202 yılında İmam Rıza (a.s.) ile evlendiğinde Memun'un diğer kızı Ümm'ül Fazl da İmam Cevad'la (a.s.) evlendi.² Bu konunun kendisi "Beyhak Tarihi" yazarının, "İmam Cevad (a.s.) babasını görmek için 202 yılında Tus'a gelmiştir" sözünü doğrulayan bir şahid ve karinedir belki de.

Şeyh Müfid'in, Rayyan b. Sabib'ten naklettiği rivayetten anlaşılan şudur:

Memun, kızı Ümm'ül Fazl'ı İmam Cevad'la (a.s.) evlendirmeye karar verince Abbasiler bu karara tepki gösterdiler. Çünkü Memun'dan sonra hilafetin artık Ali (a.s.) hanedanına döneceğinden korkuyorlardı. Onlar İmam Rıza (a.s.) hakkında da aynı tepkiyi daha katı bir şekilde göstermişlerdi.³ Fakat üstteki iki rivayetten de anlaşıldığı gibi onlar bu muhalefetlerini başka bir şekilde dile getirip şöyle dediler: "Allah'ın dini hakkında herhangi bir bilgisi olmayan, helali haramı tanımayan ve farzı sünnetten ayıramayan bir çocukla mı kızını evlendiriyorsun?" Memun bu muhalefet karşısında onların hata ettiklerini kendilerine anlatabilmek için ilmi bir toplantı düzenleyerek İmam Cevad'ı (a.s.), Ehl-i Sünnetin o dönemdeki en büyük alim ve fakihi olan Yahya b. Aksem'le ilmi tartışmaya davet etti.⁴ Ümm'ül Fazl İmam Cevad'la (a.s.) evlendiğinde, o sıralarda İmam'a "sabi" deniliyordu. Ancak konumuzla ilgili böyle bir tefsire istidlâl etmek sağlam bir istidlâl olamaz.

İbn-i Tayfur, İbn-i Kesir ve diğer bazı alimlerden nakledilen rivayete, zahiren itimad edilebilir. Memun 215 yılında Tikrit'e geldiğinde İmam Cevad (a.s.) da Medine'den Bağdat'a gelmişti. İmam, Memun'la görüşmek için Tikrit'e gitti ve oradan da Ümm'ül Fazl ile evlendi. Daha sonra hacc mevsimi gelinceye kadar İmam Cevad (a.s.) Bağdat'ta

¹ İmam Cevad'ın Siyasi Hayatı, s: 65. Bazılarının naklettiği rivayet budur, ancak sonradan da değineceğimiz gibi İmam Cevad'ın (a.s.) 215 yılında Bağdat'a geldiğine dair Taberi'nin rivayeti daha çok nakledilmiştir.

² Tarih-i Taberi, c: 7, s: 149. el-Bidaye ven-Nihaye, c: 10, s: 260.

³ İrşad (Şeyh Müfid), s: 319.

⁴ İrşad, s: 319-32.

Dicle'nin yanında bina edilen Ahmed b. Yusuf'un evinde kaldı ve hac mevsimi gelince de ailesiyle birlikte hac mevsimini yerine getirmek için Mekke'ye gitti ve oradan da Medine'ye dönüp orada kaldı.¹

Bu rivayete göre İmam Cevad (a.s.) sadece bu süre zarfında Bağdat'ta kalmıştır ancak müellif, İmam'ın değişik zamanlarda Bağdat'ta kalmış olabileceğini reddetmemektedir. Bu hususta İrbili'den nakledilen bir başka rivayet de şöyledir: Memun Bağdat'a geldiğinde, İmam Cevad'dan (a.s.) da bu şehre gelmesini istedi. Memun bir gün, İmam'ın Bağdat'ta kendi yaşındaki çocuklarla oynadığını gördü. Memun'un yaklaştığını gören çocuklar onun yolundan çekilerek kaçtılar ama İmam bir kenarda, hareketsiz ve kendine has bir azamet ve sükunetle durdu. Memun bu durumu görünce şaşırdı ve "Neden sen de diğerleri gibi kaçmadın?" dedi. İmam "Ben herhangi bir hata işlemedim ki onun cezasını görmekten korkup kaçayım, ayrıca yol sizin geçişinizi engelleyeceğim kadar da dar değil" dedi. Memun "Siz kimsiniz?" diye sordu. İmam "Ben Muhammed b. Ali b. Musa er'Rıza'yım..." dedi.

Bu rivayetin peşinde sözler de zikredilmiştir ve onlar da bazı tahkikçilerin eleştirisine maruz kalmıştır. Değerli üstadımız Allame Seyyid Cafer Murtaza o sözleri doğrulamak ve teyit etmek için çok çalışmıştır.² Ama onun metninde bazı konulara değinmiştir ki onu kabul etmek sakıncalıdır. Çünkü bu rivayetin sahih olduğunu kabul edersek, Memun'un 204 yılında Bağdat'a gelip hemen sonra veya kısa bir süre sonra İmam Cevad'ı (a.s.) Bağdat'a çağırdığını da kabul etmeliyiz ama eğer ondan sarf-ı nazar edersek şöyle demeliyiz: İmam 215 yılında Bağdat'a bir defa geldikten sonra, Mutasım O hazreti 220 yılında Bağdat'a çağırınca kadar İmam Medine'de yaşıyormuş. Çünkü 215 ve 220 yılları arasında İmam'ın Bağdat'a geldiğine dair bir hadis şimdilik elimizde mevcut değildir, bilakis İmam'ın Medine'de dolaştığı ve halkın O Hazrete ihtiram gösterdiği hususunda bazı rivayetlerde de az da olsa bir takım bilgiler mevcuttur.³

İmam Cevad'ın (a.s.) 220 yılında Halife Mutasım tarafından Bağdat'a çağırılması, hem de hükümetin ilk yılında böyle bir işi yapması meselenin siyasi boyutlarla ilgisiz olduğu söylenemez. Özellikle de İmam'ın Bağdat'a geldiği yıl 25 yaşında dünyadan göçtüğünü göz önünde bulundurduğumuzda meselenin siyasi boyutunun olduğu kaçınılmaz olur. Abbasilerin Ali (a.s.) evlatlarıyla, bilhassa çok sayıda bir topluluğun o zaman kendisine bağlandığı ve itaat ettiği Şiaların İmam'ıyla olan düşmanlığı, O Hazretin Bağdat'a çağırılması ve çağırıldığı yıl da Bağdat'ta vefat etmesi, O Hazretin Abbasi halifesi (Mutasım) tarafından şehid edildiğini gösteren şahitlerdir ve bunlar da inkar edilemez gerçeklerdir.

Merhum Şeyh Müfid, İmam Cevad'ın (a.s.) zehirletilmesi ve şehid edilmesiyle ilgili rivayetlere değinerek O Hazretin kendi eceliyle ölmüş olmasının şüpheli olduğunu duyurmıştır.⁴ Muhtelif kaynaklarda nakledilen mezkur rivayetlerin⁵ yanı sıra İmam'ın

¹ Tarih-i Taberi, c: 7, s: 190 (215 yılında gelişen olaylar). Bağdat Tarihi, c: ?, s: 142-143. Musul Tarihi, s: 215. el-Kamil Fit-Tarih, c: 6, s: 417. Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 55. el-Hayat'üs Siyasiyye lil-İmam'il Cevad, s: 79.

² El-Hayat'üs Siyasiyye lil-İmam'il Cevad, s: 68-75.

³ Usul-u Kafi, c: 1, s: 492-493.

⁴ İrşad, (Şeyh Müfid), s: 326.

⁵ Fusul-ul Mühimme (Maliki), s: 276.

şehid edileceğine açıkça delalet eden bazı şahid ve karineler de mevcuttur. Müstevfi'nin rivayet ettiğine göre Şia, O Hazretin Mutasım tarafından zehirletilerek şehid edildiğine inanmaktadır.¹ Bazı Ehl-i Sünnet kaynakları, İmam Cevad'ın (a.s.) kendi isteği ile Mutasım'ı görmek için Bağdat'a gittiğine işaret etmektedir.² Halbuki diğer kaynaklarda Mutasım'ın İmam Cevad'ı (a.s.) Bağdat'a getirtmesi³ için İbn-i Ziyad'ı görevlendirdiğini yazmaktadır. İbn-i Sabbağ da Mutasım'ın O'nu Medine'den getirtmesi" ibaresiyle⁴ bunu teyit etmiştir.

Mes'udi'nin naklettiği rivayete göre, İmam Medine'den Bağdat'a, Mutasım'ın yanına geldiği zaman Ümm'ül Fazl'ın eliyle şehid edilmiştir.⁵ Ümm'ül Fazl bu çirkin amelinin mükafatı olarak, İmam'ın şehadetinden sonra halifenin hareketine katıldı.⁶ Şunu unutmamak gerekir ki Ümm'ül Fazl İmam'la beraber yaşadığı sürece çocuk sahibi olamadı ve İmam da pek de onunla ilgilenmedi. İmam genelde cariyelerinden çocuk sahibi oldu.

Ümm'ül Fazl bir defasında İmam'ın birkaç cariyesi olduğunu babası Memun'a yazarak şikayette bulundu ve Memun da cevaben şöyle yazdı:

Biz helali haram etmek için seni Ebi Cafer'le evlendirmedik. Bir daha böyle şikayetler etme.⁷

Her halükarda Ümm'ül Fazl, babasının ölümünden sonra İmam'ı Bağdat'ta zehirledi. Ümm'ül Fazl'ın halifenin haremine alınması, onun Mutasım'ın emriyle bu işi yaptığını göstermektedir. Necâşî'nin rivayetinde ise İmam'ın, Mutasım'ın emriyle onun katiplerinden biri tarafından zehirletildiği zikredilmiştir.⁸

İMAM CEVAD'IN (a.s.) İLMİ TARTIŞMALARI

İmam Cevad (a.s.) iki yönden ilmi tartışmalara çekiliyordu:

a) Şialar yaşının küçüklüğünü dikkate alarak İmam'ın bu gibi mahfillere katılmasını ve O'nun ilahi ilmini görmek istiyorlardı. Buna göre böyle ilmi mahfillerin tertiplenmesi tabii idi.

b) İmam'la muasır olan hakimler tarafından, özellikle de Memun ve Mutasım tarafından bu gibi mahfillere katılıyordu.

Şialar, İmamların ilahi ilme sahip olduğunu iddia ettiklerinden dolayı halifeler, İmamların bazı sorular karşısında cevapsız kalmalarını sağlamak amacıyla bu gibi ilmi mahfiller tertipliyor ve İmamların karşısına da zamanın en meşhur alimlerini çıkarıyorlardı. Halifelerin amacı Şiaların (Ehl-i Beyt İmamları ilahi ilme sahiptirler) inancını sarsmak ve neticede onların İmamlara olan itimatlarını yok etmek idi. İmam Rıza'nın (a.s.) siyasi-fikri hayatı hakkında bahsettiğimizde Memun'un İmam'la karşılaşmasını, onun İmam hakkındaki tutum ve davranışlarını zikretmiş ve Memun'un, zahirde hedefinin tam tersini gösterdiğini belirtmiştik. Ayrıyeten Memun ilmi tartışmalara özel bir ilgi

¹ Seçkin Tarih "Tarih-i Kuzide", s: 205-206.

² El-Eimmet'ül İsna Aşer (İbn-i Tulun), s: 103. Şüzürat'üz Zaheb, c: 2, s: 48.

³ Bihar'ül Envar, c: 50, s: 8.

⁴ Fusul-ul Mühimme, s: 275.

⁵ Muruc-uz Zaheb, c: 3, s: 464.

⁶ El-Eimmet'ül İsna Aşer, s: 104. Fusul'ul Mühimme, s: 276.

⁷ İrşad (Şeyh Müfid), s: 323. Bihar'ül Envar, c: 50, s: 79-80.

⁸ Usul-u Kafi, c: 1, s: 323.

ve inayet gösteriyordu ve bu yüzden de Abbasi halifeleri arasında ilim sever bir halife olarak meşhur olmuştur tarihte.

Bu ilmi tartışmalarla ilgili elimizde bulunan en önemli belge, Şeyh Müfid'in Rayyan b. Şabib'ten¹ naklettiği geniş ve etraflı bir rivayettir. Şimdi bu rivayeti sizler için özetlemek istiyoruz:

Memun, Ümm'ül Fazl'ı İmam Cevad'la (a.s.) evlendirmeye karar verince Abbasiler bu karara sert bir şekilde muhalefet ettiler. Çünkü onlar halifenin bu işinin, İmam Rıza (a.s.) hakkındaki teşebbüsü gibi bir takım istenmedik sonuçlar doğuracağını düşünüyorlardı. Bu yüzden de Memun'un yanına gelip hilafetin Beni Abbas'ın elinden çıkabileceğini ve bundan dolayı da kararından vazgeçmesini istediler. Onlar durmadan Beni Abbas ve Âl-i Ebu Talib arasında olup biten eski çekişmelere değinip dediler: "Ali b. Musa er'Rıza'nın yaptığı şeyler yeter" Memun cevap olarak dedi ki: "Sizinle Âl-i Ebi Talib arasında olan şeylerde asıl suçlu sizlersiniz. Çünkü eğer insafli ve dürüst davransaydınız, onların sizden üstün olduklarını görür, anlardınız. Benden önceki halifelerin onlar hakkındaki tavır ve tutumları akrabalık bağlarını koparmaktan başka bir işe yaramamıştır. Ali b. Musa er'Rıza'nın veliahtlığı hususunda şimdi bile pişman olmuş değilim."²

Ebu Cafer'i (İmam Cevad), yaşının küçük olmasıyla birlikte seçmemin asıl sebebi O'nun bütün ilim ve fazilet sahiplerinden üstün olmasıdır. Benim şimdi anladığım şeyi sizlerin de ileride anlamanızı ve benim onun hakkındaki görüşümün doğru olduğunu teyit edeceğinizi umarım. Onlar bunun cevabında şöyle dediler: "Muhammed b. Ali (İmam Cevad) bir çocuktur, ne din hakkında ne de fıkıh hakkında hiçbir bilgisi yoktur, önce onun din hakkında bilgi edinmesi lazım, ondan sonra neyi maslahat görürseniz onu yapın". Memun dedi ki: "Yazıklar olsun size! Ben O'nu sizden daha iyi tanıyorum. O, ilimleri ledünni olan ve ilahi ilhamdan kaynaklanan bir ailedendir. Onun babaları ilim ve edeb hususunda mamuli eğitim ve öğretilere hiç ihtiyaç duymamışlardır. Bu meselelerin aydınlığa kavuşması için istediğiniz zaman O'nu deneyebilir, imtihan edebilirsiniz."

Onlar da bununla muvafık olduklarını bildirerek, İmamla tartışması için meşhur kadı ve fakihlerden olan Yahya b. Aksem'i³ seçtiler. Yahya'yı buna razı ettikten sonra, tartışma konusu için zor sorular hazırlamasını ve sorular karşısında İmam Cevad (a.s.) cevapsız kaldığı takdirde ise ona nefis eşyalar ve servet verecekleri vaadinde bulundular. Bu iş için de bir gün tayin ettiler. O gün Beni Abbas'ın hepsi ve hatta Memun'un kendisi bile bu tartışmayı dinlemek için toplantıda hazır bulundular.

Yahya b. Aksem sorularını sorması için önce Memun'dan ve daha sonra da Hz. Cevad'dan (a.s.) izin istedi ve İmam hazır olduğunu söyleyince Yahya sorularını sormaya başladı:

¹ Rayyan b. Şabib, muvassak ve itimad edilir ravilerdendir. Rayyan Horasan'da İmam Rıza (a.s.) ile beraberdi ve sonraları Kum'a yerleşti. Rayyan, Sabah b. Nasr-ı Hindi'nin İmam Rıza'dan (a.s.) naklettiği rivayetleri derleyip bir araya topladı. Bakınız: Necaşi, s: 165.

² İmam Rıza'nın (a.s.) yaşamı hususunda bahsettiğimiz şeylerden dolayı ve zikrettiğimiz sebeplerden ötürü Memun'un iddialarını kabul edemeyiz. İbn-i Şü'be'nin rivayetlerinde şöyle belirtilmiş: Memun'un kendisi İmam Cevad'ı (a.s.) dize getirmek için Yahya b. Aksem'in onunla tartışmaya girmesini istedi. Tuhaful Ukûl, s: 335.

³ Zahebi diyor ki: Yahya büyük fakihlerden biriydi ve Hicri 242 yılında ölmüştür. Mizan'ül İtidal, c: 4, s: 361-362.

İhram giyen birinin bir hayvanı öldürmesinin hükmü nedir?

Bu soruya karşı İmam bazı sorular sordu: Hayvanı haremde mi öldürmüş yoksa onun dışında mı? Hayvanı öldüren şahıs hükmü bilmeden mi yapmış yoksa bile bile mi? Kasıtlı olarak mı öldürmüş yoksa hatayla mı? İhram giyen azat mıdır yoksa köle mi? Buluş çağına ermiş mi ermemiş mi? Mekke'ye giderken mi onu öldürmüş yoksa Mekke'den dönerken mi? Öldürülen hayvan kuş cinsinden midir yoksa başka bir cinsten mi? Küçük müymüş büyük mü? İhramlı şahıs bu işinden pişman mıdır değil mi? Bu işi gündüz mü yapmış, gece mi? İhramlı kişi ümre halinde miymiş yoksa hac halinde mi?

İmam Cevad (a.s.) meselenin bu yönlerini dile getirince Yahya heyecana kapılıp kendini kaybetti, yenilgiye uğradığı yüzünün renginin değişmesinden apaçık ortadaydı ve herkes de bunun farkına vardı. Bu sırada Memun bu durumdan memnun oldu ve Abbasilere hitaben şöyle dedi: "İmam Cevad (a.s.) hakkındaki görüşümün doğru olduğunu anladınız mı şimdi?" Daha sonra da kızı Ümm'ül Fazl'ı İmam'la evlendirdi ve mehriyesini de İmam'ın annesi Hz. Zehra'nın (a.s.) mehriyesi olarak kararlaştırdı. Orada hazır bulunanlar meclisi terk ettikten sonra Memun, İmam Cevad'dan (a.s.), Yahya b. Aksem'e sıraladığı soruları kendisinin cevaplandırmasını istedi. İmam soruların hepsini tek tek cevaplandırdı ve Yahya b. Aksem'e şöyle sordu: "Bir kişi var ki sabahın ilk saatlerinde bir kadın ona haramdır, güneş doğup biraz yükselince kadın ona helal oluyor, öğle vakti kadın yeniden haram oluyor, ikindi vaktinde helal, gün batarken de yeniden o erkeğe haram oluyor. Yatsı vakti kadın helal, gece yarısında yeniden haram oluyor ve güneş doğarken de helal oluyor. Bu kadının durumu nedir ve nasıl oluyor da durmadan erkeğe helal ve haram oluyor?"

Yahya b. Aksem bu sorunun karşısında aciz kalıp İmam'ın kendisinin cevaplamasını istiyor. İmam şöyle cevaplıyor: "O kadın başka birinin cariyesidir ve bu yüzden de o erkeğe haramdır, güneş doğunca gidip cariyenin sahibinden onu alıyor ve böylece de helal oluyor. Öğle vakti gelince aldığı cariye azad bırakıyor ve bunun için de yeniden ona haram oluyor. İkindi vakti, azad ettiği cariyeyle evlendiği için helal oluyor. Gün batarken de zihar ediyor, neticede yine kendisine haram oluyor, yatsı vakti gelince zihar kefareti vermekle o kadın yeniden kendisine helal oluyor. Gece yarısı olunca kadını boşadığı için kadın haram oluyor ve sabahleyin de kadına dönmekle yeniden kadın ona helal oluyor."

Memun bir kez daha İmam'ın ilmi karşısında şaşkınlığını gizleyemiyor ve diyor ki: "Yaşın küçüklüğü bu hanedanın aklının kemaline engel olamaz."¹

İmam'ın Ümm'ül Fazl ile resmi olarak evlendiği zaman, 215 yılı olduğu takdirde, İmam bu tartışmayı yaptığı vakit yirmi yaşında olmalıdır. Önceden değindiğimiz sözleri nazara aldığımızda ve bu rivayetin devamındaki bölümü, "İmam nikah merasiminden sonra Ümm'ül Fazl'ı kendi beraberinde Medine'ye götürdü" göz önünde bulundurduğumuzda, bu tartışmanın 215 yılında vuku bulduğu ortaya çıkar.

Mutasım'ın huzurunda da bir meclis tertiplendi ve tartışma konusu ortaya çıktı ve İmam'ın ilmi üstünlüğü ispatlanınca bu mesele O Hazretin şehid edilmesiyle sonuçlandı. Şii müfessiri olan Ayaşi, Zerkan'dan şöyle rivayet eder: Bir gün arkadaşım İbn-i Ebi Davut, Mutasım'ın yanından dönerken çok üzgün idi ve Ebu Cafer Cevad'dan (a.s.) çok

¹ İrşad, s: 46-51. Fusul'ul Muhimme, s: 267-271. Tefsir'ul Kumî, c: 1, s: 183. Tuhaf'ul Ukûl, s: 335.

şikayet ediyordu. Üzüntüsünden sebebini sorunca şöyle dedi: Mutasım'ın meclisine, hırsızlık ettiğini itiraf eden birini getirdiler ve o adam hakkında hadd uygulanacaktı. Bu arada fakihler adamın elinin nereden kesileceği hakkında tartışmaya başladılar. Ben dedim ki, "Bileğe kadar olan kısma el denmektedir; o halde onun eli bilekten kesilmelidir" ve başkaları da benimle muvafık oldular. Bazıları da elin dirsekten kesilmesi gerektiğini söylediler. Mutasım da bu hususta Ebu Cafer'in görüşünü sordu. O da önce cevap vermekten kaçındı, ancak halife ısrar edince şöyle buyurdu: "Secde yerleri Allah'ındır ve Allah'a ait olan şeyler de kesilemez." (Cin/18)

Mutasım da O'nun görüşünü kabul edince ben o kadar utandım ki, ölmeyi bile arzu ettim. Olaydan birkaç gün sonra Mutasım'ın yanına gidip, bir genç çocuğun görüşünü fakihlerin görüşünden üstün tuttuğundan dolayı onu kınadım ve bunun doğuracağı kötü sonuçları dile getirdim. Memun, sözlerimin etkisinde kalarak katiplerinden birine, İmam Cevad'ı (a.s.) evine davet edip zehirlemesini emretti ve o da Mutasım'ın emrini yerine getirdi.¹

HALİFELERİN FAZİLETLERİYLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

İhtimalen Yahya b. Aksem'in İmam Cevad'la (a.s.) tartıştığı, başka bir mecliste, Yahya –halifeler hakkında- bazı sorular sordu İmam'a. Önce şu rivayeti nakletti:

Cebrail Allah ve Resulü tarafından şöyle dedi: "Ben Ebu Bekr'den razıyım, onun da benden razı olup olmadığını sor." İmam, çoğunluğu Ehl-i Sünnet alimlerinin oluşturduğu o mecliste şöyle buyurdu: Ben Ebu Bekr'in faziletini inkar etmiyorum, fakat bu rivayeti nakleden kimse, bütün hadis alimlerinin sahih olarak kabul ettiği şu hadise dikkat etmelidir. Resulullah (s.a.v.) veda haccında şöyle buyurdu: Uydurma hadisler ve yalan yere bana isnat edilen hadisler çoğalmıştır ve bundan sonra daha da çoğalacaktır, yalan yere bana hadis isnat edenlerin yeri ateşle dolacaktır. Sizlere benden bir hadis nakledildiğinde onu Allah'ın kitabı ve benim sünnetimle karşılaştırın, onlarla uyum sağlıyorsa onu kabul edin ve bağdaşmadığı takdirde ise bir kenara atın. Şimdi senin naklettiğin hadis Allah'ın kitabıyla uyum sağlamıyor. Çünkü Allah Kur'an'da buyuruyor ki:

"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız." (Kaf/16)

Allah, Ebu Bekr'in razı olup olmadığını bilmiyor muydu ki ondan sormaya gerek görüyor? Bu, aklen imkansızdır.

Bu rivayet, İmam'ın nasıl kendine has bir dirayetle o rivayete baktığını ve onu Kur'an'la karşılaştırdığını ve daha sonra reddettiğini iyice göstermektedir. Buna benzer bir metodu İmam Rıza'nın (a.s.) da uyguladığını söylemiştik. İmam Rıza (a.s.) resmen buyurdu ki: "Allah'ın kitabıyla muhalif olan bir hadisi biz kabul etmeyiz."²

Bundan sonra Yahya "Yeryüzünde Ebu Bekr ve Ömer'in misali, gökyüzündeki Cebrail ve Mikail'inki gibidir" rivayeti hakkında sordu. İmam (a.s.) cevap olarak şöyle buyurdu: "Bu rivayetin içeriği doğru değildir. Çünkü Cebrail ve Mikail daima Allah'a kulluk etmiş ve bir an bile günah işlememiş, isyan etmemişlerdir, halbuki Ebu Bekir ve Ömer İslam'a girmeden önce yıllarca şirk halinde, müşrik olarak yaşamışlardır." Yahya

¹ Tefsir-i Ayaşi, c: 1, s: 319. Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 181-183.

² Tevhid (Şeyh Saduk), s: 110. Usul-u Kafi, c: 1, s: 95.

daha sonra da "Ebu Bekir ve Ömer, cennet ehlinin yaşlılarının seyyid ve serveridirler" rivayeti hakkında sordu. İmam "Cennette gençlerden başka kimse olmayacak ki onlar da yaşlıların server ve efendisi olsun" buyurdu.

Yahya "Şüphesiz ki Ömer b. Hattap cennet ehlinin nur ve çerağıdır" rivayeti hakkında sordu. İmam buyurdu ki: "Allah'ın mukarreb melekleri, Adem, Muhammed (s.a.v.) ve diğer peygamberler cennette olacaklardır. Cenneti aydınlatmak için onların nuru yeterli gelmeyecek mi ki bir de ikinci halifenin nuruna ihtiyaç duyulsun?"

Yahya "Şüphesiz ki huzur ve sükunet Ömer'in diliyle konuşur" hadisi hakkında sordu. İmam buyurdu: "Ömer'in faziletini inkar etmek istemem ama Ebu Bekir ondan daha faziletli, daha üstün olduğu halde minberde diyordu ki: Benim de bir şeytanım vardır ki beni yoldan çıkartmak ister. Yoldan çıktığımda siz beni doğrultun."

Yahya "Peygamberin buyurduğu 'Eğer ben peygamberliğe seçilmeseydim muhakkak ki Ömer seçilecekti' bu hadis hakkında ne diyorsunuz" dedi. İmam buyurdu: "Allah'ın kitabı daha sadık ve daha doğrudur. Kur'an buyuruyor ki 'Hani biz peygamberlerden kesin sözlerini almıştık; senden, Nuh'tan... (Ahzab/7). Allah, peygamberlerden risaletlerini doğru bir şekilde yerine getireceklerine dair onlardan kesin söz almıştır ve onlar da bir lahza bile O'na şirk koşmamışlardır, o halde ahidlerinin aksine nasıl amel edebilir ve ömrünün bir bölümünü Allah'a şirk koşmakla geçiren birini nasıl peygamberliğe seçebilirler? Ayrıca sizin rivayetiniz, Resulullah'tan (s.a.v.) nakledilen 'Adem ruh ile ceket arasındayken ben peygamberliğe seçildim' sahih hadisle çelişmektedir."

Yakup dedi ki: Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Vahyin kesildiği her zaman, onun Hattab'ın oğluna indiğini zannederdim"

İmam buyurdu: "Peygamberlerin bir an bile risaletlerinde şek ve şüpheyne kapılmaları caiz değildir. Ayriyeten Allah buyuruyor ki:

"Allah, meleklerden elçiler seçer ve insanlardan da" (Hac/75)

Nübüvvetin, Allah'ın seçtiği peygamberlerden, bir süre kendisine şirk koşan birine intikal etmesi nasıl mümkün olur?

Yahya dedi ki, Peygamber'den şöyle nakledilmiştir: "Eğer azap inerse Ömer'den başka kimse kurtulamaz."

İmam buyurdu: Bu rivayet Kur'an'la çeliştiğinden dolayı herhangi bir hücciyet ve itibarı yoktur.¹ Çünkü Kur'an buyuruyor ki:

"Oysa sen içlerinde bulunduğun sürece, Allah onları azaplandıracak değildir. Ve onlar, bağışlanma dilemekteyken de Allah onları azaplandıracak değildir." (Enfal/33)

İMAM CEVAD'IN (a.s.) İLMİ MİRASI

Genelde bir İmam dünyadan göçtükten sonra, ortaya çıkan bir takım zorluklardan dolayı Şiaların bir sonraki İmam'la irtibatı bir süre çok kısıtlı oluyordu ve hatta O Hazretin diğer şehirlerdeki vekilleri bile İmam'la irtibat kurmak için bir takım zorluklarla karşılaşıyorlardı. İmam Cevad'ın (a.s.) imametinin başlangıcında O Hazretin yaşının küçük olması da diğer sorunlara eklenmiş bir sorun halindeydi. Şiaların bu husustaki şek ve şüpheleri bertaraf oluncaya kadar bir süre daha geçti. Bir başka nass da İmam'ın

¹ El-İhticac, c: 2, s: 245-249.

on yaşına kadar imametini gizli tuttuğu belirtilmiştir.¹ Bunun kendisi de İmam'la Şiaları arasında irtibat kurmanın bir takım zorlukları olduğunu gösteren sebeplerden bir başkasıdır. Hakimlerin kendisi de bu hususta bir takım önlemler almış ve baskılar yaratmışlardı ve bu da irtibatı büyük derecede zorlaştırmıştı ve neticede Şialar özgür bir şekilde İmamlarıyla görüşemiyorlardı. Şiaların yapabileceği tek şey ve tek irtibat yolu İmam'a mektup yazmak ve mektuplarının cevabını almaktı. Bu yüzden İmam Cevad'ın (a.s.) döneminden bu yana ve hatta İmam Rıza'nın (a.s.) zamanında bile İmamlar mektuplaşma yoluyla Şialarıyla irtibat sağlayabiliyorlardı.

Ayriyeten İmam'ın kısa bir süre olan 25 sene zarfında dünyadan göçmesi Şialarla ilişkisinin istenen bir düzeye gelmemesine sebep oldu. Ama aynı zamanda İmam'ın ashabının veya ashabının kitaplarında çeşitli İslamî konularla ilgili O Hazretten naklettikleri hadisler iki yüz yirminin üzerindedir ve o haliyle o günün siyasi koşulları altında İmam'ın ashabının mektuplarına cevaben yazmış olduğu nice mektuplar şimdi elimizde mevcut değildir. İmam Cevad'dan (a.s.) nakledilen hadisleri takriben 120 kişi nakletmiştir.² Şeyh Tusi, İmam Cevad'dan (a.s.) hadis rivayet edenlerden 113 kişinin adını saymıştır.

İmam Cevad'dan (a.s.) nakledilen bu kadar hadisten, O Hazretin ilmi yüceliği, fıkhi, tefsiri ve akidevi konular hakkındaki ihatası ve de dua ve münacat hususundaki azameti iyice anlaşılmaktadır. İmam'ın geride bıraktığı az ama öz cümleleri arasında öyle cümlelere rastlanmaktadır ki, İmam'ın ahlaki kemalatını gözler önüne sergilemektedir.

İmam'dan rivayet edilen kısa cümlelerin bazısını İbn-i Sabbağ-ı Maliki "Fusul-ul Muhimme" kitabında nakletmiştir, onun yanı sıra bu sözler "Tuhaf-ul Ukûl" ve diğer hadis kaynaklarında sık sık göze çarpmaktadır. İmam'ın fıkhi rivayetlerinin büyük bir bölümünü O Hazretin, çeşitli bölgelerdeki ashabının kendisine yazmış olduğu mektupların cevabında aramak gerek.

İMAM'IN BATIL FIRKALARA KARŞI TUTUMU

İmam Cevad (a.s.), kendi dönemindeki fırkaların Şialara karşı aldıkları tavır ve tutumu Şialara izah ediyordu. O fırkalardan biri Allah'ın cisim olduğuna inanan Mücessime fırkasıydı. İmam onlar hakkında Şialara şöyle buyuruyordu: "Allah'ın cisim olduğuna inanan birine bağlanarak namaz kılamaz ve ona zekat veremezsiniz."³

İmam Cevad (a.s.) dönemindeki o fırkalardan biri de Vakıfıyye idi. Onlar da Şialar karşısında bir engel teşkil etmişti. Bunlar, önceden de belirttiğimiz gibi, İmam Kâzım (a.s.) şahadetinden sonra O Hazrette baki kalıp oğlu Ali b. Musa'nın (a.s.) imametini kabul etmediler. Vakıfıyye'den olan birine bağlanıp namaz kılma hususunda İmam'a sorulunca İmam, Şiaları böyle bir şeyi yapmaktan nehyetti.⁴

Zeydiye de Şia'dan ayrılan bir fırka idi. İmam Sadık'ın (a.s.) hayatıyla ilgili bölümde, Zeydiye hakkında ve Sadık İmamların onlara karşı tutumları hakkında bahsetmiştik. Bir takım özel durumlarda Zeydiye'nin İmamiye'ye olan düşmanlığı ve onların hidayet

¹ İsbat'ül Vasiyye, s: 215.

² Bu rakam, Üstad Atarudî'nin "Müsned'ül İmam'il Cevad'da belirttiği üzeredir.

³ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 101. Tahzib, c: 3, s: 283.

⁴ Men La Yahzuruh'ul Fakih, c: 1, s: 379.

imamları hakkındaki kötü davranış ve düşünceleri, İmamların onlara karşı sert bir tavır almalarına sebep oldu. İmam Cevad'dan (a.s.) nakledilen bir rivayette Vakifiyye ve Zeydiye'nin "O gün yüzler eğilirler, çalışıp çabalarlar, zahmete girip yorulurlar" (Gaşiyeye/2-3) ayetinin mısdaqlarından olduğu ve bu yüzden de Nasibi'lerle aynı sırada tutulduğu görülmektedir.¹

Gulat da Şia'nın adının kötüye çıkmasında büyük bir rol oynadığı için İmamlar tarafından dışlanmış ve İmamların hışmına uğramışlardır. Bunların bazı durumlarda Şialar için ortaya çıkardıkları tehlike çok ciddi boyutlar kazandırıyordu. Çünkü bunlar Şia İmamları adına bazı rivayetler uydurarak, İmamların izinden giden Şiaları saptırmaya çalışıyorlardı. İmam Cevad (a.s.), Gulat'ın büyüklerinden olan Eb'ul Hattab hakkında şöyle buyurdu: "Allah lanet etsin Eb'ul Hattab'a, onun ashabına ve onlar hakkında lanet etmekte tereddüt eden kimselere."²

Daha sonra İmam, Ebu Gamr, Cafer b. Vakid ve Haşim b. Ebi Haşim'e işaret ederek onların halktan faydalanmak için İmamlardan yararlandıklarını ve ilim öğrendiklerini hatırlattıktan sonra onları da Eb'ul Hattab'la aynı kefeye koydu ve hatta bir rivayette İshak Anbari'ye şöyle buyurdu: "-Kendilerini, İmamların sözcüsü diye tanıtan- Gulattan olan Ebu Semhari ve İbn-i Eb'iz Zerka adındaki iki kişi her ne pahasına olursa olsun öldürülmelidirler." İshak, İmam'ın emrini yerine getirmek için çalışıyordu fakat onlar İmam'ın bu emrinden haberdar olunca İshak'tan gizlenmeye çalıştılar, ona görünmediler. İmam'ın böyle bir karar vermesinin sebebi, onların Şiaları münharif etmede çok hassas bir rol oynamaları idi.³

İMAM CEVAD'IN (a.s.) ASHABI

İmam Cevad'ın (a.s.) ashabının büyük bir bölümünü O Hazretin değerli babası İmam Rıza'nın (a.s.) ashabı ve onların oğulları teşkil etmişti. Onların bir grubu İmamların hadislerini içeren değerli telifler geride bırakmışlardır.

Hz. Abdül Azim Haseni, İmam Cevad'ın (a.s.) ashabından biri olup, O Hazretten fazla miktarda hadis nakletmiştir. Hz. Abdül Azim Haseni, Rey'e yerleşerek Ehl-i Beyt (a.s.) hadislerini yaymaya başladı. Hz. Abdül Azim'in faaliyetleri sayesinde Rey şehrindeki Şialar çoğaldı ve Şiilik de yayılmaya başladı.⁴

İmam Cevad'ın (a.s.) ashabından biri de Ebu Haşim diye meşhur olan Davud b. Kasisim'dir. O da İmam'dan büyük bir miktarda hadis nakletmiş olup, İmam'ın en seçkin ashabından biriydi. Ebu Haşim, Cafer b. Ebi Talib soyundan idi, o Hazret Rical kitaplarında methodilmiş ve iyilikle anılmıştır.

Ali b. Mehziyar da İmam Cevad'ın (a.s.) ashabından biri olup, Şialar tarafından tanınmış ve değerli bir şahsiyettir. Necaşi'nin yazdığına göre o hem İmam Rıza (a.s.) ve hem de İmam Cevad'dan (a.s.) rivayet nakletmiştir. Ali b. Mehziyat, İmam Cevad'ın (a.s.) en yakın dostlarından biri idi, İmam ona ihtiramla davranmada, ikramda bulunma-

¹ Rical-i Keşşi, s: 391. Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 150.

² Rical-i Keşşi, s: 444.

³ Rical-i Keşşi, s: 444.

⁴ Üstad Aturudi "Abdül Azim Haseni, Hayatuhu ve Müsneduhu" adında bir kitap yazmıştır, onun kısaca bir bölümü "Müsned'ül İmam'il Cevad" s: 298-308 de zikredilmiştir.

da özel bir inayet gösteriyordu.¹ Onun İmam Cevad'dan (a.s.) naklettiği rivayetler nispeten daha fazladır.² Necaşi'nin yazdığına göre İbn-i Mehziyar, Fatehi mezhebine mensup olan Ali b. Esbat ile birtakım tartışmalara girişmiş ve çeşitli konular hakkında tartışmıştır ve nitekim tartışma konularını İmam Cevad'ın (a.s.) yanı sıra getirmişler ve bu da Ali b. Esbat'ın, batıl inancından dönmesiyle son bulmuştur.

Hayran'ül Hadim, İmam Cevad'ın (a.s.) vekillerinden biriydi ve Keşşi de onu kitabında zikretmiştir.³

İbrahim b. Muhammed-i Hamdani de İmam Cevad'ın (a.s.) vekillerinden bir başkasıdır. O da İmam'dan bazı rivayetler nakletmiştir.⁴

Ahmet b. Muhammed b. Ebi Nasr el-Bazenti de İmam Cevad'ın (a.s.) ashabından biri olup üzerinde icma edilen ashaptan biridir. Aynı zamanda o, İmam Rıza ve İmam Cevad'ın (a.s.) en yakın, en has Şialarından idi. Bütün Rical alimleri onu methetmiştir. Bazenti 221 yılında dünyadan göçmüştür. İbn-i Nadim onu ve İmam Rıza'nın (a.s.) hadislerini içeren onun kitabını zikretmiş ve "el-Cami" ve "el-Mesail" kitaplarının da onun eserlerinden olduğunu söylemiştir.⁵

İRAN ŞİALARININ İMAM CEVAD (a.s.) İLE İRTİBATI

İslam ülkesinin her yerinde İmami Şialar yaşamaktaydı. Onların büyük bir bölümü Bağdat, Medain, Sevad-i Irak'da⁶, bir grubu da İran'da ve o günün diğer bölgelerinde yaşamaktaydı. Bunlar (a.s.) hazretin vekilleriyle irtibat kurmanın yanı sıra hac mevsiminde de Medine'de İmam'ın kendisiyle görüşüyorlardı. Usul-u Kafi'de nakledilen bir rivayetten anlaşılıyor ki, İmam Cevad'ın (a.s.) Şialarından bir grubu da Mısır'a yerleşmiş ve orada yaşıyordu. Bu rivayette Ali b. Esbat şöyle diyor: "Mısır'daki ashablarımıza İmam'ı dakik olarak vasfedebilmem için İmam'ın boyuna dikkatle bakıyordum."⁷ Başka bir rivayette de Horasan Şialarından birinin İmam Cevad'ın (a.s.) huzuruna geldiği zikredilmiştir.⁸ Hürr b. Osman-i Hamdani'den nakledilen rivayette ise Rey şehrinin Şialarından bir grubunun İmam Cevad'ın (a.s.) huzuruna geldiği belirtilmiştir.⁹ Bildiğimiz kadarıyla Rey şehrinde daima Şialar yaşamış ve zamanın geçmesiyle de sayıları artmıştır.¹⁰ Kum kenti de Şia'nın en önemli merkezlerinden biri olmuştu. İmam Cevad'ın (a.s.) döneminde Kum'daki Şialar O Hazrete yakın temaslar kurmuşlardı. Şeyh-ül Kumiyn Ahmed b. Muhammed b. İsa, İmam Rıza'nın (a.s.), ondan sonra İmam Cevad'ın (a.s.) ve ondan sonra da İmam Hâdi'nin (a.s.) ashâpları arasında yer almış ve hatta İmam Hasan Askeri'nin (a.s.) huzurunu da derk etmiştir. O, hadis üzerinde bir çok tekliflerde bulunmuştur.¹¹ Salih b. Muhammed b. Sahl, İmam Cevad'ın (a.s.) ashabından bir diğeri idi.

¹ Rical-i Necaşi, s: 177.

² Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 316.

³ Rical-i Keşşi, s: 508.

⁴ Cami-ur Rûvat nakline göre; Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 252.

⁵ El-Fihrist, s: 276.

⁶ El-Gaybet, s: 212.

⁷ Usul-u Kafi, c: 1, s: 384.

⁸ Es-Sakib, s: 208.

⁹ Es-Sakib, s: 208.

¹⁰ İran'da Şiilik Tarihi, s: 190-192.

¹¹ Müsned'ül İmam'il Cevad, s: 265.

**İMAM HÂDİ
(Aleyhis Selam)**

Hız. Ali b. Muhammed (a.s.), Şiaların onuncu İmamı ve lakabı da Hâdi'dir. Sikat'ül İslam Kûleyni, Şeyh Müfid, Şey Tusi ve de İbn-i Esir'in rivayetine göre İmam Hâdi (a.s.) hicri 212¹ yılının Zilhacce ayının ortasında dünyaya gelmiştir. Başka bir rivayete göre ise –ki onu Hatib-i Bağdadi ve diğer bir grup rivayet etmişler- hicri 214 yılında² gözlerini dünyaya açmıştır. İmam Hâdi (a.s.) ve değerli oğlu İmam Hasan b. Ali (a.s.) "Askeriyeyn" diye meşhur olmuşlardır.³ Çünkü Beni Abbas halifeleri 233 yılından, bereketli ömürlerinin sonuna kadar onları "Samirra" (Asker)da göz altında tutmuşlardır.

İmam Hâdi (a.s.), Alim, Fakih, Emin ve Tayyib gibi lakaplarla da meşhurdur. İmam Hâdi'nin (a.s.) mübarek künyesi ise Eb'ul Hasan'dır. İmam Kâzım (a.s.) ve İmam Rıza'nın (a.s.) da lakapları Eb'ul Hasan olduğundan herhangi bir yanlışlık olmasın diye İmam Kâzım'a (a.s.) Eb'ul Hasan-ı Evvel, İmam Rıza'ya (a.s.) Eb'ul Hasan-ı Sani ve İmam Hâdi'ye (a.s.) de Eb'ul Hasan-ı Salis veya Eb'ul Hasan-ı Mazi denilmiştir.

İmam Hâdi'nin (a.s.) annesi Samane adında bir Ümmü Veled (cariye) ve Mağrib ahalisinden idi. İbn-i Sabbağ-ı Maliki'nin rivayetine göre İmam Hâdi'nin (a.s.) yüzüğüne Allahü rabbi ve hüve ismeti min halkihi cümlesi yazılıydı.⁴

Şeyh Müfid ve başkalarının rivayet ettiğine göre, İmam Hâdi (a.s.) 254 yılının Recep ayında, yani yirmi yıl dokuz ay Samirra'da yaşadktan sonra dünyadan göçmüştür.⁵ O dönemde, on üçüncü Abbasi halifesi Mu'tazz hilafet tahtındaydı. Şehr Aşub O Hazretin tabii eceliyle dünyadan gitmediğini nakletmiş ve bu hususta –Abbasi halifesi Mutamid'in O'nu zehirlettiğine dair- İbn-i Babeveyh'den bir rivayet nakletmiştir.⁶ Mutamid'in 255 yılında, yani O Hazretin şehadetinden takriben bir yıl sonra halife olduğu ortadadır. Her halükarda O Hazretin zehirletildiği ve şehid edildiği tarihte mevcuttur. Ancak çoğu tarihçiler bu konuya ya asla değinmemiş ya da değinmişse de onu diğer görüşler karşısında bir görüş olarak telakki etmişlerdir. Mes'udi ve Sıbt İbni Cevzi, O Hazretin zehirletilmesini ve şehid edilmesini bir rivayet olarak belirtmişlerdir.⁷ Fakat zamanın zalim ve diktatörlerinin, Ebu Talib evlatlarına, özellikle de onların büyüklüklerine ve Şia İmamlarına karşı güttükleri kin ve düşmanlık nazara alındığında ve de İmam Hâdi'nin (a.s.) uzun bir süre zorla Samirra'da tutulduktan sonra kırk dört yaşında vefat ettiğine ve vefat etmesine sebep olan herhangi bir cismi hastalığın tarihte mevcut olmadığına dikkat ettiğimizde –İmam'ın zehirletilmesi ve şehid edilmesi hususundaki- rivayetin sahih olma olasılığı büyük bir ölçüde güçlenmektedir.

İMAM HÂDİ'NİN (a.s.) İMAMETİ

İmam Cevad (a.s.) 220 yılında şehid olduktan sonra, henüz altı yaşında olan İmam

¹ Usul-u Kafi, c: 1, s: 497. İrşad (Şeyh Müfid), s: 327. Tahzib, c: 6, s: 92. el-Kamil (İbn-i Esir), c: 7, s: 189.

² Tarihi Bağdat, c: 12, s: 57. Müsned'ül İman'il Hadi, s: 13-14.

³ Yafii "Mir'at-ül Cinan, c: 1, s: 160"da bu söze değinerek Samira'nın Asker diye meşhur olmasının sebebini, Mutasım'ın ordusuyla birlikte oraya intikal etmesi olarak bilmiştir. Tezkiret'ül Havas, s: 359. Maan'il Ahbar, s: 65.

⁴ Fusul'u Muhimme, s: 227.

⁵ Tarih-i Bağdat, c: 12, s: 56.

⁶ Menakib, c: 2, s: 442. Müsned'ül İman'il Hâdi, s: 56. Menakib'den naklen.

⁷ Muruc'uz Zaheb, c: 4, s: 86. Tezkiret'ül Havas, s: 362. Fusul'ul Muhimme, s: 283.

Hâdi (a.s.) imamete erişti. Şialar, İmamın baliğ olma sorununu İmam Cevad (a.s.) hakkında tecrübe ettiklerinden dolayı ne Şialar, ne de onların büyükleri İmam Hâdi'nin (a.s.) imameti hususunda özel bir şüpheyne düşmediler. Şeyh Müfid ve Navbahtî'nin yazdığına göre, İmam Cevad'ın (a.s.) Şialarından birkaç kişi hariç, diğerlerinin tümü İmam Hâdi'nin (a.s.) imametini kabul ettiler. İmam Hâdi'nin (a.s.) imametini kabul etmeyen az bir grup ise sadece kısa bir süre için Musa b. Muhammed'in¹ (ölümü, 296) imametine inandılar ama bir süre geçtikten sonra onun imametinden yüz çevirip İmam Hâdi'nin (a.s.) imametini kabul ettiler.² Sa'd b. Abdullah, onların İmam Hâdi'ye (a.s.) dönmelerine sebep olarak, Musa'nın kendisinin onlardan bizar olmasını ve onları kendi etrafından kovmasını göstermiştir.³

Tabersi ve İbn-i Şehr Aşub açısından Şiaların, İmam Hâdi'nin (a.s.) imameti hususunda icma etmelerinin kendisi O Hazretin imametini teyit eden, doğrulayan ve şüphe götürmeyen sağlam bir delildir.⁴ Bununla birlikte merhum Kuleyni ve diğer alimler O Hazretin imametiyile ilgili nasları sıralamışlardır. Bazı rivayetlerden anlaşılıyor ki İmam Cevad (a.s.) Mutasım tarafından Bağdat'a çağrıldığında –bunun bir tehdit olduğunu ve tehlikeli olacağını sezince- İmam Hâdi'yi (a.s.) kendi yerine İmam tayin etti⁵ ve hatta kendinden sonra, bu hususta herhangi bir şüphe bırakmamak için O Hazretin imameti hakkında yazılı bir nas da bıraktı.⁶

İMAM HÂDİ'YE (a.s.) KARŞI MÜTEVEKKİL'İN SİYASETİ

Mutasım 218 yılının Recep ayından 227 yılının Rabi'ül Evvel ayına kadar ve ondan sonra da 232 yılının Zilhacce ayına kadar Vasık hükümet etti, Mütevekkil ise 247 yılının Şevval ayına kadar hilafeti elinde tuttu. Mütevekkil'den sonra Muntasır (ölümü, 248) bir yıl kadar, ondan sonra Mustâin 255 yılına kadar hükümeti ellerinde tuttular⁷ ve İmam Hâdi (a.s.) de önceden de belirttiğimiz gibi 254 yılında dünyadan göçtü.

Mütevekkil hükümeti ele alıncaya kadar, halifeler genellikle Memun'un siyasetini takip ediyorlardı. Bu siyaset Mutezileyi himayesi altına almaktaydı ve bu da ister istemez âl-i Ebu Talib için nispeten müsait bir siyasi ortam yaratmıştı. Fakat Mütevekkil'in gelmesiyle dar görüşlülükler yeniden başlamış oldu. Mütevekkil, Mutezile ve Şia'yı ezmek için hadis ehlini himayesi altına alıp harekete geçirdi.

Eb'ul Ferec İsfahani, Mütevekkil'in döneminde gerçekleşen âl-i Ebi Talib kıyıamları hakkında söze başlarken, Mütevekkil'in "Talibler" hakkındaki kötü tutum ve muamelesine değinmiş ve onun veziri Übeydullah b. Yahya b. Hakan'ın da Mütevekkil'in kendisi gibi âl-i Ebu Talib'in bir numaralı düşmanı olduğunu belirtmiştir. Mütevekkil'in Talib'lere karşı kötü tutum ve düşmanca muamelesinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Seyyid-üş Şüheda İmam Hüseyin'in (a.s.) makberesini tahrip etmek, makberenin etrafındaki yerleri sürerek dümdüz araziye çevirmek ve orayı tarla olarak kullanmak, İmam

¹ Mirza Hüseyin Nuri, Musa hakkında yazmış olduğu bir risalede onu şiddetle savunmuştur.

² Fırak-uş Şia, s: 91-92. Fusul'ul Muhtare, s: 257.

³ El-Makalat vel-Fırak, s: 99.

⁴ A'lam-ül Vera, s: 333. Menakib, c: 2, s: 443. Müsned'ül İmam'il Hadi, s: 20.

⁵ Usul-u Kafi, c: 1, s: 325. Bihar'ül Envar, c: 50, s: 118-123. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 18-22.

⁶ Usul-u Kafi, c: 1, s: 325. Bihar'ül Envar, c: 50, s: 118-123. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 18-22.

⁷ Nasebname-i Hülefa ve Şehriyaran (Zambaver), s: 3.

Hüseyin'in (a.s.) türbesini ziyarete gelenlere eziyet etmek, kötü davranmak ve onları feci bir şekilde cezalandırmak.¹ İmam Hüseyin'in (a.s.) Kerbela'da bulunan kabrinin, halk kitlesiyle Şia düşünce tarzı ve Şia İmamları arasındaki atfı bağı pekiştireceğinden korkulduğu için böyle bir işe girişildi. Eb'ul Ferec, bu halifenin Medine'deki âl-i Ebu Talib hakkındaki çok üzücü baskı ve kötü muamelelerinden bir kaçını da örnek olarak göstermiştir.

İMAM HÂDİ'NİN (a.s.) MEDİNE'YE GETİRİLİŞİ

Mütevekkil bu baskıları yaparken, İmam Hâdi'nin (a.s.) Medine'de tutuklanıp Samirra'ya getirilmesini emretti. İmam Hâdi'nin (a.s.) Samirra'ya getirilmesiyle halkın İmam'la olan ilişkisini yakından izleyecek ve kontrol altına alacaktı. İşte bu siyaset Memun'un İmam Rıza (a.s.) hakkında uyguladığı siyasetin kendisiydi.

Hadis ve tarih kitaplarında İmam Hâdi'nin (a.s.) Medine'den Samirra'ya sürülmesi hususunda pek çok rivayetler mevcuttur. Şimdi biz o rivayetleri biraraya getirerek bu hususta nispeten etraflı bilgi sunmak istiyoruz. Mütevekkil 233 yılında İmam'ı Medine'den Samirra'ya getirtmek istiyor, Şeyh Müfid ise İmam'ın 243 yılında Samirra'ya getirildiğini belirtmiştir, ancak bu doğru değildir, bu tarihteki Şialardan biri İmam'ın getirilmesi hususunda Mütevekkil'in mektubunu istinsah etmiştir.²

Abdullah b. Muhammed-i Haşimi adında biri o yıl Mütevekkil'e şöyle bir mektup yazdı: "Eğer hareme'ne (Mekke ve Medine) ihtiyacın varsa Ali b. Muhammed'i oralar-dan uzak tut. Çünkü O halkın kendine davet etmiş ve büyük bir topluluk da onun dave-tine müspet cevap vermiştir." Mütevekkil'in karısı da bu hususta ona bir mektup yazarak harekete geçmesini istedi.³ İşte bunlardan dolayı Mütevekkil İmam'ı tutuklattırıp Samirra'ya getirtti.⁴ İbn-i Esir, Mütevekkil'in âl-i Ebu Talib hanedanına karşı katı tutumuna değinerek, bazı nasibilerin ve Abdullah b. Muhammed-i Haşimi'nin halifenin içindeki ateşi körüklediklerini söylemiştir.

Bu gibi kimseler hep Mütevekkil'i âl-i Ebu Talib hakkında uyarmış ve Mütevekkil'in sert ve katı davranmasına ve sürgüne göndermesine sebebiyet vermişlerdir.⁵ İbn-i Cevzi, risalet hanedanı hakkında kötümser olan bazı kişilerin, Mütevekkil'in yanında onları kötülediğine değindikten sonra şöyle devam ediyor: Mütevekkil, halkın İmam Hâdi'ye (a.s.) olan ilgi duyduğu ve meyilli olduğuna dair haberlere dayanarak O'nu Samirra'ya getirtti.⁶

Şeyh Müfid'in yazdığına göre, İmam Hâdi (a.s.) Mütevekkil'e bir mektup yazarak bu gibi haberleri yalanlıyor.⁷ Mütevekkil de İmam'ın mektubuna saygılı bir şekilde ce-

¹ Makatil'üt Talibin, s: 478. Eb'ul Ferec yazısının devamında şöyle diyor: İmam Hüseyin (a.s.) Şialarından bazıları, tahrib edilen İmam Hüseyin'in (a.s.) makberesinin yerinde bazı alametler bıraktılar ve Mütevekkil öldürüldükten sonra Kerbela'ya gelip bazı Talibi ve Alevilerle birlikte mezarın yerini belirledi ve üzerinde de bir türbe bina ettiler.

² İrşad (Şeyh Müfid), s: 333-334. Usul-u Kafi, c: 1, s: 501.

³ Bu manada bir mektup da Mütevekkil'in karısı ona yazdı.

⁴ Uyûn'ul Mücizat nakline göre, Bihar'ul Envar, c: 50, s: 213.

⁵ El-Kamil Fit-Tarih (İbn-i Esir), c: 7, s: 20. Makatil'üt Talibin, s: 480.

⁶ Tezkiret'ül Havas, s: 359.

⁷ İrşad (Şeyh Müfid), s: 333.

vap yazarak –Medine'de namaz kıldırmak ve savaşla ilgili işlerin sorumlusu olan- Abdullah b. Muhammed-i Haşimi'yi görevden uzaklaştırıyor ve kurnazlık yaparak İmam'dan Samirra'ya (Asker'e) gelmesini istiyor. Merhum Küleyni de Şeyh Müfid de Mütevekkil'in yazmış olduğu mektubun metnini kitaplarında getirmişlerdir. Mütevekkil mektubunda tekitle İmam'ın yüce şahsiyetini idrak ettiğini, gereken her türlü yardımı kendisine yapmaya hazır olduğunu, Abdullah b. Muhammed'i görevden alıp onun yerine Muhammed b. Fazl'ı atadığını, Muhammed b. Fazl'a da İmam'a karşı ihtiramlı davranmasına ve İmam'ın emirlerinden çıkmamasına dair emir sadır ettiğini O Hazretin bilgisine sunmuş ve İmam'la ahdini tazelemek ve O'nu görmek istediğini ve bu yüzden de –uygun bir zaman ve münasip bir fırsatta- dilediği biriyle beraber veyahut da dilerse Yahya b. Harseme ve ordusu ile –ki O Hazretin emirlerine uyacak ve itaat edecekler-¹ Samirra'ya gelmelidir, diye sözlerine devam etti. Daha sonra da Yahya'yı çağırıp üç yüz askerle beraber Kufe'ye gitmesini ve orada yorgunluklarını giderip sahra yolundan Medine'ye giderek Ali b. Muhammed'i (İmam Hâdi) alıp getirmelerini ve O Hazrete saygılı davranmalarını emretti.² Mütevekkil halkın hassasiyetini uyandırmamak ve İmam'ın zorla getirilmesiyle istenmedik olaylara sebebiyet vermemek için böyle bir plan yapmıştı fakat Medine halkı baştan beri olaydan haberdar olmuştu. İbn-i Cevzi bu hususta Yahya b. Harseme'den şöyle naklediyor: Ben Medine'ye gidip şehre girdim, halk çok perişan oldular, üzüldüler ve beklenmedik bir takım tepkiler gösterdiler ama aynı zamanda sert davranmadılar. Tedricen halkın üzüntüsü alenen ortaya çıktı ve ağlayıp sızlamaya başladılar ve bu hususta öyle aşırı gittiler ki o zamana kadar Medine şehri böyle bir duruma şahit olmamıştı. Onlar İmam Hâdi'nin (a.s.) başına bir şey gelmesinden korkuyorlardı. Çünkü İmam daima halka iyilikte bulunmuş, mescidden ayrılmamış ve dünya işlerine meşgul olmamıştı. Bu durum karşısında mecburen halka güvence verip sakin olmalarını ve kontrollerini kaybetmemelerini istedim. Onların karşısında yemin ederek, İmam Hâdi'ye (a.s.) karşı sert davranmayacağıma ve İmam'ı hiçbir tehlikenin tehdit etmediğine dair söz verdim.³

Fakat Yahya hakikatte İmam'ı zorla da olsa Samirra'ya götürmekle görevlendirilmişti. Bu yüzden –yukarıdaki rivayetin devamında da belirtildiği gibi- İmam'ın evinde arama yaptı, dua kitaplarından ve ilmi kitaplardan başka hiçbir şey bulamadı. Bunun kendisi de Yahya b. Harseme'nin İmam'a hayran olmasına ve kalben O Hazretin imame-tine inanmasına sebep oldu.⁴ Uyûn'ul Mucizat'ta nakledilen bir rivayete göre, Yahya b. Harseme önce Abdullah b. Muhammed-i Haşimi'nin yanına gidip Mütevekkil'in mektubunu ona gösteriyor ve daha sonra da her ikisi birlikte İmam'ın yanına gelip, O Hazretin yolculuk hazırlıklarını yapması için üç gün zaman tanıyorlardı. Üç gün bittikten sonra İmam'ın yanına geldiklerinde O Hazretin hazır olduğunu gördüler.⁵ Elimizde mevcut olan bir rivayette İmam Hâdi (a.s.), zorla Samirra'ya götürüldüğünü buyurmuştur.⁶

¹ Kafi, c: 1, s: 501. İrşad, s: 333. Tezkiret'ül Havas, s: 36. Fusul'ul Muhimme, s: 279.

² Bihar'ul Envar, c: 50, s: 142; el-Harâic vel-Cerayih nakline göre.

³ Tezkiret'ül Havas, s: 359.

⁴ Muruc'uz Zeheb, c: 4, s: 84. Tezkiret'ül Havas, s: 359.

⁵ Bihar'ul Envar, c: 50, s: 209.

⁶ Menakib (İbn-i Şehr Aşub), c: 2, s: 454. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 44.

İMAM'IN SAMİRRA'DA İKAMET ETMESİ

İmam (a.s.) halkın karşılamasıyla Samirra'ya girdi ve Hüzayne b. Hazim'in evine getirildi.¹

Yahya b. Harseme şöyle diyor: Yolumuzun üstünde olan Bağdat'a girdiğimizde, Bağdat'ın valisi İshak b. İbrahim-i Tafiri'yi gördüm. O, İmam hakkında bana şunları söyledi: "Ey Yahya, bu gördüğün şahıs Resulullah'ın (s.a.v.) torunudur, Mütevekkil'in ahlaki durumunu göz önünde bulundur –ki sen kendin onu daha iyi tanıyorsun-. Eğer O'nun hakkında tahrik edici bir rapor halifeye verecek olursan, halife O'nu öldürür ve eğer böyle olursa kıyamet gününde Resulullah'a (s.a.v.) hesap vereceksin." Samirra'ya girdiğimizde önce Vasif-i Türki'yi görüp İmam'ın geldiğini ona ilettim. Şöyle dedi: "Eğer bu şahsın başından bir tüy bile azalırsa kendin hesap vereceksin." Daha sonra Mütevekkil'in yanına gidip İmam'ın hoş ahlaklı, takvalı ve zahid olduğunu, evini aradığımda da Kur'an'dan ve birkaç ilmi kitaptan başka bir şey bulamadığımı söyledim.² Şeyh Müfid'in dediğine göre, İmam'ın Samirra'ya girdiği ilk gün Mütevekkil, İmam'ın Saalik hanına³ götürülüp bir gün orada ağırlandığını ve ondan sonra O Hazret için nazarda tutulan eve götürülmesini emretti.⁴ Salih b. Said'in görüşüne göre, İmam'ı küçük düşürmek amacıyla böyle bir şeyi yaptılar. O şöyle diyor: İmam'ın şehre girdiği an O Hazrete hitap ederek şöyle dedim: Bunlar daima sizin nurunuzu söndürmek ve ilahi mevkiiinizi göz ardı etmek istemişlerdir ve bu yüzden de size Han'us Saalik diye meşhur olan bu handa yer vermişler.⁵ İmam (a.s.) ömrünün sonuna kadar –yirmi yıldan fazla- bu şehirde yaşadı. Şeyh Müfid İmam'ın zorla Samirra'da tutulduğuna değinerek şöyle yazıyor: Halife zahirde İmam'a ihtiram gösteriyordu ama batında İmam'a karşı bazı desiseler düzenlediyse de onların hiçbirinde başarılı olamadı.⁶

MÜTEVEKKİL'İN, İMAM'A KARŞI TUTUMU

İmam (a.s.), Samirra'da zorla tutulduğu süre zarfında zahiren rahat bir şekilde yaşıyordu. Fakat Mütevekkil, genel nezaretler dışında, İmam'ı da hükümet taraftarlarından biri olarak göstermeğe çalışıyor ve böylece de hem İmam'ı kontrol altında tutmak hem de O Hazretin halkın gözündeki azamet ve yüceliğini azaltmak istiyordu. Tabersi şöyle yazıyor:

Mütevekkil, İmam'ın şahsiyetini zedelemek ve itibarını sarsmak için çok çalıştı.⁷

Meşhur tarihçi Mes'udi, İmam'ın Mütevekkil'e karşı tavır ve tutumlarında şu iki örneği zikretmiştir:

1. Muhammed b. Yezid-i Müberred şöyle diyor: Mütevekkil bir gün İmam'a sordu: Babanın oğlu (yani sen) Abbas b. Abdül Muttalib hakkında ne düşünüyor? İmam cevaben dedi ki:

"Ey Halife, Allah onun oğullarına itaat etmeği halka ve ona itaat etmeği oğullarına

¹ İsbat'ül Vasiyyet, s: 228.

² Tezkiret'ül Havas, s: 359. Muruc-uz Zaheb, c: 4, s: 85.

³ Kervanların konakladığı yer.

⁴ İrşad (Şeyh Müfid), s: 334.

⁵ İrşad (Şeyh Müfid), s: 334.

⁶ İrşad (Şeyh Müfid), s: 334.

⁷ A'lam'ül Vera, s: 438.

farz kılmıştır, o halde babamın oğlu onun hakkında iyilikten başka ne diyebilir?"

Mütevekkil, İmam'ın bu cevabını kendi isteğine uygun bulunca memnun oldu ve yüz bin dirhem bağışladı İmam'a. Mes'udi bunu naklettikten sonra şöyle diyor: "İmam'ın bu cevaptan kastettiği asıl şey şuydu; Allah'ın emirlerine itaat etmek Abbasoğullarına farzdır. İmam buna işaretle değindi."¹

İmam'ın bu şekil cevap vermesi, O Hazretin doğrudan Mütevekkil tarafından tehdit edildiğini göstermektedir. Buna göre İmam takiiye etmeli ve sadece dikkat ve düşünce sahiplerinin anlayabileceği bir cevap vermeliydi. Sadece onlar İmam'ın asıl hedefinin en olduğunu anlayabilirdi.

Mütevekkil çok iyi biliyordu ki İmam açısından bu ayet "O gün zalim, ellerini ısıırıp duracak"² bazı halifelere işaret etmektedir. Bu yüzden bunu kötüye kullanmak istedi. Meseleyi dile getirmekle İmam'ı bir nevi Ehl-i Sünnet karşısına çıkarmak istedi. Binaenaleyh herkes toplandığında bu ayet hakkında İmam'a sordu. İmam şöyle buyurdu:

Maksat iki kişidir ki Allah ima yoluyla onlardan söz etmiştir. Allah onların adını açıklamamakla onlara minnet koymuştur. Acaba halife Allah'ın gizli tuttuğu şeyin açığa vurulmasını mı istiyor? Mütevekkil "Hayır" dedi.³ Böylece İmam kendisi için hazırlanan tehlikeden kurtulmuş oldu.

2. İmam Hâdi'nin (a.s.) evinde silah ve şiaların yazmış oldukları mektupların vb. mevcut olduğu Mütevekkil'e bildirildi. Mütevekkil bir grup askerlerin ve görevlilerin –gizlice- İmam'ın evine saldırı düzenlemelerini emretti. Halifenin emrine itaat edildi. İmam'ın evine girdiklerinde O'nun yalnız başına bir odada kumlar üzerinde oturduğunu, odanın kapısını kapatmış olduğunu, yünlü elbise giydiğini, başına bir örtü attığını, Kur'an'dan müjde ve azap ayetleri okuduğunu gördüler. İmam'ı olduğu gibi alıp Mütevekkil'in yanına götürdüler. İmam, Mütevekkil'in yanına geldiğinde Mütevekkil'in elinde bir şarap kadehi vardı. Halife, İmam'ı kendi yanına oturtup O'na da bir kadeh uzattı ve "Siz de için" dedi. İmam mazeret getirerek dedi ki: "Şimdiye kadar benim etim ve kanım şarapla kirlenmemiştir." O sırada Mütevekkil, kendisini coşturacak şiir okumasını istedi İmam'dan. İmam şöyle buyurdu: "Pek şiir okumam." Fakat Mütevekkil ısrar edince İmam şu şiirleri okudu:

"Usta ve güçlü kimselerin bekçilik ettikleri dağların tepesinde sabahladılar ama dağların tepeleri onlara fayda sağlamadı.

Sığınaklarından aşağılara indirildiler ve kara toprağın altında kaldılar. Kötü mü kötü bir yerde konakladılar.

Kendi kabirlerine girdikten sonra biri bağıra bağıra onlara şöyle dedi: O bileklikler hani, hani o taşlar, o güç ve kudretiniz nerede.

Nimet ve bolluk içinde yetişen, karşlarına çok değerli ve ince perdeler asılan o yüzler nerde kaldı.

Onlara bu soru sorulduğunda, onlardan taraf kabirleri şu cevabı verecekler: O yüzlerde şimdi et yiyen böcekler ve yılanlar dolaşmaktadır.

Uzun ömürleri boyunca yediler, içtiler ve onca yemekten, içmekten ve eğlenmekten sonra şimdi kendileri böceklerle yem olmuşlardı.

¹ Muruc-uz Zaheb, c: 4, s: 10-11.

² Furkan/27.

³ Bihar'ul Envar, c: 50, s: 214.

Nice saraylar yaptılar, onlarda yaşamak için fakat, nitekim o sarayları ve kendi azizlerini geride bırakarak ölüp gittiler.

Nice servet üst üste yığıldılar, biriktirdiler fakat onları düşmanlarına bırakarak yaşamlarını terk ettiler, öldüler.

Sonunda oturdukları yerler viran oldu, kendi hallerine terk edildi ve o sarayda oturanlar kabirlerine doğru koştular."

İmam (a.s.) bu şiirleriyle oradaki herkesi etkiledi ve hatta Mütevekkil'in kendisi o kadar etkilendi ki ağlamaktan yüzü ıslandı. Bundan sonra halife şarap meclisinin dağıtılmasını ve şarapların toplanmasını emretti... Daha sonra da İmam'ı ihtiramla evine götürmelerini emretti.¹

Mütevekkil, İmam'ı da vezirler, emirler, ordu komutanları ve etrafındaki şahıslar gibi pahalı elbiseler giymeye, en iyi bir şekilde kendine çeki düzen vermeye, Mütevekkil –ata bindiğinde diğerleri gibi O'nun da- halifenin arkasında yaya yürümeye zorluyordu. Halifenin karşısında yaya yürümekten müstesna olan tek şahıs, halifenin kin dolu veziri Feth b. Hakan idi. O da halife Mütevekkil gibi at üzerinde hareket ediyordu. Bu durum İmam için çok zor ve dayanılmaz bir durumdu. İşte bu olayın ardından İmam (a.s.) "Dua'ul Mazlum ala'z Zalim" duasına tevessül etti.²

Ayrıca Mütevekkil kendi düzenlediği eğlence ve şarap meclislerine İmam'ın da katılmasını ısrarla istiyordu. Çünkü Mütevekkil böylelikle –Şiaların İmam'ı ve temiz insanların önderi olan- O Hazreti daha iyi bir şekilde tahkir edebilir ve Şialarını ondan uzaklaştırabilirdi. Mütevekkil'in kendisi de bunu itiraf etmişti.

İmam'ın mukavemeti, O'nu şarap meclisine getirmeye engeldi.³

İmam (a.s.) Samirra'da öyle yüce bir şahsiyete ve ruhi azamete sahipti ki, herkes O'nun karşısında ister istemez tevazu ediyor ve çok ihtiram gösteriyordu.⁴

Mütevekkil, ömrünün son günlerinde İmam'ı şehid etmeye karar verdi. İbn-i Urume şöyle diyor: O günlerde Samirra'ya gitmiştim. Mütevekkil, hizmetçisi Said'e İmam'ı teslim ederek öldürmesini istemişti. Fakat Mütevekkil iki gün sonra –İmam'ın da öngöründe bulunduğu gibi- geceleyin Türklerin saldırısına uğrayarak kendi evinde -yatağında yattığı bir halde- öldürüldü ve böylece İmam O'nun pençesinden kurtuldu.⁵ Başka rivayetlerde şöyle belirtilmiştir:

Mütevekkil, İmam'ın tutuklanma emrini verdikten üç gün sonra öldürüldü.⁶

Mütevekkil'den sonra oğlu Muntasır hilafete geçti ve bu da hükümetin âl-i Ebu Talib ve bizzat Hâdi (a.s.) üzerindeki baskısının azalmasına sebep oldu. Gerçi bazı şehirlerde Şialar üzerindeki devlet adamlarının baskısı olduğu gibi devam etmekteydi.⁷

Önceki dönemlere oranla baskıların azalması Şiaların çeşitli şehirlerdeki örgütlenmelerini güçlendirdi. İmam'ın şehirlerdeki vekillerinden biri tutuklandığında O Hazret

¹ Muruc-uz Zaheb, c: 4, s: 11. Mir'at'ül Cinan c: 2, s: 159. Tetimmet'ül Muhtasar, s: 347.

² Muhec'üd Daavat (İbn-i Tavus), s: 265. Müsned'ül İmam'il Hadi, s: 189-191.

³ Keşful Gumme, c: 2, s: 381.

⁴ Keşful Gumme, c: 2, s: 398.

⁵ Keşful Gumme, c: 2, s: 394.

⁶ Menakib, c: 2, s: 447. Müsned'ül İmam'il Hadi, s: 41. Mütevekkil'in İmam'a karşı kötü davranışları hakkında elimizde bir çok rivayet mevcuttur ancak onları buraya aktarmak mümkün değildir.

başka birini onun yerine nasbediyordu. Ali b. Cafer O Hazretin vekillerinden biriydi o da tutuklanarak zindana atılmıştı.¹ Muhammed b. Farec de Mısır'da tutuklanarak Irak'a getirildi ve sekiz yıl zindanda kaldı.²

Dr. Casim Hüseyin bu hususta şunları yazıyor: Kindi'nin yazdığına göre Mısır'daki Şialar –halife tarafından Mısır'a hakim seçilen- Yezid b. Abdullah-i Türki'nin baskı ve eziyetine maruz kalmışlardı. Yezid b. Abdullah, Mısır'daki Ehl-i Beyt dostlarının önderlerinden olan Ebu Hamza'yı adamlarıyla birlikte tutukladı. Onlar gizli faaliyetleriyle suçlanıyorlardı. Onlar 248 yılında Irak'a sürgüne gönderildiler.³ Şeyh Küleyni şöyle yazıyor: İmam Hâdi'nin (a.s.) Şialarının takip edilip tutuklanmaları kötü ve istenmedik bir sonuç doğurdu.⁴ Muhammed b. Hacer öldürüldü, Seyf b. Leys'in mallarına el kondu ve aynı zamanda Samirra'da oturan İmam'ın bazı Şiaları Irak'ta tutuklandı⁵ ve O Hazretin Kufe'deki vekili Eyyüb b. Nuh şehrin kadısı tarafından takip edilmeye başlandı.⁶

İmam Hâdi (a.s.), Şialarına şu tavsiyede bulunmuştu: "Üstünüze çeki düzen verin, zahiriniz düzenli olsun ve içtimai şahsiyetinizi koruyun." İmam, bir gün Şialarından birini, elinde balık tutarak yürüdüğünü görünce ona hitaben şöyle buyurdu: "Siz, düşmanları çok olan bir topluluksunuz, elinizden geldiğince üstünüzü temiz ve düzenli tutun."⁷ Eskilerden beri Şialar, Masum İmamların emriyle hükümet makamlarına giriyor ve gereken yerlerde de Şialara yardım ediyorlardı. Yakub b. Yezid halife Muntasır'ın katiplerinden olmasına rağmen, muhtelif konular hakkında "Beda", "Kitab'ul Mesail" ve "Kitab'u Nevadir-il Hac" gibi kitaplar telif etmiştir.⁸ Bu gibi şahısların çok gizli bir şekilde faaliyet ettikleri çok açıktır. Aksi halde halifeler onların mahiyetini anlar, İmam Hâdi (a.s) ile irtibatta olduklarından haberdar olup onlara eziyet eder, görevlerinden alır ve aylıklarını keserlerdi.⁹

İmam Hâdi'nin (a.s.) Şialarının dışında O Hazretin ashablarından takriben yüz doksan kişinin O'ndan hadis rivayet ettiği tespit edilmiştir. Onlardan hemen hemen yüz seksen kişi muhtelif konular hakkında hadis rivayet etmişlerdir ve o hadisler elimizde bulunmaktadır. O zamanlarda İmamların vekillerinin tedvin ettikleri fıkhi ve kelami hadis kitapları Şiaların yanında mevcuttu ve onlar, vekiller aracılığıyla sorularını İmam'dan soruyorlardı. İmam (a.s.) da kendi ashâbı arasında Ehl-i Beyt'i çok seven ve uzun bir geçmişleri olan kimselere yöneltiyordu onları.¹⁰ Sonraki karinelerden –gerçi tarih, o dönemlerdeki Şiaların durumu hakkında bize dakik bilgiler vermemektedir- İmamların döneminde Şiiliğin büyük bir ölçüde yayıldığı çok iyi anlaşılıyor. Kesinlikle bunun sebebi de İmamların ve vekillerinin düzenli faaliyetleri ve de müslümanların, Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'ine duyduğu derin sevgi ve muhabbetir.

İmam Hâdi (a.s.) döneminde Zeydiye önderleri de önceki zamanlara kıyasla daha

¹ İsbât'ul Vasiyyet, s: 232.

² Bihar'ul Envar, c: 50, s: 140.

³ Vülât-u Mısır, s: 229; Onikinci İmam'ın Gaybetinin Siyasi Tarihi'nden naklen, s: 89.

⁴ Usul-u Kafi, c: 1, s: 511-513.

⁵ Menakib, c: 4, s: 416.

⁶ Keşf'ül Gumme, c: 3, s: 247. Onikinci İmam'ın Gaybetinin Siyasi Tarihi, s: 89'dan naklen.

⁷ Kafi, c: 6, s: 480.

⁸ Rical-i Necaşi, s: 313.

⁹ Emali (Şeyh Tusi), c: 1, s: 91. Müsned'ül İmam'il Hâdi, c: 38-39.

¹⁰ Rical-i Keşşi, s: 11. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 83.

yaygın bir şekilde İslam devletinin bütün bölgelerinde kıyamlar başlattılar. Zeydiye bütünüyle –İmamiye'ye karşı sert tutumlarından dolayı- İmamlar tarafından dışlanıyor ve reddediliyordu. Fakat bazen kıyamlarında sadakat ve ihlas gösterdiklerinde İmamiye Şiaları da atıfı olarak onların derdini paylaşıyor ve ortaklık ediyordu. Bu husustaki rivayetleri Eb'ul Ferec'i İsfahani'nin "Makatil'üt Talibin" kitabında bulabilirsiniz.

İMAM HÂDİ'NİN (a.s.) VEKİLLERİ VE ONLARIN YETKİLERİ

Şia'nın son İmamlarının dönemi genelde Abbasi halifeleri tarafından uygulanan şiddetli baskılarla doluydu. Aynı zamanda bu dönemde Şia, İslam topraklarının her yerine yayılmıştı. Bu dönemin Şiilik aleyhindeki eserlerinden ve gün geçtikçe Şiaların nüfusunun artmasını önlemek amacıyla halifelerin almış oldukları birtakım tedbirlerden, siyasi ve askeri girişimlerinden, Şia nüfusunun o dönemdeki artışı kolaylıkla anlaşılmaktadır. İleride değineceğimiz gibi, İmam Hâdi'nin (a.s.) İran Şialarıyla irtibat sağlamasının yanı sıra; Irak, Yemen, Mısır ve diğer bölgelerdeki Şialarla da irtibat içindeydi. Bu irtibatın ortaya çıkmasını, devam etmesini sağlayan ve onu sağlamlaştıran şey vekalet sistemiydi. İmam Rıza (a.s.) tarafından, ondan sonra İmam Cevad (a.s.) ve ondan sonra da İmam Hâdi (a.s.) tarafından vekil tayin edilen şahıslar, İmam ile Şialar arasında irtibat kurmakla görevliydi. Ayrıca humusu toplayıp İmam'a göndermenin yanı sıra kelami ve fıkhi sorunların çözülmesinde yapıcı bir rol oynuyorlardı ve de bir sonraki İmam'ın imametini yerine oturtmada kendi bölgelerinde bir mihver durumunda ve konumundaydılar. Bazen bu vekillerden bazıları İmam'ın hattından saptıklarında, İmamlar tarafından tekzip ediliyor ve onların yerine başkaları tayin ediliyordu. Kısacası vekalet sisteminin, İmamiye Şiasının siyasi ve kültürel konumunu sağlamlaştırmada önemli ve esasi bir payı vardı.

Dr. Casim Hüseyin şöyle yazıyor: Rivayetlerden de anlaşıldığı üzere, vekillerin tayin edildikleri şehirler dört bölgeye bölünüyordu:

1. Bölge: Bağdat, Medain, Sevad, Kufe.
2. Bölge: Basra, Ahvaz.
3. Bölge: Kum, Hamedan.
4. Bölge: Hicaz, Yemen, Mısır.

Genelde İmamların vekilleri, mektup ve emin şahıslar vasıtasıyla İmam'la irtibat kuruyorlardı. İmam Cevad (a.s.) hakkında belirttiğimiz ve İmam Hasan Askeri (a.s.) hakkında da belirteceğimiz gibi İmamların fıkhi ve kelami maarif ve öğretilerinin büyük bir bölümü, Şialarına yazmış olduğu mektuplarda beyan edilmiş ve o mektuplar hadis kaynaklarında nakledilmiştir, ki bugün elimizde mevcuttur. İmam Hâdi'nin (a.s.) vekillerinden biri Bağdat'ın Haminiya Köyünden Ali b. Cafer'dir. Onun hakkında Mütevekkil'e bazı haberler rapor edildiğinden Mütevekkil, onu tutuklatarak zindana attırdı. Ali b. Cafer uzun bir süre zindanda kaldıktan sonra oradan kurtuldu ve İmam Hâdi'nin (a.s.) emriyle Mekke'ye hareket etti, ömrünün sonuna kadar da orada kaldı.¹

İmam Hâdi (a.s.), Gulat'ın ileri gelenlerinden biri –Fariz b. Hatem Kazvini- karşı-

¹ Rical-i Keşşi, s: 607-608. Tankih'ül Makal, c: 2, s: 271'den Keşşi'den naklen, İsbat'ül Vasiyyet, s: 232.

sında Ali b. Cafer'in kariyerini teyit etmek amacıyla bazı ashabının sorularına cevap olarak bir takım mektuplar yazmıştır. Bu mektuplar 240 yılında yazılmıştır.¹

O hazretin vekillerinden biri de İbrahim b. Muhammed-i Hamedani idi. Keşşi'nin rivayetine göre İbrahim kırk defa hac ziyaretine gitmiştir.² İmam Hâdi (a.s.) ona yazdığı bir mektupta şöyle buyurmuştur:

"Gönderdiğiniz paraları aldım, Allah senden kabul etsin ve Şialarımızdan razı olsun, dünya ve ahirette onları bizden ayırmasın."³

Bu vekilin Şialardan paraları toplayıp İmam'a göndermekle sorumlu olduğu ve mali sorumluluk taşıdığı bu rivayetten açıkça anlaşılmaktadır. İmam (a.s.) bu mektubun devamında vekili İbrahim'e şöyle yazıyor: Sizin hakkınızda Nazr b. Muhammed-i Hamedani'ye⁴ tavsiyede bulundum, benim yanımdaki mevkiini ona bildirdim ve size karşı gelmemesini ona yazdım. Eyyüb (b. Nuh b. Derrac)'a⁵ da aynı emri verdim. Hamedan'daki dostlarımıza da bir mektup yazarak sana itaat etmeleri gerektiğini bildirdim. Çünkü orada senden başka vekilimiz yoktur.⁶

Hüseyin b. Abd-i Rabbih veya –diğer bazılarının rivayetine göre- onun oğlu Ali⁷ de İmam Hâdi'nin (a.s.) vekillerinden biriydi. Ondan sonra da Ebu Ali b. Raşid onun yerine vekil olarak tayin edildi. İmam (a.s.) 232 yılında Ali b. Bilal'a yazmış olduğu mektupta şöyle yazmıştır:

"Ben Hüseyin b. Abd-i Rabbih'in yerine Ebu Ali'yi seçtim ve bu makam için onu kendi eminim karar kıldım. Çünkü onun dindarlığını ve emin olduğunu (emanete hıyanet etmediğini) –bu hususta kimse ondan üstün değildir- biliyordum. Senin, kendi bölgenin şeyhi olduğunu biliyorum ve işte bunun için de sana taclilen ve ihtiramen bu mektubu yazarak bizzat meseleden haberdar etmek istedim. Ebu Ali'ye itaat et ve yanında bulunan paraların tümünün ona teslim et, dostlarımızı ona itaat etmeye teşvik et, onları öyle bir şekilde şuurlandır, bilinçlendir ki ona yardımcı olsunlar ve işlerinde başarı olmasını sağlasınlar. Onun ihtiramını riayet ederek hareket etmeni istemekteyiz ve bu işinden dolayı Allah seni mükafatlandırsın, Allah dilediği herkese kendi rahmetiyle en üstün mükafatı verir. Seni Allah'a emanet ediyorum. Bu mektubu kendi hattımla yazıyor ve Allah'a hamd ve şükür ediyorum."⁸

Bu mektubun metnine dikkat edildiğinde bir vekilin vazifeleri ve yetki alanı, cüz'i vekillerin geniş bir bölgede faaliyet eden vekillerle irtibat keyfiyeti çok iyi anlaşılmaktadır.

Ebu Ali b. Raşid hakkında, İmam Hâdi'nin (a.s.) yazdığı başka bir mektup da elimizde mevcuttur. İmam (a.s.) bu mektubunda İbn-i Raşid'in mevkiini beyan ederek ona itaat etmenin Allah'a ve İmam'a itaat olduğunu belirtmiştir. İmam'ın bu mektuptaki iba-

¹ Rical-i Keşşi, s: 525-527.

² Rical-i Keşşi, s: 608.

³ Rical-i Keşşi, s: 611.

⁴ Tahkik-i Makal, c: 2, s: 271.

⁵ Tahkik-i Makal, c: 1, s: 159.

⁶ Rical-i Keşşi, s: 611-612.

⁷ Mamekani bu hususta detaylı bir şekilde bahsetmiş ve Hüseyin b. Abd-i Rabbih'in İmam Hâdi'nin (a.s.) vekili olduğunu belirttikten sonra şöyle diyor: Hem Ali'nin ve hem de babasının kendi zamanlarında O Hazretin vekili olmaları uzak bir ihtimal değildir. Bakınız: Tankih-ül Makal, c: 1, s: 331-332.

⁸ Rical-i Keşşi, s: 513. Bihar'ul Envar, c: 50, s: 222.

resi aynen şöyledir:

"Ona itaat etmek bana itaat etmektir, ona isyan etmek de benim emrimden çıkmak demektir. Bu yoldan ayrılmayın, Allah sizi mükafatlandırsın ve kendi fazlından size artırsın."¹

Aynı şekilde Eyyüb b. Nuh'a yazmış olduğu mektupta şöyle yazmıştır İmam'a: "Ebu Ali'ye karşı gelmekten sakın. Sen ve Ebu Ali, her biriniz kendi bölgenizde yüklendiğiniz vazifelerle amel edin." Bu mektubun aynısını da Ebu Ali'ye yazmış, onda Eyyüb b. Nuh hakkında tavsiyede bulunmuş ve her ikisinin kendi bölgesinde Şiaların mali işleriyle ilgilenmelerini ve birbirlerinin bölgesinden bir şey almamalarını istemişti.²

Keşşi'nin İsmail b. İshak-ı Nişabûrî hakkında naklettiği rivayetten, Ahmed b. İshak-ı Razi'nin, İmam Hâdî'nin (a.s.) vekillerinden bir başkası olma olasılığı ele gelmektedir.³

İMAM HÂDÎ (a.s.) MEKTEBİNDE KUR'AN'IN ASALETİ

Gulat'ın ortaya çıkardıkları ve diğer İslami grupların da onlara saldırımlarına sebebiyet verdikleri inhiraflardan biri, Kur'an'ın tahrif edilme meselesiydi. Ehl-i Sünnetin kitapları da Kur'an'ın tahrif edildiğine dair uyduruk bazı hadisler içerdiğinden onlar da bu meseleye duçar olmuşlardır. Fakat aynı zamanda Gulat hariç, müslümanların çoğunluğu Sünnüsüyle Şiasıyla bu batıl inançla mücadele etmişler. Bununla birlikte İbn-i Şazan'ın "el-İzah" ve Hayyat-ı Mutezili'nin "el-İntisar" kitabından da anlaşıldığı üzere, hicri üçüncü yüzyılda Şia, Kur'an'ın tahrif edildiğine inanmakla itham ediliyor, suçlanıyordu.

Bu itham karşısında Şia İmamları daima Kur'an'ın asil olduğunu ve onunla muhalif olan her rivayetin batıl olduğunu belirtmişlerdir. Ehl-i Sünnet arasında da bu asla inanların sayısı az değildir ancak önemli olan bu aslın amelen ne derece riayet edildiğidir.

İbn-i Şûbe-i Harrani'nin İmam Hâdî'den (a.s.) naklettiği mufasssal bir risalede İmam (a.s.), Kur'an'ın asaletini şiddetle savunmuş, sahih hadisleri sahih olmayan hadislerden ayırt etmede Kur'an'ın dakik bir miyar ve ölçü olduğunu duyurmuştur. Buna ilaveten, bütün İslami grupların kabul ve istinat ettikleri tek metnin Kur'an olduğunu resmen belirtmiştir.

İmam Hâdî (a.s.) ilk aşamada hadisleri iki kısma bölüyor:

- a) Hak olan ve amellerin mebna ve temeli olması gereken rivayetler.
- b) Batıl olan ve amel edilmemesi gereken rivayetler.

O halde bütün İslami fırkalar açısından Kur'an'ın hakkaniyete dair bütün ümmetin icmama –bundan hiçbir şüphe yoktur- teveccüh edilmelidir. Daha sonra buyuruyor ki, eğer Kur'an bir rivayetin sahih olduğunu teyit eder ama ümmetten bir grubu bunu kabul etmezse o rivayetin sahih olduğunu itiraf etmek gerekir. Çünkü aslında, Kur'an'ın hakkaniyetinde görüş birliğindedirler. Daha sonra örnek olarak, velayet ayetine ve bu ayetin Ehl-i Sünnet rivayetlerinde nakledilen nüzul şanına dayanarak "Sekaleyn" hadisini zikrediyor. Ondan sonra "Ne cebrdir ve ne de tafviz; ikisinin arasında bir yoldur" hadisinin

¹ Rical-i Keşşi, s: 514. Bihar'ul Envar, c: 50, s: 220.

² Rical-i Keşşi, s: 514.

³ Müsned'ül İmam'ül Hâdî, s: 320.

izahında yine Kur'an'ın bir çok ayetlerine dayanarak bu hadisin sahih olduğunu Kur'an'ın teyit ettiğini belirtiyor. Tabii ki İmam (a.s.) kendi istidlâlinde bir açıdan cebre ve başka bir açıdan tafvize (ihtiyar) işaret eden onlarca Kur'an ayetine de değiniyor ve sonunda da Emir-ül Müminin'in (a.s.) bu husustaki sağlam ve metin sözlerini şahid getiriyor.¹

Başka bir yerde de ihtilaf konusu olan bir mesele hakkında İmam (a.s.) Kur'an'a istinat ederek kendi görüşünü herkese kabul ettiriyor.²

İMAM HÂDİ (a.s.) VE KELAM İLMİ

Şia'nın muhtelif fırkaları arasındaki mevcut görüş farklılıkları, onların Tahir İmamlar (a.s.) tarafından hidayet edilmesini zorlaştırıyordu. Şiaların dağınıklığı ve zaman zaman başkalarının görüşleriyle etkilenmeleri, durumu daha bir zorlaştırıyordu. Bu hengamede gayri Şii fırkalar ve mutaassıp Şia düşmanları da bu ihtilafları körüklüyor ve daha da derin göstermeye çalışıyorlardı. Elimizde mevcut bulunan Keşşi'nin naklettiği bir rivayette, birinin Zürariye, Ammariye ve Yafuriye adında mezhepler ürettiğini ve bunu da İmam Sadık'ın (a.s.) büyük ashaplarından olan Zürrare, Ammar-i Sabati ve İbn-i Ebi Yafur'a nispet verdiği açıkça görülmektedir.³

Athar İmamlar (a.s.) bazen, Şia'nın büyük şahsiyetleri arasındaki görüş farklılığından kaynaklanan bazı sorulara muhatap oluyordu ancak o ihtilafların bir kısmı sırf suri ve lafzi ihtilaflardı.

İmamların büyük ashapları arasında görüş farklılıklarının ortaya çıkmasına sebep olan kelami meselelerden biri "Teşbih ve Tenzih" meselesiydi. Şia İmamları işin başından beri "Tenzih" görüşünün hakkaniyetini tekit ediyorlardı. Emir-ül Müminin Ali b. Ebi Talib'den (a.s.) sonra İmamların ve hatta Şiaların elinde bulunan Ali'nin (a.s.) hutbeleri bu iddianın en iyi şahididir. Şeyh Saduk'un büyük bir özenle çaba sarfederek "Tevhid" kitabında bir araya topladığı diğer İmamlardan nakledilen rivayetler de aynı manaya delalet etmektedir. Bununla birlikte diğer fırkalar daima Şia'yı teşbihe inanmakla itham ediyorlardı ve bu da en yaygın ithamlardan biri olmuştu. Tabii ki bir nebze insafli davranan kimseler sadece Şia'nın bir fırkasının teşbihe inandığını söylemişlerdir. Hidayet İmamları (a.s.), Şia'ya yapılan bu ithamı reddetmek için çok çalışmışlar ve sonraları Şia alimleri de, İmamların bu doğrultudaki çalışmalarını sürdürmüşlerdir. O alimlerden biri Şeyh Sadık'dır (a.s.). onun "Tevhid" kitabını telif etmekten hedefi Şia'ya isnat edilen "Teşbih ve Cebr" inancından Şia'nın beri olduğunu ispatlamaktadır.⁴

Bizim bu hususta bahsetmemize sebep olan amil, Hişam b. Hakem ve Hişam b. Salim'e isnat edilen görüşlerdir. Bu iki şahıs arasında bir takım ihtilaflar vardı ve hatta Hişam b. Hakem, Hişam b. Salim'e reddiye olarak bir risale yazmıştır. Ancak şunu bilmek gerekir ki, sadece cisim lafzını yersiz olarak kullanmak ve onu Allah hakkında zikretmek Şia'nın teşbih ve tecsim inancıyla itham edilmesine sebep olmuş ve Hişam b. Hakem teşbihe inanan bir Rafızı olarak tanıtılmıştır.⁵ –Hişam b. Hakem'in gerçekten

¹ Tuhaf'ul Ukûl, s: 338-356.

² Menakib-i İbn-i Şehr Aşub, c: 2, s: 443. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 28-29.

³ Rical-i Keşşi, s: 265. Kamus'ur-Rical, c: 9, s: 324.

⁴ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 17.

⁵ İntisar, s: 61.

tescime inanıp inanmadığı- hususunda bazı araştırmacılar arasında görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Tahkik ürünü bir makalede, Hişam'ın gerçekten tescime inanmadığı ispat edilmiştir. Çünkü o, cisim kelimesini yaygın ve mustalah olan manasında kullanmıyor ve onun "şey" kelimesiyle eşit, eş anlamlı ve müteradif olduğuna inanıyordu.¹ Bununla birlikte, Tahir İmamlar (a.s.), düşmanların Hişam'ın bu görüşünü kötüye kullandıklarını görünce –hakikatte bu Hişam'ın kötü bir prensibiydi- onunla muhalefet ettiler ancak, münasip fırsatlarda da onun tescim ve teşbihe inanmadığını duyurdular.

Hişam b. Hakem'in inancını tekzip etmek hususunda İmam Hâdi'den (a.s.) nakledilen bir rivayeti açıklamak için yukarıdaki sözlerin tümünü mukaddime olarak getirdik ki, o hadis yanlış bir şekilde yorumlanmasın.

Sakr, b. Ebi Dule'ten rivayet edilmiştir. İmam Hâdi'den (a.s.) tevhid hakkında sorup, Hişam b. Hakem'in inancında olduğunu söyledim. İmam (a.s.) hiddetlenerek şöyle buyurdu: "Hişam'ın görüşü seni ne ilgilendirir, ondan sana ne? Allah "azze ve celle"nin cisim olduğunu düşünen bizden değildir ve biz dünya ve ahirette ondan beriyiz. Ey Ebi Dulef'in oğlu, cismin kendisi mahluktur ve onu var eden Allah'tır, ona cisimlik veren de Allah'tır."²

Muhammed b. El-Ferec-ir Ruhhaciy'den rivayet edilmiştir:

İmam Hâdi'ye (a.s.) bir mektup yazarak Hişam b. Hakem'in "cisim" hakkındaki ve Hişam b. Salim'in de "suret hakkındaki sözüyle ilgili olarak İmam'dan sordum. İmam şöyle buyurdu: Hayrette kalanların hayretini bir kenara bırak ve şeytandan Allah'a sığın. Hişam b. Haken ve Hişam b. Salim'in dediği şeyler bizim –söz, görüş ve inancımız- değildir.³

Fazil Muhakkak –biraz belirttiğimiz makalenin yazarı- "Fil-cism" tabirine işaretle şöyle yazmıştır: Eğer Hişam tescime inansaydı "bil-cism" demesi gerekirdi fakat Hişam Allah hakkında "cism" kelimesini kullandığında kastettiği manaya işaret etsin, nazarındaki şeye deyinsin diye, "fil-cism" tabirini kullanmıştır.⁴ İmam Sadık (a.s.) ve İmam Kâzım (a.s.) da Hişam'a nispeti verilen bu görüşle şiddetle muhalefet etmişlerdir.⁵

Hişam b. Hakem ve Hişam b. Salim'in sözleri, Şialar arasında bazı ihtilafların çıkmasına neden olmuştu. Bu yüzden de Şia İmamları çoğunlukla bu gibi sorulara muhatap oluyorlardı. İbrahim b. Muhammed-i Hamedani bu hususta İmam Hâdi'ye (a.s.) bir mektup yazarak şöyle demiştir:

Bu bölgede yaşayan sizin dostlarınız tevhid hakkında ihtilafa düşmüş; bazıları tescime ve diğer bazıları da teşbihe inanmaktalar. İmam (a.s.) bunun cevabında şöyle yazdı:

Münezzehtir tarih kabul etmeyen ve tavsif edilmesi mümkün olmayan Allah. O, eşsizdir, duyan ve görendir.⁶

Muhammed b. Ali Kaşânî⁷ ve diğer şahıslardan da bu soru rivayet edilmiştir ve bu

¹ Turasuna dergisi, sayı: 19, 107-108.

² Tevhid (Şeyh Saduk), s: 104.

³ Tevhid (Saduk), s: 97.

⁴ "Cismun La kel-ecsam" makalesi, s: 92.

⁵ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 97-105.

⁶ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 101. Usul-u Kafi, c: 1, s: 102.

⁷ Tevhid (Şeyh Saduk), s: 101.

da o zamandaki Şialar arasında ihtilafın var olduğuna bariz bir numunedir.

Allah-u Teala'nın hatta kıyamet gününde bile görünmesinin imkansız olduğu- teşbihe inananlar ve hadis ehli arasında onun mümkün olduğu meşhurdur- hususunda İmam Hâdi'den (a.s.) nakledilen rivayette Allah'ın görünmesinin imkansız olduğuna istidlâl edilmiştir.¹ İmam (a.s.) bir başka rivayette de Allah'ın, dünyanın gökyüzüne ineceğini şiddetle reddetmiştir.²

Bu hususta, bazıları çok mufassal olan yirmi bir hadis İmam Hâdi'den (a.s.) rivayet edilmiş ve onların tümünde İmam (a.s.) tenzih mevziinde yer almıştır.³

Şia İmamlarının cebr ve ihtiyar meselesi hakkındaki inançları hususunda da İmam Hâdi'den (a.s.) mufassal bir risale nakledilmiş ve bugün elimizde mevcuttur. Bu risalede –İmam Sadık'dan (a.s.) rivayet edilen-

"Ne cebrdir ve ne de tafviz; ikisinin arasında bir yoldur" hadisi Kur'an ayetlerine dayanılarak şerh edilmiş ve bu mesele hakkındaki Şia'nın kelami mebna ve görüşleri dakik olarak beyan edilmiştir.⁴

İmam (a.s.) bu risalenin bir bölümünde bu meseleyle ilgili şöyle buyurmuştur:

"Biz şöyle diyoruz: Allah (azze ve celle) kendi yaratıklarını sonsuz kudretiyle yarattı, onlara ibadet ve kulluk etme gücü verdi. Onları istediği şeye emr, istemediği şeylerden de nehyetti. Onların, kendi emirlerine uymalarını kabul etti ve bununla da onlardan razı oldu, emirleri karşısında itaatsizlikten de onları nehyetti ve bu doğrultuda da emrine itaat etmeyenleri sorumlu tuttu. Emir ve nehyde ihtiyar ve seçim hakkı Allah'a mahsustur. İsteddiği şeye emreder ve hoşlanmadığı şeyden nehyeder ve onun doğrultusunda da onları sorumlu tutar (azap eder). Çünkü O, emirlerine itaat etme ve günahlardan kaçınma gücünü kullarına vermiştir. Çünkü O'nun adalet, insaf ve hikmet-i baliğesi (tam zahir hikmeti) apaçık ortadadır ve inkar edilemez."⁵

Bunun devamında da cebrin ispatında bazı ayetlerin zahirine istidlal edilmesini cevaplandırmıştır.

İmam Hâdi'nin (a.s.) ihtilacları unvanında nakledilen rivayetler arasında cebr ve tafviz hakkındaki rivayetler çoğunluğu teşkil etmektedir.⁶

İMAM HÂDİ'NİN (a.s.) DUA VE ZİYARET KÜLTÜRÜ

Şu gerçeği unutmamak gerekir ki, Şia çok zengin dua ve ziyaret kültürüne sahiptir. İslami fırkaların hiçbirisi bu derece dua ve ziyaret sahip değildir. İşte bu Şii irfanını şekillendiren, Şii toplumunda dini ihlas ve nefis tezkiyesini güçlendiren Şiiliğin manevi çehresinin alametidir.

Şia İmamları katında duanın çok önemli ve çok yüce bir yeri vardır. Onların bazıları dua hakkında çok tekit etmiş ve bu hususta çok değerli bir miras geride bırakmıştır. İmam Seccad (a.s.) ile ilgili bölümde duanın önemini beyan etmiştik. İmam Hâdi (a.s.) da kendi programında dua ve ziyaret kalıbında Şiaları eğitmede, Şia kültür ve öğretileri-

¹ Usul-u Kâfi, c: 1, s: 97. Tevhid (Şeyh Saduk), s: 109.

² Usul-u Kafi, c: 1, s: 126.

³ Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 84-94.

⁴ Tuhaf'ul Ukûl, s: 338-356. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 198-213.

⁵ Tuhaf'ul Ukûl, s: 338-356. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 198-213.

⁶ Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 198-227.

ni onlara aktarmada büyük bir ölçüde onlardan yararlanmışır. Bu dualarda Allah ile raz ve niyaz etmenin dışında, bazı siyasi-içtimai meselelere de muhtelif şekillerde değinilmiştir. İşte bunlar Şia'nın siyasi hayatında çok etkili oluyor ve düzenli olarak bir takım özel mefhumları onların toplumuna telkin ediliyordu. Şimdi bu dualardan bazılarına değineceğiz:

1. HALK VE EHL-İ BEYT ARASINDA BİR BAĞ OLUŞTURMA

Muhammed ve âl-i Muhammed'e (s.a.v.) sık sık salavat göndermenin yanı sıra –ki bu dualarda ve genelde Ehl-i Beyt İmamlarının dualarında mevcuttur- ümmet ve âl-i Muhammed (s.a.v.) arasında sağlam ve kopmaz bir bağ oluşturma da özel bir yer verilmiş ve bunun üzerinde önemle tekit edilmiştir. Örnek olarak bir duanın bir bölümünü aşağıya aktarıyoruz:

"Allah'ım, Muhammed'e (s.a.v.) ve Ehl-i Beyt'ine selam ve salavat gönder, benimle onlar arasındaki irtibatı dünya ve ahirette koparma ve benim amellerimi onların hürmetine kabul buyur."¹

2. EHL-İ BEYT'İN YÜCE MAKAMINA TEKİT

İmam Hâdi'den (a.s.) rivayet edilen ziyaretlerde Ehl-i Beyt'in üstünlüğüne ve onların İslam ümmetinin önderi olduğuna sık sık tekit edilmiş ve Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'i özel anlamıyla, şu tabirlerle vasfedilmiştir: Ma'den-ür Rahmet, Hüzzan-ül İlm, Kadet'ül Ümem, Saset'ül İbad, Ümena'ür Rahman, Eimmet'ür Huda, Veraset'ül Enbiya, Hücecüllah ala ehl-id dünya vel-ahireti vel-ûla.² Aynı bu ziyarette hidayet İmamlarına hitaben şöyle denmiştir:

"Şehadet ederim ki siz; raşid, hidayet olmuş, masum, faziletli, Allah'a yakın, takvalı, sadık, Allah tarafından seçilen ve Allah'a itaat eden İmamlarsınız."

Bu bölümlerin devamında Tahir İmamlar'ın (a.s.) özellikleri ve faziletleri zikredilmiş, İmam dakik olarak Şialara tanıtılmış ve İmam'ın sahip olması gereken özellikler Şialara bildirilmiştir.

3. DİNİN TANITIMI VE SAHİH DİNİN EHL-İ BEYT MEKTEBİNDE OLDUĞU

Şialarımızın İmamlara hitaben nasıl şehadet vermeleri ve ne demeleri onlara şöyle öğretilmiştir:

"Allah yolunda gerektiği gibi cihad ettiniz; davetini ilan, farzlarını beyan ve sınırlarını ihya ettiniz. Allah'ın hükümlerini yaydınız, sünnetiyle amel ettiniz. Kur'an'ın tevîl ve tenzili, Allah'ın ayetleri sizin yanınızdadır. Allah'ın nuru, burhanı sizdedir ve şüpheler; ihtilaflar sizinle çözümlenir."

İlahi maarif ve hak öğretileri sadece Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inin mektebin-

¹ Misbah'ül Mütעהceid, s: 239. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 178.

² Men la Yahzuruh'ul Fakih, c: 2, s: 60. Uyûn-u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 272. Tahzib, c: 6, s: 95. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 247.

de aramak gerekir. Sadece Ehl-i Beyt'in mektebine ve talimatına uyanlar hak üzeredirler.

"Sizden yüz çeviren dinden çıkmış olur, size itaat edenlerse hak üzeredir."¹

4. ŞİA'NIN ZULÜM VE SİTEMLE MÜBAREZESİ

Şia'nın kabul ettiği en aşikar, en bariz mefhumlardan biri zulüm ve haksızlıkla sa-
vaşmaktadır. İmam Hâdi'den (a.s.) rivayet edilen dualarda bu mana dakik olarak göz-
lenmektedir. Bu dualardan biri olan "Dua'ul Mazlum Alâz- Zalim"² sadece O Hazretten
nakledilmiştir. Bu duada, zalim ve gaddarların zulmünün ortadan kaldırılması için Al-
lah'tan yardım dilenilmiştir. Bu duada zulmün ortadan kaldırılması işi zahiren Allah'a
bırakılmıştır fakat ondan amaçlanan şey, zulmün toplumda var olduğunu ve çeşitli şekil-
lerde uygulanmakta olduğunu halka bildirmektedir. Zulmün ortadan kaldırılması için
yapılması gereken en esaslı ve önemli şey de budur. Bu dua, dakik olarak Mütevek-
kil'in, İmam hakkında yapmış olduğu zulüm ve ihanetin ardından İmam'ın diline cari
olmuştur ve bunun siyasi boyutu açıkça gözlenmektedir.

İMAM HÂDİ (a.s.) VE GULAT

Şia'nın içindeki sorunlar da en azından düşmanların yarattıkları sorunlar kadardı.
Özellikle de iç sorunlar dış sorunların artmasında çok tehlikeliydi. Bu sebepleydi ki, Şia
İmamları ne pahasına olursa olsun Şiiliği guluvdan temizlemek ve Gulat'ı kendilerinden
uzaklaştırmakla iç sorunları halletmek için çok çaba sarfettiler. Fakat Gulat çıkarların-
dan veya yanlış düşündüklerinden dolayı kendilerini Şia İmamlarına müntasap ediyor
ve İmamların onlara karşı muhalefetlerin bir nevi takiiye olduğunu söylüyorlardı. Ha-
liyle Şia ilim, fıkıh ve kültürünün –gerektiği gibi- yerleşmediği uzak şehirlerde bazıları
Gulat'ın kandırmacalarına aldanıp, itikadi açıdan münharif ediliyorlardı ve bu da Şialar-
ın, diğer İslami fırkalar nezdinde kötü tanıtılmasında çok etkili oluyordu. İmam Hâdi
(a.s.), İmamların faaliyeti doğrultusunda Gulat ile mübareze etti. Çünkü onun ashabı
arasında da guluv inancını taşıyan kimseler vardı. Tathir İmamlar'a (a.s.) çok bağlanan
ve din hususunda her çeşit guluv ile muhalif olan mutedil Şia alimlerinden biri olan
Ahmed b. Muhammed b. İsa rivayet etmiştir ki, İmam Hâdi'ye (a.s.) bir mektup yazıla-
rak şöyle soruldu: "Size ve babalarınıza öyle hadisler isnat edilmektedir ki insan onları
duymaktan nefret ediyor. Bu hadisler sizden ve değerli babalarınızdan nakledildiği için
de onları reddetmeye cüret edemiyoruz." Daha sonra da şöyle devam ediyor: "Kendile-
rini sizin dostlarınız ve Şialarınız diye tanıtan Ali b. Haske ve Kasım Yaktini "Şüpheli
yok ki namaz, çirkin ve kötü şeylerden alıkoyar insanı"³ ayeti hakkında fahşa ve mün-
kerin bir şahsa işaret olduğunu naklederler. Zekat hakkında da diyorlar ki zekat, bir
miktar dirhem ve dinar ödemek değil, ondan maksat erkektir. Onlar bazı farz, sünnet ve
günahları da bu minval üzere tevîl ediyorlar. Eğer maslahat görüyorsanız bunu bizim
için aydınlatın ve Şialarınız üzerine minnet koyarak onları bu gibi sapıkçasına teviller
bataklığından kurtarın." İmam bunun cevabında şöyle yazdı:

¹ Müsned'ül İmam'ül Hâdi, s: 249.

² Müsned'ül İmam'ül Hâdi, s: 189-190.

³ Ankebut/45.

"Bu gibi teviller dinimizden değildir, ondan sakının."¹

Buna benzer mektuplar İbrahim b. Şaybe ve Sahl b. Ziyad'dan da rivayet edilmiştir. Bunların birine İmam (a.s.) çok mufassal bir cevap vermiştir. Bu cevapta Muhammed b. Haske reddedilmiş, onun Risalet hanedanına ve onların velayetine bağlılığı tekzip edilmiştir ve bunun yanı sıra onun hurafelerinin batıl olduğunu belirtmiş ve Şiaların da onlardan uzak durmasını emretmiş ve hatta Şialardan, o iki kişiyi nerede görürlerse hemen öldürmelerini istemiştir.² Başka bir rivayette de İmam (a.s.) Muhammed b. Haske ve Kasım Yaktini'ye beddua ve lanet etmiştir.³

Ali b. Haske, Kasım Şarani-i Yaktini'nin üstadı idi ve o da Gulat'ın büyüklerinden olup, Tahir İmamlar tarafından reddedilmiş ve dışlanmıştı.⁴ Hasan b. Muhammed b. Baba-i Kummi ve Muhammed b. Musa eş-Şüreyki de Ali b. Haske'nin öğrencilerinden idi. İmam Hâdi'nin (a.s.) lanet ettiği kimselerden ikisi de Muhammed b. Nesir-i Nümeysi ve Faris b. Hatem-i Kazvini idi. İmam (a.s.) bir mektupta İbn-i Baba-i Kummi'den bizar ve beri olduğunu bildirerek şöyle yazmıştır: "O –İbn-i Baba- benim onu peygamber seçtiğimi ve kendisinin benim kapım olduğunu sanıyor." Daha sonra da Şialara hitaben şöyle buyurmuştur: "Öldürebilerseniz öldürün onu"⁵

Peygamberlik iddiasında bulunan Muhammed b. Nesir-i Nümeysi, Nümeysiye veya Nesiriye fırkasının reisiydi. O, tenasühe ve İmam Hâdi'nin (a.s.) rububiyetine, mahremlerle evlenmenin ve erkeğin erkekle evlenmesinin caiz olduğuna inanıyordu. Ve İmam Hâdi (a.s.) tarafından peygamberliğe seçildiğini iddia ediyordu. Muhammed b. Musa b. Hasan b. Fırat da Muhammed b. Nesir'in yakın dostlarından ve yardımcılarında olup onu destekliyordu. Muhammed b. Nesir öldükten sonra, Gulat'ın en meşhur fırkalarından olan Nesiriye birkaç gruba bölündü.⁶ O dönemde yaşayan Gulat'ın büyüklerinden bazıları da Abbas b. Sadakat, Eb'ul Abbas Tarfani, (Taberani) ve Şah Reis diye tanınan Ebu Abdullah Kindi idi.⁷

İmam Hâdi (a.s.), Faris b. Hatem hakkında onun tekzip edilmesini, ona saygı gösterilmemesini ve Faris b. Hatem ile Ali b. Cafer arasında çıkan ihtilaflarda Ali b. Cafer'i destekleyerek İbn-i Hatem'i reddetmelerini istedi. Ayrıca İbn-i Hatem'in öldürülme emrini vererek onu öldürene uhrevi saadeti müjdeledi, onun cennete gireceğini tazmin etti. Cüneyd adında bir Şia, İmam'dan sözlü izin alarak İbn-i Hatem'i öldürdü. "Rical-i Keşşî"de İbn-i Hatem hakkındaki bir çok rivayetler, İbn-i Hatem'in, Şia'nın mevcudiyetini tehdit eden büyük bir tehlike olduğunu hatırlatıyor. Şialar İmam Hâdi'den sık sık onun hakkında bir takım sorular sormuş ve İmam da bu soruların tümüne cevaben İbn-i Hatem'den beri ve bizar olduğunu belirtmiştir.⁸

Süreyya b. Saleme de Gulat'la ilgili ve onların bozgunculukları hakkında İmam Hâdi'ye (a.s.) bir mektup yazmış ve İmam da bunun cevabında Şialarla dua ederek Gulat

¹ Rical-i Keşşî, s: 517.

² Rical-i Keşşî, s: 517.

³ Rical-i Keşşî, s: 518-519.

⁴ Rical-i Keşşî, s: 518.

⁵ Rical-i Keşşî, s: 520-521.

⁶ Rical-i Keşşî, s: 521. Fırak'uş Şia , s: 93. el-Makalat vel-Fırak, s: 100-101. el-Gaybet, s: 259. Şerhu Nehc-ül Belağa (İbn-i Eb'il Hadid), c: 2, s: 309.

⁷ Rical-i Keşşî, s: 522.

⁸ Rical-i Keşşî, s: 522-528.

karşısında onları sebatlı olmaya ve mukavemet etmeye davet etmiştir.¹

İmam Hâdi'nin (a.s.) ashabından olduğunu tanıtmaya çalışan Gulat'tan biri de Ahmed b. Muhammed-i Seyari'ydı.² Şia "Rical" alimlerinin ekseriyeti, onun Gulat'tan ve fasid-ül mezheb olduğunu söylemişler.³ Kur'an'ın tahrif edildiğine dair "Kitab'ul Kırâat" adında bir hadis kitabı yazmıştır ve kesinlikle batıl şeylerden başka bir şey onda bulunamaz.⁴ İmam Hâdi (a.s.), İslami fırkalar açısından Kur'an'ın tahrif olmadığına bizzat tekit etmiştir.⁵

Hüseyin b. Abid de Gulat'tan olup kendisinin İmam Hâdi'nin (a.s.) ashabından olduğunu söylüyordu ve bu yüzden de Ahmed b. Muhammed b. İsa Kummi, onu ve diğer birkaç kişiyi guluv ehlinde oldukları için Kum'dan kovdu. Bundan önce de belirttiğimiz gibi Kum ehli asil ve hakiki Şii düşüncesine sahip idiler ve en ufak bir guluvv bile tahammül etmiyorlardı. Bunun için bazen –gerçek anlamıyla ve İmamlar hakkında bir nevi rububiyet itikadı olan- Gulat'tan olmayan kişileri bile suçluyorlardı. Her halükarda hidayet İmamlarının sık sık tekzipleri ve dışlamaları sonucunda Gulat, kendilerini Tahir İmamların ashabı diye tanıtmak gibi en önemli silahlarını kaybettiler. Tabii şunu da unutmamak gerekir ki, guluv eserleri henüz bile rivayetlerimiz ve hadislerimiz arasında görülmektedir. Hadislerimizi onlardan arındırmak, Şia İmamlarının metod ve prensiplerine inanan her İmami Şia'nın göz ardı edemeyeceği bir vazifedir. Çünkü kasıtsız olan, inkar edilemez sadakat ve samimiyetle faaliyet eden, ancak maalesef ki bu gibi guluv hadislerinden etkilenen öyle kişiler görülmüştür ki, Feth b. Yezid-i Cürcani, İmam Hâdi'den (a.s.) mufassal bir rivayet naklederek, İmamet makamıyla bağdaşmadığı için İmam'ın yemek ve içmeğe ihtiyacı olmadığı inancında olduğunu itiraf ediyor ve İmam Hâdi (a.s.) da ona cevaben şöyle buyuruyor:

"Ey Feth b. Yezid, bizler için örnek olan peygamberler bile hem yer hem içerler hem de pazarlarda yürürler. Cisime cisimlik veren Allah'tan başka her şey böyledir."⁶

İMAM HÂDİ (a.s.) VE KUR'AN'IN MAHLUK OLUŞU

Üçüncü yüzyılın başlarında Ehl-i Sünnet'in alemini meşgul eden en önemli konulardan biri Kur'an'ın hadis ya da kadim olması meselesiydi. Bu mesele Ehl-i Sünnet arasında bölünmelere ve yeni fırkaların ortaya çıkmasına neden oldu. İlk olarak bu meseleyi gündeme getiren şahıs Ahmed b. Ebi Davud idi.⁷ Daha sonra Memun ve ondan sonra da Mutasım meselesi takip etti. Onlar tarihte "Minhet'ül Kur'an" diye adı geçen –Kur'an'ın hadis olduğu inancını- alimlere ve muhaddislere kabul ettirmeye çok çalıştılar. Başta Ahmed b. Hanbel olmak üzere hadis ehli Kur'an'ın kadim olduğuna inanıyordu ve bu yüzden de Abbasi hükümetinin baskı ve ihanetlerine ve hatta onların emriyle kırbaçlanmaya maruz kaldı. Fakat Mutasım'dan sonra onun yerine geçen Mütevekkil, Ahmed İbn-i Hanbel'i destekledi ve birbirinin yardımıyla onun mezhebinin –Kur'an'ın kadim

¹ Ed-Dürr'ün Nazim, Hayat'ül İmam'il Hâdi, s: 336'dan naklen.

² Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 323.

³ Rical-i Necaşi, s: 58. Kamus'ur Rical, c: 1. Mücem'u Rical'il Hadis, c: 2, s: 290.

⁴ Ekzabetü Tahrif'il Kur'an Beyn'eş Şia ves-Sünne; (Resul Caferiyan).

⁵ Tuhaf'ul Ukul, s: 338.

⁶ Keşful Gumme, c: 2, s: 388. Tenkih'ul Makal, c: 3, s: 3.

⁷ El-Tabakat'us Sünniye fi Teracim'il Hanefiye, Riyad baskısı, Yıl: 1983.

olduğuna itikad- lehine meseleyi noktaladılar, kendilerine muhalif olan alimleri de saheneden uzaklaştırıp susmaya zorladılar. Ayrıca onlar, hadis ehli mezhebini İbn-i Hanbel'in getirdiği çerçeve dahilinde yayarak diğer mezheplerin bidat olduğunu söylediler. Bu meselenin akabinde bütün hadisçi gruplar –kendi görüşlerini savunmak amacıyla- birbirlerine karşı cephe açtılar ve her grup kendi görüşünü ortaya koydu. Ama - bildiğimiz kadarıyla-¹ Ehl-i Beyt'in rivayetlerinde ve İmamların ashabının sözlerinde bu konuya değinilmemiş ve Şialar da bu hususta konuşmamışlardır. Bu gün elimizde mevcut olan İmam Hâdi'den (a.s.) rivayet edilen bir mektupta İmam (a.s.) Şialarından birine, bu hususta görüş belirtmemesini ve onlardan hiçbirinin tarafını tutmamasını emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Allah, bizi ve seni fitnelere bulaşmaktan korusun; her iki gruptan da kendini uzak tutarsan senin yararına olur, aksi taktirde helak olursun.

Bizim inancımıza göre Kur'an hakkında cedel etmek bidattır. Bundan kaynaklanan günah ve kötü neticelerden hem soran hem de cevap veren sorumludur. Çünkü soruyu soran, yükümlü olmadığı bir şey hakkında sormuş olur ve cevap veren de yükümlü bulunmadığı bir şeyden dolayı hiçbir delile dayanmadan cevap verdiği için sorumlu tutulur. Allah'tan başka bir yaratan yoktur ve O'ndan başka, her şey O'nun mahlukudur; Kur'an da Allah'ın kelimidir. Kendi yanından ona bir ad takma, aksi taktirde zalimler zümresinden olursun. Allah, gaybe iman eden, Allah'tan ve kıyamet gününden sakınan kimselerden karar kılsın bizleri."²

Bu mektuplar ve tavırlar, Şiaların böyle sonuçsuz bir konuya girmemelerine sebep oldu.

İMAM HÂDİ (a.s.) VE İRAN'DAKİ ŞİALARI

Tahir İmamlar'ın (a.s.) Şialarının hemen hemen hepsi Kûfeli idiler. Şia'nın "Rical" kitaplarına bakıldığında kolayca anlaşılmaktadır bu. Çünkü onların çoğunun isminin sonuna "Kufe" kelimesi eklenmiştir. İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık'ın (a.s.) döneminden itibaren İmamların bazı ashabının isminin sonuna ise "Kummi" kelimesi eklenmiştir. Bunlar arap soyundan olan ve Kum'da yaşayan Eş'arilerdi.

İmam Hâdi'nin (a.s.) döneminde Kum, İran Şialarının toplandığı en önemli merkez idi ve bu şehirdeki Şialarla Tahir İmamlar (a.s.) arasında çok sağlam, sarsılmaz bir irtibat mevcuttu. Şunu unutmamak gerekir ki, Kufe Şiaları arasında mevcut olan guluv ve inhirafı eğilimler kadar, Kum Şiaları arasında itidal ve guluv zıddı düşünce tarzı hakim idi. Bu şehrin Şiaları, bu mesele hakkında çok ısrar ediyor ve titizlik gösteriyorlardı. Guluv hakkında İmam Hâdi'ye yazılan meşhur mektup bu şehirden gönderilmişti ve bu şehirde Gulat'a karşı büyük bir tepki ve baskı vardı.

Kum'un yanındaki Abeh veya Aveh ve Kaşan şehirleri de Şii kültür ve maarifinden etkilenmiş ve Kum ehlinin görüş ve düşünce tarzına sahip idiler. Bazı rivayetlerde, Muhammed b. Ali Kaşani'nin İmam Hâdi'den (a.s.) "tevhid" hakkında sorular sorduğu zik-

¹ Muhakkik Üstad Seyyid Mehdi Ruhani'nin görüşüdür bu. Bu konunun asıl unvanını ona borçluyuz.

² Müteşabih'ül Kur'an ve Muhtelefuhu, c: 1, s: 61. Bu sayfada İmam Seccad'dan (a.s.) şöyle bir rivayet nakledilmiştir: Kur'an, ne haliktir ve ne de mahluk; o halik (yaratan) Allah'ın kelimidir.

redilmiştir.¹

Kum halkının İmam Hâdi (a.s.) ile mali irtibatları da vardı. Bu hususta Muhammed b. Davud-i Kummi ve Muhammed Talhi'nin adı geçmiştir. Bunlar, Kum ve etrafındaki yerler hakkında İmam'a bilgi veriyor ve oradan para toplayarak İmam'a gönderiyorlardı.²

İmam (a.s.) diğer ithamların yanı sıra, Kum halkının kendisine para göndermesiyle de suçlanıyordu.³

Ayrıca Kum ve Aveh halkı İmam Rıza'nın (a.s.) mübarek türbesini ziyaret etmek için Meşhed'e gidiyorlardı. İmam Hâdi (a.s.) onları, bu amellerinin karşılığında "mağfurun lehüm" ibaresiyle vafsetmiştir.⁴

İran'ın diğer şehirlerinin halkı da İmamlarla buna benzer bir ilişki içindeydiler. – Emeviler ve Abbasilerin gaddarca nüfuz ve İslam alemindeki sultanlarından dolayı- İran'ın çoğu şehirleri Sünni eğilimli ve Şiaların da azınlıkta olmasına rağmen, Şialar bu irtibatı kurmuş ve korumuşlardı. Ebu Mukatil-i Daylemi diye tanınan Salih, İmam Hâdi'nin (a.s.) ashabından biri olup rivayet ve kelim çerçevesinde İmamet hakkında bir kitap yazmıştır.⁵ Hicri ikinci yüzyılın sonlarından itibaren "Daylem" bir çok Şiayi kucağında eğitmiştir. Bunun yanı sıra Daylem'den Irak'a hicret edenler de Şiilik mezhebine girmişlerdi. İmam Hâdi'nin (a.s.) ashabından bazılarının isminin sonuna eklenip, yer ve şehire işaret eden kelimelere baktığımızda onların ikamet ettikleri, yaşadıkları merkezi biraz da olsa tanıyabiliriz. Mesela: Bişr b. Beşşar-i Nişaburi, Feth b. Yezid-i Cürçani, Ahmed b. İshak-ı Razi, Hüseyin b. Said-i Ahvazi, Hamdan b. İshak-ı Horasani ve Ali b. İbrahim-i Talekani vb. İran'ın muhtelif şehirlerinde yaşıyorlardı. Cürçan⁶ ve Nişabur⁷ Şiaların gün geçtikçe gelişen faaliyetleri neticesinde dördüncü yüzyılda Şia'nın nüfuz ettiği merkezlerden biri haline geldi. Bazı şahidler, İmam Hâdi'nin (a.s.) bazı ashablarının Kazvin'de de yaşadığını göstermektedir.⁸ Mutaassıb Hanefi Sünnilerin şehri diye tanınan –gerçekten de onların büyük bir bölümü öyleydi- İsfahan şehrinde de İmam Hâdi'nin (a.s.) bazı ashabları yaşıyordu. Onlardan biri İbrahim b. Şaybe İsfahani idi. İbrahim aslen Kaşan'lıydı ama ihtimalen İsfahan'da uzun bir süre kalmıştı. İmam Hâdi'nin (a.s.) ashabından olan Ali b. Muhammed-i Kaşani de aslen İsfahanlı idi.⁹ Bir rivayette de Abdurrahman-ı Nami'nin adı geçmiş ve İsfahanlı olduğu söylenmiştir. Nami, Samirra'da İmam Hâdi'den (a.s.) görmüş olduğu kerametinin etkisinde kalarak Şia mezhebine girmiştir.¹⁰

Hız. Emir-ül Müminin Ali'yi (a.s.) malından, canından ve ailesinden daha çok seven

¹ Kafi, c: 1, s: 102. Tevhid (Şeyh Saduk), s: 101.

² Meşarik'ül Envar, s: 100. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 45.

³ Emali (Şeyh Tusi), c: 1, : 282. Menakib (İbn-i Şehr Aşub), c: 2, s: 451. Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 37.

⁴ Uyûn'u Ahbar'ir Rıza, c: 2, s: 260.

⁵ Müsned'ül İmam'il Hâdi, s: 317. Tankih'ul Makal, c: 2, s: 90.

⁶ Ehsen'üt Takasim, s: 315, 358, 361, 371.

⁷ Ehsen'üt Takasim, s: 366.

⁸ Rical-i Keşşî, s: 526.

⁹ Müsned'ül İmam'il Hadi, s: 352.

¹⁰ Bihar'ul Envar, c: 50, s: 141. Müsned'ül İmam'il Hadi, s: 123.

bir çok kimseler dördüncü yüzyılda İsfahan'da yaşıyordu.¹ Başka bir rivayette de İmam Hâdi'nin (a.s.), Hamedan'daki vekiline bir mektup yazarak şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Hamedan'daki dostlarıma sizin hakkınızdaki tavsiyelerde bulundum."²

¹ Muhtasarı Tarih-i Dimişk, c: 10, s: 104.

² Rical-i Keşşî, s: 610.

İMAM HASAN ASKERİ
(Aleyhis Selam)

Şiaların on birinci imamı olan İmam Hasan b. Ali Askeri (a.s.), Merhum Küley-ni'nin nakline göre hicri 232 yılının Ramazan veya Rabi'üs Sani ayında dünyaya gelmiş ve 28 yıl yaşamıştır.¹ İbn-i Hallekan, İmam'ın 231 yılının aylarından birinde Perşembe günü dünyaya geldiğini söylemiş ve İmam'ın 232 yılının Rabi'üs Sani ayının altısında dünyaya gelmiş olduğuna dair bir görüşü de nakletmiştir.² Şeyh Müfid ve Sa'd b. Abdullah İmam'ın Rabi'üs Sani ayında dünyaya geldiğini kabul etmişlerdir.³ Mes'udi, O Hazretin 29 yaşında şehid olduğunu söylemiştir.⁴ O halde Mes'udi O Hazretin 231 yılında dünyaya geldiğini kabul etmiş olmalıdır.

Ravilerin çoğunluğunun rivayet ettiğine göre İmam Askeri (a.s.) hicri 260 yılının Rabil'ül Evvel ayının sekizinde dünyadan göçmüştür.⁵ Başka bir görüşe göre de İmam 260 yılının Cümad'el Ula ayında vefat etmiştir.⁶

İmam Hâdi (a.s.) 254 yılında vefat ettiğinden dolayı haliyle Hz. Askeri'nin (a.s.) imamet süresi Şeyh Müfid'in rivayetine göre altı yıl⁷ ve Sa'd b. Abdullah'ın rivayetine göre ise beş yıl ve sekiz aydır.⁸

O Hazretin annesi cariyeye idi fakat adının ne olduğu hususunda muhtelif rivayetler mevcuttur. Bazı kaynaklarda İmam'ın annesinin adı "Hadis" veya "Hadise", diğer bazı kaynaklarda ise adının "Susen" olduğu zikredilmiştir.⁹ Uyûn'ul Mücizat O'nun annesinin sahih adının "Salil" olduğunu belirtmiş ve "O, arif ve salih kimselerden idi" cümlesi ile onu methetmiştir.¹⁰

İmam Askeri'nin (a.s.) lakaplarından "Samit, el-Hadi, er-Rafik, ez-Zeki ve en-Naki" olduğu zikredilmiştir ve bazı tarihçiler "el-Halis" lakabını da İmam'ın lakaplarına eklemişlerdir. Hem İmam Cevad'ın (a.s.) hem de İmam Askeri (a.s.) "İbn-ur Rıza" künyesiyle meşhur olmuşlardır.¹¹ İmam Hâdi (a.s.) ve İmam Askeri (a.s.) da "Askeriye'n" lakabıyla tanınıyorlardı. İmam Askeri'nin (a.s.) yüzüğüne şu iki cümlemin nakşedildiği yazılmıştır: "Sübhone menlehü makalid'üs semavati vel arz"¹² ve "İnnellahe şehidün."¹³

Ahmed b. Übeydullah b. Hakan, İmam Askeri'nin (a.s.) zahiri özelliklerini şöyle vassetmektedir: İmam'ın gözleri siyah, boyu iyi, yüzü güzel ve bedeni tam yerindeydi.¹⁴

HZ. HASAN ASKERİ'NİN (a.s.) İMAMETİ

İmam Hâdi'nin (a.s.) 254 yılında şehid olmasıyla ve İmam'ın kendi nassıyla oğlu

¹ Usul-u Kafi, c: 1, s: 503.

² Vafeyat'ül A'yan, c: 2, s: 94. el-Eimmet'ül İsna Aşer (İbn-i Tulun), s: 113.

³ El-Makalat vel-Fırak, s:102. İrşad (Şeyh Müfid), s: 335.

⁴ Muruc-uz Zaheb, c: 4, s: 112.

⁵ İrşad, s: 335. el-Makalat vel-Fırak, s: 102. Nur'ul Ebsar, s: 168. Kafi, c: 1, s: 503.

⁶ Vafeyat'ül A'yan, c: 2, s: 94.

⁷ İrşad (Şeyh Müfid), s: 335.

⁸ El-Makalat Vel-Fırak, s: 102.

⁹ Kafi, c: 1, s: 503. Kemal-ud Din, c: 2, s: 249. Fusul-ul Muhimme, s: 284. Keşful Gumme, c: 2, s: 402. Nur'ul Ebsar, s: 166.

¹⁰ Bihar-ul Envar, c: 50, s: 238.

¹¹ Menakib (İbn-i Şerh Aşub), c: 4, s: 421. Bihar-ul Envar, c: 50, s: 236. Nur'ul Ebsar, s: 166.

¹² Nur'ul Ebsar, s: 166.

¹³ Bihar'ul Envar, c: 50, s: 238.

¹⁴ Kemal-ud Din, c: 1, s: 40.

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

İmam Askeri (a.s.), İsna Aşeri Şiaların İmamı olarak nasbedildi. İmam Hâdi'nin (a.s.), oğlu Askeri'nin (a.s.) imametiyile ilgili vasiyet ve nassındaki rivayetler Şia'nın hadis ve tarih kitaplarının birçoğunda sık sık görülmektedir.¹ Şialar, kendileri açısından imamet-in doğruluğunu gösteren bu vasiyet ve nassı göz önünde tutarak İmam Askeri'nin (a.s.) imametini kabul ettiler.

Sa'd b. Abdullah'ın naklettiğine göre bir grup Şia, Muhammed b. Ali'yi –kendi babası İmam Hâdi (a.s.) hayattayken vefat etti- çok az bir grup da Cafer b. Ali'yi İmam seçti, bunların dışındaki İmami Şialar Hz. Askeri'nin (a.s.) imametini kabul etti. Cafer b. Ali'ye inananlar "Caferiyye-i Hülles" lakabını aldılar.² Mes'udi, Şia'nın cumhurunun (büyük bir çoğunluğunun) İmam Askeri (a.s.) ve oğlunun imametine inanıp, kabul ettiğini söylemiştir ve bu fırka tarihte "Kat'iyye" lakabıyla tanınmaktadır.³

İMAM ASKERİ (a.s.) SAMİRRA'DA

Şeyh Müfid'in rivayet ettiğine göre, İmam Hâdi (a.s.) on küsur yıl kadar Asker'de (Samirra) Abbasilerin nezareti altında yaşamıştır.⁴ Bu rivayete göre İmam Hâdi (a.s.), oğlu Hz. Askeri (a.s.) ile beraber 243 ya da 244 yıllarında Samirra'ya gelmiş olmalıdır. Fakat İbn-i Hallekan, İmam'ın yirmi yıl dokuz ay Samirra'da kaldığını ve bu yüzden de İmam Hâdi (a.s.) ve oğlu Hz. Askeri (a.s.) "Askeriye'n" diye tanınmışlardır, demiştir.⁵

Kesin olan şu ki, bu iki İmam'ın –o devirde Abbasilerin hilafet merkezi olan- Samirra'ya getirilmeleri, birkaç yönden Memun'un İmam Rıza'yı (a.s.) kendi şehrine getirme siyasetine benzemektedir. Çünkü bu yakınlık, İmam'ın Şialarla olan irtibatını kontrol etmeyi, çeşitli bölgelerde mevcut olup, hükümet için bir tehlike teşkil eden İmam'ın yakın Şialarını tanımayı kolaylaştırdı. İmam bu şehirde yaşadığı sürece birkaç defa zindana atılmasının dışında, o şehrin normal bir yerlisi gibi hareket ediyordu, tabii ki İmam'ın bütün hareketleri hükümet tarafından ihtiyatlı ve dakik bir şekilde inceleniyor ve gözleniyordu. Çünkü İmam Askeri (a.s.) de olmak üzere Şia İmamları yaşadıkları yer hususunda seçenek hakkına sahip olsaydı Medine'yi seçerlerdi. Bu yüzden de İmam'ın uzun bir süre Samirra'da tutulması halife tarafından bir nevi tutuklamadır ve bu başka bir şekilde yorumlanamaz. Şiaların öncelerden beri düzenli ve teşkilatlı bir şekilde faaliyet etmeleri halifeyi tedirgin ediyor ve korkutuyordu, halife bu faaliyetleri kontrol etmek zorunda olduğu için bu mesele üzerinde önemle duruyordu..

Bunun için de İmam'dan, Samirra'da olduğuna dair sürekli olarak bilgi vermesi istenmişti. İmam'ın hizmetçilerinden birinin nakline göre, İmam her Pazartesi ve Perşembe dar'ül hilafeye gitmek zorundaydı.⁶ İmam'ın bu durumu zahirde İmam için bir ihtiram telakki ediliyordu, hakikatte ise halifenin durumları kontrol etmesi için bir vesileydi. Hatta bir defasında halife Sahib-ul Basra'yı görmeye gittiğinde İmam'ı da beraberin-

¹ Gaybet (Tusi), s: 120-122. Keşfü'l Gumme, c: 2, s: 404-407. İrşad (Şeyh Müfid), s: 335. Ravzet'ül Vaizîn, s: 247. Bihar'ul Envar, c: 50, s: 239-246.

² El-Maklat vel-Fırak, s: 101.

³ Muruc-uz Zaheb, c: 4, s: 112.

⁴ İrşad (Şeyh Müfid), s: 334.

⁵ Vafeyat'ül A'yan, c: 2, s: 94-95. Mu cem-ül Büldan, c: 4, s: 134. el-Eimmet'ül İsna Aşer, s: 113.

⁶ Gaybet (Tusi), s: 129. Bazı nüshalarda "Dar'ül Amme" zikredilmiştir ancak ondan da maksat "Dar'ül hilafe"dir.

de götürüyor ve İmam'ın ashabı ise sadece yol boyunca O Hazreti görmeye hazırlanıyorlar.¹ Bu rivayetten iyice anlaşılıyor ki, bir süre kimse doğrudan İmam'ın evinde İmam'la görüşmemiş, buna imkan bulamamıştı.

İsmail b. Muhammed şöyle diyor: İmam'dan para istemek için İmam'ın gelip geçtiği yolun üzerinde oturdum ve İmam yanımdan geçerken mali yardımda bulunmasını istedim.²

Ebu Bekr-i Fahfaki şöyle diyor: Bir iş –İmam'ı görmek- için Samirra'dan hariç olup Ebi Katia b. Davud caddesinde, İmam'ın gelip dar'ul hilafe'ye gitmesini bekledim.³

Muhammed b. Abdül Aziz-i Belhi de, İmam dar'ul amme'ye giderken, O'nunla görüşmek için el-Ganem caddesinde İmam'ın gelmesini beklemiştir.⁴

Muhammed b. Rabi-i Şaybani de şöyle diyor: İmam'ı görmek için Ahmed b. Hu-zayb kapısında oturmuş bekliyordum ve İmam oradan geçerken O'nu gördüm.⁵

Ali b. Cafer, Halebi'den şöyle naklediyor: İmam'ın dar'ul hilafeye gideceği bir gün, Asker'de İmam'ı görmek için biraraya toplandık, tam bu sırada İmam tarafından bize bir mektup geldi. Mektubun mazmunu şöyleydi: "Kimse bana selam etmesin, hatta bana doğru işaret bile etmesin. Çünkü sizin kendiniz de emniyette değilsiniz."⁶

Hükümetin, İmam ile Şiaları arasındaki irtibatı ne derece gözaltında tuttuğu ve kontrol ettiği bu rivayetten çok iyi bir şekilde anlaşılmaktadır. Tabii ki İmam ve Şiaları buldukları her fırsatta birbirleriyle görüşüyorlardı. Şiaların İmam'la kurabileceği en iyi irtibat yollarından biri yazışma idi ve bir çok kaynaklarda da sık sık bununla karşılaşmaktayız.

İMAM'IN SAMİRRA'DAKİ KONUMU

İmam Askeri (a.s.) çok genç bir yaşta olmasına rağmen, yüce ilim ve ahlaki bir üstünlüğe sahip olduğundan, özellikle de Şiaların rehberi olduğundan, Şiaların da ihlasla O'na itikat ettiklerinden ve halkın hiçbir şeyi gözetmeden O'na ihtiramda bulunduğundan dolayı çok meşhur olmuştu. İmam, herkesin yöneldiği ve kendisine teveccüh ettiği bir şahsiyet olduğu için Abbasi hakimiyeti de birkaç yer hariç, zahirde O Hazrete karşı ihtiramda bulunuyor ve saygılı davranıyordu.

O Hazretin yaşantısıyla ilgili bütün kaynakların naklettiği mufassal bir rivayette, gün geçtikçe İmam'ın Samirra'da ilmi azamet ve ehemmiyetinin daha iyi anlaşıldığı belirtilmiştir. Bu rivayet, ehemmiyete şayan bir rivayet olduğu için onun bazı bölümlerini buraya aktarmak istiyoruz.

İhtimalen İmam Askeri (a.s.) ile görüşme şerefi kazanan⁷ ve Şia'nın meşhur alimlerinden olan Sa'd b. Abdullah Eş'ari şöyle diyor:

-İmam'ın rihletinden on sekiz yıl sonra- 228 yılının Şaban ayında Ahmed b. Übey-

¹ Kafi, c: 1, s: 509. İrşad, s: 387. A'lam-ül Vera, s: 370. Keşf'ül Gumme, c: 2, s: 425. el-Harâic vel-Cerayih, c: 1, s: 444. es-Sırat'ül Müstakim, c: 2, s: 208.

² Keşf'ül Gumme, c: 2, s: 413.

³ El-Harâic vel-Cerayih, c: 1, s: 446.

⁴ El-Harâic vel-Cerayih, c: 1, s: 447. Müstedrek'in dipnotu. c: 9, s: 72. İsbat'ül Vasiyyet, s: 243.

⁵ Keşf'ül Gumme, c: 2, s: 425. el-Harâic vel-Cerayih, c: 1, s: 445. Bihar'ul Envar, c: 50, s: 293.

⁶ El-Harâic vel-Cerayih, c: 1, s: 439. es-Sırat'ül Mustakim, c: 1, s: 207.

⁷ Rical-i Necaşi, s: 126.

dullah b. Hakan'ın¹ -ki o günlerde e Kum'un maliyetini almakla görevliydi ve Âl-i Muhammed'e ve de Kum halkına karşı düşmanlık besliyordu- meclisinde oturmuş idik. Samirra'da oturan "Talibi"lerin mezheb ve durumlarından söz açıldı sultanın yanında. Ahmed şöyle dedi: Samirra'da, Hasan b. Ali Askeri (a.s.) gibi vakarlı, iffetli, ne yapacağını bilen, Ehl-i Beyt'inin arasında büyüklükle tanınan, sultanın ve Beni Haşim'in yanında muhterem tutulan ve hatta emirlerden, vezirlerden ve katiplerden bile üstün tutulan birini ne görmüş ve ne de duymuştum. Ben bir gün babamın yanı başında durmuştum ve babam da o gün halk ile görüşmek için oturmuştu. Hizmetçilerden biri gelip "İbn-ur Rıza kapıda bekliyor" dedi. Babam yüksek sesle "Girmesine izin verin" dedi. O Hazret de içeri girdi.. Babam O'nu görünce birkaç adım O'na doğru yürüdü. Hiç kimseye, hatta emirlere ve valilere karşı yapmadığı bu işi İmam'ın karşısında yaptı. İmam'a yaklaşıncı elini O'nun boynuna sarıp yüzünü ve alnını öptü, daha sonra da O'nun elinden tutup kendi yerine oturttu, kendisi de karşısında oturup O'nunla konuşmaya başladı. Konuşurken de -O'na ihtiramen- lakabıyla hitap ederek daima "Babam, anam sana feda olsun..." diyordu.

Geceleyin babamın yanına gittim ve şöyle dedim: "Bu gün onca ihtiram ettiğin ve hatta baba ve anneni bile kendisine feda ettiğin O adam kimdi baba?" "O İbn-ur Rıza ve Rafizilerin imamıdır" dedi ve sustu. Çok kısa bir süre sonra yeniden söze başladı ve şöyle devam etti: "Oğulcuğum, eğer bir gün hilafet Beni Abbas'ın elinden çıkarsa, O'ndan başka bu işi yürütecek layık biri Beni Haşim arasında mevcut değildir. O faziletinden, nefisini tezkiye ettiğinden ve koruduğundan, zühd, ibadet ve güzel ahlakından dolayı hilafet makamına layık biridir. Keşke O'nun babasını görseydin; azametli, akıllı, iyiliksever ve faziletli biriydi O. Bu sözleri duyunca bütün vücudum hışım ve adavet ateşiyle yandı yakıldı ama aynı zamanda O'nu tanımaya daha çok ilgi duydum, buna olan isteğim daha da arttı. Beni Haşim'den, katiplerden, kadılardan, fakihlerden ve hatta normal insanlardan bile O'nun hakkında sorduğumda, O'nu herkesten daha azametli tuttuklarını ve Ehl-i Beyt'indeki diğer şahıslardan daha üstün gördüklerini anladım. Herkes "O Rafizilerin İmam'ıdır" diyordu. Ondan sonra O'nun benim yanımdaki önem ve ehemmiyeti daha da arttı. Çünkü dost ve düşman herkes O'nu iyilikle anıyor ve met-hediyordu.²

Bunu rivayet eden Ehl-i Beyt düşmanlarından biri olmasına rağmen, bu rivayet İmam'ın ahlaki ve içtimai konumunu açıkça ortaya koymaktadır.

İmam Askeri'nin (a.s.) hizmetçisi şöyle diyor: İmam'ın dar'ul hilafeye gittiği günler halk acayip bir coşku ve heyecan gösteriyordu. İmam'ın geçeceği yol, atlarına binmiş kalabalık bir toplulukla doluyordu. İmam'ın geldiğinde ise herkes birden susuyor ve İmam kalabalığının arasından geçerek dar'ul hilafeye giriyordu.³

Bu kalabalığı oluşturanların çoğu İmam'ı görmek için uzaktan yakından Samirra'ya gelen Şialardı. Tabii ki Resulullah'ın (s.a.v.) evlatlarına ilgi ve sevgi duyan diğer insanlar da İmam'ı görmek için O'nun geleceği yolda durup kalabalığı daha bir çoğaltıyordu.

¹ Abbasi Mutamidin veziriydi babası. Kamil (İbn-i Esir), c: 7, s: 235.

² Kafi, c: 1, s: 505. Gaybet (Tusi), s: 131-132. Kemal'ud Din, c: 1, s: 40-41. A'lam'üt Vera, s: 357-359. İrşad, s: 338-340. Keşful Gumme, c: 1, s: 407.

³ Gaybet (Tusi), s: 129.

İMAM'IN TUTUKLANDIĞI DÖNEMLER

Önceden de değindiğimiz gibi İmam Hâdi'nin (a.s.) İmam Asker (a.s.) ile birlikte Mütevekkil tarafından Samirra'ya getirilmesinin kendisi, İmamları ve onların Şialarla olan ilişkilerini kontrol etmek için bir nevi zindani etmekten ibaretti. Bazı durumlarda bu baba ve oğulun tutuklanmasında daha çok şiddet kullanılıyordu. Özellikle düzeni tehdit edebilecek boyuttaki olaylar vuku bulduğunda, bizzat İmam'ın kendisi yakın ashabından bazılarıyla birlikte zindana atılıyordu.

İmam Askeri'nin (a.s.) tutuklanması hususunda bazı rivayetler mevcuttur ancak bazı yönlerden birbirleriyle çelişmektedir. Böyle bir hatanın ortaya çıkmasında bazı sebepler düşünülebilir. Onlardan biri İmam'ın birkaç defa tutuklanmış olması da olabilir, halkın halifelerin adını karıştırmış olması da. Haliyle bu rivayetler bir araya toplandığında ve birbirleriyle kıyaslandığında hakikati ele geçirme olasılığı daha az artıyor.

Bir rivayete göre (halifelikten azledilen ve 255 yılında öldürülen) Mutazz, Kufe'ye gitmek istediğinde İmam Askeri'nin (a.s.) tutuklanmasını emretti ve hizmetçisi Said'i de bu işle görevlendirdi. Eb'ul Haysem b. Sebane bu husustaki endişe ve korkusunu mektupla İmam'a bildiriyor. İmam da onunla cevabında şöyle yazıyor: "Üç gün sonra bir kurtuluş kapısı açılacak ve Mutazz öldürülecektir."¹

Şu kesin ki, İmam Askeri (a.s.) Muhtedi döneminde (225-256) bir süre zindanda kalmıştır. Bundan önce de Şialardan bir grubu zindana atılmışlardı. Şia'nın meşhur şahsiyetlerinden olan ve Ebu Haşim-i Caferi diye tanınan Davud b. Kasım 252 yılında zindana atılmıştı. Onun tutuklanma sebebini Hatib-i Bağdadî, İbn-i Araf'e'den şöyle naklediyor: Konuştuğu bazı sözlerden dolayı zindana atıldı.² Şeyh Tusi'nin naklettiği bir rivayette Ebu Haşim-i Caferi'nin Beni Haşim'den ve başkalarından birkaç kişiyle birlikte tutuklanmasının sebebi, Abdullah b. Muhammed-i Abbasi'nin öldürülmesi olarak zikredilmiştir.³ Bazı rivayetlerde belirtildiği gibi bu zindanın sorumlusu Salih b. Vasif idi ve o 256 yılında Musa b. Bağ'a tarafından öldürüldü.⁴ Bu yüzden ve büyük bir ihtimalle İmam Askeri'nin (a.s.) tutuklanması 255 yılında ve Muhtedi'nin döneminde vuku bulmuştur.

Bir rivayete göre Ebu Haşim Caferi şöyle demiştir: Muhtedi'nin döneminde zindana atıldığım zaman İmam Askeri (a.s.) de zindana getirdiler. Muhtedi'nin 256 yılında ölmesiyle Allah, İmam'ı ölümden kurtardı, çünkü halife O Hazreti öldürmeye kararlıydı.⁵

Bu zindanın iç durumu hakkında şunları biliyoruz:

a) İmam (a.s.) zindana girdiğinde Acem bir kişiye işaret ederek şöyle buyurdu: Eğer bu kişi olmasaydı ne zaman zindandan kurtulacağınızı söyledim. Çünkü o sizi gözetleyerek davranışlarınızı halifeye bildiriyor. Ebu Haşim şöyle diyor: Bir gün biz onu sıkıştırıp, her birimiz hakkında kötü haberler yazıp halifeye vermek istediği mektubu elbisesinden çıkardık.⁶

¹ Keşful Gumme, c: 2, s: 416. El-Haraic vel-Cerayih, c: 1, s: 451.

² Kamus'ur Rical'den naklen, c: 4, s: 59. Sem'ani yanlışlıkla 242 diye yazmıştır.

³ Gaybet (Tusi), s: 136. Bihar'ul Envar, c: 50, s: 306.

⁴ El-Kamil (İbn-i Esir), c: 7, s: 218-219-225.

⁵ Bihar'ul Envar, c: 50, s: 313. Muhec'üd Daavat'tan naklen, s: 343. Gaybet (Tusi), s: 123.

⁶ Nur'ul Ebsar, s: 166. Keşful Gumme, c: 2, s: 432. Bihar'ul Envar, c: 50, s: 245. el-Haraic vel-Cerayih, c: 2, s: 182.

b) İmam'ın zindandaki bizzat zindan bekçilerine karşı tutum ve davranışları öyle bir şekildeydi ki, nitekim onların utanmasına neden oluyordu. İmam Kâzım'ın (a.s.) da bu şekil davrandığı rivayet edilmiştir. Abbasilerin uşaklarından olan ve İmam'ı zindanda tutmakla görevlendirilen Salih b. Vasıf, bazı Abbasiler tarafından İmam'a eziyet etmeye teşvik ediliyor ve o da cevaben şöyle diyordu:

Halkın arasında tanıdığım en kötü iki kişiyi bu iş için görevlendirdim ama onlar İmam Askeri'den (a.s.) öyle etkilendiler ki ibadet etmekte ve namaz kılmakta yüce bir makama ulaştılar.¹

Bazı rivayetler, İmam'ın zindanda daima oruç tuttuğunu bildiriyor.²

İmam (a.s.), 256'dan 279 yılına kadar hilafet eden Mutamid'in döneminde ikinci defa zindana atıldı. Bir rivayette, O Hazretin 259 yılında Mutamid'in zindanda olduğu ve Ali b. Cerir'in de İmam'ın bekçisi olduğu belirtilmiştir. Mutamid'in İmam hakkında sorduğu sorulara Ali b. Cerir şöyle cevap veriyor: Her zaman gündüzleri oruç tutuyor ve geceleri de namaz kılıyor.³

Aynı şekil Sumayri "el-Evsiya" kitabında Mahmudi'den şöyle rivayet etmiştir: Ebu Muhammed-i Askeri (a.s.) Mutamid'in zindandan çıkarken şu ayeti yazmış olduğunu gördüm:

"Allah'ım nurunu ağızlarıyla söndürmek isterler. Kafirler istemese de Allah nurunu tamamlayacaktır."⁴

Şeyh Müfid, Muhammed b. İsmail-i Alevi'den şöyle rivayet etmiştir:

İmam Askeri (a.s.), Ali b. Evtamiş (veya Baremiş)'in bulunduğu zindana getirildi. Bu şahıs Ebu Talib evlatlarının amansız düşmanlarından idi. Ona, İmam hakkında elinden gelen kötülüğü yapması emredildi. Ama o, İmam'la bir süre kaldıktan sonra ayrılma zamanı geldiğinde İmam'ın ilahi azametini herkesten daha iyi tanıyan biri olarak ayrıldı.⁵

Çok büyük bir ihtimalle İmam 259 yılında bu zindana atılmıştı ve bunu teyit eden şahid de aşağıdaki rivayettir.

Keşşi "Rical" kitabında, Muhammed b. İbrahim-i Samerkandi'nin şöyle dediğini rivayet ediyor: Hacca giderken, yolumun üzerinde bulunan doğruluk, salah, takva ve hayırla tanınan Budak Buşencani (Buşencan Herat köylerinden biridir) adındaki arkadaşımına uğrayayım dedim. Onun yanına varıp sohbe başladığımızda Fazl b. Şazan'dan söz açıldı. Budak "O midesinden çok rahatsızdır..." dedi ve şunları da ekledi: "Hac merasimini yerine getirmek için Mekke'ye gittiğimde, değerli ve faziletli bir şeyh olan Muhammed b. İsa el-Abidi'nin yanına gittim. Onun evinde üzgün ve perişan bir halde oturan bir grup gördüm. Bunun sebebini sorunca şöyle dediler: Ebu Muhammed (a.s.) zindana atılmış. (Bunu duyunca oradan çıkıp) Yoluma devam ettim, dönüşümde yine Muhammed b. İsa'ya uğradım. Onu güler yüzlü ve dinç buldum. Bunun sebebini sordum, dedi ki: "İmam serbest bırakıldı". Ben gündüz ve gece (amelleriyle ilgili olan) kitabımı da beraberimde götürüp Samirra'ya gittim. Ebu Muhammed'in (a.s.) huzuruna vardım.

¹ İrşad, s: 334. Keşful Gumme, c: 2, s: 414. Ravzet'ül Vaizin, s: 248.

² Nur'ul Ebsar, s: 168. Fusul'ul Muhimme, s: 286. Kafi, c: 1, s: 512.

³ Bihar'ul Envar, c: 50, s: 413; Muhac'ud Daavat, s: 344'den naklen.

⁴ Saff, 8.

⁵ İrşad, s: 342. Kafi, c: 1, s: 508. Keşful Gumme, c: 2, s: 412.

Kitabı O Hazrete gösterip "Canım sana feda olsun, bu kitaba bakar mısınız?" dedim. İmam kitabın her sayfasına bakarak şöyle buyurdu: "Sahihdir, bununla amel etmek iyidir." Ben "Fazl çok hastadır ve hastalığının sebebinin de sizin O'nun hakkında etmiş olduğunuz dua olduğunu duydum. Duydum ki onun İbrahim'in (a.s.) vasiyyinin Resulullah'ın (a.s.) vasiyyinden üstün gördüğünü size anlatmışlar. Halbuki bu doğru değil, bunu yalanla ona isnat etmişler" dedim. İmam buyurdu: "Evet, Allah Fazl'a rahmet etsin." Budak diyor ki: Ben geri döndüm ve İmam'ın "Allah, Fazl'a rahmet etsin" dediği günlerde Fazl'ın vefat etmiş olduğunu anladım.¹

Meşhur olduğu gibi Fazl b. Şazan'ın 260 H.K. yılında vefat ettiğini kabul edersek, haliyle 259 yılının sonlarında Zilhacce ayından önce İmam'ın zindanda olduğunu da kabullenmeliyiz.

İMAM VE ŞİALARLA İRTİBATI

İmam Rıza (a.s.) Horasan'a geldikten sonra âl-i Ebu Talib seyyidleri çeşitli nedenlerden dolayı İslam ülkesinin muhtelif bölgelerine hicret ettiler. Irak'taki Şialar ve Aleviler üzerindeki baskı arttıkça hicret edenlerin sayısı da arttı. Şialar yaşamlarını sürdürmek için daha emniyetli yerlere hicret etmeye mecbur oldular. Arap toprakları Emevi düşünce tarzı ve ruhiyelerinin sultasında olduğundan, Şialar için emniyetli olamazdı. Doğu, özellikle de İran daha emniyetli idi. Bu yüzden Şiaların büyük bir grubu bu topraklara akın ederek birbirlerinden uzak bir şekilde yaşamaya başladılar. Bunların ilk derecede ihtiyaç duydukları en önemli şey, kendi aralarında irtibat kurmak idi. Çünkü hem hazır imamları vardı ve hem de dini sorularını ve ayrıca içinde bulundukları siyasi ve içtimai sorularını halletmeye, çözüm yolu bulmaya ihtiyaçları vardı. Bu esas doğrultusunda belirli şahısları İmam'ın yanına göndermek ve hac mevsiminde İmam'la irtibat kurmak gibi muhtelif irtibat sistemlerinden yararlandılar. Bu yolla İmam'ın rivayetlerini ve ameli tavsiyelerini ele geçirmede başarı sağladılar.

Altmış yıllık huzur (İmamların hazır bulundukları) dönemine ve Gaybet-i Suğra'nın başlangıcına kadar Şiaların dağınık bir halde yaşamaları, tarihteki şahid ve karinelere kolaylıkla anlaşılmaktadır ve hatta fıkhi hadiselerde bile bununla sık sık karşılaşmaktayız. Burada önce Şiaların o mezkur dönemdeki dağınık bir halde yaşamaları ve daha sonra da onların İmam'la irtibat şekli hakkında bahsedeceğiz. Tabii ki Resulullah'tan (s.a.v.) sonra on iki İmam'ın imametine itikat etme düzeyinde olan Şiaların fikri ve dini irtibatı hususunda bahsedeceğiz sadece. Sadece Ehl-i Beyt'i genel anlamında seven kişiler hakkında bahsetmeyeceğiz. Bu iki grup arasındaki fark İmam Askeri'den (a.s.) nakledilen bir rivayette dakik olarak belirtilmiştir.²

Şialardan bir çoğunun yaşadığı ve İmam'la irtibat hususunda da en önemli yerlerden biri Nişabur'dur. Genelde İran'ın doğusu, İmamların ashabından bazısının ve de üçüncü ve dördüncü yüzyılda yaşayan meşhur Şia alimlerinin adının, o yerin tarihinde görülen bölgelerdendir. Bunun en bariz örneklerinden biri, İmamların ashabları ve Şia alimleri arasında büyük bir yer ve değeri olan Fazl b. Şazan'dır. Nişabur'un yanı sıra Semerkand, Beyhak ve Tus da Şiaların yerleştikleri yerlerden sayılmaktadır. Beyhak halkının çoğun-

¹ Rical-i Keşşi, s: 537-538. Rivayet 1023.

² El-Harâic vel-Cerayih, c: 2, s: 684.

luğunu Şialar oluşturmaktadır. Bu şekil bir dağınıklık –ki onun benzeri diğer bölgelerde de mevcuttu-, Şiiliği yaymak veya en azından mevcut bulundukları durumu korumak için düzenli ve çok hassas bir irtibat sistemi gerektirmekteydi. Bu sistem, İmamlar tarafından vekillerin tayin edilmesiyle şekilleniyordu. İmam ile vekilleri arasında doğan irtibat –bizzat yazışma şeklinde- dini ve siyasi açıdan gerekli olan tavsiyelerin bildirilmesine çalışılıyordu. İmam Askeri (a.s.) de bu metotla faaliyetini sürdürmüş ve bunu daha bir genişletmeye çalışmıştı. Parlak bir ilmî geçmişe sahip olan, önceki İmamlarla veya O Hazretin kendisiyle sağlam bir irtibatı olan ve de hadisi açıdan Şialar arasında muteber ve saygın olan kimseler vekil olarak seçiliyorlardı.

İlmi, kültürel ve de iktisadi açıdan merkezîyetli diğer bölgelerden çok daha güçlü olan Nişabur, Horasan için büyük bir önem taşımaktaydı. İmam'ın bu şehirdeki vekili, aşağıdaki rivayette de belirtildiği gibi İbrahim b. Abduh idi. Burada bu sistemin önemini ve bu sistemle gerçekleştirilen işlerin ehemmiyetini belirtmek için bu vekaletle ilgili İmam'ın mektuplarını kısaca gözden geçireceğiz.

İmam Askeri (a.s.), Abdullah b. Hamdveyh'e yazdığı mektupta şöyle buyurmuştur:

"Ben, İbrahim b. Abduh'u sizler için vekil nasbettim, o şehrin ve etraf bölgelerin ahalişi bizim için farz olan haklarımızı ona versinler. Ben onu oradaki dostlarıma emin tayin ettim. Takvalı olun, haklarımızı ona vermekte dikkatli olun. Hakları vermeme de veya geciktirmede hiçbir mazeret kabul edilmez."¹

Bu mektuptan anlaşılıyor ki İbrahim'in vekalet ve faaliyet alanı o bölgenin tümünü ve hatta Abdullah b. Hamdveyh-i Beyhaki'nin bölgesini –ihtimalen Abdullah'ın bölgesi Beyhak- idi kapsamaktaydı. Zahirin bazı Şialar İbrahim hakkında yazılan o mektuptaki yazının İmam'ın yazısı olduğu hususunda şüpheye düştüler. Bu yüzden İmam aşağıdaki mektubu yazdı:

"İbrahim'in benim tarafımdan tayin edilen vekil olduğunu ve oradaki dostlarımdan benim haklarımı almakla görevlendirildiğini belirten mektubu ben kendim, kendi yazımla yazdım. Ben onu kendi şehrinde hak üzere nasbetmiş bulunuyorum. Allah'tan sakının ve benim haklarımı ona ödeyin. Bu hususta tam ve kamil olarak benim tarafımdan izinlidir."²

İmam'ın İbrahim b. Abduh hakkındaki mektubu, O Hazretin yazmış olduğu en uzun mektuplardan biridir. İmam, o mektubu İshak b. İsmail-i Nişaburi'ye göndermiştir. Bu mektup ahlaki nasihatlerle ve çok değeri tavsiyelerle doludur. İmam (a.s.) mektubuna başlarken vasiyeler yoluyla ilahi hidayetin önemi hususunda ve hidayet imamlarının ilahi ilim kapıları olduğu hakkında uzun bir mukaddime işledikten sonra "Bugün dininizi tamamladım, ikmal ettim" ayetine değiniyor ve halkı hidayete kavuşturmak için Allah'ın O'nları seçmekle halka minnet koyduğuna istidlâl ediyor. İmam (a.s.) halkın masum imamlara ödemesi gereken hakları da şöyle belirtiyor: "İbrahim b. Abduh benim tarafımdan tayin edilmiştir. Ey İshak, sen de benim İbrahim b. Abduh'a gönderdiğim elçimsin, ki benim Muhammed b. Musa'ya yazmış olduğum mektuptaki şeylere amel etsin. Aynı şekilde senin kendin ve senin şehrinde yaşayan kimseler o mektubun içeriğine uymakla görevlisiniz. Selam olsun İbrahim'e, sana ve bütün dostlarımıza. Bu mektubu

¹ Rical-i Keşşi, s: 580.

² Rical-i Keşşi, s: 580.

okuyanlar ve senin şehrinde olup inhirafa düşmeyen kimseler bizim haklarımızı İbrahim'e ödemelidirler ki, o da onları Razi'ye iletir; budur benim emrim. Ey İshak, güvendiğim Bilali'ye, Mahmudi'ye ve Bağdat'a gittiğinde benim itimat ettiğim ve benim vekilim olup o şehirde bizim dostlarımızdan para toplayan Dehkan'a¹ ve de gördüğün dostlarımıza benim bu mektubumu oku ve eğer onun nüshasını almak isterlerse hiçbir mahzuru yoktur. Bu mektubu, sizin muhalifiniz olan şeytandan başka kimseden gizleme. Ömeri'yi görmedikçe şehirden ayrılma, çünkü dostlarımızdan bize gelen her şey birkaç vasıttan sonra onun eline geçiyor ve o da bize ulaştırıyor."²

Vekalet sistemi hakkında bu mektuptan çok önemli noktalar anlaşılmaktadır. Onun mevzusu bizzat Şiaları, mali farzları ödeme hususunda yönlendirmektedir ve bu da onların korunmasında esasi bir zarurettir. Ayrıca bu mektupta göze çarpan başka bir husus da vekillerin konumunu sağlamlaştırmak için onların tanıtılmasının ve tam güvenilir, itimat edilir şahıslar olduğunun mektupta belirtilmesidir. Ayrıca şu da anlaşıyor ki, bölgelerdeki vekiller arasında bir zincirleme vardı, yani İmam'ın mali hukuku önce o vekil yoluyla asıl vekile ve asıl vekil yoluyla da İmam'a ulaştırılıyordu. Başka bir nokta da şu ki, bazen Şialar bazı şahısların vekaletleri hakkında şüpheye düşüyorlardı ve böyle durumlarda İmam (a.s.) bu şüpheleri gidermek için başka mektuplar göndermek mecburiyetindeydi.

İşte bu bağları oluşturmak ve onları korumak, Şia'nın kültürel ve sosyal alandaki hayatını ihya etti ve teşkilatlarında zaaf çıkmasına ve neticede de Ehl-i Sünnet toplumunda eriyip yok olmasına engel oldu. Zaaf neticesinde toplumda eriyip yok olmak, her azınlığın yüzyüze olduğu bir tehlikedir. Bir zamanlar Abbasiler ve uzun bir süre de İsmaililer buna benzer bir sistem uygulamışlardı. Şia, bu sistemi hayata geçirmek ve uygulamakla kendisine yönelen ve mevcudiyetini tehdit eden tehlikeleri kendinden uzaklaştırarak varlığını korudu. Ayrıca böyle bir dakik irtibat sistemini uygulamak sayesinde gerekli bilgi ve görüş bütün toplumlardaki Şiilere kolaylıkla iletiliyor ve onların bekasını garantiye alıyordu. Keşş ve Samerkant gibi yerler İmamların yaşadığı merkezlerden çok uzak olmalarına rağmen, Şia alimlerinin büyük bir bölümü oradan yetişmiş ve faaliyete başlamışlardır. Belirtildiği gibi Şiaların bu dağınıklığından kaynaklanan bazı sorunlar hidayet İmamlarının elçilerinin taşıdıkları çok faydalı mektupları ve zamanında müdahaleleri neticesinde çok iyi bir şekilde çözümleniyordu. Bu dönemde mektup yoluyla irtibat çok yaygın olup haberleşmenin en gelişmiş şekli olarak nitelendiriliyordu. Gerçi emniyeti vb. açıdan bu mektuplardan bir eser kalmıyordu, ancak yine de elimizde bulunan bunca mektup, yazışma yoluyla irtibatın çok yaygın olduğunu göstermektedir.

Eb'ul Edyan şöyle diyor: Ben İmam Askeri'nin (a.s.) hizmetçisiydim. Benim işim İmam'ın mektuplarını bir çok şehirlere götürmek idi. Son defasında İmam'ın bir mektubunu götürdüğümde İmam hasta idi. O Hazret mektubu bana verip buyurdu: "Bunu Medain'e götür. On beş gün sonra döndüğünde beni gusül edilirken ve kefen giydirilirken göreceksin." Ben mektubu götürdüm, döndüğümde İmam'ın bana buyurmuş olduğu söz

¹ Bu şahıs daha sonraları hırs ve tamahından ve diğer inhiraflardan dolayı İmam tarafından azledilerek reddedildi.

² Rical-i Keşş, s: 575, hadis: 1088.A'yan'uş Şia, c: 4, s: 188, cüz: 2, Tuhaful Ukul'dan naklen. Maadin-ül Hikme, c: 2, s: 262-266. Bihar'ül Envar, c: 50, s: 319-323.

gerçekleşmişti.¹

İmam'ın mektupları götürüp getirmek için özel bir elçisi olduğu bu rivayetten anlaşılmaktadır.

Muhammed b. Hüseyin b. İbad şöyle diyor: Ebu Muhammed Hasan b. Ali Askeri (a.s.) 260 hicri yılının Rabiül evvel ayının sekizinde Cuma günü tam 29 yaşında sabah namazı kılarken dünyadan göçtü. İmam (a.s.) o gece Medine'ye gönderilecek bir çok mektup yazmıştı.² İmam Askeri'nin (a.s.) Kum ve Abeh (Aveh) halkına yazmış olduğu mektup elimizde mevcuttur.³ İbn-i Şehr Aşub'un yazdığına göre İmam Askeri (a.s.), Ali b. Hüseyin b. Babeveyh'e bir mektup yazmıştır. İbn-i Babaveyh'in 329 yılında öldüğünü nazara aldığımızda bunun, çok zayıf bir ihtimal olduğu ortaya çıkar. Ancak İbn-i Babeveyh, Hüseyin b. Revh vasıtasıyla İmam Zaman (a.s.) ile yazışma yoluyla irtibat kurmuştu.⁴

İmam ile dostları arasındaki irtibatın bir başka şekli de Şiaların bazı şahısları İmam'ın huzuruna göndermekle O Hazretle direkt irtibatlarıydı. Cafer b. Şerif-i Cürcani'den şöyle nakledilmiştir:

Ben, bir yıl Allah'ın evini ziyarete müşerref oldum. Dostların benimle gönderdikleri malları İmam'a vermek için Samirra'ya gidip O Hazretin huzuruna vardım. Onları kime vermem gerektiğini sormadan İmam şöyle buyurdu: "Beraberinde getirdiklerini hadimim Mübarek'e teslim et."⁵

Başka bir rivayet de şöyledir: Âl-i Ebu Talib'den biri para kazanmak için Cebel bölgesine gitti. Halevan'da onu biri gördü ve ona sordu: "Nereden geliyorsun?" "Samirra'dan geliyorum" dedi. "Samirra'da filanın evini tanıyor musun?" diye sordu. "Evet tanıyorum" dedi. "Hasan b. Ali'den bir haberin var mı?" diye sordu ona. "Hayır, habirim yok" dedi. "Ne için gelmişsin?" dedi. "Para kazanmak için" cevabını verdi. "Beni Samirra'ya, Hasan b. Ali'nin (a.s.) yanına götürürsen, sana elli dinar veririm" dedi. O da parayı alıp onunla birlikte İmam Askeri'nin (a.s.) yanına geldi. O şahıs dört bin dinar İmam'a takdim etti.⁶

İmam'ın vekillerinden bir başkası da –Ahvaz'da yaşayan- İbrahim b. Mehziyar-i Ahvazi idi.⁷

Kum, Şiaların büyük bir bölümünün yaşadığı en asil bir şehir idi. İmam Sadık'ın (a.s.) zamanından beri devamlı ve düzenli olarak masum İmamlarla irtibatta idi, oranın Şiaları, İmam Askeri (a.s.) ile irtibatta olan Kum'daki Şii şahsiyetlerden biri Ahmed b. İshak b. Abdullah Eş'ari idi. Necaşi onun, Kumlular ile İmam arasında vasıta olduğunu ve Ebu Muhammed Askeri'nin (a.s.) en yakın ashabından biri olduğunu söylemiştir.⁸ İmam (a.s.), Ahmed b. İshak b. Abdullah Eş'ari'ye olan itimadını açıkça dile getirmiştir.⁹ Başkaları onun İmam'ın vekili olduğuna tasrih etmişlerdir.¹

¹ Bihar'ul Envar, c: 50, s: 332. Kemal'üd Din, c: 2, s: 149'dan naklen.

² Bihar'ul Envar, c: 50, s: 331. Kemal'üd Din, c: 2, s: 149-150'den naklen.

³ Menakib, c: 4, s: 425. Bihar'ul Envar, c: 50, s: 317.

⁴ Rical-i Necaşi, s: 184.

⁵ Keşful Gumme, c: 2, s: 427.

⁶ Keşful Gumme, c: 2, s: 426.

⁷ Kamus'ur Rical, "Kum baskısı", Yayınlayan: İntişarat-i İslami, c: 1, s: 316.

⁸ Rical-i Necaşi, s: 66. Fihrist (Tusi), s: 26.

⁹ Rical-i Keşşi, s: 557, Hadis: 1053.

İmam'ın (a.s.) en önemli vekillerinden biri olup daha sonraları Hz. Bakiyyetullah'ın (a.s.) özel naip ve vekilliğine nasbedilen vekillerden biri Samman diye meşhur olan Osman b. Said'dir. O, İmam Hâdi (a.s.) ve İmam Askeri (a.s.) tarafından vekil seçilmişti. Şeyh Tusi buna değinerek "Samman" diye adlandırılması hususunda şöyle yazıyor:

"O yağ ticaretiyle uğraşıyordu ve böylece de asıl işini (vekalet) kamufle ediyordu. Şialar ona para verdiklerinde o, paraları yağ kutusuna yerleştirerek gizlice Ebu Muhammed Askeri'ye (a.s.) gönderiyordu.²

Önceden de naklettiğimiz bir rivayette belirtildiği gibi Osman b. Said, vekillerin zincirleme sırasının başında bulunuyordu. İmam'a iletilmesi gereken konular ve mallar onun vasıtasıyla İmam'a iletiliyordu.³ İmam Hâdi (a.s.) ve İmam Askeri (a.s.), ona itimat ettiklerini defalarca dile getirmişlerdir.⁴ Yemen Şialarından bir grubu O Hazreti ziyaret etmek ve de beraberinde getirdikleri malları ödemek için Samirra'ya gelmişlerdi. İmam (a.s.), onların getirdikleri malları teslim almak için Osman b. Said'i onların yanına gönderdi.⁵

İmamların vekillerinden bazıları Şiaların, İmam'a iletilmesi için onlara verdikleri mallar hakkında vesveseye kapılarak hıyanet ediyorlardı ve bundan dolayı da İmam tarafından lanetliyor ve görevden alınıyordu. Bu meselede çok üzücüydü. Bazı vekiller, bir İmam dünyadan göçtüktan sonra O'nun öldüğünü inkar ediyorlardı ve bunu da bahane ederek yanlarında toplanan malları sonraki İmam'a vermekten kaçınıyorlardı. İşte Şialar arasında ortaya çıkan "Vakf" (bir İmam'da durarak bir sonraki İmam'ın imametini kabul etmek) meselesinin en önemli kökenlerinden birini teşkil etmekteydi, söylenebilir.

Dehkan diye meşhur olan Ürvet İbn-i Yahya –ki İmam'ın İshak b. İsmail-i Nişaburi'ye yazmış olduğu mektupta Yahya'nın itimat edilir biri olduğu belirtilmiştir o. İmam'ın Bağdat'taki vekillerinden idi.- İmam Hâdi (a.s.) ve İmam Askeri'ye (a.s.) isnat ettiği yalanlardan dolayı İmam Askeri (a.s.) tarafından telin edildi ve görevinden uzaklaştırıldı. O Hazret, bütün Şiaların ona lanet ve beddua etmelerini ve ondan uzak durmalarını emretti. Çünkü o, İmam'ın hazinedarı olarak görevini kötüye kullanmış ve kendisi için hazineden mal çıkarmıştı.⁶

Bu gibi hususlar hakkında İmam'ın yazmış olduğu mektuplar şaşılacak bir hızla Şiaların arasında yayılıyordu ve böylece onların hepsi mektubun içeriğinden haberdar oluyorlardı ve bunun ardından da İmam'ın nazarında olan şahıs Şia toplumundan uzaklaştırılıyordu. –Ömrünü İmamların huzurunda geçiren ancak sonraları İmam Askeri (a.s.) ile olan irtibatından bazı sorunlar çıkan- Ahmed b. Hilal aleyhinde de İmam Askeri (a.s.) tarafından bazı mektuplar yazıldı. İmam (a.s.) Irak'taki vekillerine şöyle yazdı: "Kendisini beğenen sufiden kaçının"⁷ bazıları, Ahmed hususundaki derin itimatlarından dolayı

¹ Tankih'ül Makal, c: 1, s: 50. Rabi'üş Şia'dan naklen.

² Gaybet (Tusi), s: 214-215.

³ Rical-i Keşşi, s: 575, Hadis: 1088.

⁴ Gaybet (Tusi), s: 215.

⁵ Gaybet (Tusi), s: 216.

⁶ Rical-i Keşşi, s: 573, Hadis: 1086.

⁷ Rical-i Keşşi, s: 535-536, Hadis: 1020. Tankih'ül Makal, c: 1, s: 99-100. Rical-i Necaşi, s: 60. Gaybet (Tusi), s: 214.

mektup hakkında şüpheye düştüler. İmam bunun ardından, Şialarına daha mufassal bir mektup yazarak O'nun emirlerine itimat etmediğini ve İmam'ın görüşü karşısında kendi görüşüne amel ettiğini mektupta belirtti ve mektubunu, ömrünü İmam'ın huzurunda ve hizmetinde geçiren Dehkan'ı görevinden almak ve reddetmekle noktaladı.¹

Aynı şekilde İmam (a.s.), sebepsiz yere vekillerin işine müdahale eden –mesela- onların mali ödemelerini eleştiren kimseleri serzeniş ediyor ve onları, kendilerini ilgilen-dirmeyen konulara müdahale etmekten sakındırıyordu.²

Böylece vekalet sistemi, İmam ile Şiiler arasında irtibat kurma ve bilhassa şer'i vü-cuatın alınma hususunda –ki o vücuhatın büyük bir bölümü, bakıma muhtaç Şiiler için masraf ediliyordu- beklenen semereyi verdi. İmam'ın yaşam tarihiyle ilgili olan kitap-larda bu gibi yardımlara defalarca değinilmiştir.

Vakifiye, Gulat ve diğer inhirafî düşüncelerin, özellikle de İmam'ın yaşadığı yerden uzak şehirlerde yaşayan Şiaları etkisi altına alması, vekalet yoluyla kontrol altına alını-yor ve defediliyordu. İşte bu da Şiinin kültürel asaletinin korunmasında ve Şiaların, onların inhirafî düşüncelerine bulaşmalarının önlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

İMAM'IN ASHABI VE ŞİA'NIN KÜLTÜREL MİRASININ KORUNMASI

Hadis kitaplarının tertip ve telifinin, İmamların ashapları arasında çok eski bir geç-mişi vardır. Bilhassa İmam Sadık'ın (a.s.) döneminden sonra Şia toplumundaki bir çok kişiler, Ehl-i Bey'tin düşünce ve görüşlerini uzak ve yakın ülkelerde yaşayan Şialara aktarmak için zamanlarının büyük bir bölümünü masum imamlardan nakledilen rivayet-leri bir araya toplamaya ayırdılar. Zamanın geçmesiyle bu müelliflerin sayısı da arttı ve böylece de daha mufassal ve daha çok kitaplar telif edildi. Telif işi bizzat İmam Askeri (a.s.) döneminde daha geniş bir şekilde takip edildi ve Şia'nın hadisî mirasının korun-masında bunun büyük bir payı vardı. İmam Askeri'nin (a.s.) telif işiyle uğraşan ashabın-dan biri Hüseyin b. Eşkeb-i Samerkandi idi. Hüseyin, Kum'da Hz. Masuma (aleyha se-lam)'ın türbesiyle ilgili meselelerin sorumlusuydu ve daha sonra Semerkand'a gidip ora-ya yerleşti. Necaşi, onun telif ettiği kitapları sıralamıştır, onların arasında "er-Reddû Ala-z Zeyd" kitabı da göze çarpmaktadır.³ Zeydilerin bu dönemdeki faaliyetleri ve pey-derpey gerçekleştirdiği kıyamlar göz önünde bulundurulduğunda, bazı Şiaların onların etkisi altında kalma ihtimali mevcut idi. Bu yüzden, genellikle masum İmamlardan nak-ledilen rivayetleri ve diğer delilleri içeren bu gibi kitaplar tedvin ediliyordu. Böylece de inhirafî düşünceler iyi bir şekilde kontrol altında tutuluyordu.

Ahmed b. Muhammed b. Halid, İmam Hâdi (a.s.) ile muasır Şialardan ve O Hazre-tin ashaplarından. Onun telif ettiği "el-Mahasin" adındaki kitabı bir ansiklopedi şekli-ni aldı ve fıkıh, ahlak, tefsir vb. dini maarifin tümünü içermiştir.⁴ İmam Askeri'nin (a.s.) ashabından olan Hasan b. Musa el-Hişam'ın da bazı telifleri vardır ve "er-Redd'ü Ala'l

¹ Rical-i Keşşi, s: 535-536.

² Gaybet (Tusi), s: 213. Bihar'ul Envar, c: 50, s: 306.

³ Rical-i Necaşi, s: 33.

⁴ Rical-i Necaşi, s: 55-56.

Vakife" onlardan biridir.¹ Vakife'nin o zaman icad ettiği sorunlar ve zorluklar göz önünde bulundurulduğunda bu kitabın ehemmiyeti iyi bir şekilde anlaşılır. Fırkalara yazılan reddiye kitapları ve fıkhi meseleler hakkındaki kitapların dışında, bazen tarih hakkında da bazı kitaplar telif ediliyordu. İmam Askeri'nin (a.s.) ashabından olan Muhammed b. Ali b. Hamza "Makatil'üt Talibiyyin" adında bir kitap yazmıştır.² Ali b. Hasan b. Ali Füzal, Fatehi mezhebi olmasına rağmen, İmam Askeri'nin (a.s.) itimat ettiği biriydi ve bu şahıs bir çok kitaplar yazmıştır.³ Ayaşi onun hakkında şöyle yazıyor: İmamların her konu hakkında yazmış olduğu her kitap onun yanında mevcut idi.⁴ Bu rivayet bizzat İmamların rivayetlerinin ve hatta mektuplarının ashabının elinde bulunduğu tekid etmiş ve takdire şayan ilmi bir hareketlenmenin alameti olup, kendisi de Şiiliğin asıl dayanağı olarak bilinmektedir. Bu döneme kadar telif edilen "Usul"lar, ashabın tedvin ettiği bu kitaplardan yararlanılarak ortaya çıkan Usul-u Kafi vb. gibi daha büyük hadis kitaplarının temellerini oluşturdu. Bazen ashab bazı kitaplar (usul-u evveliye) hakkında İmamların görüşünü soruyorlardı. Önceden de naklettiğimiz bir rivayette, Budak Buşencani, gündüz ve gece amelleri hakkında telif ettiği kitabı İmam Askeri'ye (a.s.) takdim ederek o kitap hakkında Hazretin görüşünü sormuştu.⁵ İmam Askeri'nin (a.s.) bazı ashabı da ilmi konularla ilgili kitaplar telif etmişti. Necaşi, Ahmed b. İbrahim b. İsmail'in İmam Askeri'nin (a.s.) en yakın ashabından biri olduğuna değindikten sonra onun telif etmiş olduğu kitapları sayarken coğrafya hakkında yazmış olduğu "Esmaul Cibal vel-Miyah vel-Evdiye"⁶ adındaki kitabı da zikretmiştir.

İMAM ASKERİ (a.s.) VE YAKUB İBN-İ İSHAK-I KİNDİ

İbn-i Şehr Aşub, Eb'ul Kasım-ı Kufi'nin telif ettiği "et-Tebdil (vet-Tahrif)"⁷ kitabından şöyle rivayet etmiştir.

Kendi asrının arap filozofu olan Yakub b. İshak-ı Kindi (185 doğumlu ve ölümü takriben 252), Kur'an'daki çelişkiler (kendi görüşünce) hakkında bir kitap yazmaya başladı ve bu hususta da kimseye haber vermedi. Bir gün onun öğrencilerinden biri İmam Askeri'nin (a.s.) huzuruna geldi. İmam ona şöyle buyurdu: Üstadınızı Kur'an hakkında yaptığı işten engelleyecek, caydıracak biri yok mu sizin aranızda? O şöyle cevap verdi: Biz onun öğrencisiyiz, bu konu veya başka bir konu hakkında ona nasıl itiraz edebiliriz? İmam buyurdu: Eğer sana bir şey söylersem, onu Kindi'ye söyler misin? "Evet söyleyim" dedi. İmam buyurdu: Onun yanına git ve Kur'an maksadı, sizin anladığınız manaların dışında bir şey olamaz mı? diye sor ona. Üstadın düşünce ve anlayış ehli olduğundan "Olabilir" diyecektir. Daha sonra şöyle dedi: Belki de Kur'an'ın maksadı senin anladığın şeyler değildir ve daha başka manalar kastetmiştir ve sen de bunun mümkün olabileceğini kabul ediyorsun. Adam, Kindi'nin yanına gelip İmam'ın sözlerini anlattı. Kindi, bu meselenin muhtemel ve aklen de doğru olduğunu görünce şöyle dedi: Yemin ederim ki,

¹ Rical-i Necaşi, s: 31.

² Rical-i Necaşi, s: 245.

³ Rical-i Tusi, s: 433. Rical-i Necaşi, s: 182.

⁴ Rical-i Keşşi, s: 530, Hadis: 1014.

⁵ Rical-i Keşşi, s: 538, Hadis: 1023.

⁶ Rical-i Necaşi, s: 67-68.

⁷ Ez-Zaria, c: 3, s: 311.

bu senin sözün değil. Adam şöyle dedi: Bunlar Ebu Muhammed Askeri'nin (a.s.) sözüdür. Kindi dedi ki: Şimdi O'nun yanına gideceğim ve bu söz o aileden başkasından olmaz. Daha sonra bir ateş yükseldi ve onun yazdıklarının tümünü yok etti.¹

Bu rivayet sadece İbn-i Şehr Aşub tarikiyle nakledilmiştir ve onun ravisi Eb'ul Kasım-ı Kufi itimat edilir biri değildir. Bazıları demişler ki, bu rivayetin siyak ve akışı öyle bir şekildedir ki Kindi'yi İslam'a inanmamak derecesine getirmiştir, bu da onun reva değildir. Ayrıca bu rivayetin doğruluğunu tekid eden bir delil de elimizde mevcut değildir.² Buna ilaveten de eğer Kindi 252 yılında ölmüş ise, onun zamanında İmam Askeri (a.s.) Şiaların imamı olarak sahnede değildi.

Yukarıdaki eleştirilere (ihtimal şeklinde) şöyle cevap verilebilir:

a) Kindi'nin 252 yılında ölmüş olması ihtimale dayanmaktadır ve ölüm tarihi hakkında gereken titizlik gösterilmemiştir ve haliyle Kindi'nin, belirtilen tarihten birkaç yıl sonra ölmüş olması mümkündür.

b) İmam Askeri (a.s.), bu sözleri imametinden önce de Kindi'ye söylemiş olabilir; illa da imameti döneminde söylemiş olmasına ne gerek var?

c) Bu rivayet Kindi'nin İslam'a inanmamış olmasını da göstermez. Çünkü Kindi, aşırı derecede akıl eğilimli olmasından dolayı içinde bazı sorunlar yaratmış olabilir, işte bunun için de kimseyi haberdar etmemiş. Ayrıca Kindi düzeyinde olan çoğu kimse-lerin bu gibi sorunlarla karşılaşabileceği tamamen tabii bir şeydir. Eb'ul Kasım-ı Kufi itimat edilmeyen biri olabilir, fakat rivayetin doğruluğuna –mahdut bir şekilde ve en azından ayetlerin manasını anlamada Kindi'nin tevile başvurduğunu gösteren- bir teyit bulunabilir. Gerçi bu müeyyid direkt olarak rivayeti teyit etmez.

Hanri Tumas, Kindi hakkında şöyle yazmış:

"Kindi şöyle diyor: Eğer felsefe, eşyaların hakikatlerini bilmek ise, bu surette din ile felsefe arasında bir çelişki olmaz... Felsefe hakikattir, din ise hakikati bilmek, tanımaktır. O halde dini hakikatlere isyan eden biri nasıl kafir biliniyorsa, felsefeyi inkar eden de hakikati inkar ettiğinden dolayı kafir sayılır. Ama bunlarla birlikte felsefi düşüncelerle Kur'an ayetleri arasında bir takım çelişkiler mevcuttur. Bu çelişkileri nasıl halletmek, çözümlemek gerekir? Kindi bu sorunun çözülmesi için bir teklif, bir çözüm yolu getiriyor ve o da "tevil"dir. Kindi'nin inancına göre arapça kelimelerin bir hakiki, bir de mecazi anlamı vardır; bu yüzden bir çok yerlerde Kur'an ayetlerini, onların mecazi anlamlarıyla tevil etmek lazım. Bu surette felsefi düşüncelerle dini düşünce arasında ihtilaf ve çelişki baki kalmayacaktır.³

Hanri Tumas bu sözü, Kufi'nin rivayetinde İmam tarafından Kindi'ye gönderilen mesajın aynısıdır. Bu zımnî teyit, çok önem taşıyan asıl meselenin ispatında yardımcı ve faydalı olabilir.

İMAM ASKERİ'YE (a.s.) NİSBET VERİLEN KİTAPLAR

a) Tefsir: Hamd suresinin tamamının ve Bakara suresinin bir kısmının tefsirini içeren bir tefsir kitabı İmam Askeri'ye (a.s.) nispet verilmiştir. Bu kitap ilmi mahfillerde

¹ Menakib (İbn-i Şehr Aşub), c: 4, s: 424. Bihar'ül Envar, c: 50, s: 311.

² Gaybet-i Süğra Tarihi (Seyid Muhammed Sadr), s: 195-196.

³ Hanri Tumas Felsefesinin Büyükleri (Müt: Feridun Badrei), Tahran baskısı, s: 327-328.

konu edildiğinden beri, dördüncü yüzyıldan bugüne kadar çeşitli şekillerde yorumlanmıştır.

Bazıları onu İmam'ın kitabı bilip bazı hadisler de ondan nakletmişler ve diğer bazıları onun uydurma olduğunu ve ilmi bir itibarı olmadığını söylemişler. Bu yorumların bir kısmı kitabın senedine dayanmaktadır. Çünkü Yusuf b. Muhammed b. Ziyad ve Muhammed b. Seyyar adında iki kişi onun rivayetlerinde esas alınmışlardır. Bu iki kişiyle Şeyh Saduk arasında vasıta ise Muhammed b. Kasım-ı Ester Abadi'dir. Gerçi İbn-i Şehr Aşub'un rivayetine göre bu tefsiri rivayet edenler arasında Hasan b. Halid-i Berki de vardır.¹ Halid b. Hasan dışındaki şahısların hüviyetinde mevcut olan İbham ve eleştirilere ilaveten, senedin keyfiyetinde, yani bu iki şahsın kendileri mi kitabı rivayet etmişler, yoksa onların babaları mı onun ravisidirler gibi müphem konular, kitabın İmam Askeri'ye (a.s.) nispet verilmesinde bazı kuşkular yaratmakta ve bu nispetin doğruluğunu sarsmaktadır.² Bazı alimler bu şüphe ve eleştirilere cevap vermişlerdir.

Bu kitaba yöneltilen bir başka eleştiri de içerik açısından gerçekten eleştirilebilir ve hatta bazen İmam'a isnat edilemeyecek kadar hurafelerle karışık rivayetlerin o kitapta mevcut olmasıdır. Allame Tusteri bu gibi hususların kırk tanesine değinmiştir.³ İbn-ül Gazairi, Allame Hilli, Allame Belaği ve Ayetullah Hoi muhalifler (kitabın İmam'a ait olmadığını söyleyenler) arasında yer almışlardır.

Bunların karşısında başka bir grup kitabın İmam'a isnat edilmesine muvafıktırlar. Şeyh Saduk, "el-İhticac" kitabının müellifi Tabersi, Kereki, Birinci ve İkinci Meclisi ve Şeyh Hürri Amili de onlardan bazılarıdır.⁴

Bazı alimler de orta yolu seçmiş ve görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir: Bu tefsir de diğer kitaplar gibi eleştirilebilir, ancak sahih rivayetleri kabul edilir. Allame Belaği bir risalesinde onu eleştirerek, bu tefsir kitabını itibardan düşüren hususları sıralamıştır.⁵

Ali b. İbrahim-i Kummi ve Muhammed b. Mes'ud-i Ayaşi'in kendi tefsirlerinde bu tefsir kitabından bir rivayet nakletmemeleri dikkat çekmektedir. Bu da bu tefsir hakkındaki yorumda kader belirleyici bir role sahip olabilir.

b) Kitab'ül Müknia: Bu da İmam'a isnat edilen başka bir kitaptır, onun ravisi de İbn-i Şehr Aşub'dur.

Bu kitap, "Menakib" kitabının bir nüshasında "Kitab'ül Menkibe" adıyla geçmiştir. "Zarie" kitabının yazarı da o kitaba aynı isimle (Kitab'ül Menkibe) değinmiştir. Fakat "Menakib" kitabının Necef ve Kum baskılarında "Risalet'ül Müknia" adıyla geçmiştir. Sonraları Beyazî de "Kitab'ül Müknia" veya "Risalet'ül Müknia" adıyla ona değinmiştir.⁶ Her iki kitapta da onun helal ve haramları içeren bir kitap olduğu söylenmiştir. Buna göre, haliyle menkıbe ve faziletleri içeren bir kitap olamaz, muhakkak onun yazılmasında hata edilmiştir. Necaşi'nin, Katib "Reca b. Yahya b. Saman-ı Ebertai" adı altında

¹ Maalim'ül Ülema, Necef baskısı, s: 34.

² "Risalet'ün Havl'et Tefsir'il Mensub ila'l İmam'il Askeri (a.s.)" (Allame Muhammed Cevad Belaği), Tahkik "Rıza Üstadi"den, Nur-u İlm dergisi, Yıl: 2, sayı: 1, s: 143.

³ El-Ahbar'üd Dahliye, c: 1, s: 49.

⁴ Risalet'ün Havl'et Tefsir'il Mensub ilâ İmam'il Askeri (a.s.), Rıza Üstadi, Nur-u ilm dergisi, yıl: 2, s: 1, sayfa: 118-135.

⁵ Aynı Kaynak, s: 137-151.

⁶ Menakib, c: 4, s: 424. es-Serat'ül Mustakim, c: 2, s: 175. Zeria, c: 23, s: 149. A'yan'üş Şia, c: 4, s: 188, cüz: 2.

yazdığı şeyden bu mesele tamamen anlaşılmaktadır. O şöyle yazıyor: "O, İmam Hâdi'den (a.s.) hadis rivayet ediyordu ve Eb'ul Hasan'ın evinde çalışan babası vasıtasıyla O Hazretin evine gidebiliyordu ve böylece de İmam'ın yakın ashabından biri olmuştu. O, İmam'dan "el-Müknia fi Ebvab-iş Şeria" adında bir kitap nakletmiştir. Eb'ul Mufazzal-i Şeybani de onu Reca b. Yahya'dan rivayet etmiştir.¹ Bu rivayetin yanına Seyyid b. Tavud'un –Akaa Buzürk'den naklen- Ali b. Abdül Vahid'den naklettiği "O, 255 yılında Ebi Muhammed-inil Askeri'nin evinden Müknia kitabını çıkardı"² rivayeti ve de Menakib'in naklettiği "İmam Askeri'nin (a.s.) Müknia risalesi 255 H. Kameri yılında telif olmuştur"³ rivayetini de getirdiğimizde Müknia'nın Reca b. Yahya'nın kitabı olduğu ve onu İmam Hâdi'den (a.s.) rivayet ettiği ve de onun İmam Askeri'nin (a.s.) evinde kalıp 255 yılında kitabı o evden çıkardığı kolayca anlaşılmaktadır.

Menakib kitabında tasrih edilen şu söz dikkat çekmektedir: Müknia kitabının başında şu yazılmıştır: "Ali b. Muhammed b. Musa yani İmam Hâdi (a.s.) bana şöyle haber verdi". Eb'ul Mufazzal 314 yılında Reca b. Yahya'dan hadis nakletmiştir, ki Reca da bu yılda vefat etmiştir.⁴

İMAM ASKERİ'NİN (a.s.) VEFATI

Önceden de belirttiğimiz gibi İmam Askeri (a.s.), 260 H. Kameri yılının Rabiül Evvel ayının sekizinde vefat etti. İmam'ın kendi eceliyle mi öldüğü, yoksa şehid mi edildiği hususunda ihtilaf vardır. Tabersi'nin ve diğerlerinin naklettiğine göre Şia alimlerinin çoğunluğu, İmam Sadık'tan (a.s.) rivayet edilen "Bizim hepimiz ya zehirletilmiş ya da öldürülmüş olarak dünyadan göçeriz" hadise dayanarak hatta şehid edildiğine dair elimizde rivayet bulunmayan İmamların bile zalim halifeler tarafından şehid edildiğine inanmaktadırlar.⁵ Ancak altıncı yüzyılın tarih kitaplarından birinde İmam Askeri'nin (a.s.) şehid edildiğine dair bir rivayet mevcuttur.⁶ Bu yüzden İmam'ın şehid edilmiş olması tamamen muhtemeldir. İmam'ın defalarca tutuklanması, hakim düzenin daima o hazretin canına kastedilmesi, O Hazretin siyasi bir muhalif şahsiyet olması ve de genç yaşında ölmesi O Hazretin şehid edildiğini teyit eden birer müeyyiddirler. İmam Askeri (a.s.), Samirra'da tanınmış bir şahsiyet olduğundan, dünyadan göçtüğünde Samirra üzüntü ve hayrete boğuldu. Bir yas havasıdır Samirra fezasına indi. Ahmed b. Übeydullah bir rivayette –onun bir bölümünü önceden nakletmiştik- bu hüznün sahnesini şöyle vasfeder: İmam Askeri (a.s.) dünyadan göçtüğünde her yer ağlama, sızlama ve yakınma sesleriyle doldu. Halk şöyle feryad ediyordu: İbn-ür Rıza dünyadan göçtü. Daha sonra İmam'ı defnetmek için hazırlandılar. Pazarlar kapatıldı. Babam (Mutamid'in veziri), Beni Haşim, ordu komutanları, kadılar, katipler ve halk İmam'ın cenazesine doğru akın ettiler. O gün Samirra'da bir kıyametti kopmuştu.⁷

¹ Rical-i Necaşi, s: 119.

² Zeria, c: 22, s: 124, İkbâl'ül Amal'dan naklen.

³ Menakib, c: 4, s: 424.

⁴ Mekarim-ül Ahlak, Beyrut baskısı, Yayınlayan: İntişarat'ül A'lemi, s: 458. Zehra, c: 22, s: 421. Nevabiğ-ur Rûvat, s: 31.

⁵ Bihar'ül Envar, c: 50, s: 238. Âlam'ül Vera, s: 349. Fusul'ül Mühimme, s: 290.

⁶ Mücmel'üt Tevârih vel-Kasas, s: 458.

⁷ Kemal-üd Din, c: 1, s: 43. Nur'ul Ebsar, s: 168. Gaybet (Şeyh Tusi), s: 132.

İmam'ın, babasıyla birlikte –en azından 17 yıl- Samirra'da kaldığı sürece sadece halkı kendilerine cezbetmekle kalmamış, bir çok Şiaların da o şehre akın etmelerine sebep olmuştu. Bu şartlar altında, İmam'ın dünyadan göçmesiyle elbette Samirra'nın mateme boğulması normaldi, Peygamber'in (s.a.v.) evladını kaybetmekle bu şehrin yanıp yakılması çok tabiiydi.

**Hz. İMAM MEHDİ
(Aleyhis Selam)**

Allah'ın on ikinci hücceti Hz. Sahib-ül Emr İmam Zaman (accelellah fareceh-uş şerif)'dir. Kur'an-ı Kerim'de "Bakiyyetullah"¹ unvanıyla O İmam'a işaret edilmiştir.

Tarih kitaplarında O Hazretin doğum günü hakkında fazla bir ihtilaf göze çarpmamaktadır. Çünkü tarihçilerin ve görüş sahiplerinin hemen hemen hepsi Şaban ayının on beşinde O Hazretin dünyaya geldiğini kabul etmişlerdir. Ama hangi yıl dünyaya geldiği hususunda birkaç görüş vardır. O Hazretin doğumu gizli tutulduğundan dolayı bu ihtilafın ortaya çıktığı apaçık ortadadır.

Şeyh Müfid, O Hazretin 255 hicri yılında dünyaya geldiğini söylemiştir. Buna göre O Hazret, babası dünyadan göçtüğünde beş yaşındaydı.² Sikat'ül İslam Küleyni de O Hazretin hicri 255 yılında dünyaya geldiğini söylemiştir.³ İmam Hasan Askeri'nin (a.s.) halası Hakime'den rivayet edilen bir hadiste, O Hazretin bu yılda (255 Hicri) dünyaya geldiği belirtilmiştir.⁴

-Eş'ari'nin saydığı- Bazı fırkalara mensup kişiler, O Hazretin İmam Hasan Askeri'nin (a.s.) dünyadan göçmesinden sekiz ay sonra doğduğunu söylemişlerdir.⁵ Bu görüş, bir çok rivayetlerle çelişmekle birlikte Şia'nın "Yeryüzü, Allah'ın hüccetinden asla boş kalmaz" inancıyla da bağdaşmamaktadır.

Başka bir görüşe göre de O Hazret 258 yılında dünyaya gelmiştir.⁶ Mes'udi "İsbat-ül Vasiyet" kitabında yazmış ki, gaybet-i süğranın başlangıcında İmam Mehdi'nin (a.s.) ömründen dört yıl yedi ay geçmişti. Buna göre İmam'ın 256 hicri yılında dünyaya gelmiş olması da bir ihtimaldir.⁷

Bunların tümüyle birlikte, (İmam Cevad'ın (a.s.) kızı) Hakime'den müstened olarak nakledilen hadiste O Hazretin 255 yılında doğduğu tarihçilerin ekseriyeti tarafından teyit edilmiştir. İmam Askeri'nin (a.s.) halası Hakime'den rivayet edilen hadiste, İmam'ın doğumu ile ilgili nispeten dakik bilgiler verilmiştir. Hakime Hatun şöyle diyor: İmam Askeri (a.s.) bir elçi göndererek buyurmuştu: "Bu akşam iftar vakti bizim yanımıza gel; gel ki Allah, kendi hüccetini ve benden sonraki halifesini sana göstermekle seni şad ve hoşnut etsin." O akşam İmam Askeri'nin (a.s.) evine gittim ve İmam'ın oğlu doğuncaya kadar orada kaldım.⁸

Hakime Hatun başka bir rivayette şöyle diyor: Ondan sonraki gün yine kardeşimin oğlunun evine geldim, ama O çocuğu görmedim. Kardeşimin oğlundan O'nu sordum, şöyle dedi: "Musa'nın annesi oğlunu kime teslim ettiyse, biz de oğlumuzu O'na teslim ettik." Yedi gün sonra İmam'ın emriyle yine O'nun evine gittim. Kardeşimin oğlu (İmam Askeri) kucağındaki çocuğuna hitap ederek "Konuş oğlum" dedi. O da konuşmaya başladı. Şehadeteyni söyledikten, masum İmamların her birinin imamet ve velayetine tasrih ettikten sonra şu ayeti okudu:

"Mustazaflara (zalim güçlerin zulmü altında olan Allah'a tapanlara) minnet bırakıp

¹ Hud/86.

² İrşad (Şeyh Müfid), s: 346.

³ Usul-u Kafi, c: 1, s: 514.

⁴ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 141-143.

⁵ El-Makalat vel-Fırak, s: 114.

⁶ Keşful Gumme, c: 2, s: 437.

⁷ İsbat'ül Vasiyyet, s: 231.

⁸ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 141-142.

onları yeryüzünün önder ve varisi kılmak istiyoruz."¹

Dr. Casim Hüseyin, Hz. Bakıyyetullah'ın (a.f.) doğumuyla ilgili rivayetlerdeki bazı işaretlere değinerek şöyle istinbat ve istidlâl ediyor: O Hazret dünyaya geldikten sonra, düşmanlardan uzak tutulmak, gizletilmek için Medine'ye götürüldü.²

HZ. MEHDİ'NİN (a.f.) ANNESİ

O Hazretin annesinin adı hakkında muhtelif rivayetler mevcuttur. Şeyh Tusi'den nakledilen bir rivayette O Hazretin annesinin adının Reyhane olduğu belirtilmiş ve bunun hemen ardından da ona Nergis, Saykel ve Susen denildiği de zikredilmiştir.³ Şehid'in naklettiğine göre bazıları, onun adının Meryem bint'ü Zeyd-il Aleviye olduğunu söylemişlerdir.⁴ Fakat Şehid, bunun zayıf bir ihtimal olduğunu belirtmiştir. Hz. Bakıyyetullah'ın (a.f.) doğumu hakkındaki rivayetlerin en meşhur ve en müstenedi olan Hakime Hatunun rivayetinde onun adının Nergis olduğuna tekit edilmiştir.⁵

Bazı araştırmacıların görüşüne göre onun asıl adı Nergis'tir fakat İmam Cevad'ın (a.s.) kızı Hakime'nin, Saykel isminin dışındaki isimleri ona takılmış olması muhtemeldir. O zamanın halkı cariyeleri memnun etmek için onları değişik isimlerle çağırırlardı. Nergis, Reyhane ve Susen çiçek isimidirler.⁶

İMAM ZAMAN'IN (a.f.) DOĞUMU

İmam Hasan Askeri'yi (a.s.) kontrol altında tutmak için Samirra ve Bağdat'a hakim olan Abbasilerin yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı, önemli bir mesele olan İmam Zaman'ın (a.f.) doğumu gizli tutulmalıydı. O Hazretin doğumunun gizli tutulmasının bir başka nedeni de şuydu ki, o zamanlar İmam Zaman'ın (a.f.) gaybet edeceği dillerde dolşılmaktaydı ve Beni Abbas ise Şia'nın imamet yolunu her nasıl olursa olsun kapatmak istiyordu.

Şeyh Müfid, İmam Zaman'ın (a.f.) yaşam tarihi hakkındaki yazısının başlarında şöyle demiş: O dönemdeki bir takım zorluklardan ve de Allah'ın son hüccetini bulmak için zamanın sultanının çok sıkı ve amansız bir arama operasyonu başlatmış olduğundan dolayı, O Hazretin doğumu herkesten gizli tutuldu.⁷

Önceleri hidayet İmamlarından nakledilen rivayetlerde O Hazretin esrarengiz doğumuna işaret edilmiş ve hatta bu, O'nu tanımanın delillerinden biri olarak tayin edilmişti.⁸ On birinci İmam'ın oğlunu bulmak için Abbasilerin durmadan çalıştıkları tarih kitaplarının çoğunda yazılıdır.

Kum şehrinin vergisini toplamakla görevli olan Ahmed b. Übeydullah b. Hakan, İmam Askeri'nin (a.s.) evinin aranması hakkında ayrıntılı bir bilgi vermiş ve bu arada dakik konulara değinmiştir. O şöyle diyor: İmam Askeri'nin (a.s.) rahatsız olduğu yayıl-

¹ Kasas/5.

² On ikinci İmam'ın Gaybetinin Siyasi Tarihi.

³ Gaybet (Şeyh Tusi), 241.

⁴ Bihar'ül Envar, c: 51, s: 28.

⁵ Bihar'ül Envar, c: 51, s: 2.

⁶ On ikinci İmam'ın Gaybetinin Siyasi Tarihi, s: 114.

⁷ İrşad (Şeyh Müfid), s: 345.

⁸ Müntabah-ül Eser, s: 287-288.

dı. Halife, babamı yanına çağırttı. Babam dar'ül hilafeye gidip halifenin güvendiği, itimat ettiği ve yakın memuru olan beş kişiyle birlikte döndü. Babam onlara, İmam'ın evini gözetlemelerini ve O'nun her anından haberdar olmalarını emretti. Daha sonra da bazı doktorları çağırdı ve onlara, gece gündüz İmam'ın yanında durmalarını emretti. İki veya üç gün sonra İmam'ın durumunun kötüye gittiğini haber verdiler ona. O da tabiblerin sıkı bir şekilde İmam'ı gözetlemelerini emretti. Daha sonra kadıların reisine gidip, takva ve dini açısından tamamen güvendiği on kişiyi gece gündüz İmam'ın evinde kalmaları için oraya göndermesini istedi. İmam (a.s.) dünyadan göçünceye kadar bu durum aynen devam etti. Bu hadiseden sonra halifenin emriyle İmam'ın evi dakik bir şekilde arandı, her şey mühürlendi ve ondan sonra da İmam'ın oğlunun bulunması için sıkı bir arama operasyonu başlatıldı. Bu doğrultuda cariyelerin hangisinin hamile olduğunu ortaya çıkarmak için cariyeler bile göz altına alındı. Hamile olduğu hususunda şüphelendikleri bir cariyeyi bir odaya kapattılar ve hamile olmadığını anlayıncaya kadar odadan çıkarmadılar. Daha sonra da İmam'ın bıraktığı mirası, annesi ve kardeşi Cafer arasında taksim ettiler. Bu rivayette bunlar anlatıldıktan sonra Cafer'in fırsatperestliğine ve kardeşi İmam Askeri'nin (a.s.) yerine geçmek istediğine işaret edilmiştir. Cafer, Übeydullah b. Hakan'dan, kendisini İmam Askeri'nin (a.s.) halifesi olarak tanıtmasını istedi ve o da Cafer'in bu isteğini reddetti.¹

Başka bir rivayet şöyledir: İmam Askeri'nin (a.s.) dünyadan göçtüğünden haberdar olmayan Kum'da yaşayan bazı Şialar, şer'i vücuhâtı (şer'in tayin ettiği maddi borçlarını) ödemek için Samirra'ya geldiler. Samirra'ya girdikten sonra onları Cafer-i Kezzab'ın (yalancı) yanına götürdüler. Kum'dan gelen Şialar önce Cafer'i imtihan etmek istediler ve bu amaçla da "Yanımızda getirdiğimiz paranın ne kadar olduğunu biliyor musunuz?" dediler. Cafer, paranın miktarını bilmediğini söyledikten sonra "Sadece Allah gayıptan haberdardır" dedi. Neticede Kum Şiaları parayı ona vermekten çekindiler. Bu sırada bir gelip onlara bir ev gösterdi. Onlar da kendilerine gösterilen eve gittiler ve beraberinde getirdikleri paranın ne kadar olduğu kendilerine söylendi, onlar da getirdikleri parayı, paranın miktarını söyleyen şahsa teslim ettiler. Cafer bu durumu Mutamid'e bildirdi ve Mutamid'in emriyle İmam'ın evi ve hatta komşuların evleri yeniden arandı. İşte burada Sakil adından bir cariyeye, İmam Zaman'ın (a.f.) canını korumak amacıyla hamile olduğunu söyledi. Bu cariyeye tutuklanıp götürüldü. İki sene göz altında tutulduktan sonra hamile olmadığı anlaşıncaya serbest bırakıldı.²

Cafer'in tahrikiyle birlikte zamanın halifesi tarafından gösterilen bu şiddetli hassasiyetin tek nedeni, on ikinci İmam'ı kontrol altına almasalar bile, en azından İmam Hasan Askeri'nin (a.s.) oğlunun olmadığını duyurabilmeleriydi.

İşte bu nedenle de olaya bir hakikat süsü vermek için güvendikleri kişileri İmam'ın evine yerleştirmişlerdi ve böylelikle de Şiaları bir başıboşluk ve teklifsizlik içinde bırakmak istiyorlardı. Şeyh Tusi bu rivayetin devamında şunları da eklemiştir: Onların İmam'ın evine yerleştirilen güvenilir adamları O Hazretin öldüğüne şahadet ettiler.³ Ancak hakikat şu ki, bu konu hakkında önceden hazırlanmış düzenli ve dakik bir plan doğrultusunda O Hazretin veladet meselesi halkın gözünden ve hatta Şiaların büyük bir

¹ Kafi, c: 1, s: 505-506.

² İkmal'üd Din, s: 473.

³ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 132.

bölümünden gizli tutulmuştu. Bununla birlikte bu mesele pek de sorun yaratmadı.

BAZI ŞİALAR İMAM ZAMAN'IN (a.f.) VELADETİNDEN HABERDAR İDİLER

Tabii ki Allah'ın son hüccetinin doğumundan kimse haberdar olmamış veya veladetinden sonra O Hazreti görmemiş değildi. İmam'ın itimat ettiği bazı Şiiler, vekillerinden bir grubu ve ayrıca İmam'ın evindeki hizmetçiler bundan haberdar idiler. Şeyh Müfid, İmam'ın bazı ashabından, hizmetçilerinden ve yakın dostlarından, onların İmam Zaman'ı (a.f.) gördüklerini nakletmiştir. Muhammed b. İsmail b. Musa b. Cafer, İmam Cevad'ın (a.s.) kızı Hakime Hatun, Ebu Ali b. Mutahhar, Amr-ı Ahvazi ve evin hadimi Ebu Nasr Turayf İmam Zaman'ı (a.f.) görenler arasındadırlar.¹ İmam Hasan Askeri (a.s.) böylece kendi oğlunu bazılarına göstermiş ve İmam olarak tanıtmıştı.

Şeyh Küleyni, Zav' b. Ali Aceli'den şöyle rivayet etmiştir: İmam Askeri'nin (a.s.) evinde hizmetçilik etmek için Samirra'ya giden ve evin alış verişini yapmakla görevlendirilen Fars ahalisinden olan İranlı birinin, İmam Askeri'nin (a.s.) takriben iki yaşında olan kendi oğlunu ona gösterip "Sizin sahibinizdir bu" dediğini ve İmam dünyadan göçünceye kadar bir daha da O çocuğu görmediğini Zav' b. Ali'ye söylemiştir.²

Muhammed b. Osman-ı Ömeri diğer kırk kişiyle birlikte İmam Askeri'nin huzurundayken Bakıyyetullah (a.f.) ile çok önemli bir görüşme yaptılar. –Muhammed b. Osman-ı Ömeri, İmam Zaman'ın (a.f.) sonraki vekillerinden biridir- İmam Askeri (a.s.) oğlunu onlara göstererek şöyle buyurdu:

"Bu, benden sonra sizin İmamınız ve sizin aranızdaki halifemdir, O'na itaat edin. Benden sonra din hususunda ihtilafa düşmeyin, aksi taktirde helak olursunuz. Bundan sonra da asla O'nu göremezsiniz."

Bu rivayetin devamında, ondan birkaç gün sonra İmam Askeri'nin (a.s.) dünyadan göçtüğü belirtilmiştir.³

Şeyh Tusi de bu rivayeti nakletmiş ve o kırk kişi arasında bulunan Şia büyüklerinin bazısını şöyle sıralamıştır: Ali b. Bilal, Ahmed b. Hilal, Ahmed b. Muaviye b. Hakim ve Hasan b. Eyyüb b. Nuh.⁴

Muntahab'ül Eser, bu hususta başka rivayetler de nakletmiştir.

O dönemde İmam'ın adını söylemek yasaklanmıştı ve İmam Askeri (a.s.), Şiaların "el-Hüccetü min âl-i Muhammed (s.a.v.)" unvanıyla O'nu anmalarını tekit etmişti.⁵

İMAM ASKERİ'NİN (a.s.) VEFATINDAN SONRA İHTİLAF

Abbasi halifelerinin İmamlar için yarattıkları siyasi sorun ve baskılar, İmamlar ile Şialar arasında düzenli bir irtibatın kurulmasında bazı sorunlar icad ediyordu. Bu sorunlar bizzat bir İmam'ın vefatı ile bir sonraki İmam'ın imametinin tanınması arasında orta-

¹ İrşad (Şeyh Müfid), s: 350-351. Yenabi'ül Meveddet, s: 461.

² Usul-u Kafi, c: 1, s: 514.

³ Muntahab'ül Eser, s: 355; İkmal'üd Din'den naklen. Yenabi'ül Meveddet, s: 460. Gaybet (Şeyh Tusi), s: 217.

⁴ Muntahab'ül Eser, s: 355.

⁵ Keşf'ül Gumme, s: 449.

ya çıkıyordu. Şialardan bir grubu kendi imamını tanımada şüpheyne düşüyor ve ortaya çıkan yeni fırkaların ve düşüncelerin batıl olduğu anlaşılınca ve de yeni imam tamamen tanınmıncaya kadar uzun bir süre geçiyordu. Ancak bazen bu sorunlar öylesine şiddetleniyordu ki, bir Şia grubunu asıl gövdesinden ayırabiliyordu. İşte Vakıfa, Fatehiye ve hatta İsmailiye bile öyle bir sorun neticesinde ortaya çıkmış ve mukavemet göstermişti.

İmam Askeri'nin (a.s.) vefatından sonra bu sorun daha da güçlendi. Çünkü İmam Zaman'ın (a.f.) veladeti, korunması ve imameti tamamen gizli bir şekilde yapılmış ve ayrıca gaybet dönemi de başlamıştı. Hz. Hüccet'in (a.f.) imametinin tek güçlü dayanağının bir bölümünü, Mehdevilik inancı ve onun gerektirdiği bazı hususlarla ilgili mevcut olan büyük hadisi miras ve diğer bir bölümünü de bir yandan güçlü bir irtibat sisteminin gerçekleştirilmesi ve İmam Askeri'nin (a.s.) ashabının arasında Şia'nın bazı meşhur şahsiyetlerinin ve başka bir taraftan da O Hazretin Şialarının sahnede olmaları ve böylece bir irtibat içinde bulunmaları teşkil etmekteydi.

İmam Askeri'nin (a.s.) vefatından sonra Şialar arasında ortaya çıkan ihtilafın keyfiyet ve sebebi "el-Makalat vel-Fırak" ve "Fırak'uş Şia" kitaplarında detaylı bir şekilde nakledilmiştir. Şeyh Müfid, Navbahti'nin mezkur kitabındaki rivayetini özetleyerek ve bazı eklemelerde bulunarak nakletmiş ve eleştirmiştir. Eş'ari, İmam Askeri'den (a.s.) sonraki İmam hakkında Şiaların on beş gruba ayrıldığını her birinin kendine özgü itikadı olduğunu ve hatta bazılarının on birinci İmam'ın imameti hakkında bile şüpheyne düşüğünü yazmış ve on beş fırkanın adını da zikretmiştir. Navbahti önce dört fırkanın adını saymış ancak onların her birinin inançları hakkında açıklama yaparken on üç fırkadan söz etmiştir. Şeyh Müfid, Navbahti'den naklen on dört fırkanın adını sıralamıştır.¹ Şeyh Tusi de bu fırkaların konuya asıl bakış açılarını –aşağıda tertipleyip belirteceğiz onları– nakletmiş, rivayetlere ve kelami istidlâllere dayanarak onları eleştirmeye başlamıştır.²

Bu fırkaların inançlarını bir araya toplayarak şöyle diyebiliriz: Bu fırkalar usul açısından şu beş fırkaya taksim edilebilir:

1. İmam Askeri'nin (a.s.) vefatına inanmayan ve O'nu âl-i Muhammed'in Mehdi'si bilip hayatta olduğunu kabul edenler: "Vakife".
2. İmam Askeri'nin (a.s.) vefatından sonra O Hazretin kardeşi Cafer b. Ali el-Hâdi'yi imam kabul edenler. Bunlar İmam Askeri'nin (a.s.) oğlunu görmediklerinden dolayı Cafer-i Kezzab'ın imametine inandılar. Bunlardan bir grubu Cafer'i, on birinci İmam'ın halifesi olarak ve diğer bir grubu da on birinci İmam olarak kabul ettiler: "Caferiye".
3. İmam Askeri'nin (a.s.) imametini inkar ettikten sonra İmam Hâdi'nin (a.s.) ilk oğlu Muhammed'in imametine inananlar. Muhammed, henüz babası İmam Hâdi (a.s.) hayattayken öldü: "Muhammediye".
4. Bazıları da şuna inanıyorlardı: Resulullah'tan (s.a.v.) sonra Peygamber gelmeyeceği gibi, İmam Askeri'nin (a.s.) vefatından sonra da bir imam olmayacaktır.
5. Şiaların büyük bir çoğunluğunu oluşturan İmamiye ise Hz. Mehdi'nin (a.f.) imametine inandılar.³

¹ El-Makalat vel-Fırak, s: 102, 116. Fırak'uş Şia, s: 96, 112. el-Fusul'ul Muhtare, s: 258-266.

² Gaybet (Şeyh Tusi), s: 130-135.

³ On ikinci İmam'ın Gaybetinin Siyasi Tarihi, s: 103-112.

Bu fırkalar arasında sadece Cafer b. Ali'nin imametine inananlar bazı meşhur kişiler tarafından desteklendi. Navbahti'nin yazdığına göre Ali b. Et-Tahi adındaki Kufe mütekellimlerinden biri onları destekledi ve –Gulat'ın meşhurlarından olan- Faris b. Hatem-i Kazvini'nin bacası da bu hususta ona yardımcı oldu.¹

Bu fırka varlığını sürdüremedi, çok geçmeden unutuldu. Çünkü onların imam olarak bildikleri Cafer fasık idi ve bu da ortadaydı. Şia açısından fasıklık takiyyeye hamledilemez, ta ki; takiyyeden yararlanarak işlerini tevil etsin.²

Şeyh Müfid, Şialardan birinin bile onun imametini kabul etmediğine inanmaktadır.³

Bugüne kadar varlığını koruyabilen ve tarih boyunca daima filizlenen ve yayılan tek fırka İmamiye fırkasıdır. İmam Hasan Askeri'nin (a.s.) oğlu Hz. Mehdi'nin (a.f.) imametini kabul eden bu fırka, Şiaların hemen hemen hepsini kendine çekebilmiştir. Bu da şunu göstermektedir ki, böyle bir tahavvül için önceden tertiplenen mukaddime ve teşebbüsler öyle dakik ve sağlam idi ki Şia'nın ekseriyetini, bozucu gruplaşmalar vadisine düşmekten korumuş ve önlemiştir.

Şeyh Müfid, 373 yılında bu kitabını telif ettiği zamanda bu mezkur dört fırkadan sadece İmamiye'nin varlığını koruyabildiğini vurguluyor ve ona şöyle vafediyor:

İmamiye, sayı açısından en büyük ve ilmi açıdan da en zengin Şia fırkasıdır. İmamiye, büyük bir ölçüde kelam alimlerine, nazir, salih ve abid fakihlere, hadis alimlerine, edip ve şairlere sahip olmuştur. İşte bunlar İmamiye'nin çehresi, büyükleri ve diyanette itimat edilir kimselerdir.⁴

Bununla birlikte bu meselenin Şialar için bazı sorunlar yarattığına da dikkat etmek gerek. Çünkü gaybet meselesi, Resulullah'tan (s.a.v.) ve hidayet İmamlarından nakledilen bir çok rivayetlerde mevcut olmasına rağmen yine de avam halkın zihninde bazı şüpheler doğuruyordu. İşte bu yüzden de Şia alimleri asıl ilmi çalışma alanlarından birini de gaybet konusuna ve onun yan meselelerine ayırıyorlardı.

Muhammed b. İbrahim-i Nümani, Şialar arasında ortaya çıkan ve onların ihtilafa düşmesine sebep olan şüpheleri gidermek için "el-Gaybet" kitabını telif etmiştir.⁵ Onun kendisi bu şüphelere sebebiyet veren şeyin, gaybet meselesiyle ilgili hadislerle teveccüh etmemek olduğunu söylemiş ve kendisi bu önemli hususu yerine getirmiştir. Nümani bu kitabını hicri dördüncü yüzyılın ilk yarısında telif etmiştir ve Nümani'den başka bir çok alimler de bu hususta teliflerde bulunmuşlardır. Buna örnek olarak Şeyh Müfid'i gösterebiliriz. Onun dördüncü yüzyılda Hz. Bakiyyetullah'ın (a.f.) gaybetiyle ilgili yazdığı birkaç risalesi vardır. Necaşi, Rical kitabında onların adını zikretmiştir.⁶ Şeyh Müfid'den sonra, bu hususta en önemli eseri beşinci yüzyılda (447 hicri) Şeyh Tusi yarattı. Zamanın ilerlemesiyle gaybet meselesinin, incelenmesi ve fer'i meselelerinin cevaplanması haliyle kaçınılmaz olmuştur.⁷ Şeyh Tusi de kitabının başında bunun bir zaruret ol-

¹ Fırak-uş Şia, s: 99.

² El-Makalat vel-Fırak, s: 109. el-Fusul'ul Muhtare, s: 265.

³ İrşad (Şeyh Müfid), s: 345. Cafer'in fasıklığı hususunda bakınız: Usul-u Kafi, c: 1, s: 504.

⁴ El-Fusul-ul Muhtare, s: 261.

⁵ Kitab'ül Gaybet (Muhammed b. İbrahim-i Nümani), s: 21.

⁶ Rical-i Necaşi, s: 283-287.

⁷ Gaybet meselesiyle ilgili yazılan kitaplar hakkında bilgi edinmek istiyorsanız, bakınız: Nur'u Meh-

duğuna değinmiştir.¹

PEYGAMBER'İN (s.a.v.) VE ŞİA İMAMLARININ GAYBET MESELESİNE ZEMİN HAZIRLAMALARI

Gaybet meselesiyle ilgili kelami bahislerin yanı sıra, Hz. Hüccet'in (a.f.) gaybet ve kıyamı hakkında masum İmamlardan nakledilen bir çok rivayetlerin ashabının elinde mevcut olduğu kesindir. –Bu son zamanlarda bir mücem halinde bir araya getirilen-Bunca rivayetler, hiçbir İmam'ın bu meseleden uzak kalmadığını ve hepsinin bu hususta tekit ettiğini göstermektedir. Biraz önce bahsettiğimiz mücemin iki cildini kendine ayıran gaybetle ilgili Resulullah'ın (s.a.v.) hadislerinin yanı sıra, hidayet İmamlarının her birinden de gaybetin muhtelif boyutları, Mehdevilik ve kastedilen mısdakın tayini hakkında bir çok hadisler nakledilmiştir, ki bunlar altı yüzü aşmaktadır.² Bu da Şia'nın rivai kamusunda Mehdeviyet'in büyük bir önem taşıdığını göstermektedir. Çünkü –herhangi bir sebeple dünyadan göçen- masum İmamların her birinden sonra ve hatta bazen hayatta olduklarında bile O'nun Mehdi olduğu düşünülüyordu. Şia fırkalarıyla ilgili Eş'ari ve Navbahti'nin bahislerinden de anlaşılacağı üzere, Şia'nın bölünmesine neden olan en önemli şey Mehdeviyet inancı olmuştur. Aşhabın bazıları yanlışlıkla bunu dile getirmiş ve neticede –mahdut da olsa- bir fırka ortaya çıkmıştır. Şuna da dikkat etmek gerekir ki İmamlar hariç, Muhammed b. Hanefiye, Nefs-i Zekiye³ ve diğer bir çoklarının Mehdi olduklarına inanma meselesi asıl Mehdeviyet konusu üzerindeki tekitten kaynaklanmıştır. Bu doğrultuda Abdullah b. Muaviye b. Abdullah b. Cafer'in (ölümü 129) bazı dostları onun Mehdi olduğunu iddia etti. İmam Bâkır'ın (a.s.) da Mehdi olduğu iddia edildi fakat İmam (a.s.) şiddetli bir şekilde bunu reddederek tepki gösterdi.⁴ İmam Sadık'ın (a.s.) oğlu İsmail'in, hatta İmam Sadık ve İmam Kazım'ın (a.s.)⁵ ve de Abbasi hilafetine karşı kıyam eden Hasan b. Kasım (ölümü 404), Yahya b. Ömer, Muhammed b. Kasım vb. gibi önderlerin de Mehdi olduğu iddia edildi.⁶

İslam'ın ilk asırlarında Şialar ve de Sünniler arasında çıkan bunca Mehdeviyet iddiası, Mehdeviyet'in müslümanlar arasında sabit ve kesin bir asl olduğunu ve sadece asıl Mehdi'nin kim olduğu hususunda bir takım sorunlar çıktığını göstermektedir. Sonraki asırlarda da özellikle hicri sekiz ve dokuzuncu yüzyıllarda birçok Mehdeviyet iddiasında bulunulduğunu görmekteyiz. Bu da Resulullah'ın (s.a.v.) ve masum İmamların Mehdeviyet'in aslı hakkında özel bir zemin hazırladıklarını göstermektedir.

Mes'udi, Mehdeviyet ve gaybet hakkında hazırlanan zeminin, bizim zikrettiğimiz şeyden farklı bir şey olduğunu söylemiştir. O, "İsbat'ül Vasiyyet" kitabında onuncu ve

di (a.f.), İmam'ın Gaybetinin Tarihi Seyri Makalesi, s: 77-95.

¹ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 2-3.

² Mücüm'ül Ehadis-il Mehdi, Yayınlayan: Müesseset'ül Maarif'il İslamiye. Şimdiye kadar beş cildi yayınlanmıştır.

³ Ehl-i Sünnetin bir çok alimleri Nefs-i Zekiye'nin Mehdi olduğunu iddia ettiler. Bakınız: Makatil'üt Talibiyyin, s: 240-249.

⁴ Kenz'ül Ümmal, c: 17, s: 27.

⁵ Fırak-üş Şia, s: 78-90.

⁶ Dirasatün ve Buhusün fit-Tarih vel-İslam, c: 1, s: 57-75. "el-Mehdiyye bi Nazretin Cedide" Makalesi.

on birinci İmam'ın özel tutumlarına ve Şiaların doğrudan onlarla görüşmemelerine ve vekiller aracılığıyla bu iki İmamla irtibat kurulduğuna değindikten sonra "İşte bu meseleler on ikinci İmam'ın gaybetinin zemin ve mukaddimelerini hazırlardı" diyor.¹

HZ. MEHDİ'NİN (a.f.) İMAMETİ HAKKINDAKİ ŞİANIN KELAMİ GÖRÜŞLERİNİN ROLÜ

Bir İmam'ın vefatından sonra diğer bir İmam'ın O'nun yerine geçmesi hususundaki Şiaların kelami inançları, yeni İmam'ın durumunun tespitinde önemli bir rol ifa ediyordu. Bu inançlar Şialar arasında az çok resmiyet bulmuştu ve onların çerçevesinden çıkmak da doğru değildi. Hz. Mehdi'nin (a.f.) imameti hakkında bu inançların bir kısmı gündeme geldi. İmamiye'nin Hz. Mehdi'nin (a.f.) imameti hususunda gündeme getirdiği meselelere dayanan Navbahti ve Eş'ari'nin rivayeti, Şia'nın imametle ilgili üçüncü yüzyıldaki kelami görüşlerini göstermektedir. Sonraları Şia'nın imamet hakkındaki kelami temelleri bu görüşler üzerinde kuruldu.

Navbahti, Şia fırkalarından on ikincisi olan İmamiye hakkında bahsederken bu temel görüşlerin bazısına da şöyle değinmiştir:

1. Yeryüzü hüccetsiz olamaz.
2. İmam Hasan ve Hüseyin'den (a.s.) sonra iki kardeşin imametleri mümkün değildir.
3. Yeryüzünde yaşayan iki kişi bile kalsa mutlaka onlardan biri Allah'ın hücceti olacaktır.

4. Kendi imameti sabit olmayan birinin oğullarının imameti de caiz değildir. Mesela: İmam Sadık'ın (a.s.) oğlu İsmail, kendi babası hayattayken –imamet makamına varmadan- öldüğü için onun oğlu Muhammed de imamet makamına sahip olamaz.

Daha sonra sözlerine şunu da ekliyor: Bu temel görüşler Sadık İmamların (a.s.) rivayetlerinden alınmış ve hiçbir Şia da bunu red veya inkar etmeye kalkışmamıştır. Bunların tariklerinin sahih olduğunda ve senetlerinin sağlam ve muteber olduğunda İmamiye'nin hiçbir şüphe ve tereddüdü yoktur. Şia açısından, yeryüzü bir lahza bile Allah'ın hüccetinden boş olamaz. Çünkü bu surette yeryüzü ve onda bulunan her şey ansızın birbirine girer, darmadağını olur. Biz İmam Askeri'nin (a.s.) imametine ve imamet makamında dünyadan göçtüğüne itikat ve itiraf ediyoruz. Ve inanıyoruz ki O'nun kendi sulbünden olan biri O'nun yerine imamete geçmiş, O Hazretten sonra ümmetin imametini üstlenmiştir. Bir gün Allah'ın izniyle gaybet perdesinin ardından çıkıp gelecek ve imametini aşikar edecektir. Çünkü O'nun gaybete çekilmesi de zuhur etmesi de Allah'ın elindedir. Emir-ül Müminin (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ım sen, hüccet ve beyyinatının boşa çıkmaması için yeryüzünü zahir ve meşhur veyahut da gizli ve tanınmayan bir hüccetten boş bırakmazsın."

İşte biz buna emr olunmuşuz ve bu inancın teyidinde de önceki İmamlardan rivayet edilen sahih hadisler elimizde mevcuttur. Allah'ın işlerinde inceleme yapmak ve O'nun gizli tutmak istediği şeyleri keşfetmeye çalışmak, bilmedikleri şey hakkında yorum yapmak, hüküm vermek Allah'ın kullarına yakışmaz. Emr olunmadığımız sürece O Hazretin mübarek adını dile getirmemiz ve O'nun yerini öğrenmek için soru sorma ve

¹ İsbat'ül Vasiyet, s: 231.

incelemelerde bulunmamız caiz değildir.

Daha sonra da sözünün devamında takiiye meselesini konu edip İmam Sadık, Kazım ve Rıza (aleyhim-üs selam)'ın takiiyeye riayet ettiklerine ve Şiaların da gaybetin başladığı şartlar altında takiiye etmelerinin O Hazretlerin döneminden daha çok önem taşıdığına değiniyor. Ve sonunda da konunun ispatında, O'nun veladetinin gizli olacağını ve mukaddes adının bilinmeyeceğini ve cihanşümul kıyamından az bir süre önce kendini tanıtacağını içeren rivayetlere istinat etmiştir.

On birinci İmam'ın hilafeti hakkında yanlış düşünen bazı grupların inançlarını reddetmek amacıyla, Şeyh Müfid de bu delillerin hemen hemen aynısına değinmiştir. Şeyh'in değindiği önemli temel konulardan biri, yeryüzünün hüccetsiz olamayacağı ve de şu hadistir: "Kendi zamanının imamını tanımadan ölen herkes cahiliyet ölümüyle ölmüş demektir."¹

Şeyh Tusi de "el-Gaybet" kitabında İmam Askeri'nin (a.s.) vefatından sonra ortaya çıkan grupların görüşlerinin reddinde bu rivayetlere ve bu rivayetlerden anlaşılan bazı delillere değinmiştir.²

"Yeryüzü Allah'ın hüccetinden boş kalmaz" aslına ilaveten Kur'an'ın iki ayeti de Mehdeviyet'in iki önemli kelami dayanağı olarak nazil olmuştur.

1. "Biz ise, yeryüzünde güçten düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve mirasçılar kılmak istiyoruz."³

2. "Andolsun, biz Zikir'den sonra Zebur'da da: 'Şüphesiz Arz'a salih kullarım varisçi olacaktır' diye yazdık."⁴

Şeyh Müfid, İmam Zaman (a.f.) hakkındaki yazısının başında bu iki ayete ve de meşhur bir nebevi hadise istinat etmiştir. Hadis şöyledir:

"Dünyanın sonu gelmeden önce Allah, Ehl-i Beyt'imden benim adımla taşıyan birini gönderecektir. O, yeryüzü zulüm ve haksızlıkla dolduktan sonra yeryüzünü adaletle dolduracaktır."⁵

HZ. MEHDİ (a.f.) VE ÖZEL NAİBLER

İmam Askeri'nin (a.s.) 260 yılında vefat etmesinden hemen sonra "Gaybet-i Sûğra" başladı ve İmam Zaman'ın (a.f.) son naibinin vefat ettiği 329 yılına kadar devam etti. Ondan sonra da "Gaybet-i Kübra" başladı.

Gaybet-i Sûğra döneminde İmam Zaman (a.f.), özel dört naibi vasıtasıyla Şialarla ilişkide olup onların mali, akidevi ve fıkhi meselelerini hallediyordu. O Hazret ile Şialar arasındaki vasıtalardan önceki İmamların güvendikleri dört kişiydi. Bunlar birbiri ardınca bu tehlikeli görevi yüklendiler ve Hz. Mehdi'nin (a.f.) "Nüvvab-ı Hasse"si (özel naiple-ri) diye meşhur oldular. Bu naibler İmam Zaman (a.f.) tarafından, O Hazretin muhtelif şehirlerdeki vekilleriyle irtibatla idiler, Şiaların mektup ve isteklerini O Hazrete iletiyorlardı. İmam Zaman (a.f.) da bunların cevabında bazı mektuplar gönderiyordu.

¹ El-Fusul'ul Muhtare, s: 263-264.

² Gaybet (Şey Tusi), s: 130-137.

³ Kasas/5. Hakime Hatun'un rivayetine göre Hz. Mehdi (a.f.), doğduktan hemen sonra bu ayeti tilavet etti. El-Gaybet, s: 143.

⁴ Enbiya/105.

⁵ İrşad (Şeyh Müfid), s: 345.

Bu arada dikkati çeken önemli bir husus şu ki, gaybet-i sūgra döneminde sadece Hz. Bakiyyetullah (a.f.) değil, O Hazretin özel naibleri de tanınmıyorlardı ve dikkat çekmeyecek bir şekilde çalışıyorlardı. Hatta Hz. Mehdi'nin (a.f.) diğer İslami şehirlerdeki vekilleri de böyle bir çalışma tarzını seçmişler ve bu metoda uymuşlardı. Ateşli düşüncelerden, inkılabî programlardan ve halifeler aleyhine yakın bir zamanda kıyam etmekten nispeten uzak diye tanınan İmami Şialar, haliyle hükümetin baskı ve eziyetlerine daha az maruz kalıyorlardı ve bu yüzden de ehl-i hadis ve ehl-i sünnet mezhebinin aşırı savunuculuğunu yapan Abbasi hilafetinin merkezi olan Irak'ta kendi mevcudiyetini korudu ve bütün İslam beldelerindeki Şiaları içeren, onları birbirleriyle irtibata geçiren dakik ve düzenli bir örgütlenme hareketini başlattı.

Bu siyaset öylesine ilerledi, öylesine faydalı oldu ki, kısa bir süre içinde halifenin bulunduğu Bağdat şehri, Şiaların asıl merkezlerinden biri haline geldi. Şiaların, Abbasi hükümetini zalim ve gayri meşru bir hükümet bildikleri halde onun aleyhine açık bir girişim ve faaliyette bulunmamalarından kaynaklanıyordu, bu başarı. Bu yüzden yayılma ve nüfuzlarını arttırmak için Bağdat'ın kapısı açıldı onlara. Şia'nın büyüklerinden bazılarının Abbasi hükümetine nüfuz etmeleri ve hatta vezirlik görevini bile yüklenmeleri Şiaların o dönemde takip ettiği ve masum İmamlarınca caiz görülen özel siyasetlerden biriydi.¹

Şimdi İmam Zaman'ın (a.f.) özel naiblerinin isimlerini ve daha sonra da O Hazretin emriyle yaptıkları işleri anlatmak istiyoruz.

1. OSMAN B. SAİD ÖMERİ-İ SAMMAN (r.a.)

Bu şahıs İmam Zaman'ın (a.f.) ilk naibidir. Osman b. Said faaliyetlerini gizli tutmak ve kamufle etmek amacıyla (yağ alım satımı ticaretiyle uğraşmış ve) bu lakapla meşhur olmuştur. Osman, İmam'a iletilmesi için kendisine verilen malları yağ kutularına yerleştirerek İmam'ın yanına götürüyordu.² İmam'ın bazı vekilleri de bu metodu seçmişlerdi. Mesela, Muhammed-i Kattan parça satıcısı olarak, kendine verilen malları İmam'a iletliyordu.³ Şeyh Tusi kıymetli kitabı "el-Gaybet"te Osman b. Said'den bazı rivayetler nakletmiştir. Şeyh Tusi şöyle demiştir: O, Esed kabilesinden olup Hz. Askeri'nin (a.s.) vekillerinden sayılıyordu. Ondan önce de İmam Hâdi'nin (a.s.) itimat ettiği şahıslar arasında yer almıştı. İmam Hâdi (a.s.), onu muvassak ve itimat edilir biri olarak kendi ashabına tanıtmıştı.⁴ Yemen Şialarından bir grubu İmam Askeri'nin (a.s.) huzuruna vardıklarında O Hazret, Osman b. Said'i vekil olarak tanıttı ve onların beraberinde getirdikleri malları teslim alması için Osman b. Said'i görevlendirdi.⁵ İmam Askeri (a.s.) dünyadan göçtükten sonra Osman b. Said, İmam'ı gusül etti, kefen giydirdi ve O Hazretin pak bedenini kabre koydu.⁶ Bazıları Osman b. Said'in 280 yılında öldüğünü söylemişlerdir, ihtimalen Osman, hicri 267 yılından önce ölmüştür.⁷

¹ Hanedan-ı Navbahti, s: 96-97.

² Gaybet (Şeyh Tusi), s: 214.

³ Bihar'ül Envar, c: 51, s: 367.

⁴ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 215.

⁵ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 215.

⁶ Gaybet (Şeyh Tusi).

⁷ On ikinci İmam'ın Siyasi Tarihi, s: 155-156.

2. EBU CAFER MUHAMMED B. OSMAN B. SAİD-İ ÖMERİ (r.a.)

Hz. Mehdi'nin (a.f.) ikinci özel naibi de Ebu Cafer Muhammed'dir. Muhammed'in babası Osman b. Said öldükten sonra Hz. Mehdi (a.f.) ona bir mektup yazarak başsağlığı dileğinde ve hayır duasında bulunduktan sonra işlerle onu görevlendirdi.¹ O da babası gibi İmam Askeri'nin (a.s.) itimat ettiği yakın ashabından idi. O Hazret bir rivayette bu hususta şöyle buyurdu:

"Ömeri ve oğlu, her ikisi de muvassak ve itimat edilir kimselerdir. Size ilettikleri her şeyi benden iletiyorlar ve dedikleri her şey bendendir. Onların sözünü dinle ve onlara itaat et. Onlar benim emin ve muvassak bildiğim kimselerdir."²

Guluv ehlinden bazıları ona muhalefet etmelerine rağmen yine de Şiaların çoğunluğu ona itimat ettiler ve onun adil olması hususunda asla şüpheyne kapılmadılar.³ O, hicri 305 yılına kadar yaşadı, İmam'la halk arasında aracılık yaptı, İmam'ın muhtelif yerlerdeki vekillerini kontrol etti, yönlendirdi ve memuriyeti boyunca naibliğini teyit eden bazı mektuplar İmam tarafından sadır oldu.⁴ Şeyh Tusi'nin yazdığına göre, onun hadis hakkındaki telifleri Hüseyin b. Revh ve daha sonra da Ebu Hasen-i Semuri'nin eline geçmiştir.⁵

3. EB'UL KASIM HÜSEYİN B. REVH (r.a.)

Ebu Cafer Ömeri'nin itimat ettiği ve Bağdat'taki yakınlarından biri olan Hüseyin b. Revh de Hz. Bakiyyetullah'ın (a.f.) üçüncü özel naibidir.⁶ Ebu Cafer kendisine müracaat edenleri Hüseyin b. Revh'e göndermekle onun özel naibliği zeminin hazırladı ve ömrünün son günlerinde Hz. Veliyy-i Asr'ın (a.f.) emriyle onu kendi yerine tayin etti ve ondan sonra Şialar mallarını teslim etmek için ona müracaat ediyorlardı.⁷ İkbâl "Hanedan-ı Navbahti" kitabında, Hüseyin b. Revh hakkında mufassal rivayetler nakletmiş ve onun, anne tarafından Navbahti hanedanından olduğunu söylemiştir. Bunun sebebi de onun Kum'lu olarak anılmasıdır.⁸ Hüseyin b. Revh İmam Askeri'nin (a.s.) ashabından idi, o Ebu Ali b. Hammam, Ebu Abdullah b. Muhammed el-Katib, Ebu Abdullah el-Bakistani, Ebu Sahl İsmail b. Ali Navbahti, Ebu Abdullah b. El-Vecna ve Bağdat'taki diğer Şia büyüklerinin huzurunda Ebu Cafer Ömeri'nin yerine getirildi.⁹

Ebu Cafer'in kızı Ümmü Külsüm bir rivayette, Hüseyin b. Revh'in, babası Ebu Cafer dönemindeki üstün rolünü ve Şialar arasındaki önemli konumunu ayrıntılarıyla açıklamıştır.¹⁰ Aynı şekilde o, Abbasi halifesi Müktedir'in vezirlik makamını eline alan ve Şia taraftarlarından olan âl-i Fırat döneminde hilafette nüfuz etmiş idi fakat Şia muhalif-

¹ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 219.

² Gaybet (Şeyh Tusi), s: 219.

³ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 221.

⁴ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 200.

⁵ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 221. Onun yaşam tarihini Tenkih'ül Makal, c: 3, s: 149'da okuyabilirsiniz.

⁶ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 223.

⁷ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 224-226.

⁸ Hanedan-ı Navbahti, s: 213-214.

⁹ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 226-227.

¹⁰ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 227.

leriyle işbirliğinde bulunan Hamid b. Abbas işbaşına gelince Hüseyin b. Revh için bazı zorluklar yarattı. Hamid b. Abbas'ın 311 yılında başa geçtiğinden, Hüseyin b. Revh'in zindandan çıktığı 317 yılına kadar onun yaşam tarihi hakkında dakik bir bilgi elimizde mevcut değildir. Sadece şunu biliyoruz ki, o 312 yılından 317 yılına kadar zindanda tutulmuştur.¹ Ondan sonra 326 yılının Şaban ayına kadar –ki bu tarihte dünyadan göçtü– Bağdat'ta önemli bir makama sahipti ve de âl-i Navbaht'ın hükümette nüfuzu olduğundan dolayı kimse onu rahatsız etmiyordu.

İkbal şöyle yazıyor: Eb'ul Kasım Hüseyin b. Revh, dost ve düşmanın itirafıyla kendi zamanının en düşünür ve en akıllı insanlarından.²

4. EB'UL HASAN ALİ B. MUHAMMED-İ SEMURİ (r.a.)

Bu şahıs da İmam Zaman'ın (a.f.) dördüncü özel naibidir. Ali b. Muhammed Hz. Bakıyyetullah'ın (a.f.) emriyle Hüseyin b. Revh tarafından özel naibliğe nasbedildi 329 yılına kadar takriben üç yıl özel naiblik görevi yaptı. Eb'ul Hasan aslen Basra'nın etrafındaki köylerden birinden idi. Bazı tarihçilerin nakline göre, İsmail b. Salih'in oğulları Hasan ve Muhammed ve de Ali b. Ziyad gibi ailesinin çoğu fertlerinin Basra'da bir çok mülkleri vardı. Onlar bu mülklerin gelirinin yarısını İmam Askeri'ye (a.s.) vakfetmişti. O Hazret her yıl oranın gelirini alıyordu ve onlarla yazışlıyordu.³

Hakikatte Semuri'nin döneminde ortaya çıkan en önemli mesele, Hz. Bakıyyetullah'ın (a.f.) ona bir mektup yazarak yakın bir zamanda öleceği haberini vermesiydi. Semuri ölmeden birkaç gün önce bu mektup İmam Zaman'dan (a.f.) sadır oldu. Bu mektubun metni Gaybet-i Kubra'nın başlangıcını da bildirmektedir. Mektubun metni şöyledir:

"Allah senin yokluğunda kardeşlerine büyük bir mükafat versin; altı gün içinde vefat edeceksin, işlerini toparla ve kimseye de yerine geçmesi için vasiyette bulunma. Gaybet-i Kübra zamanı gelip çatmıştır ve ben Allah'ın izni olmaksızın zuhur etmeyeceğim, o (zuhurum) da insanların kalpleri tamamen katılaştıktan, kasvetle dolduktan ve yeryüzü de zulümle haksızlıkla dolup taştıktan sonra gerçekleşecektir. Bu arada bazıları, Şialarımızın yanında, benimle irtibatta olduğunu ve görüşüğünü iddia edecektir. Şunu belirtmek gerekir ki, Süfyani çıkmadan ve gökyüzü kükremeden –Süfyani'nin çıkması ve gökyüzünün kükremesi zuhurun alametlerindendir- herkes böyle bir iddiada bulunursa, o bir yalancıdır (bilmiş ol)."⁴

Bu mektup yeni dönemin ana hatlarını belirleyip, ondan önce diğer Şia İmamlarının nakledilen mektuplar ve hadislerin yanında Şialar için yeni bir yol tersim etti.

ÖZEL NAİBLERİN ŞİALARLA İLGİLİ FAALİYETLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Özel naiblerin cüz'i ve günlük işler dahil bütün işleri İmam Zaman'ın (a.f.) direktif ve emirleri doğrultusunda gerçekleşiyordu. Buna göre biz İmam Zaman (a.f.) tarafından sadır olan mektuplardaki konular üzerinde çalışmamızı yoğunlaştırmalıyız. Gerçi onla-

¹ Hanedan-i Navbahti, s: 217-218.

² Hanedan-i Navbahti, s: 221.

³ İsbât'ül Vasiyyet, s: 246-247. On ikinci İmam'ın Gaybetinin Siyasi Tarihi, s: 210.

⁴ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 243.

rın büyük bir bölümü –bir zamanda bir araya toplanmış ve telif edilmişse de- maalesef ki bugün elimizde mevcut değildir.

Özel naiblerin faaliyetlerini birkaç yönde inceleyebiliriz:

a) Biz bundan önce de hidayet İmamlarının çoğunun yaşam tarihinde şuna değinmiştik ki; İmamların kültürel ve siyasi mübarezelerinin en köklü mihverlerinden biri, başta Gulat olmak üzere Şialar içindeki fırkalarla mübareze etmek idi.

Bu dönemde ortaya çıkan Gulat'tan biri, Nesiriye fırkasını tesis eden Muhammed b. Nesir idi. Onun, İmam Hâdi'nin (a.s.) zamanındaki ve O'ndan sonraki guluva dayalı iddiaları dillere düşmüştü. Şeyh Tusi de şöyle diyor: O, ikinci özel naibin zamanında, önceki Gulat gibi İmamların rububiyeti ve mahremlerle evlenmenin caiz olduğu vb. inançları yayıyor, terviç ediyordu. Ebu Cafer ona beddua ve lanet ederek ondan beri olduğunu söyledi. Onun ölümünden sonra izleyicileri üç fırkaya bölündü ve onlar da varlıklarını devam ettiremediler.¹

Muhammed b. Ali Şelmağani önceleri İmamiye fakihlerinden ve İmamların vekillerinden biriydi. O bir makama sahip olmasına rağmen, bir takım makamperestliklerden dolayı o da guluva sürüklendi ve bilhassa hulul nazariyesi üzerinde tekitle durdu. O, eli altında bulunan Beni Bestam'ı aldatmaya çalışarak Hüseyin b. Revh'in ona lanet etme meselesini şöyle tevil ediyor ve diyordu ki: "Ben idrak ettiğim sırları ifşa ettiğimden dolayı Hüseyin b. Revh tarafından dışlanıyor ve telin ediliyorum."²

Şeyh Tusi'nin nakline göre, o şöyle düşünüyordu: Resulullah'ın (s.a.v.) ruhu ikinci naibin bedenine ve Emir-ül Müminin Ali b. Ebi Talib'in (a.s.) ruhu üçüncü naibin bedenine ve Fatimat'üz Zehra'nın (a.s.) ruhu da ikinci naib Ebu Cafer'in kızı Ümmü Külsüm'e hulul etmiştir. Hüseyin b. Revh de bu inancın açıkça küfr ve ilhad olduğunu söylüyor, halkın dikkatini onun yalan ve aldatmalarına çekiyor, onun inançlarının, Nasara'nın Hz. İsa hakkındaki inançlarından ve Hallac'ın inançlarından teşkil olduğunu duyuruyordu.³ Hüseyin b. Revh, Şalmağani'yi itibardan düşürmek için çok çalıştı ve nitekim İmam Zaman'ın (a.f.) mektubu da onun bu mücadelesini teyit etti.⁴

Aynı zamanda Şalmağani'nin öğrencileri uzun bir süre İmamiye için bazı sorunlar çıkardı. Şia'nın kötü tanıtılmasına sebebiyet veren en önemli şeylerden biri şüphesiz o ve onun adamlarının iftiralarıydı. Gulat'a önderlik eden belirli şahısların dışında, zaman zaman Şialar arasında da bir nevi guluv inançları ortaya çıkıyordu. Şeyh Tusi'nin bu hususta naklettiği bir rivayet şöyledir: Bir grup Şia, Allah'ın İmamlara yaratma ve rızık verme gücü verip vermediği hususunda ihtilafa düştüler. Bazısı bunun doğru olduğuna ve diğer bazısı da böyle bir şeyin batıl olduğuna hükmettiler. Nitekim ikinci özel naib olan Ebu Cafer'in yanına gelip bu hususta onlar için Hz. Veliyy-i Asr'dan (a.f.) bir mektup getirmesini istediler. İmam'ın cevabı şöyleydi:

"Her şeyi Allah yaratmış ve rızkı da O taksim eder. Çünkü O, ne cisimdir ve ne de bir cisme hulul eder. O'nun bir benzeri yoktur. O, duyan ve görendir. Hidayet İmamları, Allah'tan istediklerinde Allah onların isteklerine icabet eder, onların hakkını yücelterek

¹ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 244-245.

² Gaybet (Şeyh Tusi), s: 248.

³ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 249.

⁴ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 250. Tarih'ul Gaybet'üs Süğra, s: 518. On ikinci İmam'ın Gaybetinin Siyasi Tarihi, s: 200-206'da Şalmağani hakkında mufassal rivayetler mevcuttur.

yaratır ve rızık verir."¹

Guluv inançlarının o zaman ciddi bir şekilde gündemde olduğu bundan anlaşılmaktadır. Özel naiblerin en hassas ve en önemli vazifelerinden biri inhirafî düşüncelerle ve Gulat'ın inançlarıyla amansız bir mücadeleye girişmek ve bu sorunları çözmek idi.

b) Hz. Mehdi (a.f.) hakkındaki şüphe ve tereddütleri ortadan kaldırmak.

İmam Zaman'ın (a.f.) mukaddes vücudu hakkındaki şüphe ve tereddütleri, muhtelif yollarla ve özellikle de bir takım öngörude bulunmakla ortadan kaldırmak, özel naiblerin hassas vazifelerinden birini teşkil etmekteydi. Bu hususta birinci ve ikinci naiblerin zamanında daha çok çalışılmıştı ve ondan sonra da gaybet-i süğra'nın sonuna kadar bu hususta bazı meseleler dile getiriliyordu.

Bugün İmam Zaman'ın (a.f.) elimizde bulunan mektuplarının bazısı da bu meseleyle ilgilidir. Şeyh Tusi'nin naklettiğine göre, İbn-i Ebi Ganim-i Gazvini ile bir grup Şialar arasında bir tartışma oldu. İbn-i Ebi Ganim on birinci İmam'ın oğlu olmadığını ısrarla söylüyordu. Mecburen Şialar, bu husustaki tartışmaya son vermek için İmam Zaman'a (a.f.) bir mektup yazarak cevap istediler. Mektubun cevabını O Hazret kendi hattıyla yazıp gönderdi. Mektupta imamet ve velayet meselesine ve önceki İmamlara değinilmiş ve şöyle denmiştir: "On birinci İmam'dan sonra Allah'ın kendi dinini batıl ettiğini, kendisi ile halk arasındaki irtibatı kopardığını mı sanıyorsun? Hayır, böyle değil ve kıyame-te kadar da böyle olmayacaktır". Bunun devamında da gaybetin zarureti ve O Hazretin zalimlerin gözünden gizli olması gerektiği hakkında bazı konulara değinilmiştir.²

Başka bir rivayet, nispeten daha mufassal bir mektuptan söz etmektedir. Cafer-i Kezzab, İmam Askeri'nin (a.s.) yerine geçtiği iddiasında bulunduktan sonra bu mektup İmam Zaman (a.f.) tarafından sadır oldu. İmam bu mektupta hidayet İmamlarının imamet, ilim ve ismet meselesine değindikten sonra Cafer'in helalden, haramdan haberdar olmadığını, hakkı batıldan ve muhkemi mütaşabihten ayırt etme gücüne sahip olmadığını dile getiriyor ve daha sonra da "Böyle bir durumda nasıl imamet iddiasında bulunabilir?" sorusuna yer veriliyor.³

Muhammed b. İbrahim b. Mehziyar'ın, babasının on birinci İmam'ın vekillerinden olduğu hususundaki şüphesi İmam Zaman'ın (a.f.) mektubunu aldıktan sonra bertaraf oldu.⁴ Bu hususta başka rivayetler de mevcuttur.⁵ O rivayetlerin birinde, Hz. Mehdi (a.f.) bir mektubunda kendi varlığı hakkında şüpheye düşen kimseler karşısında mukaddes vücudunu ispatladıktan sonra bazı fıkhi soruları cevaplamıştır.⁶

Önceden de belirttiğimiz gibi özel naibler on ikinci İmam'ın vücudunun ispatı hakkında ısrar etmekle birlikte, O Hazretin özelliklerini tanıma hususunda Şiaların fazla ısrar etmemelerini istiyorlardı ve bu metot da İmam'ın emniyetini korumak amacıyla uygulanmaktaydı.

c) Vekillerin Teşekkülü

Muhtelif bölgelerin işlerini idare etmek ve Şialarla İmamlar arasında irtibat kurmak

¹ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 178.

² Gaybet (Şeyh Tusi), s: 173-174.

³ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 174-176.

⁴ Usul-u Kafi, c: 1, s: 518.

⁵ Usul-u Kafi, c: 1, s: 518-519.

⁶ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 176.

amacıyla vekil tayin edilirdi. Gaybet başladıktan sonra vekillerin İmam Zaman (a.s.) ile olan doğrudan irtibatları kesildi ve İmam'ın tayin etmiş olduğu özel naib irtibat mihveri oldu. Şiaların yaşadıkları bölgeler takriben belliydi ve her bölgede de bir vekilin tayin edilmesi kaçınılmaz bir şeydi. Bazen küçük bir bölgede görev yapan birkaç vekil, başka bir vekilin denetim ve gözetimi altında çalışıyordu. Bu vekil gaybetten önce İmam tarafından ve gaybetten sonra da İmam'ın özel naibi tarafından tayin ediliyordu. Bu vekiller halktan topladıkları (humus, zekat vb.) vucuhu şer'iyeyi çeşitli yollarla Bağdat'taki özel naibe gönderiyorlardı. Onlar da kendilerine gelen paraları Hz. Veliyy-i Asr'ın (a.f.) emriyle belirli yerlerde masraf ediyorlardı. Bazen bazı vekiller bir defaya mahsus olarak İmam Zaman'ın (a.f.) huzuruna varıp O'nunla görüşüyordu. İkinci özel naib Ebu Cafer'in vekillerinden olan Muhammed b. Ahmed-i Kattan, O Hazretle görüşme saadetine nail olan vekillerden biriydi.¹ Fakat pek nadir olarak gerçekleşen bu görüşmeler, onların direktmen İmam'la irtibatta oldukları anlamına gelmez, onlar genelde özel naibin nezaretinde çalışıyorlardı. Ahmed b. Metil-i Kummi'nin rivayetine göre Ebu Cafer'in Bağdat'ta on tane vekili vardı ve onların içinde Ebu Cafer'e en yakın olanı Hüseyin b. Revh idi. Hüseyin b. Revh, sonraları Hz. Veliyy-i Asr (a.f.) tarafından üçüncü özel naib olarak tayin edildi.² Onun diğer yakınlarından biri de Cafer b. Ahmed b. Metil idi. Şia'nın büyüklerinden bir çoğu Ebu Cafer'in yerine onun naib olarak tayin edilebileceğini düşünüyorlardı.

Bir rivayetten anlaşıldığı üzere halk, vekillere verdikleri mallar karşılığında onlardan makbuz alıyorlardı. Fakat özel naibten kesinlikle makbuz istenmiyordu. Ebu Cafer, Hüseyin b. Revh'in özel naibliğini duyurunca ondan makbuz istenmemesini emretti.³ Ahvaz, Samirra, Mısır, Hicaz, Yemen ve de İran'ın Horasan, Rey, Kum vb. şehirlerindeki vekiller hakkında da rivayetlerde, zaman zaman bazı bilgilere rastlamaktayız. Bu rivayetler Gaybet ve İkmal'üd Din kitaplarında nakledilmiştir.

d) İmam Zaman'ı (a.f.) Gizli Tutmak

Elimizde mevcut olan bazı rivayetlerden İmam'ın Irak, Mekke ve Medine'de olduğu, bir şekil yaşadığı ve sadece özel naibin O'nunla görüşebildiği anlaşılmaktadır. Bazen ashabdan olan diğer kişiler de O Hazretle görüşme şerefine nail oluyorlardı, biraz önce de belirttiğimiz gibi Muhammed b. Ahmed-i Kattan bunlardan biriydi. Ebu Tahir Muhammed b. Ali b. Bilal, Ebu Cafer Ömeri'nin özel naibliği hakkında şüpheye kapıldığına, İmam'ın kendisinden bu meseleyi duyması için Ebu Cafer onu alıp İmam'ın huzuruna götürdü ve umumi bir toplantıda da Şiaların, vücuhât-ı şer'iyelerini Ebu Cafer'e vermelerinin İmam Zaman'ın (a.f.) emriyle olduğu hususunda ondan itiraf aldı.⁴

Bunlarla birlikte İmam'ı ve özelliklerini gizli tutmak ve saklamak özel naiblerin en önemli vazifelerinden biriydi.

Hüseyin b. Revh-i Navbahti, İmam'ın özel naibliği iftiharını kazandığı zaman, Ebu Sahl İsmail b. Ali Navbahti adında İmamiye büyüklerinden biri Bağdat'ta yaşıyordu ve yüce bir makama sahipti. Hüseyin b. Revh özel naibliğe tayin edildikten sonra biri Ebu Sahl'a bu işin hikmetini sordu. Ebu Sahl cevaben şöyle dedi: Onu bu makama seçenler

¹ İkmal-üd Din (Şeyh Saduk), s: 442.

² Gaybet (Şeyh Tusi), s: 225.

³ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 225-226.

⁴ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 26. On ikinci İmam'ın Gaybetinin Siyasi Tarihi, s: 166.

bizden daha iyi görenlerdir. Çünkü benim işim hasımla bahsetmek ve tartışmaktır, eğer ben de Eb'ul Kasım gibi İmam Zaman'ın (a.f.) yerini bilseydim tartıştığım zaman ve delil getirme hususunda sıkıştığımda O'nun yerini düşmanlara söylerdim. Ama eğer Eb'ul Kasım İmam'ı kendi elbisesinin altında gizlese, düşmanlar onu makasla dilim dilim doğrasalar bile o, İmam'ı kimseye göstermez.¹

GAYBET-İ KÜBRA DÖNEMİNDE O HAZRETİN ADINI İFŞA ETMEK CÂİZ DEĞİLDİR

Bir çok rivayetlerden de anlaşıldığı gibi O Hazretin adını dile getirmek caiz değildir. "İmam'ın adını ağıza almanın caiz olmaması geçici bir siyasi metot mudur, yoksa O Hazret zuhur edinceye kadar adının anılması haram mıdır?" hususunda fakihlerle tarihçiler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Allame Meclisi, bu rivayetleri "Bab'ün Nehy an-it Tesmiye" unvanı altında bir araya toplamıştır.²

Abdullah b. Cafer Himyeri'den şöyle rivayet edilmiştir: Ahmed b. İshak ile birlikte İmam Zaman'ın (a.f.) birinci naibi Osman b. Said'in yanına gitmişim. Osman b. Said'e "Aynen Hz. İbrahim (a.s.) gibi sadece kalbimin mutmain olması için bir soru sormak istiyorum" dedim ve sorumu sordum: "Siz Sahib-ül Emr'i (a.f.) görmüş müsünüz?" "Evet, görmüşüm" dedi. "Adı nedir?" diye sorunca dedi ki:

"Asla bu konu hakkında sorma, çünkü bu kavim (hükümet) bu neslin sonunun keşildiğini düşünmektedir."³

Bu rivayetten açık bir şekilde anlaşıyor ki, Beni Abbas, İmam Askeri'nin (a.s.) oğlu olmadığına emin olunca bu işi takip etmediler ve bu da hem İmam'ın hem de Şiaların yararına oldu.

Gaybet-i Süğra boyunca Hz. Veliyy-i Asr (a.f.) tarafından sadır olan mektuplarda şuna açıkça tasrih edilmiştir: "Toplantılarda benim adımla ağıza alan melundur."⁴ Hatta İmam Hâdi'nin (a.s.) zamanında bile bu mesele konu edilmiş ve O Hazret de sadece "el-Hüccetü min Âl-i Muhammed (s.a.v.)" diye anılmasını emretmişti.⁵

Şeyh Saduk, hatta meşhur "Levh" rivayetini zikrettikten sonra bile hazretin adını dile getirmenin caiz olmadığına inandığını açıkça belirtmiştir.⁶

İrbili, İmam'ın adının anılmasını nehyeden rivayetlere değindikten ve O mukaddes vücudun künyesine tasrih ettikten sonra şöyle diyor: "Birinci (süğra) gaybet döneminde Şialar O Hazret hakkında "Nahiye-i Mukaddese" tabirini kullanıyor bu remz ile O Hazreti tanıyorlardı. İkinci bir remz de "Garim" kelimesiydi ve bu kelimeyle de O Hazreti kastediyorlardı." İrbili sözüne şöyle devam ediyor: "Şeyh Tabersi (Tusi)⁷ ve Şeyh Mü-

¹ Gaybet (Şeyh Tusi), s: 255. Hanedan-i Navbahti'nin nakline göre, s: 217.

² Bihar'ül Envar, c: 51, s: 30-34. Kafi, c: 1, s: 332-333. Mir Damad "Şir'at-üt Tesmiye"de bu hususta yirmi hadis nakletmiştir.

³ Bihar'ül Envar, c: 51, s: 33.

⁴ Bihar'ül Envar, c: 51, s: 33. İkmal'üd Din, c: 2, s: 483. Gaybet (Şeyh Tusi), s: 262. A'lam-ül Vera, s: 432. Şir'at-üt Tesmiye, s: 60.

⁵ Kafi, c: 1, s: 333.

⁶ Uyun-u Ahbar'ir Rıza, c: 1, s: 41.

⁷ İhtimalen "Tusi" doğrudur. Çünkü Akaa Buzürk de bu sözü naklederken "Tusi" kullanmıştır. Bakınız: ez-Zeria, c: 14, s: 178.

fid'e şaşıyorum doğrusu; onlar O Hazretin adını dile getirmenin haram olduğunu ve İmam Mehdi (a.f.) künyesini zikrettikten sonra "İsmi Peygamberin ismi ve künyesi de Peygamberin künyesidir" diyorlar ve bununla da O Hazretin adını ve künyesini ifşa etmediklerini sanıyorlar."

İmam belirli bir sürede takip edildiğinden ve bu da O Hazretin can emniyetine tehlikeli olabileceğinden dolayı takiyye icabı böyle bir tedbir alınmıştır ama bu gün herhangi bir sakıncası yoktur; inancındayım ben.¹

Şia alimleri bu hususta ihtilafa düşmüşlerdir. Sonraları Mir Damad bu mesele hakkında² kendisine sorulan sorunun cevabında "Şir'at-üt Tesmiye" adında bir kitap yazmış ve kitabında nehy rivayetlerinde mevcut olan itlakata temessük ederek bu mesele hakkında detaylı bir incelemede bulunmuştur.³ Allame Akaa Buzürk bu hususta, Şeyh Hürr Amili'nin "Keşf-üt Tamiye fi Cevaz-it Tesmiye" adındaki kitabından söz etmiştir.⁴ Kitabın adından da anlaşıldığı üzere Şeyh Hürr Amili, İmam'ın adını dile getirmenin caiz olduğuna inanıyordu ve bunun için de kitabını "Şir'at-üt Tesmiye" kitabına reddiye olarak yazmıştır. Önce de değindiğimiz rivayetlerin bazısından, İmam'ın adını dile getirmenin haram olmasının sebebinin siyasi sorunlar olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Biraz önce naklettığımız rivayette İmam'ın birinci naibi Himyeri'ye şöyle buyurmuştu: O Hazretin adını sormak sizlere haramdır. Çünkü sultan, on birinci İmam'ın oğul sahibi olmadan dünyadan göçtüğüne ve bu yüzden de mirasının taksim edildiğine inanıyor... Eğer O'nun adı faş edilirse, O'nu takip etmeye başlarlar.⁵ Bununla birlikte bu konunun dakik olarak aydınlanması için özellikle bu hususta yazılan kitaplara müracaat etmek ve konuyu incelemek gerekir.

İMAM MEHDİ'NİN (a.f.) SİRETİ

İmam Zaman'ın (a.f.) yaşamıyla ilgili kısa bir bilgi sunduktan sonra bu mecmuanın hüsnü hitamı için İmam Zaman'ın (a.f.) zuhur ettikten sonraki sireti hakkında nakledilen rivayetlerin bazısını buraya aktarmak istiyoruz. Üstad Muhammed Rıza Hakimi'nin "Batının Güneşi" adlı değerli eserinde yazmış olduklarını aynen buraya aktarıyor ve bu rivayetlerin ihtivasının yanı sıra Üstadın da edibane yazısından faydalanmak istiyoruz:

A. DİNÎ SİRET

Mehdi (a.f.) Allah'ın karşısında, Allah'ın azameti karşısında huşu edendir, çok huşu eden; kanatlarını açıp, başını aşağı dökerek gökyüzünün zirvesinden yere doğru inen bir kartal gibi. Mehdi (a.f.), Allah'ın celali karşısında böyle huzu ve huşu edendir. Allah ve yüceliği O'nun vücudunda tecelli etmiştir ve varlığın tümü O'nu kendine gömmüştür.⁶

¹ Keşf-ül Gumme, c: 2, s: 519-520.

² Mir Lavhin'in yazdığına göre, bu mesele hakkında Şeyh Behai ve Mir Damad arasında bir çekişme vardı ve nitekim Mir Damad bu risaleyi yazdı. Bakınız: Fevarid-ür Rezeviye, s: 422.

³ Ez-Zeria, c: 14, s: 178-179. Bu kitabı Hüccet-ül İslam Üstadı tashih etmiş ve İsfahan'daki Mir Damad Mehdiyesi de yayınlamıştır.

⁴ Ez-Zeria, c: 18, s: 23. Bu hususta başka risaleler de telif edilmiştir. Cenab Üstadı'nın "Şir'at-üt Tesmiye"ye yazmış olduğu mukaddimeye bakınız.

⁵ Kafi, c: 1, s: 330.

⁶ El-Mehdiyy-il Mev'ud..., c: 1, s: 280 ve 300.

Mehdi (a.f.) adildir, kutlu ve tertemiz. Hakkın bir zerresinden dahi geçmez O. Allah, O'nun eliyle İslam dinini aziz edecektir... Mehdi (a.f.) her an Allah korkusunu kalbinde taşımaktadır. Ve Allah'ın katında sahip olduğu takarruk (yakınlık) makamından dolayı da gururlanmaz. O dünyaya gönül bağlamaz ve (bunun için de) taş üstüne taş yığmaz. Onun hükümetinde ilahi had ve cezanın uygulanması dışında kimseye kötülük edilmez.¹

B. AHLAKİ SİRET

Mehdi (a.f.) haşmet, sükunet ve vakar sahibidir. Mehdi (a.f.) kalın elbiseler giyer ve arpa ekmeği yer. Mehdi'nin ilim ve hilmi herkesten daha çoktur. Mehdi, Peygamber'in adını taşımaktadır ve ahlakı da Muhammedî (s.a.v.) ahlakıdır.²

Mehdi (a.f.), alevi hidayet meşalesiyle alemde dolaşır ve salihler gibi yaşar.³

C. AMELİ SİRET

Mehdi'nin (a.f.) zuhur ve kıyamında her şey dostluk ve beraberlik olacaktır, öyle ki; herkes ihtiyacı olan şeyi, hiçbir engelleme olmadan başka birinin cebinden alacaktır.⁴

Mehdi'nin (a.f.) zamanında müminler, birbirleriyle yaptıkları muamelelerde kar etmeyecekler.⁵ Kalplerdeki kinler atılacak, her yeri huzur ve emniyet saracak.⁶

Mehdi (a.f.), başkalarının isteğini yerine getirecek, onlara mal dağıtacak ve bahşişte bulunacak. Kendi devletinin idarecilerine ve memurlarına çok sıkı davranarak titizlik gösterecek. Güçsüzlere ve fakirlere şefkatli ve mihriban davranacak.⁷

"Mehdi (a.f.) kendi devletinin idarecilerine sıkı davranacak, miskinlere karşı şefkatli ve yoksullara karşı çok cömert olacak. Mehdi'nin (a.f.) alameti budur."⁸

Mehdi (a.f.), fakirlere karşı öyle bir şekilde davranacak ki, kendi eliyle onların ağzına yağ ve bal koyacak.⁹ Mehdi (a.f.), aynı Emir-ül Müminin (a.s.) gibi yaşayacak, kuru ekmek yiyecek ve takvayla yaşayacak.¹⁰

D. İNKİLÂBİ SİRET

Mehdi (a.f.), her hak sahibinin hakkını alıp kendisine verecek, hatta eğer birinin hakkı başkasının dişleri arasında bile olsa, haksızlık yapan ve gasıp insanın dişleri arasından onu çıkaracak ve hak sahibine döndürecekler.¹¹ Mehdi (a.f.) kıyam ettiğinde cizye kaldırılacak ve gayri müslim kalmayacak. O, kılıçla halkı Allah'ın dinine davet edecek, kabul etmeyenlerin boynunu koparacak, isyan ve serkeşlik eden herkesi ezecektir.¹²

¹ El-Mehdiyy-il Mev'ud..., c: 1, s: 280 ve 300.

² El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 281-282 ve 266 ve 300.

³ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 281-282 ve 266 ve 300.

⁴ El-Ihtisâs (Şeyh Müfid), s: 24

⁵ Vesail'üş Şia, Ticaret babları.

⁶ Bihar'ül Envar, c: 10.

⁷ El-Mehdiyy-il Mev'ud..., c: 1, s: 276-277.

⁸ El-Mehdiyy-il Mev'ud..., c: 1, s: 276-277.

⁹ El-Mehdiyy-il Mev'ud..., c: 1, s: 297.

¹⁰ El-Gaybet (Nümani). Bihar'ül Envar, c: 52, s: 359.

¹¹ El-Mehdiyy-il Mev'ud..., c: 1, s: 279-282-283.

¹² El-Mehdiyy-il Mev'ud... c: 1, s: 279-282-283.

Mehdi (a.f.) Kufe şehrine girecek ve her münafığı, şüphe ve tereddüde inanan herkesi öldürecek, sarayları yıkacak ve orada yerleşmiş olan orduyu kılıçtan geçirecek. Allah razı ve hoşnut oluncaya kadar zalimleri ve onların yardımcılarını böyle öldürecek.¹ Mehdi (a.f.), zekatı engelleyeni öldürecek ve mühsin zinada bulunanı, şahid istemeden taşılayacaktır.²

Züraret İbn-i A'yan şöyle diyor: İmam Muhammed Bakır'a (a.s.) sordum ki: Hz. Kâim (a.f.), Peygamber (s.a.v.) gibi mi halka davranacak? Buyurdu: Heyhat, heyhat, Peygamber (s.a.v.) din yolunda halkın muhabbetini kazanmak ve kalpleri birleştirmek için onlara mülayim davranıyordu. Fakat Kâim (a.f.), kılıçla ve öldürmekle halkın karşısına çıkacak. Allah, O'na öldürmeyi ve kimsenin tevbesini kabul etmemeyi emretmiştir. Mehdi (a.f.) ile muhalefet ve düşmanlık edenin vay haline!³ Mehdi (a.f.), sadece ve sadece kılıcı tanır. O kimsenin tevbesini kabul etmez ve Allah'ın hükmünü icra ve Allah'ın dinini istikrar etme yolunda kimsenin sözüne kulak asmayacak ve kimsenin kınamasına aldırmayacak.⁴

E. SİYASİ SİRET

Mehdi'nin (a.f.) hükümeti zamanında zalimlerin ve müstekbirlerin hükümeti, münafıkların ve hainlerin siyasi nüfuzu nabud olacaktır.⁵ Müslümanların kiblesi Mekke şehri, Mehdi'nin (a.f.) inkılabî hareketinin merkezi olacaktır. Önce O'nunla kıyam edecek kişiler, o şehirde bir araya gelecek ve O'na katılacaklardır.

Mehdi (a.f.), yahudilerin ve hristiyanların dünyadaki nüfusuna son verecek. Antakya mağarasından sükunet (sakine) tabutunu çıkaracak. Tevrat ve İncil'in asıl nüshası ondadır. Böylece de Tevrat ehli arasında Tevrat'la, İncil'e inananlar arasında da İncil'le hükmedecek ve onları kendisine tabi olmaya davet edecektir. Bazıları O'na inanacaklar.⁶ Öbürleriyle savaşıacak, (kitap ehlinden veya başka meram ve ekollerden) hiçbir güç ve meram sahibi kalmayacaktır. Hak İslam hükümetinden ve adil Kur'anî siyasetinden başka dünyada hiçbir siyaset ve hükümet bâki kalmayacaktır. Böylece Mehdi'nin (a.f.) hükümeti alemin doğu ve batısını kaplayacaktır. İsa (a.s.) gökyüzünden inecek ve Mehdi'ye (a.f.) iktida ederek namaz kılacak ve bağırarak "Beyt'ül Mukaddes'in kapısını açın" diyecek ve kapıyı açacaklar. Bu arada Deccal, yetmiş bin silahlı yahudiyle ortaya çıkacak. İsa (a.s.), Deccal'i öldürmek istediği sırada Deccal kaçacak. İsa (a.s.) diyecek ki: "Ben seni bir darbeyle öldüreceğim" ve böyle de olacak, onu tutup öldürecek. Yahudiler her köşe bucaktaki taş, ağaca, hayvana ve başka bir şeye sığınacak ve saklanacaktır. Ama her şey konuşmaya başlayacak ve "Ey Allah'ın müslüman kulu, burada bir yahudi var, gel ve onu öldür"⁷ diyecek. Ve böylece dünya yahudilerden temizlenecek. Evet, Mehdi (a.f.) kıyam ettiğinde yeryüzünün her yerinden "Eşhedü en la ilahe illallah ve

¹ El-İrşad (Şeyh Müfid). Bihar'ül Envar, c: 52, s: 338.

² İkmal-üd Din. Bihar'ül Envar, c: 52, s: 353.

³ El-Gaybet (Nümani). Bihar'ül Envar, c: 52, s: 353.

⁴ El-Gaybet (Nümani). Bihar'ül Envar, c: 52, s: 353.

⁵ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 252.

⁶ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 254-255.

⁷ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 2, s: 5-7.

eşhedü enne Muhammeden Resulullah " sesi yükselecek.¹

F. EĞİTİM SİRETİ

Mehdi'nin (a.f.) hükümeti zamanında herkese ilim ve hikmet öğretecekler, öyle ki; kadınlar evlerinde Allah'ın kitabı ve Peygamberin sünnetiyle hüküm edecekler.² O dönemde halk kitlesinin akli gücü temerküz bulacak. Mehdi (a.f.), Allah'ın teyidiyle insanların aklını tekamüle vardıracak ve herkeste bir aydınlık meydana getirecektir.³ Hz. Mehdi'nin (a.f.) devletinde ayb ve bela Şia'dan bertaraf edilecektir. Onların kalpleri çelik parçaları gibi olacaktır. Onlardan biri kırk kişinin gücüne sahip olacaktır. Yeryüzünün hükümet ve önderliği onların elinde olacaktır.⁴

G. İÇTİMAİ SİRET

Mehdi (a.f.) kıyam ettiğinde –bazı zorluklar çıktıktan ve savaşlar yapıldıktan sonra zulüm ve haksızlığı ortadan kaldıracak ve yeryüzünün her yerini adaletle dolduracaktır. Yeryüzünde O'nun adalet ve ihsan bereketinden faydalanmayan bir yer kalmayacak, hatta hayvanlar ve bitkiler bile bu bereket, adalet, haklılık ve iyilikten yararlanacaktır.⁵ Mehdi'nin (a.f.) zamanında herkes zengin ve ihtiyaçsız olacaktır.⁶

Mehdi'nin (a.f.) adaleti öyle olacaktır ki, hiç kimseye, hiçbir şeyde, hiçbir şekilde haksızlık edilmeyecektir. O'nun adaletinin ilk alameti şu olacak ki, O'nun hükümetinin sözcüleri Mekke'de yüksek sesle şöyle diyecekler:

"Farz namazını Hacer'ül Esved'in yanında ve tavaf mahallinde kılan ve şimdi de sünnet namaz kılmak isteyen kimse bir kenara çekilsin, ki başkasının hakkı zayi olmasın ve farz namaz kılmak isteyen herkes gelsin kılsın."⁷

H. MALİ SİRETİ

Alemin bütün serveti Mehdi'nin (a.f.) yanında toplanacak; (yerin altında ve üstünde olan bütün zenginlikler) Daha sonra Mehdi (a.f.), insanlara "Gelin, alın bunları. Siz bunları kazanmak için akrabalık bağlarını kopardınız, akrabalarınızı incittiniz, haksız yere kan döktünüz ve günah işlediniz. Gelin, alın işte" diyecek.

Daha sonra onları, o güne kadar görülmemiş bir bahşişte bulunup dağıtacak herkes.⁸ Mehdi'nin (a.f.) zamanında tarlalar çok mahsul verecek, herkes Mehdi'nin (a.f.) yanına gelip "Bana servet, mal ver" diyecek. Mehdi (a.f.) de hemen "Al" buyuracak.⁹

Mehdi (a.f.), malları herkesin arasında eşit bir şekilde taksim edecek.¹⁰ Kimseyi

¹ Tefsir-i Ayyaşi. Bihar'ül Envar, c: 52, s: 340.

² Bihar'ül Envar, c: 52, s: 352.

³ Usul-u Kafi, c: 1, Kitab'ül Akl, Hadis: 21.

⁴ Hisal (Şeyh Saduk). Haraic-i Ravendi. Bihar'ül Envar, c: 52, s: 317-335.

⁵ Bihar'ül Envar, c: 10. Bu hususta çok ve meşhur hadisler mevcuttur.

⁶ Bihar'ül Envar, c: 51, s: 146.

⁷ Kafi, c: 4, s: 427.

⁸ İlel'üş Şerayi (Şeyh Saduk). Bihar'ül Envar, c: 51, s: 29.

⁹ Keşf'ül Gumme (İrbili). Kifayet'üt Talib (Kenci Şafii). Bihar'ül Envar, c: 51, s: 88.

¹⁰ Batının Güneşi, on üçüncü fasıl ve "Malların eşit bir şekilde taksimi" bölümüne de bkz.

başkasından üstün tutmayacak.¹

İ. ISLAHİ SİRETİ

Mehdi (a.f.) imdada gelen ve feryadresdir. Allah, O'nu dünyadaki insanların imdadına yetişmesi için gönderecektir. O'nun zamanında herkes refah, huzur ve benzersiz bir nimet bolluğuna kavuşacak, hatta hayvanlar bile çoğalacak ve rahat olacaklar. Yeryüzü çok bitki yeşertecek. Nehirlerin suları çoğalacak. Yeraltındaki hazineler, servetler ve diğer madenler çıkarılacak.²

Mehdi'nin (a.f.) döneminde fitne ve kavga ateşi sönecek, zulüm, gece baskını ve yağmalama adeti kalkacak, savaşlar yok olacak.³

Mehdi (a.f.), insanları büyük bir beladan, herkesi içeren ve kör bir fitneden kurtaracak.⁴

Alemde viran bir yer kalmayacak ve Mehdi (a.f.) her yeri onaracak, abat edecek.⁵

Mehdi'nin (a.f.) yaranları alemin her yerine ayak basıp, her yerde kudreti ellerinde bulunduracaklar, herkes ve her şey onlara itaat edecek, hatta çöldeki yırtıcı hayvanlar ve avlar (yırtıcı) kuşların hepsi ve hepsi onların rıza ve hoşnutluğunu kazanmak isteyecekler. Bu din elçileri, selah ve adalet elçileri öyle bir sevinç ve hoşnutluk getirecekler ki, Mehdi'nin (a.f.) ashabının ayak bastığı yer başka yerlere karşı iftihar edecek.⁶ Mehdi'nin (a.f.) yaranından her biri kırk kişinin gücüne sahip olacak, kalpleri de çelik parçaları gibi. Eğer bunların yoluna demirden dağlar dikilse, o dağları yararlar. Mehdi'nin (a.f.) yaranı, Allah-u Teala kendilerinden razı oluncaya kadar kılıçlarını yere koymayacaklar.⁷

Evet dünyayı fitne ve düşmanlık sardığında, her yer zulüm, fesat ve yağmayla doluğunda, delalet ve inhiraf kalelerini yıkmak, karanlık ve taş kalpleri tevhid, insaniyet ve adalet nuruyla aydınlatmak için Allah yüce ıslahçısını gönderecektir.⁸ Nitekim Mehdi'nin (a.s.) ıslahî sireti hususunda Ali'nin (a.s.) Nehc-ül Belağa'daki sözleriyle karşılaşıyoruz, babanın evladı hakkındaki şahadetini görüyoruz:

"Allahperestlik nefesperestliğe çevrildikten sonra Mehdi gelecek ve nefesperestliği Allahperestliğe çevirecek, Kur'an görüş ve düşüncelere uydurulduktan sonra Mehdi gelip görüş ve düşünceleri Kur'an'a uyduracak... O kendi idarecilerini ve memurlarını muaheze edecektir. Yeryüzü, içinde sakladığı her şeyi O'nun için çıkaracak, bütün imkanlarını ve bereketini O'nun hizmetine sunacak. İşte o zaman Mehdi (a.f.) adalet siretinin nasıl olduğunu, kitap ve sünneti ihya etmenin ne demek olduğunu size gösterecektir."⁹

¹ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 264, 275, 277, 285, 287, 288, 311, 318, c: 2, s: 11.

² El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 264, 275, 277, 285, 287, 288, 311, 318, c: 2, s: 11.

³ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 264.

⁴ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 264.

⁵ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 264.

⁶ İkmal'üd Din. Bihar'ül Envar, c: 52, s: 327.

⁷ Bihar'ül Envar, c: 52, s: 327.

⁸ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 310.

⁹ Nehc-ül Belağa, Feyz'ül İslam baskısı, s: 424, 425.

J. KAZAVET VE HÜKMETME SİRETİ

Mehdi'nin (a.f.) yargı ve hükümlerinde, Mehdi'nin (a.f.) hükümetinde kimseye bir iğne ucu kadar bile zulüm ve haksızlık edilmeyecek ve kimse rencide edilmeyecek.¹ Mehdi (a.f.), halis dini hükümler doğrultusunda (başkalarının, mezheplerin fakih ve alimlerinin görüş ve düşüncelerine teveccüh etmeden) hüküm ve hükümet edecek.²

Mehdi (a.f.) adalet ölçü ve terazisini halkın arasında bırakacak ve böylece kimse, başka birine zulüm edemeyecek.³

Mehdi (a.f.) yeni bir yargı ve kazavet sistemi getirecek⁴... Mehdi (a.f.), Davud (a.s.) ve âl-i Davud hükmüyle hükmedecek ve kimseden şahit ve delil istemeyecek .

Şeyh Müfid şöyle diyor: "Kâim-i Âl-i Muhammed (s.a.v.) kıyam ettiğinde aynı Hz. Davud gibi, yani batin hasebiyle hükmedecek, şahide gerek duymadan hükmedecek. Allah hükmü O'na ilham edecek ve O da ilahi ilhama göre hükmedecek. Mehdi (a.f.) her grubun gizli planlarından haberdar olacak ve planlarını kendilerine söyleyecek. Mehdi (a.f.), bakmasıyla dost ve düşmanını tanıyacak."⁵

¹ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 280, 283, 284.

² El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 280, 283, 284.

³ El-Mehdiyy-il Mev'ud, c: 1, s: 280, 283, 284.

⁴ El-Gaybet (Nümani). Bihar'ül Envar, c: 52, s: 349, 354.

⁵ İrşad (Şeyh Müfid), s: 365-366.